

**TÜRKİYE İL VE COĞRAFİ BÖLGE BAZINDA İNSANİ
GELİŞMİŞLİK ARAŞTIRMASI: 1995-2001**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Barış TURAN
507021009

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 27 Aralık 2004
Tezin Savunulduğu Tarih : 26 Ocak 2005

Tez Danışmanı : Doç.Dr. Raziye SELİM
Diğer Jüri Üyeleri Doç.Dr. Suat KÜÇÜKÇİFÇİ (İ.T.Ü)
Yrd.Doç.Dr. Yusuf İlker TOPÇU (İ.T.Ü.)

OCAK 2005

ÖNSÖZ

Öncelikle, 1995-2001 yılları arası Türkiye il ve coğrafi bölgelerinin insani gelişmişlik incelemeleri için hazırladığım bu yüksek lisans tezinin başından sonuna kadar desteğini esirgemeyen, tanıdığım ilk günden itibaren daima yanımda olan sevgili danışman hocam Doç. Dr. Raziye Selim'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca, İşletme Mühendisliği Sayısal Yöntemler Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi olarak çalıştığım süre boyunca sıcak bir aile ortamını aratmayan değerli anabilim hocalarım Ümit Şenesen, Burç Ülengin, Benan Zeki Orbay, Suat Küçükçifçi, Raziye Selim, Mehtap Hisarcıklılar, çalışma arkadaşım Cem Çakmaklı ve isimlerini bu satırlara sığdıramadığım tüm hocalarım ve çalışma arkadaşlarıma da bir kez daha teşekkürlerimi sunarım. Maalesef aynı koridorlarda çalışmayı devam ettiremesem de, başka bir işte hiçbir zaman bulabileceğime inanmadığım sevgi ve dayanışmayı, en azından normal yaşamda onlarla devam ettirebilirim çok mutlu olacağım.

Ocak 2005

Barış TURAN

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
TABLO LİSTESİ	vi
ŞEKİL LİSTESİ	x
SEMBOL LİSTESİ	xiii
ÖZET	xiv
SUMMARY	xvi
1 GİRİŞ	1
1.1 Giriş ve Çalışmanın Amacı	1
2 ARAŞTIRMA KAPSAMI	8
2.1 Genel Değerlendirme	8
2.2 İnsani Gelişmişlik Endeksi Oluşturulmasında Kullanılan Değişkenler	10
2.2.1 Demografik Göstergeler	10
2.2.2 Eğitim Göstergeleri	11
2.2.3 Sağlık Göstergeleri	12
2.2.4 Kültür Göstergeleri	12
2.2.5 İnşaat Göstergeleri	12
2.2.6 Tarım Göstergeleri	13
2.2.7 Mali Göstergeler	13
2.2.8 Bankacılık Göstergeleri	14
2.2.9 Diğer Göstergeler (Adalet-Enerji-Sanayi-Ulaştırma Göstergeleri) ..	14
3 ARAŞTIRMA TEKNİĞİ	17
3.1 Temel Bileşenler Analizi Tekniği	17
3.1.1 Bartlett Küresellik Testi	20
3.1.2 Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örneklem Yeterlilik Testi	21
3.1.3 SPSS Programı Temel Bileşenler Analizi Sonuçlarının	
Değerlendirilmesi	21
3.2 Kümeleme Analizi Tekniği	26
3.2.1 SPSS Programı Kümeleme Analizi Sonuçlarının Değerlendirilmesi.	29
4 1995-2001 YILLARI ARASI TÜRKİYE İLLERİNİN SORGULAYICI	
VERİ ÇÖZÜMLEMESİ İLE İNCELENMESİ	31
5 İLLERİN SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI	60
5.1 İllerin İnsani Gelişmişlik Endeksi ve Sıralama Sonuçlarına İlişkin Genel	
Değerlendirme : 1995-2001	60

6	1995-2001 YILLARI SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ENDEKSİNE	
	GÖRE İLLERİN GRUPLANDIRILMASI	73
6.1	Genel Değerlendirme	73
6.2	Birinci Derece Gelişmiş İller Grubu	77
6.3	İkinci Derece Gelişmiş İller Grubu	79
6.4	Üçüncü Derece Gelişmiş İller Grubu	82
6.5	Dördüncü Derece Gelişmiş İller Grubu	84
6.6	Beşinci Derece Gelişmiş İller Grubu	86
7	COĞRAFİ BÖLGELERİN SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK	
	SIRALAMASI	89
7.1	Coğrafi Bölgelerin İnsani Gelişmişlik Endeksi ve Sıralama Sonuçlarına İlişkin Genel Değerlendirme : 1995-2001.....	89
7.2	Marmara Bölgesi.....	91
7.3	Ege Bölgesi	94
7.4	İç Anadolu Bölgesi.....	97
7.5	Akdeniz Bölgesi	100
7.6	Karadeniz Bölgesi	102
7.7	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	106
7.8	Doğu Anadolu Bölgesi.....	108
8	SONUÇLAR VE TARTIŞMA	113
	KAYNAKLAR	123
	EKLER	126
	ÖZGEÇMİŞ	181

KISALTMALAR

DAP	: Doğu Anadolu Projesi Ana Planı
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DOKAP	: Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
HDI	: İnsani Kalkınma Endeksi
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
JICA	: Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı
KMO	: Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterlilik Testi
KOBİ	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KÖY	: Kalkınmada Öncelikli Yöre
KSS	: Küçük Sanayi Sitesi
NASA	: Amerikan Uzay Teşkilatı
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve Birleşme Teşkilatı
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
SAS	: İstatistiksel Analiz Sistemi
SPSS	: Sosyal Bilimler İçin İstatistiksel Paket Programı
PQLI	: Fiziksel Yaşam Kalitesi Endeksi
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 2.1 Türkiye il ve bölge bazında insani gelişmişlik araştırmasında kullanılan sosyo-ekonomik değişkenler	16
Tablo 3.1 Birinci temel bileşen varyans ve açıklama oranları (1995-2001)	22
Tablo 3.2 Temel bileşenler ile değişkenler arası korelasyonlar (1995-2001)	24
Tablo 3.3 Temel bileşen yükleri (1995-2001)	25
Tablo 3.4 Agglomeration Schedule.....	30
Tablo 5.1 Spearman sıra korelasyonu katsayıları (1995-2001) .	60
Tablo 5.2 Pearson korelasyon katsayıları (1995-2001)	61
Tablo 5.3 Türkiye illeri insani gelişmişlik endeksi değerleri (1995-2001)	69
Tablo 5.4 Türkiye illeri insani gelişmişlik sıralaması (1995-2001)	71
Tablo 6.1 1995-2001 yılları insani gelişmişlik seviyelerine göre il grupları	75
Tablo 7.1 Türkiye coğrafi bölgeleri insani gelişmişlik endeksi değerleri (1995-2001)	89
Tablo 7.2 Türkiye coğrafi bölgeleri insani gelişmişlik sıralaması (1995-2001)	89
Tablo 7.3 Marmara bölgesi illeri insani gelişmişlik endeksleri (1995-2001)	91
Tablo 7.4 Ege Bölgesi illeri insani gelişmişlik endeksleri (1995-2001)	95
Tablo 7.5 İç Anadolu Bölgesi illeri sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksleri (1995-2001)	97
Tablo 7.6 Akdeniz Bölgesi illeri insani gelişmişlik endeksleri (1995-2001)	100
Tablo 7.7 Karadeniz Bölgesi illeri insani gelişmişlik endeksleri (1995-2001)	102
Tablo 7.8 Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri insani gelişmişlik endeksleri (1995-2001)	106
Tablo 7.9 Doğu Anadolu Bölgesi illeri insani gelişmişlik endeksleri (1995-2001)	109

	<u>Sayfa No</u>
Tablo A.1 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler (1995)	126
Tablo A.2 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler (1996)	128
Tablo A.3 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler (1997)	130
Tablo A.4 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler (1998)	132
Tablo A.5 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler (1999)	134
Tablo A.6 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler (2000)	136
Tablo A.7 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler (2001)	138
Tablo B.1 Coğrafi Bölgeler sosyo-ekonomik değişkenler (1995)	140
Tablo B.2 Coğrafi Bölgeler sosyo-ekonomik değişkenler (1996)	141
Tablo B.3 Coğrafi Bölgeler sosyo-ekonomik değişkenler (1997)	142
Tablo B.4 Coğrafi Bölgeler sosyo-ekonomik değişkenler (1998)	143
Tablo B.5 Coğrafi Bölgeler sosyo-ekonomik değişkenler (1999)	144
Tablo B.6 Coğrafi Bölgeler sosyo-ekonomik değişkenler (2000)	145
Tablo B.7 Coğrafi Bölgeler sosyo-ekonomik değişkenler (2001)	146
Tablo C.1 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler için simgeli gösterim (1995)	147
Tablo C.2 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler için simgeli gösterim (1996)	149
Tablo C.3 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler için simgeli gösterim (1997)	151
Tablo C.4 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler için simgeli gösterim (1998)	153
Tablo C.5 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler için simgeli gösterim (1999)	155
Tablo C.6 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler için simgeli gösterim (2000)	157
Tablo C.7 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler için simgeli gösterim (2001)	159
Tablo D.1 Doğuşta yaşam beklentisi beşli özetleri (yıl) (1995-2001)	161
Tablo D.2 İl nüfusları beşli özetleri (1995-2001)	161
Tablo D.3 Şehirleşme oranları beşli özetleri (%) (1995-2001) ...	161
Tablo D.4 Nüfus artış hızları beşli özetleri (Binde) (1995-2001)	161
Tablo D.5 Nüfus yoğunlukları beşli özetleri (kişi/km2) (1995-2001)	162
Tablo D.6 Ortalama hanehalkı büyüklükleri beşli özetleri (1995-2001)	162

	<u>Sayfa No</u>
Tablo D.7 Doğurganlık hızları beşli özetleri (1995-2001)	162
Tablo D.8 Bebek ölüm oranları beşli özetleri (Binde) (1995-2001)	162
Tablo D.9 Okuryazar nüfus oranları beşli özetleri (%) (1995-2001)	162
Tablo D.10 Kadın nüfus okuryazar oranları beşli özetleri (%) (1995-2001).....	163
Tablo D.11 Üniversite bitirenlerin okul bitirenlere oranı beşli özetleri (%) (1995-2001)	163
Tablo D.12 İlköğretim öğretmen başına düşen öğrenci sayıları beşli özetleri (1995-2001)	163
Tablo D.13 Ortaöğretim öğretmen başına düşen öğrenci sayıları beşli özetleri (1995-2001)	163
Tablo D.14 On bin kişiye düşen eczacı sayıları beşli özetleri (1995-2001)	163
Tablo D.15 On bin kişiye düşen hekim sayıları beşli özetleri (1995-2001)	164
Tablo D.16 On bin kişiye düşen dişçi sayıları beşli özetleri (1995-2001)	164
Tablo D.17 On bin kişiye düşen hemşire sayıları beşli özetleri (1995-2001)	164
Tablo D.18 On bin kişiye düşen hastane yatak sayıları beşli özetleri (1995-2001)	164
Tablo D.19 Kırsal kesim kişi başı tarımsal üretim değerleri beşli özetleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)	164
Tablo D.20 Kırsal kesim on bin kişiye düşen traktör adedi beşli özetleri (1995-2001)	165
Tablo D.21 On bin kişiye düşen tamamen ya da kısmen biten daire sayıları beşli özetleri (1995-2001)	165
Tablo D.22 Kişi başı tamamen ya da kısmen biten yapı değeri beşli özetleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)	165
Tablo D.23 Yüz bin kişiye düşen sinema sayıları beşli özetleri (1995-2001)	165
Tablo D.24 Yüz bin kişiye düşen satılan sinema biletleri beşli özetleri (1995-2001)	165
Tablo D.25 Yüz bin kişiye düşen tiyatro-opera-bale sayıları beşli özetleri (1995-2001)	166
Tablo D.26 Yüz bin kişiye düşen satılan tiyatro-opera-bale bilet sayıları beşli özetleri (1995-2001)	166
Tablo D.27 Cezaevine giren kişi sayıları beşli özetleri (Binde) (1995-2001)	166
Tablo D.28 Kişi başına düşen gsyih değerleri beşli özetleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)	166

Tablo D.29	Kişi başına düşen genel bütçe gelirleri beşli özetleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)	166
Tablo D.30	Yüz bin kişiye düşen toplam banka şube sayıları beşli özetleri (1995-2001)	167
Tablo D.31	Kişi başına düşen toplam banka mevduat tutarları beşli özetleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)	167
Tablo D.32	Kişi başına düşen toplam banka kredi tutarları beşli özetleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)	167
Tablo D.33	Kırsal kesim kişi başına düşen tarım kredileri tutarları beşli özetleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)	167
Tablo D.34	Kişi başına düşen teşvik belgeli yatırımlar beşli özetleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)	168
Tablo D.35	Kişi başına düşen kamu yatırımları beşli özetleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)	168
Tablo D.36	Kişi başına düşen belediye giderleri beşli özetleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)	168
Tablo D.37	On bin kişiye düşen toplam motorlu taşıt sayıları beşli özetleri (1995-2001)	168
Tablo D.38	On bin kişiye düşen özel otomobil sayıları beşli özetleri (1995-2001)	169
Tablo D.39	Kişi başına düşen elektrik tüketim miktarları beşli özetleri (Kilowatt-saat) (1995-2001)	169
Tablo D.40	Kişi başına düşen imalat sanayi katma değer tutarları beşli özetleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)	169
Tablo E.1	Sosyo-ekonomik değişkenler Bowley çarpıklık ölçüleri (1995-2001)	170
Tablo F.1	Temel Bileşen Varyans ve Açıklama Oranları (1995)	171
Tablo F.2	Temel Bileşen Varyans ve Açıklama Oranları (1996)	172
Tablo F.3	Temel Bileşen Varyans ve Açıklama Oranları (1997)	173
Tablo F.4	Temel Bileşen Varyans ve Açıklama Oranları (1998)	174
Tablo F.5	Temel Bileşen Varyans ve Açıklama Oranları (1999)	175
Tablo F.6	Temel Bileşen Varyans ve Açıklama Oranları (2000)	176
Tablo F.7	Temel Bileşen Varyans ve Açıklama Oranları (2001)	177
Tablo G.1	İnsani gelişmişlik endekslerine göre iller arasındaki yakınlık matrisi	178
Tablo H.1	Kalkınmada Öncelikli Yöreler Kapsamındaki İller (2003)	180

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 4.1 Doğuştta yaşam beklentisi kutu gösterimleri (yıl) (1995-2001) .	33
Şekil 4.2 İl nüfusları kutu gösterimleri (1995-2001)	34
Şekil 4.3 Şehirleşme oranları kutu gösterimleri (%) (1995-2001)	34
Şekil 4.4 Nüfus artış hızları kutu gösterimleri (Binde) (1995-2001)	35
Şekil 4.5 Nüfus yoğunlukları kutu gösterimleri (kişi/km ²) (1995-2001) ..	35
Şekil 4.6 Ortalama hanehalkı büyüklükleri kutu gösterimleri (1995-2001)	36
Şekil 4.7 Doğurganlık hızları kutu gösterimleri (1995-2001)	36
Şekil 4.8 Bebek ölüm oranları kutu gösterimleri (Binde) (1995-2001)	37
Şekil 4.9 Okuryazar nüfus oranları kutu gösterimleri (%) (1995-2001) ...	38
Şekil 4.10 Kadın nüfus okuryazar oranları kutu gösterimleri (%) (1995-2001)	38
Şekil 4.11 Üniversite bitirenlerin okul bitirenlere oranı kutu gösterimleri (%) (1995-2001)	39
Şekil 4.12 İlköğretim öğretmen başına düşen öğrenci sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)	39
Şekil 4.13 Ortaöğretim öğretmen başına düşen öğrenci sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)	40
Şekil 4.14 On bin kişiye düşen eczacı sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)	41
Şekil 4.15 On bin kişiye düşen hekim sayıları (1995-2001)	41
Şekil 4.16 On bin kişiye düşen dişçi sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)	42
Şekil 4.17 On bin kişiye düşen hemşire sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)	42
Şekil 4.18 On bin kişiye düşen hastane yatak sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)	43
Şekil 4.19 Kırsal kesim kişi başı tarımsal üretim değerleri kutu gösterimleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)	44
Şekil 4.20 Kırsal kesim on bin kişiye düşen traktör adedi kutu gösterimleri (1995-2001)	45

Şekil 4.21	On bin kişiye düşen tamamen ya da kısmen biten daire sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)	45
Şekil 4.22	Kişi başı tamamen ya da kısmen biten yapı değeri kutu gösterimleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.) ..	46
Şekil 4.23	Yüz bin kişiye düşen sinema sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)	46
Şekil 4.24	Yüz bin kişiye düşen satılan sinema biletleri kutu gösterimleri (1995-2001)	47
Şekil 4.25	Yüz bin kişiye düşen tiyatro-opera-bale sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)	48
Şekil 4.26	Yüz bin kişiye düşen satılan tiyatro-opera-bale bilet sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)	48
Şekil 4.27	Cezaevine giren kişi sayıları kutu gösterimleri (Binde) (1995-2001)	49
Şekil 4.28	Kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla değerleri kutu gösterimleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.) ...	50
Şekil 4.29	Kişi başına düşen genel bütçe gelirleri kutu gösterimleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)	50
Şekil 4.30	Yüz bin kişiye düşen toplam banka şube sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)	51
Şekil 4.31	Kişi başına düşen toplam banka mevduat tutarları kutu gösterimleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.) ...	52
Şekil 4.32	Kişi başına düşen toplam banka kredi tutarları kutu gösterimleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)	53
Şekil 4.33	Kırsal kesim kişi başına düşen tarım kredileri tutarları kutu gösterimleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)	53
Şekil 4.34	Kişi başına düşen teşvik belgeli yatırımlar kutu gösterimleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)	54
Şekil 4.35	Kişi başına düşen kamu yatırımları kutu gösterimleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)	55
Şekil 4.36	Kişi başına düşen belediye giderleri kutu gösterimleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)	56
Şekil 4.37	On bin kişiye düşen toplam motorlu taşıt sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)	57
Şekil 4.38	On bin kişiye düşen özel otomobil sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)	57
Şekil 4.39	Kişi başına düşen elektrik tüketim miktarları kutu gösterimleri (Kilowatt-saat) (1995-2001)	58
Şekil 4.40	Kişi başına düşen imalat sanayi katma değer tutarları kutu gösterimleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.) ...	58
Şekil 5.1	1995-2001 yılları arası Türkiye illeri insani gelişmişlik sıralaması taban-tavan grafiği.....	62

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 6.1 Kümeleme analizi Dendogram grafiği	74
Şekil 6.2 1995-2001 yılları insani gelişmişlik seviyelerine göre il grupları dağılımı	76
Şekil 7.1 1995 ve 2001 yılları Türkiye bölgeleri insani gelişmişlik endeksi değerleri	91

SEMBOL LİSTESİ

D_a	: Alt Dördebölen
D_{Ar}	: Dördebölenler Aralığı
D_ü	: Üst Dördebölen
E_a	: Alt Eşik Değeri
E_ü	: Üst Eşik Değeri
Ortc	: Ortanca
ε₁, ε₂,..., ε_p	: Temel Bileşenler
w_{ij}	: j. Değişkenin i. Temel Bileşen Üzerindeki Ağırlığı
Σ	: Standartlaştırılmış Veri Matrisinin Kovaryans Matrisi
λ_i	: i. Temel Bileşenin Özdeğeri (Varyansı)
S_j	: j. Değişkenin Standart Sapması
r_{ε_i, X_j}	: i. Temel Bileşen ile j. Değişken Arasındaki Korelasyon Katsayısı

TÜRKİYE İL VE COĞRAFI BÖLGE BAZINDA İNSANİ GELİŞMİŞLİK ARAŞTIRMASI: 1995-2001

ÖZET

Ülke ekonomileri içinde farklı gelişmişlik düzeyinde yörelerin ortaya çıkmasının toplumu oluşturan fertler arasında istihdam imkanları, gelir ve refah dağılımı açısından çeşitli eşitsizlik ve dengesizliklere yol açıp, mekansal kutuplaşmaları doğurduğu bilinmekte olup, bölgesel ekonomik ve sosyal farklılıklar yıllardan beri ülkelerin yönetimini meşgul eden önemli problemlerden biri olarak süregelenmektedir.

Türkiye il ve coğrafi bölgeleri arasında, 1995-2001 yılları bireylerin gelişmişlik düzeylerinin ortaya çıkarıldığı bu çalışmada, insani gelişmişlik endeksi elde edilebilmesine ve göstergelerin gelişmişliğe olan nispi katkılarının belirlenebilmesine imkan sağlayan Temel Bileşenler Analizi yöntemi uygulanmış olup, gelişmişliğin ekonomik boyutları yanında, sosyal ve kültürel yanlarını içeren çeşitli göstergelerden oluşan veri seti kullanılmıştır.

Bu tür gelişmişlik endeksinin elde edilmesi ile il ve coğrafi bölgeler arasındaki farklılıklarının ortaya çıkarılması, yerleşim birimleri üzerinde zaman içinde uygulanan çeşitli politikaların sonuçlarının izlenmesi imkanını doğurmakla birlikte bu politikaların başarı derecelerini görmek ve günün koşullarına göre yeni politikalar uygulayabilme olanağını da yaramaktadır. Öte yandan zaman içinde insani gelişmişlik seviyelerine etki eden sosyo-ekonomik göstergelerin önem sıralarına göre derecelendirilmelerinin yapılması da gelecek dönemlerde hangi göstergeler üzerinde önemle durulacağı gibi konularda da bakış açısı kazandırmaktadır.

Nitekim, on bin kişiye düşen eczacı sayısı, dışçı sayısı ile toplam özel otomobil sayıları göstergeleri zaman içindeki gelişmişlik endekslerini oluşturmada en etkili öğeler olarak ortaya çıkmaktadır. On bin kişiye düşen hekim ve toplam motorlu taşıt sayısı, yüz bin kişiye düşen banka şube sayısı, kişi başı yıl içinde biten yapı değeri, banka mevduatı tutarı ve gayri safi yurt içi hasıla değerleri ile okuryazar oranı, okuryazar kadın oranı ve üniversite bitirenlerin oranı göstergeleri de endeks üzerinde diğer etkili unsurlar olmaktadır. Ortalama hanehalkı büyüklüğü, doğurganlık hızı, bebek ölüm oranı, ilk ve ortaöğretim öğretmen başı öğrenci sayıları da endeks hesaplanmasında negatif etkileri ile öne çıkmakta, insani gelişme düzeyiyle ters orantılı bir ilişki içinde oldukları düşünülmektedir.

Bu bağlamda, 1995-2001 yılları için ülke gelişmişlik sıralamaları elde edilip zaman içindeki değişimleri saptandıktan sonra, birbirlerine yakın gelişmişlik seviyesine sahip illerin belirlenmesi ve bir bakıma ülke içinde homojen il gruplarının ortaya çıkarılması amacıyla Kümeleme Analizi uygulanmıştır. Buna göre, Marmara, Ege ve Akdeniz sahil şeridi üzerindeki yerleşim bölgeleri gelişmiş iller grubunu oluştururken, ülkenin batısından doğusuna gidildikçe gelişmişlik düzeyi nispi olarak azalmakta, Doğu ve Güneydoğu illerinin gelişmişlik seviyeleri en düşük iller grubunu meydana getirdiği öne çıkmaktadır. Bu şekilde oluşturulan kademeli il grupları, hükümetler tarafından ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma amaçları

doğrultusunda hangi kesimlerin kalkınmada öncelikli yöre (KÖY) kapsamına alınması gerektiği konusunda da fikir vermektedir.

Sonuç olarak, zaman içerisinde bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi amacına yönelik bazı politikalar oluşturulup, birtakım araçlar kullanılsa da istenilen hedeflere ulaşılamamış olup, bölgelerarası dengesizliklerin minimize edilmesinin gerçekleştirilmesinde ülke kaynakları ile AB destekleri gibi dışsal araçlar önemli bir işlev görmekle birlikte geliştirilecek bölgesel gelişme politikalarına olan ihtiyaç ta devam etmektedir.

HUMAN DEVELOPMENT RESEARCH OF THE CITIES AND GEOGRAPHICAL REGIONS OF TURKEY: 1995-2001

SUMMARY

Knowing that appearing the different development leveled areas in the country's economies causes the inequalities and imbalances of the distribution of employment opportunities, income and life qualities between the individuals, regional economic and social differences have been one of the important problems taking up time of the governments.

In this study human development levels between the provinces and geographical regions of Turkey are obtained for 1995-2001 using the principal components analysis, that gives an opportunity for obtaining the human development indices and determining the relative contribution of the indicators to the development. Also, data sets are composed of various indicators that include social and cultural sides of the development besides economic dimensions.

Revealing the differences between provinces and geographical regions with these development indices, enables observing the results of various politics that has applied on the settlement units and applying new politics according to the life conditions. At the same time, ranking the socio-economic indicators according to their importance on influencing human development levels during the time, enables selecting the indicators in the future periods which we should consider important.

As a matter of fact, the indicators of pharmacists and dentists per ten thousand people and total personal automobiles are the most effective elements on constituting the development indices in time. Moreover, doctors and total vehicles per ten thousand people, branch banks per a hundred thousand people, finished buildings, bank accounts and gross domestic products per one person, the literacy rate of population, literacy rate of women and the rate of university graduates are the other effective elements of development indices. On the other hand, the indicators of the average number of households, fertility rate, infant mortality rate and the number of students per a teacher in primary and secondary schools have a negative effect on calculating the indices, and it is thought that they have a relation of an opposite proportion with human development levels.

In this respect, after obtaining the positions and changes between 1995 and 2001, cluster analysis was used for determining the cities that have similar development levels, and bringing the homogeneous city groups of the country to light. While the settlement areas that are located near Marmara, Aegean and Mediterranean coasts form high developing city groups, development level is decreasing relatively from west to east of the country. Moreover, cities that are located in east and southeast form the least developed city groups. Thus, the groups of provinces that were classified, give an idea about which regions are necessary to be taken to the list of priority of regions for development according to the economic, social and cultural development purposes by governments.

As a result, despite constituting some politics and using some tools for the purpose of removing the differences of development between the regions in time, desiring goals couldn't have been reached. Finally, external tools like country resources and European community supports have an important function on minimizing the imbalances between the regions, and needs to the regional development politics that will be improved are going on.

1 GİRİŞ

1.1 Giriş ve Çalışmanın Amacı

Bölgesel ekonomik ve sosyal farklılıklar yıllardan beri ülkelerin yönetimini meşgul eden önemli problemlerden biri olarak süregelmiştir (Gedik ve diğ., 2002). Bu noktada belirtilmesi gereken husus, yerleşim birimleri arasındaki insani gelişmişlik farklılıklarının, sadece geri kalmış yöreler açısından değil, gelişmiş bölgeler açısından da düzeltilmesi gereken bir sorun olduğudur. Bu gelişmişlik farklılıklarından ortaya çıkan göçler ülke içinde yerleşme sorunlarına neden olmakta, yerleşme sorunları da zaman içinde iktisadi, siyasal ve toplumsal yapılara nüfuz etmektedir. Bunun sonucunda, göç alan yerleşim yerlerinde ortaya çıkan eğitim-sağlık yetersizlikleri, konut ihtiyacı, su-enerji-altyapı vs. belediye hizmetlerinin yetersizliği, trafik, kalabalık, gürültü ve çevre kirliliği gibi sorunlar yatırım ihtiyacını arttırarak, kamu maliyesine ek bir yük getirmektedir.

Ülkemizde de çeşitli yerleşim birimleri arasındaki gelişmişlik farklılıkları, yüksek nüfus artış hızı, kırsal alanlarda arazi sıkıntısı, şehirlerin sosyo-ekonomik çekiciliği ve özellikle de yol yapım çalışmaları ile 1950'lerden sonra kentlere göçler hızlanmıştır (Kerimoğlu ve Dökmeci, 2000). Sonuç olarak yukarıda sayılan sorunlar baş göstermiştir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında, yerleşim birimleri arasındaki gelişmişlik farklılıklarını ortaya koyan kalkınma ölçümü alanı, ekonomideki en sıcak temalardan birini teşkil etmekte olup, bu ölçümlerden hareketle yaşam kalitesinin geliştirilmesi gerekliliği 2. Dünya Savaşı sonunda Avrupa'nın bazı ülkelerinde ve Çin'de şekillenen komünist ve sosyalist düşünceler sonucu 20. yüzyılın ilk yarısında belirginleşmiştir (Matutinovic, 1998).

Bu bağlamda, yüzyılı aşkın süredir istatistikler ve göstergeler toplulukları betimlemekte kullanılmaktadır (Boelhouwer, 2002). 1970'ler öncesinde, kişi başı gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) ya da gayri safi milli hasıla (GSMH) değerleri gelişmişliğin en temel göstergesi olarak kabul edilmekte, yaşam refahını ölçmede tek

başına yeterli bir gösterge olarak değerlendirilmekte iken, birkaç on yıl öncesinde bu göstergelerin gelir dağılımını açıklamada yetersiz kaldığı, dolayısıyla insani kalkınmayı ortaya çıkarmada tam olarak yeterli olamadığı görülmüştür (Cahill ve Sanchez, 2001). Bu duruma bağlı olarak, yaşamın gerçeği ve ekonomik teorinin bir parçası olan sürdürülebilir ekonomik kalkınma kavramı, son dünya savaşının bitiminde ortaya çıkmış, batıdaki ve Latin Amerika ile Güney Asya'daki gelişmekte olan ekonomilerdeki tam istihdam ve sabit ekonomik büyümenin ilk on yılı sonunda, sosyal problemleri çözmede ekonomik büyümenin yeterliliği tartışılmıştır (Desai, 1991). 1950'li ve 60'lı yıllarda çok sayıda üçüncü dünya ülkesinin Birleşmiş Milletler'in büyüme hedeflerini yakalamasına karşın, kitlelerin yaşam seviyelerinin sabit kalması, kalkınmanın öne sürülen dar tanımıyla ilgili ters giden bir şeylerin varlığına işaret etmiş, böylelikle, ekonomistler ve politikacılar arasında, kişi başı gayri safi yurt içi ve milli hasıla değerlerinin gelişmişliği ölçmedeki egemenlikleri bir bakıma tehlikeye girmiştir (Mazumdar, 1999).

Sonuç olarak, 1970'lerde kalkınma kavramının yeniden tanımlanması ihtiyacı belirmiş, artan önem diğer sosyo-ekonomik değişkenlere verilmeye başlanmıştır. Sosyal göstergelerin başlangıcı, 1966 yılında Bauer ve birkaç meslektaşının Amerikan Uzay Teşkilatı (NASA) tarafından uzay araştırma programlarının sosyal etkilerini incelemek ile görevlendirilmesine dayandırılmaktadır (Horn, 1993). Bu durum diğer kuruluşları da benzer aktivitelere teşvik etmiş, bunlardan en etkili olan ve 1970 yılında başlayan OECD'nin (Ekonomik Kalkınma ve Birleşme Teşkilatı) Sosyal Göstergeler ve Yaşam Kalitesi adı altında birçok ülke ve bölgeler üzerinde sosyal istatistikler ortaya koyan Sosyal Göstergeler Kalkınma Programı günümüze kadar süregelmiştir (Boelhouwer, 2002).

Öte yandan, sosyal göstergeler araştırması alanında, ekonomik büyümenin tek başına bir toplumun genel kalkınmasını ifade etmede yetersiz kaldığı, hayat kalitesinin çok boyutlu yüzünü tek başına yansıtamadığı gerçeği çeşitli çalışmalarla ortaya konmuştur. Bunun sonucunda, ülkelerin büyük bölümünün ana hedeflerinin vatandaşlarının daha iyi yaşam standardına sahip olması bilgisi ışığında, ekonomik büyümenin yaşam refah düzeylerini direkt temsil etmediği geniş kabul görmüştür (Mazumdar, 1998). Gelişmeyi, insani, sosyal, kültürel, çevresel ve mekansal boyutlarıyla da tanımlama amacı taşıyan bu yeni yaklaşımlar, ekonomik büyüme kavramı yanında; yoksulluk, işsizlik, gelir dağılımı ve bölgesel dengesizliklerin de

gelişme tanımlarının içinde değerlendirilmesini öne çıkarmışlardır (Dinçer ve diğ., 2003).

Bu değerlendirmeler ışığında gelişme olgusu, ülke genelinde toplumsal, siyasal, kültürel ve benzeri kurumlardaki yapısal değişimleri kapsayan çok boyutlu bir öze sahip olup, ülkelerin bu alanlardaki ilerlemelerini kapsamakta ve bir bütün oluşturmaktadır. Nitekim, bu amaç için çeşitli gelişmişlik ölçümleri ortaya atılmış olup, bunların en bilinen örnekleri, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından oluşturulan İnsani Kalkınma Endeksi (HDI) ile Morris'in Fiziksel Yaşam Kalitesi Endeksi (PQLI) olarak literatürde yer bulmaktadır. Gelişmişlik ölçümlerini gerçekleştirmede endeks yaratmanın temel faydaları ise, ilgili yörenin sosyal ve kültürel refah düzeyi ile bu alanlardaki olası gelişmelerin anlaşılır yüzünü resmetmek, uygun politika seçimlerine katkıda bulunmak olarak sıralanabilir.

UNDP tarafından hazırlanan İnsani Kalkınma Endeksi önceleri, ülkelerin kalkınmalarını ortaya çıkarmada kullanılmış, sonradan ülkelerin bölgelerine uygulanarak bölgesel farklılıkları ortaya çıkartmada etkin rol oynamıştır (Lai, 2003). 1990 yılından bu yana yıllık olarak UNDP tarafından hazırlanan İnsani Kalkınma Raporları'nda, her bir ülkenin İnsani Kalkınma Endeksi'ne göre sıralamaları yapılmakta, karşılaştırmaları gerçekleştirilmektedir (Lai, 2000).

İnsani Kalkınma Endeksi yukarıdaki bilgiler ışığında kişi başı gayri safi milli hasıla ve yurt içi hasıla gibi gelir tabanlı kalkınma ölçümlerine ilave olarak, insan yaşamlarının çeşitli boyutları üzerinde ekonomik çıktı ve büyümenin etkilerini yansıtmak amacıyla oluşturulmuştur (Hicks, 1997). Son revize edilmiş haliyle İnsani Kalkınma Endeksi, sağlık ve uzun ömürlülük endeksi, bilgi ve haberleşme endeksi ile yaşam standardı endeksi olmak üzere üç ayrı değerın basit aritmetik ortalamasını teşkil etmektedir. Sağlık ve uzun ömürlülük endeksi doğuşta yaşam beklentisi değişkeni ile ifade edilirken, bilgi ve haberleşme endeksi okur-yazar oranı ile okullaşma oranı göstergeleriyle, yaşam standardı endeksi ise satın alma gücü paritesine göre kişi başı gayri safi yurt içi hasıla değerinin doğal logaritması ile belirtilmektedir. Bilgi ve haberleşme endeksini oluşturmada kullanılan değişkenlerden okur-yazar oranı 2/3 ağırlıkla hesaplamalara dahil edilirken, okullaşma oranı ise 1/3 ağırlık payıyla ele alınmaktadır (Noorbakhsh, 1998a). Ek olarak, İnsani Kalkınma Endeksi 0 ile 1 arasında değerler alan bir sayı olup, yüksek değerler, görece olarak daha iyi insani kalkınmayı ifade etmektedir (Neumayer,

2001). İnsani Kalkınma da, genel anlamıyla kişi yaşam koşullarının iyileştirilmesini, dolayısıyla daha uzun ömürlü, sağlıklı, dolu dolu bir yaşamı öngörmektedir (Ranis ve Stewart, 2000).

İnsani Kalkınma Endeksi'nin yanında, yaşam kalitesini ölçmede literatürde kendine yer bulan Morris'in Fiziksel Yaşam Kalitesi Endeksi (PQLI) incelendiğinde, oluşturulması İnsani Kalkınma Endeksi'ne çok benzer olup, insan yaşamını doğuştan yaşam beklentisi, yetişkin okuma oranı ve bebek ölüm oranı olmak üzere üç ana göstergede incelediği göze çarpmaktadır (Mazumdar, 1999).

Bu yöntemlerin, uygulamadaki basitliklerinin kendilerine kazandırmış olduğu pozitif puanın yanında, yaşam kalitesi ve gelişmişliğin çoklu boyutunu yansıtmada ciddi zayıf yönlerinin bulunduğu gerçeği araştırmacıların ısrarla eleştirdiği konuların başında gelmektedir. Son yıllarda gelişmişliği ölçme alanında en revaçtaki yöntem olan İnsani Kalkınma Endeksi'nin dünyanın bir bakıma çarpık resmini yansıttığı, kalkınmanın çevresel boyutlarını, özellikle de ülkelerin çevresel ve insani kalkınma boyutları üzerindeki performansları arasındaki bağlantılarını ihmal ettiği ileri sürülmektedir (Sagar ve Najam, 1998). Ek olarak, İnsani Kalkınma Endeksi'ne getirilen en temel eleştirilerin başında, oluşturulmasında ele alınan göstergelerin basit aritmetik ortalamalarının kullanılıyor olmasıdır (Noorbakhsh, 1998b).

İnsani Kalkınma Endeksi üzerine çalışmalarda bulunan araştırmacılardan Srinivasan (1994), İnsani Kalkınma Endeksi hakkında sert eleştirilerde bulunarak, endeksi veri sınırlamasına bağlı olarak sınırlı bir amacı temsil eden kavramsal olarak zayıf, ampirik açıdan sağlıklı, zaman içinde karşılaştırılabilirlik açısından ciddi problemler içeren bir metot olarak eleştirirken, Mc Gillivray (1991) endeksin birbirleri ile bağımlı değişkenleri içermeye uygunsuzluğunu öne sürmüş, teknik özelliklerini eleştirmiştir. Yine, Mc Gillivray (1991) ve Kelley (1991)'e göre İnsani Kalkınma Endeksi ve gelire dayalı olarak yapılan sıralamalar arasında esas itibarıyla farklılık bulunmadığı, dolayısıyla İnsani Kalkınma Endeksi ile verilmek istenen ek bilginin ihmal edilebilirliği vurgulanmıştır. Öte yandan, Martin Ravallion (1997) makalesinde İnsani Kalkınma Endeksi değişkenleri arasındaki ilişkilere dikkat çekmiştir. Buna göre, kişi başı gayri safi yurt içi hasıla değerleri bakımından dünya ortalamasının altındaki ülkelerde, doğuştan yaşam beklentisinde meydana gelecek 1 senelik gerilemeye karşı endeks değerinin sabit tutulması amacı doğrultusunda kişi başı gayri safi yurt içi hasıla değerinde yapılacak artış oldukça düşük düzeylerdeyken,

zengin ülkelerde doğuştan yaşam beklentisindeki 1 senelik azalışın endeks üzerindeki negatif yönlü etkisinin gayri safi yurt içi hasıla değerindeki yükselme ile telafisinin neredeyse imkansız olduğu öne sürülmüştür.

Bu bilgiler ışığında, çeşitli araştırmacılar zaman içindeki çalışmalarında bu yöntemleri yeni değişkenler eklemek suretiyle gelişmişliği daha geniş boyutuyla temsil edecek şekilde genişletmişlerdir. Buna rağmen, bu endeksler, ele alınan insan yaşamına ait göstergelerin kalkınmayı oluşturmada birbirlerine göre göreceli önemlerini ortaya çıkaramamakta ve hangi göstergenin gelecek dönemlerdeki kalkınmada önemle vurgulanması gerektiği gibi konularda yine yetersiz kalmaktadırlar (Lee, 2003).

Bu bağlamda, Türkiye'ye bakıldığında ise, bölgesel eşitsizlikte ekonomik göstergelerin sosyo-demografik göstergelere göre daha önemli olduğu yönünde yıllardan beri süregelen genel bir eğilim mevcut olup, bu doğrultuda 1990'ların başlarına kadar hükümetlerin kalkınma stratejilerinde, yatırım politikalarında ve harcamalarında diğer sosyo-demografik faktörlere nazaran, ekonomik faktörlere çok daha fazla önem verilmiştir. (Gedik ve diğ., 2002) Bu durum bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını daha da arttırmış olup, birçok toplumsal sorunu da beraberinde getirmiştir. Nitekim, bu alanda yapılan çeşitli çalışmalarda, bölgesel farklılıkları ortaya çıkarmada sosyal göstergelerin ekonomik değişkenlere karşı göreceli önemleri vurgulanmış, dikkatlerin bu alanda yoğunlaşması sağlanmıştır.

Bu çalışmada, Türkiye il ve coğrafi bölgeleri arasında, bireylerin gelişmişlik düzeylerinin ortaya çıkarılmasına çalışılacaktır. İktisadi ve sosyal faktörlerin farklı yoğunluklarda dağılımı sonucu ülkemizin önde gelen sorunlarından birini teşkil eden yerleşim birimleri arasındaki gelişmişlik farklılıklarının önemi dikkate alınarak, illerin ve bölgelerin performansları ve durumlarının belirlenmesi ve değerlendirilmesinde, sadece Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) ve Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) ile ölçülen gelir ögesi dikkate alınmayıp ekonomik ve sosyal alanlardan elde edilecek çeşitli göstergelerden oluşan veri seti kullanılacaktır. Böylelikle, gelişmişliğin ekonomik boyutları yanında, sosyal ve kültürel yanlarını da öne çıkaran bu çalışmada, il ve coğrafi bölgelerin 1995-2001 yılları ülke gelişmişlik sıralamalarındaki konumları ile zaman içindeki değişimleri değerlendirilerek, bu değişimlerin arkasında yatan nedenler üzerinde durulacaktır. Bu durum, hükümetlerin coğrafi bölge ve kesimler içinde dengeli bir gelişme sağlanması

hedefinin gerçekleşmesi doğrultusunda hangi yörelere hangi alanlarda yatırım yapmaları gerektiği konusunda da yardımcı olacaktır.

İl ve coğrafi bölgelerin gelişmişlik endekslerini ortaya çıkaracak olan bu çalışmada, yukarıda bahsedilen, gelişmişliği ölçen İnsani Kalkınma Endeksi ve benzeri diğer endeksleme yöntemleri, göstergeler açısından somut ve objektif bir ağırlıklandırma getirememesi, ağırlıklandırma üzerinde araştırmacıya fazla inisiyatif tanıması gibi nedenlerden ötürü kullanılmayacaktır. Onun yerine, daha tutarlı sonuçlar verebilen, istatistiksel olarak da anlamlılık testleri uygulanabilen, birbirleriyle ilişkili değişkenlerin bir arada kullanımına olanak tanıyan ve bu bağımlılık yapısını ortadan kaldıracak olan, iller ve bölgeler açısından gelişmişliği ortaya çıkaran insani gelişmişlik endeksi elde edilebilmesine ve göstergelerin gelişmişliğe olan nispi katkılarının belirlenebilmesine imkan sağlayan Temel Bileşenler Analizi yöntemi kullanılacaktır.

Çok değişkenli istatistiksel bir yöntem olan Temel Bileşenler Analizi aynı zamanda, çok boyutlu analizlerde popüler bir sıralama metodudur (Slottje ve diğ., 1991). Bu metod, çoklu istatistiksel metodlar içinde en etkili teknik olarak göze çarpmaktadır (Morrison, 1967). Temel Bileşenler Analizi yönteminde, değişkenlere keyfi ağırlık verilmesinden kurtulunurken, çok sayıda değişkenden, bu değişkenlerin sahip oldukları bilginin büyük bir kısmını taşıyan daha az sayıda yeni değişkenler elde edilmektedir. En önemli karakteristiklerinden biri gözlenen verilerin herhangi bir istatistiksel dağılımını (örneğin normal dağılım) gerektirmemesidir (Türker ve Türker, 1997). Temel bileşenler analizi metodunun bir diğer yararı da, ana bileşen değerlerinin 0-1 değer aralığında sınırlandırılmamalarıdır (Lai, 2003).

Bu tür gelişmişlik endeksinin elde edilmesi ile il ve coğrafi bölgeler arasındaki farklılıklarının ortaya çıkarılması, yerleşim birimleri üzerinde zaman içinde uygulanan çeşitli politikaların sonuçlarının izlenmesi imkanını doğurmakla beraber, bu politikaların başarı derecelerini görmek ve günün koşullarına göre yeni politikalar uygulayabilme olanağını da yaratacaktır. Öte yandan zaman içinde insani gelişmişlik seviyelerine etki eden sosyo-ekonomik göstergelerin önem sıralarına göre derecelendirilmelerinin yapılması da incelemelerin daha sağlıklı yapılabilmesini mümkün kılacaktır. Böylelikle, gelecek dönemlerde hangi göstergeler üzerinde önemle durulacağı gibi konularda da bakış açısı kazandıracaktır.

Ülke ekonomileri içinde farklı gelişmişlik düzeyinde yörelerin ortaya çıkmasının toplumu oluşturan fertler arasında istihdam imkanları, gelir ve refah dağılımı

açısından çeşitli eşitlilik ve dengesizliklere yol açıp, mekansal kutuplaşmaları doğurduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, il ve coğrafi bölgeler için 1995-2001 yılları insani gelişmişlik endeksi ve ülke gelişmişlik sıralamaları elde edilip zamansal eğilimleri saptandıktan sonra, zaman içindeki gelişmişlik seviyelerine göre birbirlerine yakın gelişmişlik seviyesine sahip illerin belirlenmesi ve bir bakıma ülke içinde homojen il gruplarının ortaya çıkarılması amacıyla Kümeleme Analizi uygulanacaktır. Böylelikle, oluşturulacak her bir gruptaki iller birbirleriyle yakın seviyede insani refah düzeyini ifade eden endeks değerlerine sahip olurken, farklı gruplardaki iller ise, değişik seviyelerdeki endeksler tarafından temsil edileceklerdir.

Bu şekilde oluşturulacak kademeli il grupları, hükümetler tarafından ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma amaçları doğrultusunda hangi kesimlerin kalkınmada öncelikli yöre (KÖY) kapsamına alınması gerektiği konusunda da fikir verecek olup, mevcut KÖY listelerinin gelişmişlik sıralamalarıyla karşılaştırmalarının yapılabilmesine olanak tanıyacaktır. Bu tarz sınıflama, nicel verilerle ilgili dağılımları ortaya çıkartmada bir bakıma önkoşul teşkil etmekte, benzerlik ve farklılıkları algılamada daha doğru sonuçlar sağlamaktadır (Indrayan ve diğ., 1999).

Yukarıda açıklanan bilgiler ışığında, çalışmanın başlıca amaçları 3 maddede özetlenebilir :

- Ekonomik, sosyal ve kültürel alanlardan seçilecek olan göstergelerin eşliğinde, Türkiye illerinin insani gelişmişlik endeksi oluşturularak gelişmişlik seviyelerinin ortaya çıkarılması ile bu doğrultuda sıralamalarının yapılarak 1995 yılından bu yana zaman içindeki değişimlerinin izlenmesi, gelişmişlik seviyesine etki eden faktörlerin incelenmesi,
- Oluşturulan 1995-2001 yılları insani gelişmişlik endeksleri baz alınarak illerin zaman içindeki benzerliklerinin incelenmesi, birbirlerine yakın gelişmişlik seviyesine sahip illerin kümeleme analizi ile dereceli olarak gruplandırılması,
- Coğrafi bölgeler bazında sosyo-ekonomik insani gelişmişlik seviyelerinin oluşturulması, bu doğrultuda sıralamalarının yapılarak 1995'ten bu yana zaman içindeki değişimlerinin ortaya konmasıdır.

2 ARAŞTIRMA KAPSAMI

2.1 Genel Değerlendirme

Yaşam kalitesinin uygun ve mümkün kılınabilir çok sayıda niteliği temel olarak ölçülmesi gerekliliği genel kabul gören bir düşüncedir (Mazumdar, 1999). Bu düşünce ışığında, bu çalışmaya konu olan insani gelişmişlik düzeylerini ölçmede ele alınacak göstergelerin belirli grupların aksine nüfusun tümüne uygulanabilir olmaları, yaşam koşullarının objektif karakteristiklerini yansıtmaları, refah düzeyi üzerindeki yönlerinin açıkça belirtilmesi ve birey düzeyinde ölçülmeleri gerekmektedir (Boelhouwer ve Stoop, 1999). Göstergelerin ayrıca, bilimsel olarak geçerli, anlaşılabilir, ölçülebilir, sık sık güncelleştirmelerin yapılabilmesine elverişli ve ölçülen değerlerdeki değişimlere hassas olmaları beklenmektedir (Custance ve Hillier, 1998).

Bu yüksek lisans tezinde incelenen ülkemiz il ve coğrafi bölgelerin insani gelişmişlik seviyelerini ölçmede, el verdiğince çok değişken seçilerek incelemenin çok boyutlu olarak yapılabilmesi hedef alınmıştır. Bunun yanında, araştırmada kullanılan temel bileşenler ve kümeleme analizi yöntemleri de birbirleriyle ilişkili değişkenlerin kullanımına olanak tanınması yönünden bu durumu destekleyen unsur olmuştur.

Araştırmaya insani gelişmişliği ölçmede kullanılacak yetmiş kadar sosyo-ekonomik göstergenin ilgili yerlerden temin edilmesi ile başlanmış, il ve bölge karşılaştırmalarının bu çalışmada 1995-2001 yılları arasını, gelecek yıllarda ise gerek temin edilebilirliği, gerekse de güvenilirliği yönünden çalışmanın devam ettirilebilmesine imkan tanıyacak kırk adet değişken ile analizler gerçekleştirilmiştir.

1995 yılı başlangıç alınmak suretiyle analizlere bu yıl için mevcut yetmiş altı ile ait veriler ile başlanmış, ülke idari bölünüşünün değişimi sonucu 1996 yılında Karabük, Kilis ve Yalova'nın eklenmesiyle bu rakam 79'a, Osmaniye'nin il olması ile 1997'de 80'e ve son olarak Düzce'nin il olması ile 2000 yılında 81'e çıkmıştır.

Kişi refah düzeylerini temsil etmede seçilen değişkenlerin kapsamlı ve karşılaştırılabilir olması temel gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır (Mazumdar,

2000). Çalışmada bir diğer belirtilmesi gereken husus, il nüfuslarının etkisini ortadan kaldırmak ve karşılaştırılmaların yapılabilmesine olanak tanımak amacıyla kullanılan değişkenlerin kişi başına düşen değerler olarak ifade edilmesi, il ve bölge bazında insani refah düzeylerinin ortaya çıkarılmasıdır. Bunun yanında, 1995-2001 yılları için analize dahil edilen değişkenler içindeki tüm parasal büyüklükler gayri safi milli hasıla deflatörü ile 2001 yılı sabit fiyatlarına çevrilmiş, böylelikle yıllar arası karşılaştırmaların daha sağlıklı yapılabilmesi hedef alınmıştır.

Çalışmanın bir diğer önemli yanı ele alınan yerleşim birimlerinin karşılaştırmalarında sadece ekonomik değişkenlerin değil sosyal alanlardan da seçilen çeşitli göstergelerin de kullanılıyor olmasıdır. Sosyal göstergelerin güçlü yanlarından biri, çeşitli yaşam sahalarından ölçümler içermesi, sadece ekonomik değişkenlerle ifade edilemeyen, toplumun önemli yönlerini yakalamasıdır. Objektiflik sosyal göstergelerin diğer güçlü yönlerinden biridir. Aynı zamanda, sosyal göstergeler kolayca tanımlanıp ölçülebilmekte, ülkeler, bölgeler, demografik sektörler arasında zaman içinde sosyal göstergelerin karşılaştırmalarının yapılması teknik açıdan uygun olmaktadır. Objektiflik bu bağlamda çeşitli anlamlar içermektedir. İlk olarak, ölçülen özelliğin değeri hakkında genel kabul görüşü belirtir; örnek vermek gerekirse bebek ölüm oranı yüksekliği herkes tarafından kabul edildiği üzere kötü, okuryazarlık ise iyi bir özelliktir. Objektiflik ayrıca, incelenen karakteristiğin yüksek doğrulukta ve çok az ölçüm hatası ile ölçülebileceği anlamına da gelmektedir.

Sosyal göstergelerin yukarıda bahsedilen avantajlarının yanında bazı durumlarda eksiklikleri de ortaya çıkabilmektedir. Yine örnek vermek gerekirse bebeklerin önemli bir kısmının hane içinde doğduğu bölgelerde bebek ölüm oranının ölçülmesi şüphesiz zordur ve elde edilen değerler elbette ki gerçeği tam olarak yansıtmayacaktır. Bunun yanında, doğum kayıtlarının elverişsiz olduğu yörelerde doğuşta yaşam beklentisi gibi değerleri sağlıklı olarak temin etmek yine zor olacaktır. Bu gibi nedenlerle, her ne kadar sosyal göstergelerin objektif olduğu düşünülse de, bazen çeşitli ölçüm problemleriyle karşı karşıya kalılabilmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye il ve bölge bazında bireylerin insani gelişmişlik seviyeleri, diğer bir deyişle refah düzeylerini ortaya çıkarmak için yapılan bu araştırmada, 1995-2001 yıllarını temsil eden kırk adet sosyo-ekonomik değişken seçilmiş olup bu göstergeler nüfus, eğitim, sağlık, kültür, inşaat, tarım, mali, bankacılık, adalet, enerji,

ulaştırma ve imalat sanayi istatistikleri olmak üzere 12 ana grupta toplanmaktadır. Seçilen sosyo-ekonomik değişkenler, bölüm sonunda tablo halinde verilmektedir.

2.2 İnsani Gelişmişlik Endeksi Oluşturulmasında Kullanılan Değişkenler

2.2.1 Demografik Göstergeler

Bir toplumun demografik karakteristikleri, o toplumun sosyal konumlarını yansıtmada gerekli yapıtaşlarındandır (Drewnowski, 1972). Araştırmada ele alınan nüfus istatistiklerini temsil eden sekiz değişkendten yedi tanesi 1990 ve 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçları esas alınarak, ara yıllar bu değerlere bağlı kalınarak tahmin edilmek suretiyle hesaplanmış olup il bazında doğuşta yaşam beklentisi değişkeni için UNDP'nin (1997) Türkiye için hazırlamış olduğu İnsani Kalkınma Raporu'nda belirtilen değerler, araştırmada ele alınan tüm yıllar için sabit kabul edilmek suretiyle analize dahil edilmiştir. Doğuşta yaşam beklentisi, yeni doğan bebeğin tahmini beklenen yaşam süresini ifade etmekte olup, bu değişken sağlık, beslenme ve gelir değişkenleriyle doğrudan, iş ve barınma durumu ile de dolaylı olarak bağlantılıdır (Mazumdar, 2000).

Nüfus İstatistiklerinden toplam nüfus değişkeni, genel nüfus sayımlarından ortaya çıkan toplam nüfusu,

Şehirleşme oranı değişkeni, il ve ilçe merkezleri nüfusunun toplam nüfusa oranını,

Nüfus artış hızı değişkeni, 1990-2000 yılları arasındaki ortalama yıllık nüfus artışını,

Nüfus yoğunluğu değişkeni, toplam nüfusun ilgili yerleşim biriminin sahip olduğu yüzölçümüne bölünerek elde edilen km² başına düşen insan sayısını,

Ortalama hanehalkı büyüklüğü değişkeni, aralarında aile bağı bulunsun veya bulunmasın, aynı evde ya da evin bir bölümünde yaşayan, hanehalkı hizmet ve yönetimine katılan ortalama kişi sayısını,

Doğurganlık hızı değişkeni, 1990-2000 yılları arasındaki, Bir kadının doğurgan olduğu dönem boyunca (15-49 yaşları arasında) doğurabileceği çocuk sayısıdır.

Bebek ölüm oranı değişkeni ise, belli bir yıl içinde meydana gelen bir yaşıandan küçük bebek ölümlerinin o yıl içinde meydana gelen canlı doğumlara oranının ifadesidir.

Yerleşim birimlerinin sosyo-demografik gelişim düzeyini yansıtan bu değişkenlerden doğurganlık hızı, ortalama hanehalkı büyüklüğü ve bebek ölüm oranının araştırmada ortaya çıkarılmasına çalışılacak insani gelişmişlik endeksi ile ters yönlü ilişkili olmaları beklenmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan yerleşim birimlerinin kişilere sağladıkları olanaklar dolayısıyla insanları kendisine çekmesi ile bu yerlerde nüfus, nüfus artış hızı ve nüfus yoğunluğu gibi göstergelerin yüksek olmaları beklenen bir netice olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.2 Eğitim Göstergeleri

Yerleşim birimlerinin gelişmesi insan kaynağının eğitim yolu ile değerlendirilmesi ile mümkündür. Planlı kalkınmada eğitim sistemi, yaratıcı ve milli bilinçle donanmış bireylerin yetiştirilmesini vazgeçilmez bir unsur olarak görmektedir. Bu bilgilerden hareketle eğitim ve öğretimin kişi ve toplum hayatı üzerindeki önemi vazgeçilmezdir. Araştırmada eğitim istatistiklerini temsil eden beş adet değişken kullanılmış olup bu değişkenler: okuryazar oranı, okuryazar kadın sayısının toplam kadın sayısına oranı, üniversite bitirenlerin okul bitirenlere oranı, ilköğretim öğretmen başı öğrenci değeri ile ortaöğretim öğretmen başı öğrenci değerleridir.

Bu değişkenlerden okur yazar oranı, altı ve yukarı yaştaki okur yazar kişi sayısının bu nüfusa oranını,

Okuryazar kadın sayısını temsil eden değişken, altı ve yukarı yaştaki okuryazar kadın sayısının altı ve yukarı yaş toplam kadın nüfusuna oranını,

Üniversite bitirenlerin okul bitirenlere oranı değişkeni, üniversite mezunu kişi sayısının en azından bir okul bitiren toplam nüfusa oranını,

İlköğretim öğretmen başı değeri, ilköğretim kurumlarının birinci kademesini oluşturan beş yıl süreli öğretim kurumlarının genel adı olan ilkokullar ile üç yıllık ikinci kademesini kapsayan ortaokullardaki öğrenci sayısının öğretmen sayısına oranını,

Ortaöğretim öğretmen başı öğrenci değeri değişkeni ise, ilköğretime dayalı en az üç yıllık öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsayan ortaöğretimdeki öğrenci sayısının öğretmen sayısına oranını temsil etmektedir. İlköğretim ve ortaöğretim öğretmen başı öğrenci değerlerini temsil eden göstergeler Devlet İstatistik Enstitüsü Milli Eğitim Bakanlığı İstatistikleri Birimi'nden temin

edilmiş olup, diğer göstergeler 1990 ve 2000 Genel Nüfus Sayımları'ndan alınmış ve ara yıllar tahmin edilmek suretiyle analizlere dahil edilmiştir.

2.2.3 Sağlık Göstergeleri

İnsani kalkınmanın hayati bileşenlerinden biri sağlık servislerine erişim ve bu servislerin kullanılabilirliğidir (Das, 1999). Araştırmada sağlık göstergelerini temsilen il ve bölge bazında ele alınan hekim, eczacı, dişçi, hemşire ve hastane yatak sayılarını ifade eden Sağlık Bakanlığı'ndan temin edilen değişkenler Devlet İstatistik Enstitüsü Sağlık İstatistikleri Birimi tarafından düzenlenmiş olup, ilgili yıllara ait nüfus değerleri göz önüne alınarak on bin kişiye düşen değerler hesaplanmıştır.

Sağlık göstergelerinden hastane yatak sayıları değişkeni, il ve bölgelerdeki sağlık hizmetleri arzı ve bu hizmetlerden yararlanma durumunu belirtirken, diğer değişkenler eğitilmiş ve nitelikli işgücünün gelişmiş ve gelişmekte olan yörelerdeki dağılımlarını göstermekte ve dolayısıyla insani refah düzeyini belirtmedeki önemleri bakımından ele alınmaktadır. Bunlara ilave olarak, hastane yatak sayısı değişkeni sağlık servisi olanaklarını belirtirken, özellikle ilgili yerleşim birimindeki sağlık altyapı ve barınma olanakları düzeyini ifade etmede önemli bir rol teşkil etmektedir.

2.2.4 Kültür Göstergeleri

Bireylerin kültür düzeyi ve yerleşim birimlerindeki ilgili kültürel faaliyetler sosyal gelişmişliği yansıtmada şüphesiz etkili olmaktadır. Bu bakımdan il ve bölgelere kültürel istatistiklerin analize eklenmesi ve bu değişkenlerin istenen gelişmişlik endeksinin oluşturulmasındaki öneminin incelenmesi amacıyla il ve bölgelerde yüz bin kişiye düşen sinema ve tiyatro-opera-bale sayıları ile, yine yüz bin kişiye düşen satılan sinema ve tiyatro-opera-bale bileti sayılarını ifade eden değişkenler, Devlet İstatistik Enstitüsü Kültür ve Spor İstatistikleri Şubesi'nden temin edilip ilgili yıllara ait şehir ve bölge nüfuslarına oranlanarak analize dahil edilmiştir.

2.2.5 İnşaat Göstergeleri

İnşaat sektörü ekonominin önemli sektörlerinden birini oluşturmakta, insani refah düzeyi ile yakın ilişkili bulunan nüfus, nüfus artışı, şehirleşme gibi unsurlara paralel olarak ilerlemektedir. Sektör aynı zamanda elverdiği istihdam bakımından da ülkemizde önemli bir yer teşkil etmektedir.

Çalışmada ele alınan inşaat istatistiklerini temsilen il ve bölge bazında on bin kişiye düşen yapı kullanma izin belgelerine göre tamamen ya da kısmen biten daire sayısı ile kişi başı tamamen ya da kısmen biten yapı değeri değişkenleri, Devlet İstatistik Enstitüsü İnşaat İstatistikleri Şubesi'nden alınan rakamların temsil edilen yılların nüfuslarına oranlanması sonucu elde edilmişlerdir.

2.2.6 Tarım Göstergeleri

Çalışmada aynı zamanda, ulusal gelirimizin önemli bir bölümünü oluşturan tarım sektörünün yıllar itibariyle gelişiminin endeks üzerinde etkisi olacağı düşünüldüğünden il ve bölge bazında kırsal kesim kişi başı tarımsal üretim değerleri ile kırsal kesim on bin kişiye düşen traktör sayısı değişkenleri analize dahil edilmiştir. İncelenen her iki değişken de Devlet İstatistik Enstitüsü Tarım İstatistikleri Şubesi'nden temin edilmiştir.

Tarım sektöründe çalışan kesimin gelir düzeyi ve verimliliğini yansıtmak amacıyla, tarımsal üretim değerleri kırsal kesim için ilgili yılların kırsal nüfuslarına bölünmesi ile kişi başı değerler olarak analize eklenmiştir. Yine aynı şekilde tarımsal gelişmeyi temsil etmede kırsal kesim kişi başı traktör sayısı değerleri ele alınmıştır. Toplam istihdamın yarısından fazlasının tarım sektöründe bulunduğu da göz önüne alınırsa tarımsal gelişme göstergelerinin ele alınmasının gerekliliği vazgeçilmez olmaktadır.

2.2.7 Mali Göstergeler

Çalışmada beş değişken ile temsil edilen Mali İstatistikler tümü kişi başı olmak üzere gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH), genel bütçe gelirleri, kamu yatırım miktarları, teşvik belgeli yatırımlar ve belediye kesin hesap gider kalemlerinden oluşmakta, ekonomik gelişmişliği ortaya çıkarmada çok önemli bir yer teşkil etmektedir.

Üretilen mal ve hizmetlerin üretim değerlerinden bu üretimin elde edilmesinde kullanılan ara girdilerin ve diğer masrafların çıkarılması ile bulunan gayri safi yurt içi hasıla değerleri yerleşim birimlerinin gelişmişlik düzeylerini gösteren en önemli göstergelerden birini teşkil etmektedir. GSYİH aynı zamanda ekonomik büyümenin en temel ölçüsüdür (Mazumdar, 2000). Analizlerde kullanılan GSYİH değişkenleri Devlet İstatistik Enstitüsü Üretim Hesapları Şubesi'nden elde edilmiştir.

İlgili yerleşim birimlerine yapılan yatırımları belirtmek amacıyla da kişi başı kamu yatırım miktarı, kişi başı teşvik belgeli yatırımlar ile kişi başı belediye giderleri

kullanılmakta olup, bu değişkenlerin insani refah düzeylerini etkileyen unsurlar arasında bulundukları dikkate alınmıştır. Bu değişkenlerden teşvik belgeli yatırımlar, özel sektörün kalkınma faaliyetlerine katkısı ile yatırım potansiyelini temsil ederken, kamu yatırımları kamu katkılarını ve potansiyelini ifade etmektedir.

Mali göstergelerden belediye gideri değişkeni, Devlet İstatistik Enstitüsü Maliye İstatistikleri Şubesi'nden temin edilmiş olup, kamu ve teşvik belgeli yatırımlar Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kaynaklarından elde edilmiştir. Son olarak kişilerin gelir durumlarını yansıtmada etkili olduğu düşünölen genel bütçe gelirleri için yine DPT kaynaklarından yararlanılmıştır.

2.2.8 Bankacılık Göstergeleri

Mali İstatistikler grubu altına alabileceğimiz Bankacılık İstatistikleri gelir düzeyi ile sermaye birikimine bağlı olan kişi başı toplam banka mevduatı, yatırım potansiyeli ile yakın ilişkili toplam banka kredileri tutarı, yüz bin kişiye düşen banka şube sayısı ve yukarıda da belirtildiği gibi toplam istihdamın yarısından fazlasını içine alan tarım sektörünün yatırım potansiyeli ile doğrudan ilişkili kırsal kesim kişi başı tarım kredileri miktarı olmak üzere dört değişken ile temsil edilmekte, ekonomik gelişmişlik düzeylerini göstermede önemli rol oynamaktadır. Bankacılık değişkenleri yurt içinde bulunan tüm ticari bankalardan verileri toplayıp düzenleyen Bankalar Birliği'nden temin edilmiştir.

2.2.9 Diğer Göstergeler (Adalet-Enerji-Sanayi-Ulaştırma Göstergeleri)

Buraya kadar belirtilen değişkenlerin dışında, çalışmada il ve bölge bazında insani refah düzeylerini etkilediği düşünölen suçun işlendiği ile göre cezaevine girme oranı, kişi başı elektrik tüketim miktarı, kişi başı imalat sanayi katma değeri ile on bin kişiye düşen toplam motorlu kara taşıtı ve özel otomobil sayılarını ifade eden değişkenler ele alınmıştır. Bu değişkenlerden suçun işlendiği ile göre cezaevine girme değeri Devlet İstatistik Enstitüsü Adalet İstatistikleri Birimi'nden, toplumların refah düzeylerinin yükseltilmesinde gerekli bir hizmet aracı olarak ekonomik ve sosyal kalkınmanın temel göstergelerinden biri olan elektrik tüketim miktarları Devlet İstatistik Enstitüsü Enerji İstatistikleri Şubesi'nden temin edilmiş olup, ilgili yıllara ait nüfuslara oranlanmasıyla analize dahil edilmiştir.

Alınacak sosyo-ekonomik kararlarda gösterge olarak kullanılan imalat sanayi istatistikleri il ve bölgelerin gelişmişliğini yansıtmda önemli bir role sahip olup, çalışmada Devlet İstatistik Enstitüsü Sanayi İstatistikleri şubesi'nden temin edilen ve yıl nüfuslarına bölünerek il ve bölge bazında kişi başi değerleri bulunan imalat sanayi katma değer, çıktı değerinden girdi değerinin çıkarılması ile elde edilmektedir.

Son olarak, Devlet İstatistik Enstitüsü Ulaştırma İstatistikleri şubesi'nden temin edilen toplam motorlu kara taşıtı ve özel otomobil değerkenleri aynı şekilde ilgili yıllara ait nüfusların göz önünde bulundurulması ile il ve bölge bazında on bin kişiye düşen değerler olarak elde edilmiştir.

Türkiye il ve bölge bazında insani gelişmişlik araştırmasında kullanılan sosyo-ekonomik değerkenler, Tablo 2.1'de verilmektedir.

Tablo 2.1 Türkiye il ve bölge bazında insani gelişmişlik araştırmasında kullanılan sosyo-ekonomik değişkenler

Nüfus İstatistikleri		
Doğuşta Yaşam Beklentisi		
	Kişi/Km ²	1990 ve 2000 nüfus sayımlarına göre tahmin
Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü		
Eğitim İstatistikleri		
Okuryazar Oranı		
Sağlık İstatistikleri		
Eczacı Sayısı		On bin kişiye düşen
Hekim Sayısı		On bin kişiye düşen
Dişçi Sayısı		On bin kişiye düşen
Hemşire Sayısı		On bin kişiye düşen
Hastane Yatağı Sayısı		On bin kişiye düşen
Kültür İstatistikleri		
Sinema Sayısı		
İnşaat İstatistikleri		
Tamamen ya da Kısmen Biten Daire Sayısı	Adet	On bin kişiye düşen
Tamamen ya da Kısmen Biten Yapı Değeri	Adet	Kişi başı
Tarım İstatistikleri		
Tarımsal Üretim Değerleri		
Mali İstatistikler		
Gayri Safi Yurt İçi Hasıla		
Bankacılık İstatistikleri		
Banka Şube Sayısı		
İmalat Sanayi İstatistikleri		
İmalat Sanayi Katma Değeri		
Enerji İstatistikleri		
Elektrik Tüketim Miktarı		
Ulaştırma İstatistikleri		
Toplam Motorlu Kara Taşıtı Sayısı		On bin kişiye düşen
Özel Otomobil Sayısı		On bin kişiye düşen
Adalet İstatistikleri		
Suçun İşlendiği İle Göre Cezaevine Giren Kişi Sayısı		

3 ARAŞTIRMA TEKNİĞİ

3.1 Temel Bileşenler Analizi Tekniği

Çok değişkenli istatistiksel analizlerde n tane bireye ilişkin p tane değişken incelenmektedir. Bu değişkenlerden bir çoğunun birbiriyle ilişkili ve p sayısının çok büyük olması analizlerde sorun yaratabilmektedir. Değişkenlerin bazılarının birbirleri ile ilişkili olması değişkenlerin bağımsızlığı kuralını zedeler. Ayrıca çok sayıda değişkenle çalışmak, işlem yükünü arttıracak ve elde edilecek sonuçların yorumunda bazı güçlüklerle neden olacağı için arzulanan bir durum değildir. Bilgisayar olanaklarının çok geliştiği günümüzde iş hacmi bir sorun olarak görülmesine de çok sayıda değişkene ilişkin analiz sonuçlarının yorumlanması ve özetlenmesi gerçekten zor olabilmektedir (DİE, 1997). Bu noktada temel bileşenler analizinin kullanılması gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

Temel Bileşenler Analizi birbirleriyle ilişkili değişkenler setinin, her birine temel bileşen adı verilen birbirlerinden bağımsız daha az boyutlu değişken setine indirgenmesini içeren matematiksel bir metottur (Johnson, 1998).

Temel Bileşenler Analizi ilk olarak 1900'lerin ilk yıllarında Karl Pearson tarafından öne sürülmüş, 1933 yılında Hotelling, 1964 yılında da Rao tarafından bir takım iyileştirmelerle geliştirilmiştir (Timm, 2002).

Temel Bileşenler Analizi çok değişkenli veri setini yansıtmada en faydalı metottur. Bu metot başlı başına bir yöntem olması yanında, yoğunlukla veri analizlerinde ilk adım olarak önerilmekte, kümeleme, regresyon, diskriminant analizleri gibi başka analizlere veri hazırlama işlevini de gerçekleştirmektedir (Johnson, 1998).

SPSS (Sosyal Bilimler İçin İstatistiksel Paket Programı) ve SAS (İstatistiksel Analiz Sistemi) gibi istatistiksel paketlerin başını çektiği bilgisayar programları Temel Bileşenler Analizi uygulamalarını gerçekleştirmede büyük kolaylıklar sağlamaktadır (Sharma, 1996). Bu teknik, araştırmacıların öncelikle veri seti hakkında temel bir bakış açısı kazanmalarını sağlamakta, değişkenler arasındaki bağımlılık yapısının daha iyi anlaşılmasına ön ayak olmaktadır.

Bu bilgiler ışığında Temel Bileşenler Analizi'nin iki temel işlevi, veri setinin boyutunun indirgenmesi ve birbirinden bağımsız, her birine temel bileşen adı verilen yeni anlamlı değişkenler oluşturmaktır.

Temel Bileşenler Analizi sonucu elde edilecek temel bileşenlerin özellikleri şöyle sıralanabilir :

- Birbirlerinden bağımsızdırlar.
- Birinci temel bileşen, diğer bileşenler içinde veri setinin sahip olduğu değişkenliğin en önemli bölümünü açıklamaktadır.
- Birbirini izleyen her bir bileşen, açıklanmayan geri kalan değişkenlikleri azalan oranda açıklamaktadır.

Temel bileşenler cebirsel olarak p adet değişkenin doğrusal bileşimleri iken; geometrik olarak bu doğrusal bileşimler, orijinal koordinat eksenlerini oluşturan $X_1, X_2, \dots, X_p$ değişkenlerinin döndürülmesi ile elde edilmiş yeni bir koordinat sistemini göstermektedir (Johnson ve Wichern, 2002).

Temel Bileşenler Analizi yöntemini cebirsel olarak gösterildiğinde, p adet değişkenin ele alındığı varsayılırsa, bu değişkenlerin p tane doğrusal birleşimi, diğer bir deyişle temel bileşeni aşağıdaki gibi olur :

$$\varepsilon_1 = w_{11} X_1 + w_{12} X_2 + \dots + w_{1p} X_p \quad w'_1 = (w_{11}, w_{12}, w_{13}, \dots, w_{1p})$$

$$\varepsilon_2 = w_{21} X_1 + w_{22} X_2 + \dots + w_{2p} X_p$$

.

.

$$\varepsilon_p = w_{p1} X_1 + w_{p2} X_2 + \dots + w_{pp} X_p \quad (1.1)$$

$$\text{Var} (\varepsilon_i) = w'_i \Sigma w_i \quad i = 1, 2, \dots, p \quad (1.2)$$

$$\text{Cov} (\varepsilon_i, \varepsilon_k) = w'_i \Sigma w_k \quad i, k = 1, 2, \dots, p \quad (1.3)$$

Burada $X_1, X_2, \dots, X_p$ 'ler standartlaştırılmış veri matrisi p adet değişkene ait satır vektörlerini, $\varepsilon_1, \varepsilon_2, \dots, \varepsilon_p$ 'ler temel bileşenleri, w_{ij} 'ler ise j . değişkenin i . temel bileşen üzerindeki ağırlıklarını yani her bir temel bileşenin hangi değişkenle, hangi oranda ilişkilendirildiğini gösteren sabit sayıları, Σ ise standartlaştırılmış veri matrisinin

kovaryans matrisini temsil etmektedir. w_{ij} değerleri, değişkenlerin temel bileşenleri hangi ağırlıklarla tanımladıklarını göstermekte, temel bileşen yükleri olarak adlandırılmaktadır (Johnson ve Wichern, 2002).

Temel bileşen yüklerinin tayin edilmesinde dikkat edilecek üç husus aşağıdadır:

- Birinci temel bileşen (ε_1) veri setinin maksimum varyansına sahip olacak, ikinci temel bileşen (ε_2) birinci temel bileşenin açıkladığı varyanstan geriye kalan toplam varyansa katkısı maksimum olacak şekilde seçilecek, 3., 4. ve diğer bileşenler bu şekilde saptanacaktır.

$$\square w_{i1}^2 + w_{i2}^2 + \dots + w_{ip}^2 = 1 \quad i = 1, 2, \dots, p \quad (1.4)$$

koşulu yeni değişkenlerin ölçeğini sabitlemek için kullanılmakta, böylelikle bu ağırlıkları herhangi bir sayı ile çarparak değiştirmek yoluyla doğrusal birleşimlerin varyanslarının artırılması ihtimalinin önüne geçilmektedir ($w'_i \cdot w_i = 1$).

$$\square w_{i1} w_{j1} + w_{i2} w_{j2} + \dots + w_{ip} w_{jp} = 0 \text{ tüm } i \neq j \quad (1.5)$$

koşulu yeni eksenlerin birbirlerine ortagonalliğini belirtmektedir (Sharma, 1996).

Sonuç olarak 1.temel bileşen, $\max \text{Var}(\varepsilon_1)$ ve $w'_1 \cdot w_1 = 1$ koşullarını gerçekleyen

$$\varepsilon_1 = w_{11} X_1 + w_{12} X_2 + \dots + w_{1p} X_p \quad (1.6)$$

doğrusal birleşimidir.

2.temel bileşen $\max \text{Var}(\varepsilon_2)$ ve $w'_2 \cdot w_2 = 1$ ve $\text{cov}(\varepsilon_1, \varepsilon_2) = 0$ koşullarını sağlayan

$$\varepsilon_2 = w_{21} X_1 + w_{22} X_2 + \dots + w_{2p} X_p \quad (1.7)$$

doğrusal birleşimidir.

i. temel bileşen $\max \text{Var}(\varepsilon_i)$ ve $w'_i \cdot w_i = 1$ ve $\text{Cov}(\varepsilon_i, \varepsilon_k) = 0$ koşullarını sağlayan

$$\varepsilon_i = w_{i1} X_1 + w_{i2} X_2 + \dots + w_{ip} X_p \quad i = 1, 2, \dots, p \quad (1.8)$$

doğrusal birleşimidir.

Temel Bileşen Yükleri yukarıdaki verilen bilgiler ışığında söz konusu temel bileşene karşılık gelen öz değerlerin standartlaştırılmış öz vektörleri olup, özdeğerler bu yeni

birbirinden bağımsız bileşenlerin varyanslarını ifade etmektedir. Veri matrisinin toplam değişkenliği, temel bileşenlerin gösterdiği toplam değişkenliğe eşit olduğundan i. temel bileşenin açıkladığı değişkenlik oranı;

$$\lambda_i / \lambda_1 + \lambda_2 + \dots + \lambda_p \quad i = 1, 2, \dots, p \quad (1.9)$$

olmaktadır.

Çalışmada daha önce açıklandığı gibi Türkiye il ve coğrafi bölgelerinin insani gelişmişlik düzeylerini temsil eden kırk adet sosyo-ekonomik değişken kullanılmakta, dolayısıyla ele alınan her bir yıl için oluşturulan veri matrisleri **il sayısı*40** ile **bölge sayısı*40** boyutunda olmaktadır.

Çalışmada incelenen değişkenlerin farklı birimlerde olmaları dolayısıyla, ağırlıklandırılmalarında oluşabilecek yanlışlıkları önlemek amacıyla standartlaştırılmaları yoluna gidilmiş, her bir değişkene ait değerden o değişkenin aritmetik ortalaması çıkarılıp standart sapmasına bölünmesi suretiyle, her bir değişken değerleri ortalamaları 0, varyansları 1 olacak şekilde standart hale getirilmişlerdir.

Ek olarak, SPSS ile yapılan Temel Bileşenler Analizleri'nde ortaya çıkan sonuçların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığının test edilmesi için her bir sene için Bartlett Küresellik ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterlilik testleri uygulanmış ve beklentilerle örtüştüğü anlaşılmıştır.

3.1.1 Bartlett Küresellik Testi

H_0 : Korelasyon matrisi birim matristir

H_1 : Korelasyon matrisi birim matris değildir

Bartlett Küresellik Testi, korelasyon matrisinin birim matris olup olmadığının test edilmesi için yapılmaktadır. Korelasyon matrisinin birim matris olduğu durumda değişkenler arasında hiçbir ilişki var olmayacağından yöntemin uygulanması mümkün olmamaktadır. Nitekim, 1995-2001 yılları için yapılan temel bileşenler analizinde her bir sene için korelasyon matrisinin determinantının ki-kare dönüşümüne dayanan Bartlett test istatistiği oldukça yüksek, H_0 hipotezinin anlamlılık düzeyi ise düşük çıkmıştır. Dolayısıyla, korelasyon matrisinin birim matris olduğunu ifade eden sıfır hipotezi reddedilmiştir.

3.1.2 Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örneklem Yeterlilik Testi

KMO endeksi, değişkenler arasındaki basit korelasyon katsayısı ile kısmi korelasyon katsayısını karşılaştırmaya yarayan bir değerdir.

$$KMO = \frac{\sum_i \sum_j r_{ij}^2}{\sum_i \sum_j r_{ij}^2 + \sum_i \sum_j a_{ij}^2} \quad i \neq j \quad (1.10)$$

Burada, r_{ij} 'ler i ve j değişkenlerinin basit korelasyon katsayısı, a_{ij} 'ler ise i ve j değişkenlerinin diğer tüm değişkenler aynı kalırken ortaya çıkan kısmi korelasyon katsayısıdır.

Kısmi korelasyonlar basit korelasyonlardan küçükse, KMO endeksi 1'e yaklaşır. KMO değerlerinin sıfıra yakın olduğu durumlar ise, değişken çiftleri arasındaki korelasyonların diğer değişkenler tarafından açıklanamadığını ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile, KMO değerinin sıfıra yaklaşması, değişkenlere etki eden ortak bir faktörün bulunmadığını, dolayısı ile yöntemin uygulanmasının anlamlı olmadığını belirtmektedir.

KMO endeksi değerleri şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

> 0,90	mükemmel,
0,80 ile 0,90 arası	oldukça iyi,
0,70 ile 0,80 arası	iyice,
0,60 ile 0,70 arası	orta,
0,50 ile 0,60 arası	kötü,
< 0,50	kabul edilemez (Coğrafi Bölge Ayırımı-DİE)

Uygulanan temel bileşenler analizlerinde 1995-2001 yılları arası sırasıyla KMO endeksi değerleri 0,853, 0,833, 0,852, 0,824, 0,822, 0,838, 0,812 olarak bulunması değişkenlere etki eden ortak bir faktörün bulunduğu sonucunu doğurmuştur.

3.1.3 SPSS Programı Temel Bileşenler Analizi Sonuçlarının Değerlendirilmesi

SPSS ile yapılan analizlerde ortaya çıkan çıktıların yorumlanmasına öncelikle “Temel bileşen varyans ve açıklama oranları” tablosundan başlanırsa, bu tablonun,

oluşturulan her bir temel bileşenin toplam veri seti değişkenliğini açıklama oranlarını gösterdiği öne çıkmaktadır (SPSS Inc., 1999). Bu tablolarda, özdeğeri 1’den büyük olan temel bileşenler verinin temel boyutlarını ortaya çıkarmak için yeterli olmaktadır. Buna karşılık, değeri 1’den küçük olan özdeğerlere karşılık gelen temel bileşenlerin verinin temel boyutlarını ortaya çıkarmada yeterli olamadıkları ve istatistiksel olarak önemsiz bilgi taşıdıklarından değerlendirme dışı bırakıldıkları kabul görmektedir.

1995-2001 yılları arası ülkemiz illeri baz alınarak uygulanan temel bileşenler analizleri sonucu elde edilen temel bileşenlerin varyans ve veri setini açıklama oranları sırasıyla Ek 6’da verilmektedir. Tablolardan görüleceği gibi, elde edilen 40 temel bileşenden 1995 ve 2000 yıllarında 8, 2001’de 9 ve diğer yıllarda da sadece 7 tanesinin varyansı birden büyük çıkmaktadır. Bu bileşenler yıllara göre toplam değişkenliğin yüzde 80-85’lik kısmını açıklamaktadırlar. Diğer taraftan, toplam değişkenliğin veya veri setinin sahip olduğu bilginin yaklaşık yarısına sahip tek bir bileşen bulunmuştur. Elde edilen bileşenler arasında, birinci temel bileşen verideki toplam değişkenliğin yüzde %40’ından fazlasını tek başına açıklayabilmiştir.

Analizlerin 40 adet değişken baz alınarak yapıldığı ve ekonomik boyutu temsil eden göstergeler yanında, bir takım sosyal göstergeler de içermesi dikkate alındığında her bir sene için insani gelişmişlik endeksleri oluşturmada kullanılan birinci temel bileşenlerin veri seti değişkenliğinin %40’ından fazlasını açıklayabilmesi, oldukça yüksek bir oran olarak söylenebilir. 1995-2001 yılları birinci temel bileşen varyans ve açıklama oranları aşağıda Tablo 3.1’de verilmektedir. Aslında SPSS programı, sonuçları burada gösterilen düzede vermemekle birlikte, her bir yıl için yapılan analizlerin karşılaştırılabilme kolaylığı açısından sunum düzenleri değiştirilmiştir.

Tablo 3.1 Birinci temel bileşen varyans ve açıklama oranları (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Varyans	18.41	17.973	17.598	17.706	17.605	16.570	16.696
Açıklama oranı	46.033	44.933	43.996	44.265	44.013	41.424	41.740

“Temel bileşenler ile değişkenler arası korelasyonlar” tablosu ise, temel bileşenler üzerinde her bir değişkenin yüküne işaret etmekte, bu yükler temel bileşenler ile değişkenler arası korelasyonları ifade etmektedir. Negatif değerler, değişkenler ile

temel bileşen değerleri arasında ters yönlü ilişkileri göstermektedir. Temel bileşenler ile değişkenler arasındaki korelasyonların hesaplanma formülü aşağıdadır.

$$r_{\varepsilon_i, X_j} = \frac{w_{ij} \sqrt{\lambda_i}}{S_j} \quad (1.11)$$

Burada r_{ε_i, X_j} i. temel bileşen ile j. değişken arasındaki korelasyon katsayısını, w_{ij} i. temel bileşen üzerinde j. değişkenin ağırlığını, λ_i i. temel bileşenin özdeğerini (varyansı) ve S_j de j. değişkenin standart sapmasını ifade etmektedir. (Sharma, 1996)

Eşitlikten anlaşılabileceği gibi, temel bileşen yükleri, değişkenler ile temel bileşenler arasındaki korelasyon katsayıları ile orantılıdır. Her bir w_{ij} , j'inci değişkenin i'inci temel bileşenin oluşumundaki önemini gösterir.

Aşağıda Tablo 3.2'de 2001 yılı değerlerinin büyüklüklerine göre sıralanarak ifade edilen, 1995-2001 yılları Türkiye illeri baz alınarak bulunan temel bileşenler ile değişkenler arasındaki korelasyonlar yıllara göre incelendiğinde, değişkenlerin genel olarak %30'u ile temel bileşenler, bir bakıma oluşturulan insani gelişmişlik endeksi arasındaki korelasyon katsayıları 0.8'den büyük çıkmaktadır. Değişkenlerin yaklaşık %80'i de 0.5'ten büyük korelasyon katsayılarına sahiptir. Yüksek korelasyon katsayıları, birinci temel bileşenin insani gelişmişliği temsil eden “insani gelişmişlik faktörü” olarak kabul edilmesini destekleyen bir argüman olmuştur.

Tablodan görülebileceği gibi, on bin kişiye düşen eczacı, dişçi ve özel otomobil göstergeleri temel bileşenler ile en ilişkili ölçütler olarak karşımıza çıkmakta olup incelenen yerleşim birimlerinde bir bakıma gelişmişliğin en temel yansıtıcıları olmaktadır. Öte yandan, on bin kişiye düşen hekim sayısı, toplam motorlu taşıt sayısı ve banka şube sayısı, kişi başı gayri safi yurt içi hasıla tutarı ve banka mevduatı tutarı, üniversiteye bitirenlerin oranı, okuryazar oranı ile okuryazar kadın sayısı oranı göstergeleri gelişmişlik endeksi ile ele alınan zaman dilimindeki yüksek bağıntılarıyla dikkat çekmektedir. Durum böyleyken, doğurganlık hızı ve ortalama hanehalkı büyüklükleri de temel bileşenler ile ters yönlü yüksek ilişkili göstergeler olurken, bebek ölüm oranı, ilk ve ortaöğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayıları da temel bileşenlerle negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Diğer bir deyişle, bu göstergeler gelişmişlik üzerinde ters yönlü bir etki yaratmaktadır. Nüfus artış hızı ile özellikle de illerin kişi başı kamu yatırımları tutarlarının ise yapılan analizlerdeki

Tablo 3.2 Temel bileşenler ile değişkenler arası korelasyonlar (1995-2001)

Son olarak Temel Bileşen Yükleri tablosu her bir değişkenin temel bileşenler üzerindeki ağırlıklarını vermekle kalmayıp, aynı zamanda bu ağırlıkların yönünü de belirtebilmektedir. Temel bileşen yükü negatif değer almış ise zıt yönde bir ilişki, pozitif değer almış ise aynı yönde bir ilişki mevcuttur. Söz konusu ilişki, kavramsal

olarak, temel bileşenlerin açıkladığı boyut ile değişkenler arasındaki ilişkidir. Tablo 3.3'te verilen temel bileşen yükleri tablosu 2001 yılına göre birinci temel bileşen üzerindeki değişken ağırlıklarının büyüklüğüne göre sıralanarak oluşturulmuştur.

Tablo 3.3 Temel bileşen yükleri (1995-2001)

[illegible]

Değişken ağırlıkları incelendiğinde bir önceki tablodan da yüksek korelasyonları görüldüğü üzere on bin kişiye düşen eczacı sayısı, dişçi sayısı ile toplam özel otomobil sayıları göstergeleri zaman içindeki gelişmişlik endekslerini oluşturmada en etkili ögeler olarak ortaya çıkmaktadır. On bin kişiye düşen hekim ve toplam motorlu taşıt sayısı, kişi başı yıl içinde biten yapı değeri, banka mevduatı tutarı,

banka şube sayısı ve gayri safi yurt içi hasıla değerleri ile okuryazar oranı, okuryazar kadın oranı ve üniversite bitirenlerin oranı göstergeleri de endeks üzerinde diğer etkili unsurlar olmaktadır. Ortalama hanehalkı büyüklüğü, doğurganlık hızı, bebek ölüm oranı, ilk ve ortaöğretim öğretmen başı öğrenci sayıları da endeks hesaplanmasında negatif etkileri ile öne çıkmakta, insani gelişme düzeyiyle ters orantılı bir ilişki içinde oldukları düşünülmektedir. Bu noktada nitelikli sağlık personeli sayısının beklendiği gibi gelişmişliği göstermede en etkili öge olduğu doğrulanmakta, nüfus artış hızı ile kişi başı kamu yatırımları tutarının endeks oluşturmada oldukça az etkilerinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, her bir yıl için yapılan temel bileşen analizlerinde, veri setini yüksek açıklama oranı ile temsil eden ve incelenen değişkenler ile yüksek korelasyon katsayıları oluşturan 1. temel bileşenin, bu çalışmada ifade edilen insani refah düzeyine etki eden tüm sosyo-ekonomik değişkenleri temsil ettiği anlaşılmış, yerleşim birimleri için genel insani gelişmişlik faktörü olarak belirlenmiştir.

3.2 Kümeleme Analizi Tekniği

Kümeleme Analizi gözlemleri grup ya da kümelere ayırma işlevini gerçekleyen bir tekniktir, şöyle ki:

- Oluşturulacak her bir grup ya da küme belirli karakteristikler bakımından homojen bir yapıya sahip olup, grup içindeki gözlemler birbirine benzer olacaktır.
- Oluşturulacak her bir grup aynı karakteristikler bakımından diğer gruplardan farklı bir yapıda olup, grup içindeki gözlemler diğer grupların gözlemlerinden farklı olacaktır. (Sharma, 1996)

Yukarıdan anlaşıldığı gibi, Kümeleme Analizi'nin öncelikli amacı, gözlemlerin sahip oldukları belirli özellikler bakımından gruplanmasıdır. Bu sınıflamanın başarılı olması, aynı gruba dahil edilen gözlemlerin birbirlerine yaklaşması ve farklı grupların birbirlerinden uzaklaşmaları sonucunu doğuracaktır (Hair ve diğ., 1995).

Kümeleme Analizi aşamalara ayrılırsa:

- İlk olarak benzer gözlemleri grup ya da kümelere ayıracak kümeleme tekniği seçimi yapılır. Bu kümeleme teknikleri hiyerarşik ve hiyerarşik olmayan teknikler olmak üzere iki gruba ayrılabilir.
- Seçilen teknik için kümeleme yöntemi belirlenir.
- Oluşturulacak küme sayısı karara bağlanır.

Hiyerarşik kümeleme için kümeler arası benzerlik mesafelerini ölçme ve kümeleri oluşturmada uygulanan yöntemlerden en bilinenleri aşağıdadır:¹

- **Centroid yöntemi** : Bu yöntemde iki küme arasındaki yakınlık ölçümü, küme içindeki gözlemlerin değişkenler üzerindeki ortalama değerleri ile ifade edilmekte, her bir kümeleme aşamasında bu ortalama değerler güncellenmektedir.
- **Nearest-neighbor ya da Single-linkage yöntemi** : Bu yöntem aralarında en yakın uzaklık bulunan iki gözlemin birleşip ilk kümeyi oluşturması temeline dayanmaktadır. Bu birleşmeden sonra tekrar en yakın mesafe bulunarak tüm gözlemler tek bir küme içinde toplanana kadar kümeleme aşamalarına devam edilir. Ancak kimi zaman aynı küme içindeki gözlemler birbirlerinden oldukça farklı olabilmektedir.
- **Farthest-neighbor ya da Complete-linkage yöntemi** : Bu metot, “Single linkage” yöntemine benzemekle birlikte kümeleme kriteri maksimum uzaklık baz alınarak gerçekleştirilmektedir.
- **Average-linkage yöntemi** : Bu yöntem de diğer “Linkage” yöntemlerine benzemekle birlikte kümeleme kriteri, küme içindeki tüm gözlemlerin diğer küme içindeki gözlemlere olan ortalama uzaklıkları temel alınarak oluşturulmaktadır.
- **Ward yöntemi** : Bu yöntem küme içindeki farklılıkları minimize etmede ve “Linkage” metotlardaki aynı küme içinde farklı gözlemlerin bir arada bulunması gibi problemlere izin vermemesi bakımından popülerdir (Hair ve diğ., 1995)

¹ Hiyerarşik Kümeleme Analizi yöntemleri herhangi bir anlam kaybına yol açmamak nedeniyle Türkçe’ye çevrilmemiştir.

Burada belirtilmesi gereken husus hiyerarşik ve hiyerarşik olmayan kümeleme tekniklerinin birbirleriyle rekabet halinde olmalarının tersine, birbirlerini tamamlayıcı teknikler olarak ele alınmalarıdır. Hiyerarşik olmayan kümeleme algoritmaları, hiyerarşik metot sonuçlarından hareket ettiği zaman çok daha doğru sonuçlar verebilmektedir.

Hiyerarşik Kümeleme Analizi'nde gruplamalar, gözlemler çiftleri arasında, diğer bir deyişle bu çalışmada incelenen yerleşim birimleri çiftlerinin ele alınan değişkenler bakımından benzerliklerine göre birbirlerine en yakın çiftlerin seçilip grup oluşturmalarıyla başlar. Algoritma, tüm gözlemler tek bir grupta toplanana kadar birleşmelerle devam eder. Gözlemler arasındaki farklılıkların boyutunu ölçmek amacıyla genellikle öklit uzaklığı kullanılmaktadır.² Gözlemleri gruplara ayırmada kareli öklit uzaklığı kullanmak hesaplamaları kolaylaştırmakta, özellikle de “centroid” ve “Ward” yöntemleri için tercih edilmektedir (Hair ve diğ.,1995). Bu yöntem hiyerarşik metot denmesinin nedeni ise, herhangi bir aşamadaki birleşmelerin son aşamaya kadar korunuyor olmasıdır.

Hiyerarşik olmayan kümeleme analizi ise, veri setinde analizi yapan kişi tarafından istenen küme sayısı kadar gözlemin seçilmesi ve her birinin küme kabul edilmesi ile başlar. Sonrasında, en son elde edilecek küme merkezlerini tayin etmek için izlenecek iteratif proses ile devam edilir. Her bir aşamada gözlemler, en yakın merkez ölçüsüne göre oluşturulan kümelerle dahil edilir ve yenilenen küme merkez noktaları tekrar hesaplanır. Bu proses, maksimum iterasyon rakamına erişene kadar ya da oluşturulan kümelerin merkez noktalarında herhangi bir değişiklik olmamasına devam eder ve analizin başında istenen gruplar ve bu grupları oluşturan gözlemler tayin edilir.

Kümeleme analizi de temel bileşenler analizinde olduğu gibi değişik istatistiksel paket programları ile bilgisayar ortamında gerçekleştirilebilir olup, en bilineni ve uygulamada kullanılanı şüphesiz bu çalışmadaki analizlerde de yararlanılan SPSS paket programıdır.

² Gözlem çiftleri arasındaki farklılıkları ortaya çıkartmak amacıyla kullanılan öklit uzaklığı, gözlemlerin sahip olduğu her bir değişken değeri farklarının toplamını belirtirken, bu uzaklığın artması gözlemlerin birbirlerinden giderek farklılaştığına işaret etmektedir. Kareli öklit uzaklığı ise, değişken farklarının karelerinin toplamını ifade etmektedir.

3.2.1 SPSS Programı Kümeleme Analizi Sonuçlarının Değerlendirilmesi

SPSS programı çıktıları incelendiğinde ilk olarak simetrik “yakınlık matrisi” tablosu, yıllara göre insani gelişmişlik seviyeleri baz alınarak hesaplanan kareli öklit uzaklıklarına göre yerleşim birimleri arasındaki farklılıkları vurgulamakta, illerin gruplamalarına yardımcı olmaktadır. Çalışmada sözü edilen kareli öklit uzaklıkları, il çiftleri arasında her bir yıl için ortaya çıkan insani gelişmişlik endeksleri farklarının karelerinin toplamını göstermektedir. Nitekim, Bölüm 6’da ele alınan kümeleme analizi ile gruplara ayrılan iller içinde aynı grupta bulunanlar arasındaki yakınlık matrisi katsayıları daha düşük çıkarken, farklı gruplara dahil olan iller arasındaki katsayıların yüksekliği dikkat çekmekte, katsayılar arttıkça farklılaşma artmaktadır. Ek 7’de verilen tablo katsayıları incelendiğinde, gelişmişlik sıralamasının ilk 3 sırasını oluşturan Ankara, İstanbul ve İzmir ile diğer iller arasındaki değerlerin yüksekliği dikkat çekmektedir. Öte yandan, illerin sıralamaları farklılaştıkça yakınlık matrisi katsayıları da büyümektedir.

“Agglomeration Schedule” tablosu kümeleme analizinde hangi aşamada hangi illerin birleşip grup oluşturduğunu göstermekte, katsayılar sütunu ise iller arasında yukarıda ifade edilen öklit mesafelerini belirtmektedir.³ Küçük katsayılar o aşamada birleşen yerleşim birimlerinin gelişmişlikleri yönünden birbirlerine benzerliklerine işaret etmekte, katsayıların büyümesi birbirinden giderek farklılaşan illerin bir araya gelip küme oluşturduğunu ifade etmektedir. Grup oluşumları sırasında, katsayılarda ortaya çıkan ani belirgin artışlar birbirlerinden görece olarak daha farklı illerin birleşmelerini belirtmekle beraber, bu aşamadan itibaren grup oluşumlarına devam edilmesi grup içi heterojenlikleri arttıracaktır. Bu durum, oluşturulacak küme sayısını karara bağlama bakımından da öngörü sunmaktadır.

Tablo 3.4’teki katsayılar sütunundan görüldüğü gibi önceki aşamalarda, gelişmişlik endeksleri benzerlikleri açısından birbirlerine en yakın gözlemler birleşip grup oluşturmakta, her yeni birleşimde katsayılar, dolayısıyla da farklılıklar artmaktadır. Özellikle de 70’ten sonraki adımlarda bir hayli farklı illerin birleştiği ve küme içi homojenliğin giderek azaldığı gözükmemektedir. Sonuç olarak tablo katsayıları, Bölüm 6’da kümeleme analizine göre illerin gruplara dağılımını gösteren dendogram grafiği ile birlikte değerlendirildiğinde 5 ayrı grup oluşturma fikri öne çıkmıştır.

³ Kümeleme Analizi sonuçlarından “Agglomeration Schedule” tablosu herhangi bir anlam kaybına yol açmamak amacıyla Türkçe’ye çevrilmemiştir.

Tablo 3.4 Agglomeration Schedule

Stage	Cluster Combined		Coefficients	Stage Cluster First Appears		Next Stage
	Cluster 1	Cluster 2		Cluster 1	Cluster 2	
1	35	80	5.612E-03	0	0	25
2	55	62	1.207E-02	0	0	28
3	48	50	1.856E-02	0	0	34
4	63	74	2.568E-02	0	0	57
5	38	45	3.465E-02	0	0	18
6	36	60	4.434E-02	0	0	19
7	10	46	5.527E-02	0	0	40
8	53	75	6.635E-02	0	0	23
9	69	70	7.750E-02	0	0	28
10	6	44	8.906E-02	0	0	23
11	14	78	.101	0	0	15
12	11	25	.113	0	0	37
13	3	33	.127	0	0	41
14	28	49	.144	0	0	26
15	14	18	.161	11	0	58
16	57	68	.178	0	0	43
17	61	67	.196	0	0	35
18	2	38	.214	0	5	39
19	4	36	.232	0	6	55
20	31	42	.251	0	0	44
21	24	65	.272	0	0	34
22	37	54	.294	0	0	29
23	6	53	.319	10	8	54
24	17	71	.347	0	0	43
25	15	35	.380	0	1	44
26	22	28	.413	0	14	56
27	58	66	.447	0	0	45
28	55	69	.482	2	9	46
29	29	37	.517	0	22	50
30	23	30	.554	0	0	48
31	56	77	.592	0	0	49
32	20	39	.632	0	0	42
33	32	52	.674	0	0	60
34	24	48	.717	21	3	41
35	47	61	.762	0	17	61
36	8	21	.814	0	0	52
37	11	12	.870	12	0	47
38	5	76	.928	0	0	48
39	2	9	.999	18	0	66
40	10	34	1.071	7	0	50
41	3	24	1.147	13	34	53
42	1	20	1.223	0	32	51
43	17	57	1.305	24	16	58
44	15	31	1.387	25	20	59
45	58	81	1.472	27	0	49
46	13	55	1.560	0	28	53
47	11	73	1.663	37	0	56
48	5	23	1.800	38	30	57
49	56	58	1.937	31	45	64
50	10	29	2.085	40	29	54
51	1	16	2.251	42	0	63
52	8	59	2.418	36	0	60
53	3	13	2.598	41	46	67
54	6	10	2.789	23	50	61
55	4	72	2.986	19	0	70
56	11	22	3.189	47	26	68
57	5	63	3.409	48	4	65
58	14	17	3.669	15	43	66
59	15	26	3.963	44	0	65
60	8	32	4.395	52	33	68
61	6	47	4.955	54	35	67
62	40	41	5.616	0	0	69
63	1	19	6.483	51	0	64
64	1	56	7.667	63	49	71
65	5	15	9.180	57	59	72
66	2	14	10.852	39	58	70
67	3	6	13.856	53	61	72
68	8	11	17.106	60	56	71
69	7	40	20.865	0	62	73
70	2	4	24.890	66	55	74
71	1	8	37.609	64	68	73
72	3	5	53.014	67	65	74
73	1	7	121.789	71	69	75
74	2	3	219.633	70	72	75
75	1	2	540.199	73	74	0

4 1995-2001 YILLARI ARASI TÜRKİYE İLLERİNİN SORGULAYICI VERİ ÇÖZÜMLEMESİ İLE İNCELENMESİ

1995-2001 yılları arasında kırk adet değişken baz alınarak incelenen ülkemiz illerine ait verilerin davranış biçimi ve yapısını gözler önüne sermek amacıyla sorgulayıcı veri çözümlemesine gidilerek, illerin her bir gösterge baz alınarak zaman içindeki dağılımları beşli özet gösterimleri ve kutu çizimleri ile ifade edilmiştir. İllerin davranış biçimi ve yapısının ortaya çıkarılması, sonraki bölümlerde incelenecek il ve coğrafi bölge bazında insani gelişmişlik sıralamaları ve kademeli il gruplarının yorumlanmasına da yardımcı olacaktır.

Öncelikle, veri setindeki her bir değişken için yıl bazında bulunan ortanca değer, minimum, maksimum değerler ile ilgili yıllara ait dağılımların dört eşit parçaya bölünmesi sonucu ilk %25'lik diliminin üst sınırındaki alt dördebölen ve dağılımların son %25'lik diliminin alt sınırındaki üst dördebölenler ile oluşturulan beşli özetler ortaya çıkarıldıktan sonra dördebölenler aralığı (D_{Ar}) hesaplanarak gözlemler arasında dışadüşen olup olmadığı araştırılmıştır. Dördebölenler aralığının bir buçuk katı olarak ifade edilen bir Adım değeri alt dördebölenden (D_a) çıkarılarak, üst dördebölene (D_ü) eklenmiş, böylelikle alt eşik (E_a) ile üst eşik (E_ü) değerleri bulunmuştur. Bu eşik değerlerinin dışında kalan gözlemler dışadüşen olarak nitelenirken, eşiklerin birer Adım daha genişletilmesi ile bulunan uzak eşikler dışına düşen değerler de uzak dışadüşen kabul edilmiştir. İşte bu şekilde illerin her bir değişken için 1995-2001 yılları arası durumlarını daha net görebilmek amacıyla, ortanca, dördebölen ve eşik değerlerine göre hangi aralığa düştükleri belirlenerek kutu çizimleri oluşturulmuştur.

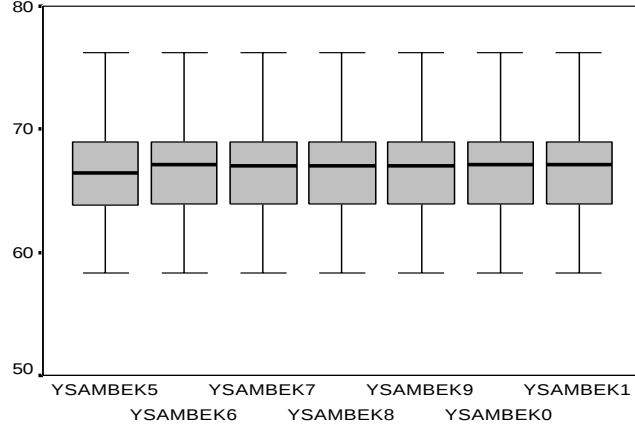
İllerin sahip oldukları göstergelerin hangi aralıklara düştüklerinin belirlenmesi ve aşağıdaki gibi özel birer simge verilmesi ile oluşturulan simgeli çizelgelerle kutu çizimleri, verileri benzer biçimde ele almaktadır. Her ikisi de dördebölenlerle eşikleri kullanarak verilerdeki genel örüntüyü dışa vurmakta, olağandışı değerleri açığa çıkarmaktadır (Şenesen, 2004). Böylelikle bir bakıma birbirlerini tamamlayıcı bir özelliğe bürünmektedirler.

Ek 3'te verilen simgeli çizelgelerde illerin insani gelişmişliğe etkiyen sosyo-ekonomik değişken değerlerine göre her bir yıl için bulundukları konumu nitelendiren simgeler aşağıdadır:

Uzak üst dışadüşenler	*
Üst dışa düşenler	#
Üst dördebölen ($D_{\bar{u}}$) ile üst eşik ($E_{\bar{u}}$) arasındakiler	+
Dördebölenler aralığı (D_{Ar}) içindekiler	.
Alt dördebölen (D_a) ile alt eşik (E_a) arasındakiler	-
Alt dışadüşenler	=
Uzak alt dışadüşenler	@

Dağılımların beşli özetleri ile kutu ve simgeli gösterimleri ortaya çıkarıldıktan sonra, biçim özellikleri ele alınmış, alt ve üst dördebölenlerinin ortancadan uzaklıklarının farkının dördebölenler aralığına bölünmesi ile bulunan Bowley çarpıklık ölçüsü değerleri hesaplanmıştır. Hesaplanan Bowley çarpıklık ölçüleri Ek 5'te tablo halinde belirtilmiştir. Ölçü biriminden bağımsız olan bu çarpıklık ölçüsü -1 ile +1 arasında değişirken, eksi değer sola çarpıklığı, diğer bir deyişle gözlem değerlerinin büyük değerler dolayında yoğunlaşıp küçük değerlere doğru gidildikçe daha büyük aralıklara rastlandığı dağılımları gösterirken, artı değer gözlem değerlerinin daha çok küçük değerlerde yoğunlaşıp büyük değerlere doğru gittikçe seyredildiği sağa çarpıklığı göstermekte, ölçü sıfıra ne denli yakınsa dağılım da o denli bakışığa yakın olmaktadır. Böylelikle, ölçü -1 ya da +1 değerlerine doğru sıfırdan uzaklaştıkça çarpıklığın büyüklüğü de artmaktadır (Şenesen, 1998).

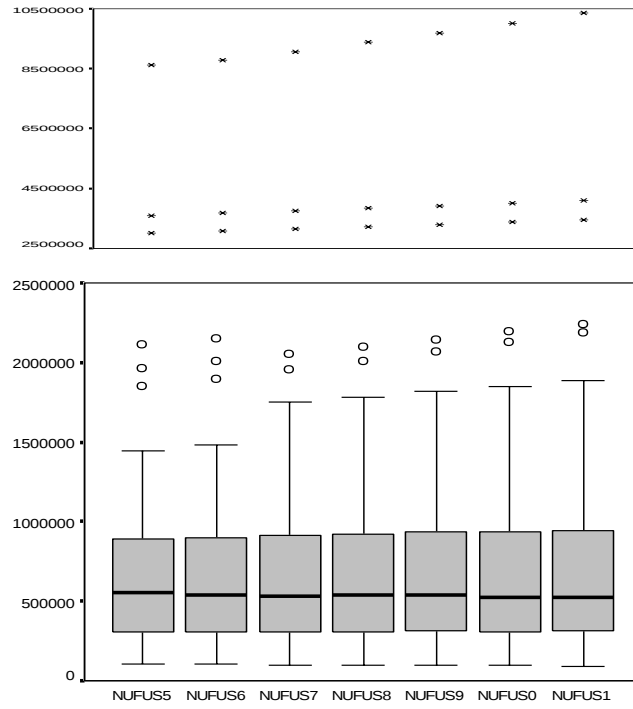
Aşağıda 1995-2001 yılları için ele alınan insani gelişmişlik göstergeleri dağılımları için kutu gösterimleri tek tek ifade edilmiştir. Beşli özet gösterimleri de Ek 4'te topluca gösterilmiştir.

Şekil 4.1 Doğuştaki yaşam beklentisi kutu gösterimleri (yıl) (1995-2001)

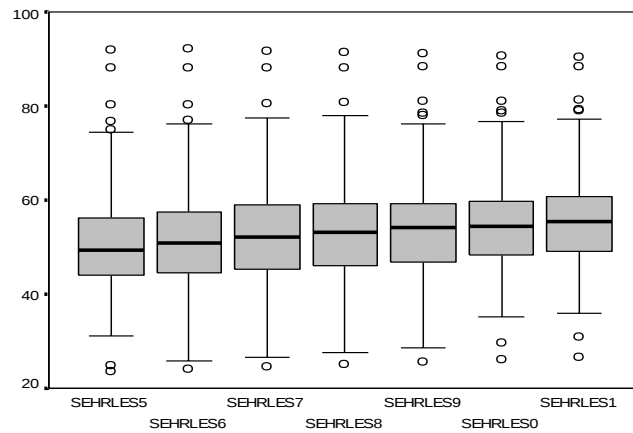
Kutu-nokta çizimi ve beşli özet gösterimi Şekil 4.1 ve Tablo D.1’de verilen, 1995-2001 yılları arası il bazında sabit kabul edilen Doğuştaki Yaşam Beklentisi değişkeni için hesaplanan Bowley çarpıklık ölçüsü değerlerine bakarak dağılımın bir miktar sola çarpık, yani gözlemlerin daha çok büyük değerler dolaylarında yoğunlaştığı, küçük değerlere doğru gidildikçe daha büyük aralıklarla sıralandığı anlaşılmaktadır. Ek 3’te verilen simgeli gösterim tablosundan da görüldüğü üzere Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Denizli, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Konya, Manisa, Muğla, Sakarya, Tekirdağ ve Uşak illeri yaşam beklentisinin fazlaştığı iller olarak ön plana çıkarken özellikle doğu illerine doğru gidildikçe beklenti azalmaktadır. Nitekim Şırnak ili yaşam beklentisi en düşük il olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 4.2 ve Tablo D.2’de incelenen Nüfus değişkeni 1990 ve 2000 yılı genel nüfus sayımlarından elde edilen değerler baz alınarak ara yılların tahmin edilmesi ile oluşturulmuştur. Bu değişkene bağlı olarak ta Bowley çarpıklık ölçüsü değerleri zaman içinde 0.163’ten 0.325 değerine yükselmekte, dolayısıyla çarpıklık sağa doğru artmaktadır. Aralık ve dördebölenler aralığının da giderek artması ile desteklenen bu durum üst değerlerde nüfus farklılaşmasının giderek belirginleştiğini öne çıkarırken, son yıllarda artarak devam eden göçlerin bir etkisi de en küçük değerlerin zamanla azalmasıyla görülmektedir. Ele alınan zaman diliminde Bursa ve Konya illeri dışadüşen olurken, İstanbul, Ankara ve İzmir illeri uzak dışadüşen durumunda bulunup Tunceli ve Bayburt illeri en düşük nüfuslu şehirler olarak göze çarpmaktadır.

Şekil 4.2 İl nüfusları kutu gösterimleri (1995-2001)

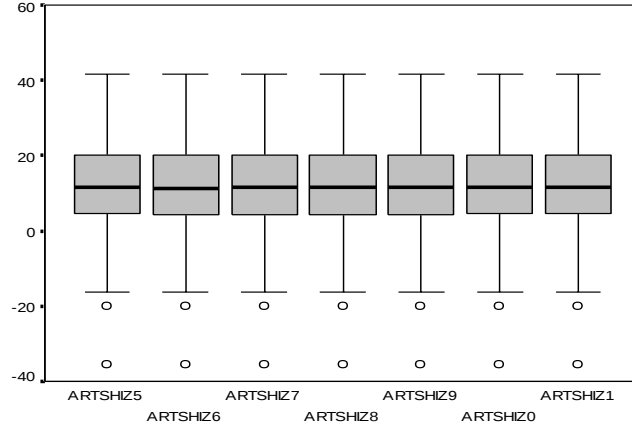
İl ve ilçe nüfuslarının toplam nüfusa oranını yüzde olarak ifade eden şehirleşme oranı değişkeninin zamansal değişimi Şekil 4.3 ve Tablo D.3'ten incelendiğinde ortalama düzeyin giderek yükseldiği belirgin olarak görülürken, dağılım bakışığa yakın bir görünüm çizmekte, Ankara, Eskişehir, Gaziantep, İstanbul ve İzmir illeri üst dışadüşen konumundayken, Bartın ve Ardahan illeri alt dışadüşen olarak göze çarpmaktadır.

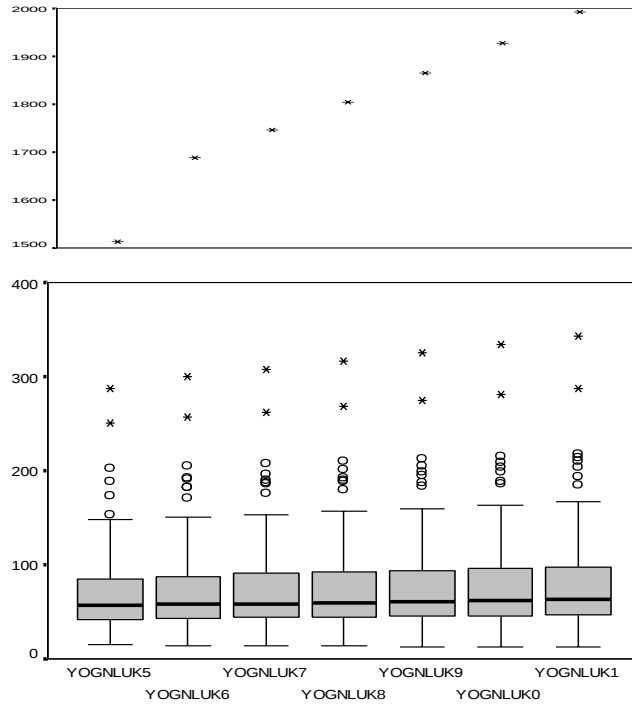
Şekil 4.3 Şehirleşme oranları kutu gösterimleri (%) (1995-2001)

Aşağıda Şekil 4.4'te kutu gösterimleri ve Tablo D.4'te de beşli özetleri verilen, 1990-2000 yılları arası yıllık ortalama nüfus artışını binde olarak ifade eden nüfus artış hızı değişkeni il bazında sabit kabul edilmekte olup, bu durum kutu gösteriminden de

rahatlıkla görülebilmektedir. Bowley çarpıklık ölçüsüne göre bakışığa yakın bir dağılım sergileyen illerden Ardahan ve Tunceli illeri göç nedeniyle giderek azalan nüfusları ile alt dışadüşen olarak göze çarparken, Antalya, Şanlıurfa, İstanbul, Van ve Hakkari illeri yüksek nüfus artış hızları ile ön plana çıkmaktadır.

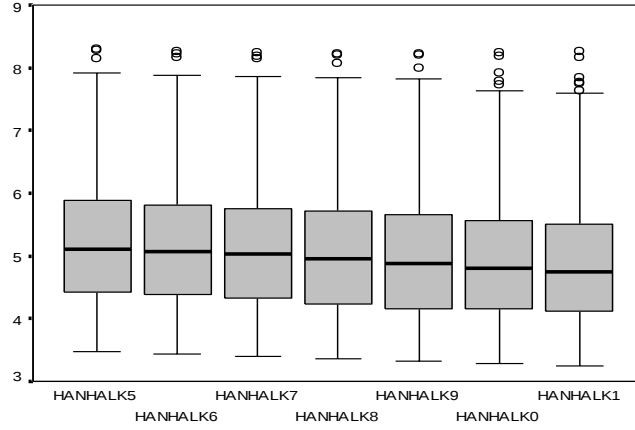
Şekil 4.4 Nüfus artış hızları kutu gösterimleri (Binde) (1995-2001)

Şekil 4.5 Nüfus yoğunlukları kutu gösterimleri (kişi/km²) (1995-2001)

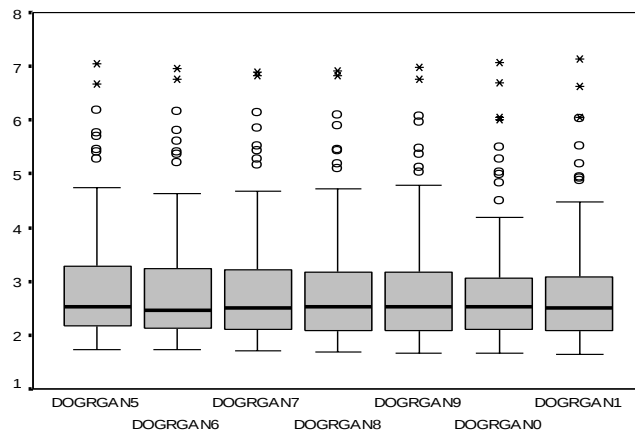
Şekil 4.5 ve Tablo D.5'ten görüldüğü üzere nüfus yoğunluğu değişkeni zaman içinde gerek aralığın gerekse de ortalama düzeyin yükselmesi iller arasında giderek artan bir farklılaşmaya işaret etmektedir. Dağılımın küçük değerlerde yoğunlaştığı, buna karşılık büyük değerlere doğru gidildikçe aralarının seyreltiği Bowley çarpıklık ölçüsünün sağa bir hayli çarpık olduğu ile anlaşılmakta, İstanbul, İzmir ve Kocaeli

uzak üst dışadüşen olurken, Bursa, Gaziantep, Hatay, Trabzon, Yalova ve Zonguldak üst dışadüşen olarak öne çıkmaktadır. İstanbul sınırları içinde km^2 'ye iki bine yakın insan düşerken, Tunceli'de bu değerin 12-13 kişi ile sınırlanması şehirler arasındaki çarpıklığı bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Şekil 4.6 Ortalama hanehalkı büyüklükleri kutu gösterimleri (1995-2001)

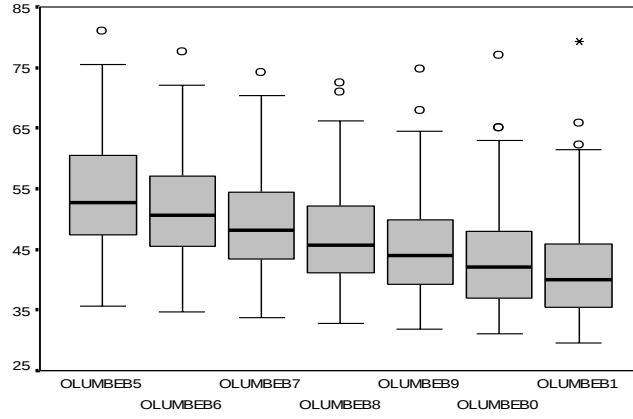
Şekil 4.6 ve Tablo D.6'da zaman içindeki eğilimleri belirtilen ortalama hanehalkı büyüklüğü değişkenine göre Hakkari, Muş ve Şırnak illeri 1995 yılından bu yana üst dışadüşen konumundayken, Bitlis ve Mardin illeri 2000 ve 2001, Ağrı da 2001 yılında üst dışadüşen durumuna geçmiştir. Ortalama düzey zaman içinde azalırken bakışığa yakın bir dağılım gözlemlenmektedir. Öte yandan, Aydın, Balıkesir, Burdur, Çanakkale, İzmir ve Muğla illeri ülke ortalamasının oldukça altında yer alan şehirler arasında bulunmaktadır.

Şekil 4.7 Doğurganlık hızları kutu gösterimleri (1995-2001)

Yukarıda Şekil 4.7 ve Tablo D.7'de incelenen doğurganlık hızı bakımından ülkemiz illeri arasında 1995 yılında bir hayli fazla olan sağa çarpıklık, zaman içinde giderek

azalarak bakışık bir görünüm kazanmaktadır. Bununla beraber dördebölenler aralığı da bir miktar küçülmüş, gözlem değerleri birbirlerine az da olsa yaklaşmıştır. Hakkari ve Şırnak illeri 1995'ten bu yana, Van 2000 ve 2001 yılları içinde uzak üst dışadüşen olurken, Ağrı, Batman, Bitlis, Mardin, Siirt, Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri de üst değerlerde yoğunlaşmışlardır. Diğer yandan, Edirne, Çanakkale, Kırklareli, Eskişehir ve İzmir illeri düşük doğurganlık oranları ile alt sıraları oluşturmaktadır.

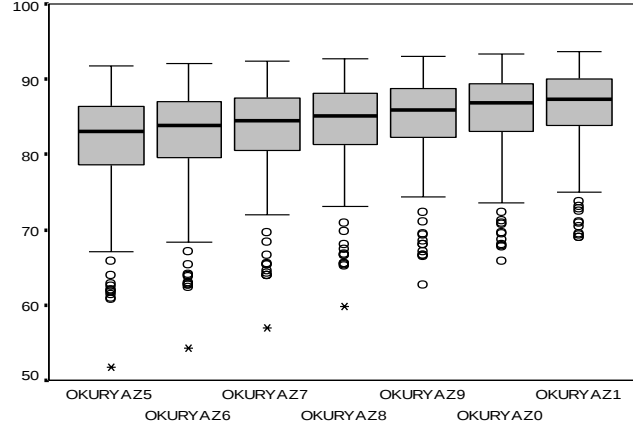

Şekil 4.8 Bebek ölüm oranları kutu gösterimleri (Binde) (1995-2001)

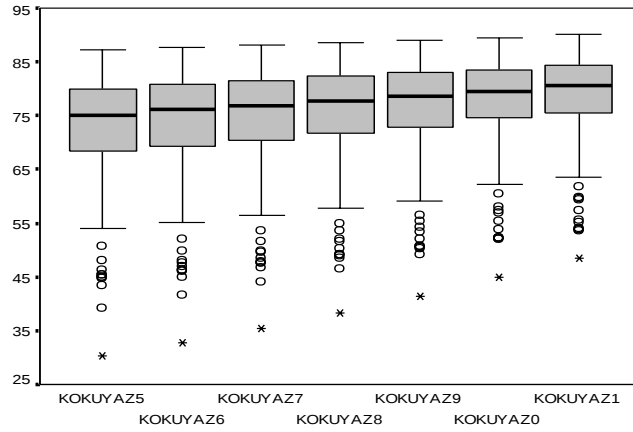
Şekil 4.8 ve Tablo D.8'de bindelik değerler olarak dağılımları incelenen bebek ölüm oranlarında il bazında 1995'ten bu yana belirgin bir düşüş gerek ortalama düzey de gerekse de dördebölenler aralığı, en büyük ve en küçük değer olmak üzere ülke genelinde mevcuttur. Bu durum iller arası bebek ölüm oranları farklılıklarının zaman içinde azaldığına işaret etmekte olup, Bowley çarpıklık ölçüsü değerlerinden de dağılımın sağa çarpıklık derecesinin giderek azalarak bakışık bir görünüme yaklaştığı anlaşılmaktadır. 1995'ten günümüze Erzurum, 98'den bu yana Ardahan ve 2000 yılından itibaren de Kars üst dışadüşen konumunda olup, Ardahan 2001 yılında uzak üst dışadüşen olarak dikkat çekmiştir. Diğer yandan Antalya, Gümüşhane, Isparta, Rize ve Trabzon illeri bebek ölüm oranının oldukça düşük olduğu iller arasındadır.

Şekil 4.9 ve Tablo D.9'da incelenen il bazında okuryazar oranı kutu ve beşli özet gösterimleri ele alındığında, bu oranın zaman içinde giderek yükseldiği öne çıkmaktadır. Aralığın azalması da illerin giderek birbirlerine yaklaşması ile dışadüşenlerin diğer iller tarafından yakalanmakta olduklarına işaret ederken, en küçük değer bu zaman sarfında oldukça büyümesi sevindirici bir gelişme olarak ortaya çıkmaktadır. Dağılımın biçimsel özelliği ele alındığında ise 1995'ten süregelen az miktar sola çarpıklık dikkat çekmektedir. Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak ve Van illeri yıllardır alt

dışadüşen konumunda bulunurken, bu illerden Şırnak 1995'ten beri yüksek artış hızı ile diğer illerle arasındaki farkı kapatmaya çalışmış, Bingöl ise yine gösterdiği olumlu artış ile 2000 yılından itibaren dışadüşen aralığından çıkmıştır.

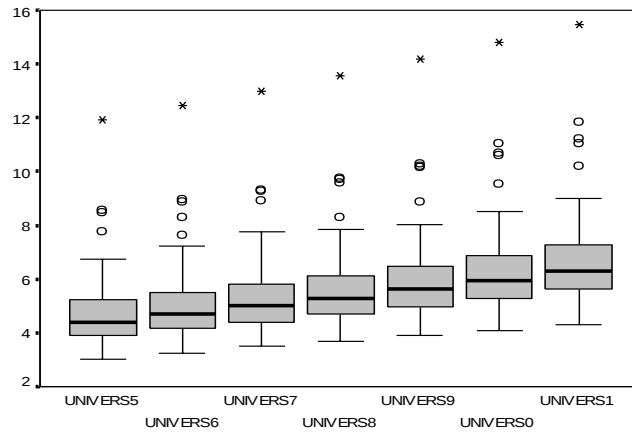
Şekil 4.9 Okuryazar nüfus oranları kutu gösterimleri (%) (1995-2001)

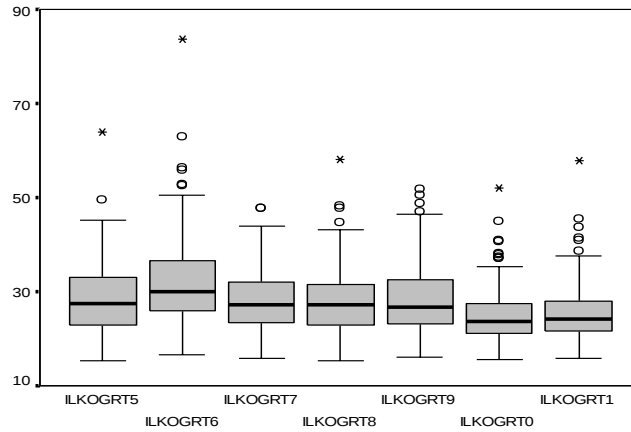
Şekil 4.10 Kadın nüfus okuryazar oranları kutu gösterimleri (%) (1995-2001)

Şekil 4.10 ve Tablo D.10'da belirtilen okuryazar kadın oranını yüzde olarak ifade eden değişkenin zaman içindeki dağılımı incelendiğinde aynen bir önceki okuryazar oranı dağılımına paralel olarak ülke genelinde belirgin bir artış göze çarpmakta, yine az miktar sola çarpıklık burada da görülmektedir. Ortalama düzey zaman içinde yükselirken dördebölenler aralığı daralarak iller daha dar bir aralıkta yoğunlaşmakta olup, en büyük ve özellikle en küçük değerdeki artış olumlu bir gelişme olarak teşkil etmektedir. İl genelinde dışadüşenler araştırıldığında, okuryazar oranına göre alt dışadüşen konumunda bulunan iller burada da alt dışadüşen konumunda olduğu görülmektedir.

Şekil 4.11 ve Tablo D.11’de verilen 1995-2001 dönemi üniversite bitirenlerin okul bitirenlere oranı dağılımlarının il bazında zaman içindeki eğilimleri incelendiğinde Ek 5’teki Bowley çarpıklık ölçüsü tablosundan dağılımın sağa çarpık olduğu, yani üst değerlere gidildikçe gözlem değerleri arasının seyreldiği göze çarparken, 1995’ten 2001’e bu çarpıklığın derecesinin azaldığı görülmektedir. Öte yandan, diğer eğitim değişkenlerinde olduğu gibi bu alanda da zaman içinde ortalama düzeyde bir artış söz konusu olmaktadır. Antalya, İstanbul, Muğla ve İzmir illeri üst dışadüşen konumundayken, Ankara ili ele alınan zaman diliminde uzak üst dışadüşen olarak göze çarpmakta, Ardahan, Muş, Ağrı ve Yozgat illeri alt sıralarda yer almaktadır.

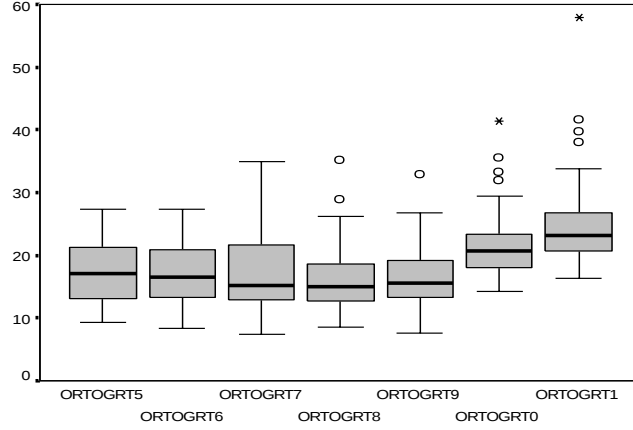
Şekil 4.11 Üniversite bitirenlerin okul bitirenlere oranı kutu gösterimleri (%) (1995-2001)

Şekil 4.12 İlköğretim öğretmen başına düşen öğrenci sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)

Şekil 4.12 ve Tablo D.12’de incelenen ilköğretim öğretmen başı öğrenci sayısı bakımından Türkiye geneli ele alındığında dağılımın genelde sağa çarpık olduğu dikkat çekmektedir. Ortalama düzey yönünden de zaman dilimi içinde bir düşüş belirginleşirken, iller arasındaki farklılık zaman içinde azalmaktadır. Ağrı, Batman,

Diyarbakır, Gaziantep, Hakkari, İstanbul, Mardin, Şanlıurfa, Şırnak ve Van illeri zaman içinde üst dışadüşen olurken, Şırnak ili oldukça yüksek öğrenci-öğretmen oranı ile uzak üst dışadüşen olarak farklılaşmakta, buna karşılık Burdur ili ilköğretim öğretmen başına düşen yaklaşık 16 öğrenci ile bu sayının en düşük olduğu il olarak öne çıkmıştır.

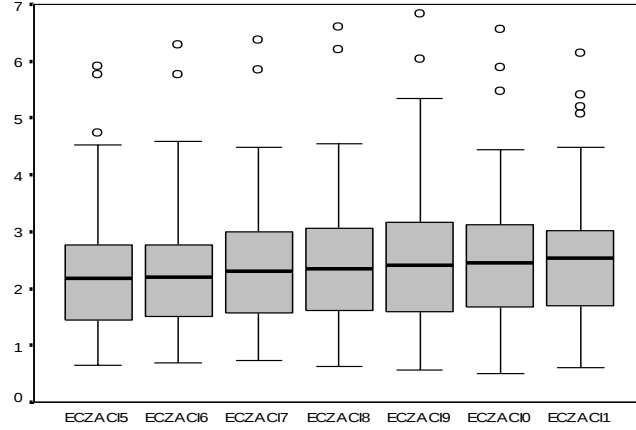

Şekil 4.13 Ortaöğretim öğretmen başına düşen öğrenci sayıları kutu gösterimleri(1995-2001)

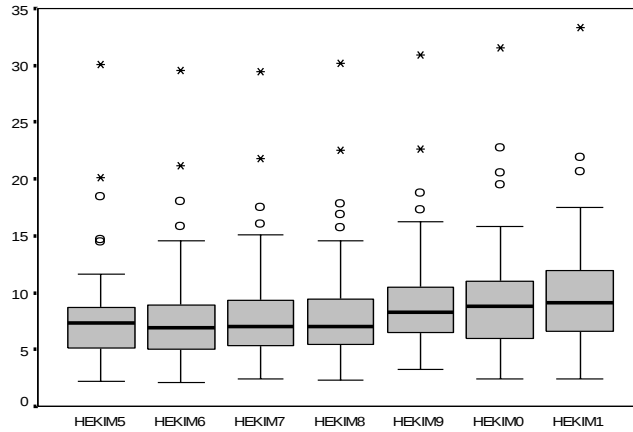
Şekil 4.13 ve Tablo D.13'te belirtilen ortaöğretim öğretmen başı öğrenci sayısı bakımından ülke illeri, ele alınan zaman periyodunda sağa çarpık bir dağılım sergilemekte, bu çarpıklığın derecesi yıllara göre farklılık göstermektedir. Beşli özet gösterimleri karşılaştırıldığında, ortalama düzey yönünden 1995-1999 yılları arasında bir düşüş olmasına karşın, bu değer 2000 ve 2001 yıllarında belirgin olarak arttığı görülmektedir. Dağılım dışadüşenler yönünden incelendiğinde ise, 1995-1997 yılları arası herhangi bir dışadüşen bulunmadığı, 1998 yılından itibaren ise Batman, Hakkari, Mardin, ve Şırnak illerinin diğer illere nazaran yüksek değerler içererek üst dışadüşen durumuna düştüğü göze çarpmaktadır. Dağılımın bir başka ilgi çeken yönü en büyük ve en küçük değerlerin zaman içinde 1995'teki değerlerinden %100 civarlarında artış göstermeleri olmuştur.

Şekil 4.14 ve Tablo D.14'te gösterilen il bazında on bin kişiye düşen eczacı sayıları ele alındığında ortalama düzeyin zaman içinde yükselen bir eğilimde olduğu görülmektedir. Öte yandan, 1995 yılındaki az miktar sola çarpıklık derecesi giderek etkisini yitirerek 1998 yılında hemen hemen bakışık bir dağılıma yol açmasına karşın, özellikle 2001 senesinde belirgin olarak tekrar hissedilmiş, bir bakıma ortanca altı illerin on bin kişiye düşen eczacı rakamları farklılıkları, ortanca üstü illere göre daha fazla büyümüştür. Dışadüşenler incelendiğinde ise Ankara ve İzmir illeri 1995

yılından bu yana üst dışadüşen olmakla birlikte 1995, 2000 ve 2001 yıllarında İstanbul ve yine 2001 senesinde Eskişehir illerinin üst dışadüşen aralığında bulunduğu görülmektedir. Öte yandan, Hakkari ve Muş'un başını çektiği diğer illerde on bin kişiye düşen eczacı sayısının oldukça düşük olması, iller arası çarpıklığı bir kez daha gözler önüne sermektedir.

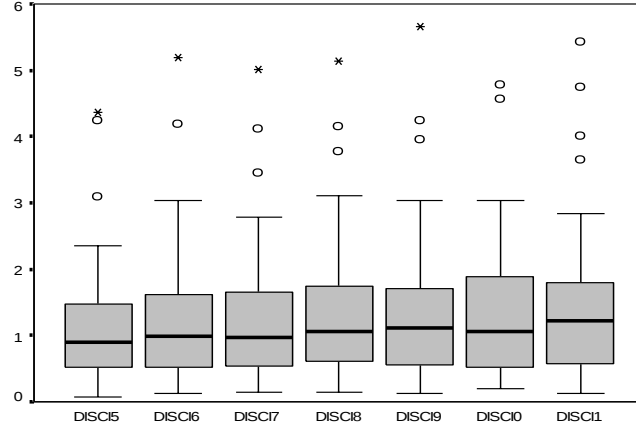
Şekil 4.14 On bin kişiye düşen eczacı sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)

Şekil 4.15 On bin kişiye düşen hekim sayıları (1995-2001)

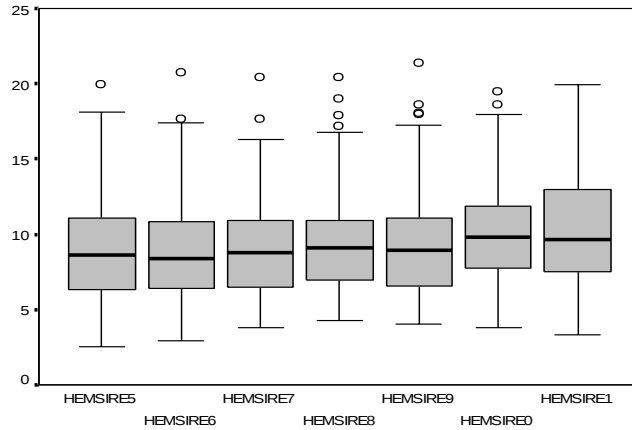
On bin kişiye düşen eczacı sayılarında olduğu gibi on bin kişiye düşen hekim sayıları baz alındığında da yaklaşık üç yüz elli kişiye bir hekim düşen Ankara ve İzmir illeri uzak üst dışadüşen olarak göze çarpmakta, Edirne ve İstanbul illeri de üst dışadüşen olmakta iken İstanbul 2001 yılında dışadüşen aralığından çıkmaktadır. Eskişehir, bu illerin hemen ardında sıralanırken, Ağrı, Muş, Hakkari ve Şırnak gibi alt sıralardaki illerde ise yıllar boyu yaklaşık üç bin beş yüz kişiye bir hekim düşmüştür. Dağılım dördebölenler çarpıklık ölçüsüne göre incelendiğinde ise 1995 ve 2000 senelerinde sola çarpık iken, diğer yıllarda sağa çarpık duruma geçmekte, özellikle 1996 ve 2001 senelerinde bakışıklığa çok yaklaşmaktadır. Ancak Şekil 4.15 ve Tablo D.15'te

görüldüğü gibi ortalama düzey, aralık, dördebölenler aralığı ile dağılımın standart sapması zaman içinde artmış, on bin kişiye düşen hekim rakamları açısından iller arasındaki farklılaşma çoğalmıştır.

Şekil 4.16 On bin kişiye düşen dişçi sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)

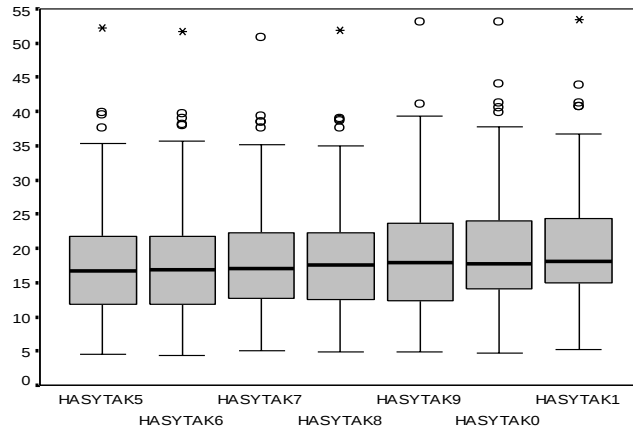
Diğer sağlık değişkenleriyle aynı paralelde olan on bin kişiye düşen dişçi sayısı değişkeni baz alındığında da Şekil 4.16 ve Tablo D.16'dan ortalama düzey, aralık ve dördebölenler aralığının zaman içinde arttığı dikkat çekmekte, dağılım 1995-2000 döneminde sağa çarpık bir görünüm sergilemesine karşın, 2001 senesinde ise bakışıklığa yaklaşarak sola çarpık duruma geçmektedir. İller, kişi başına dişçi sayılarına göre zaman içinde birbirlerinden uzaklaşırken, Ankara, İstanbul ve İzmir illeri üst dışadüşen olmuş ve 2001 senesinde Denizli de dışadüşen aralığına girmiştir.

Şekil 4.17 On bin kişiye düşen hemşire sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)

Şekil 4.17 ve Tablo D.17'de incelenen on bin kişiye düşen hemşire sayılarına göre illerin dağılımı ortaya konulduğunda ortalama düzeyin zaman içinde yükselmesine karşın dördebölenler aralığı 1995 yılından 2001'e zaman içinde büyümüştür. Öte

yandan, 2001 senesine kadar simetriğe yakın bir dağılım, 2001’de ise dördebölenler içi üst değerlere gidildikçe gözlemler arasındaki farklılıkların alt değerler ile karşılaştırıldığında daha fazla artması sonucu sağa çarpık bir dağılım gözlemlenmiştir. İl bazında on bin kişiye düşen hemşire sayıları incelendiğinde ise Ankara, Artvin, Eskişehir, Muğla ve Tunceli zaman içinde üst dışadüşen durumuna düşmekte olup, Şırnak, Ağrı ve Şanlıurfa illeri ise hemşire başına düşen yaklaşık üç bin kişi sayısı ile ülkemizdeki sağlık yetersizliklerinin bir bakıma yansıması olmaktadır.

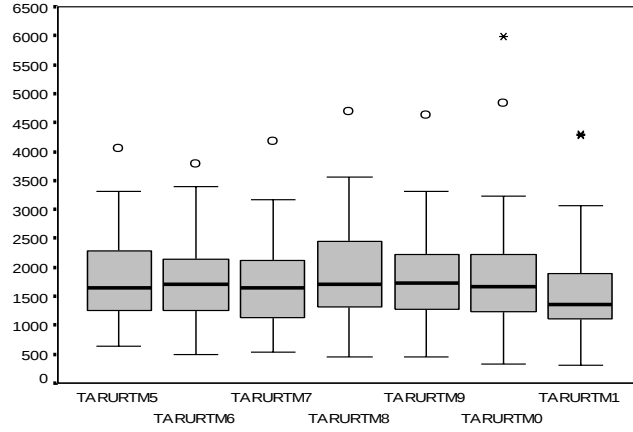

Şekil 4.18 On bin kişiye düşen hastane yatak sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)

On bin kişiye düşen hastane yatak sayısı verilerine göre Şekil 4.18 ve Tablo 4.18’den kutu ve beşli özet gösterimleri incelendiğinde zaman içinde ortalama düzey ile en küçük ve en büyük gözlem değerlerinde az da olsa bir artma söz konusu olmakla beraber aralık hemen hemen sabit kalmaktadır. Ankara, Bolu, Elazığ, Eskişehir, Kastamonu, Isparta illeri zaman içinde üst dışadüşen konumunda iken bu illerden Isparta, diğerlerine göre belirgin olarak daha yüksek değerlere sahip olup 1995, 1996, 1998 ve 2001 senelerinde ise uzak üst dışadüşen olarak öne çıkmaktadır. Hastane yatak sayısı değişkeni dördebölenler çarpıklığı yönünden incelendiğinde ise, zaman içinde bakışık bir dağılıma yakın olup, 2000 ve 2001 yıllarında sağa çarpıklığın bir hayli arttığı görülürken, bu durum ortanca üstünde yer alan iller arası farklılıkların alttakilere oranla daha fazla arttığına işaret etmektedir. Ek 1’den görüleceği üzere Ağrı ve Batman’ın başını çektiği birçok ilde bin kişiye düşen hastane yatak sayısı 1’in altında kalmıştır.

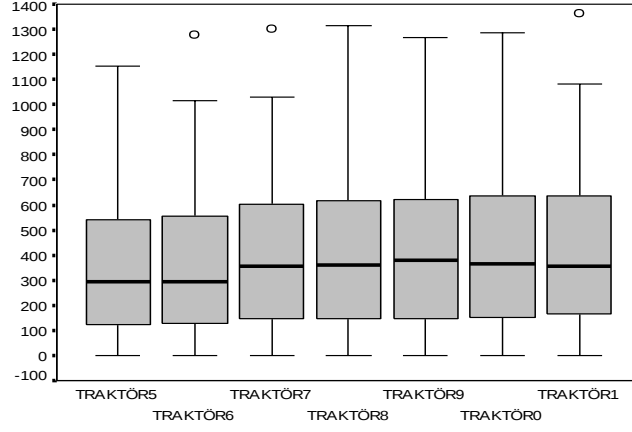
Şekil 4.19 ve Tablo D.19’da verilen kırsal kesim kişi başı tarımsal üretim değerleri incelendiğinde 1995-2000 dönemi içinde fazla bir değişim çizmeyen ortalama

düzeyin 2001 yılındaki düşüşü göze çarpmaktadır. Bunun yanında en küçük değer zaman içinde azalan bir grafik sergilerken, en büyük değer ise 2001 yılı dışında artan bir çizgide durmakta, böylelikle en küçük ile en büyük değerler arası farklılık artmaktadır. Yine 2001 senesinde dördebölenler aralığı içinde dağılım oldukça sağa çarpık bir görünüm sergilerken, ortanca üstü illerin tarımsal üretim farklılıkları ortanca altı illere nazaran daha fazla değişim göstermesi ile dağılım alt değerlerde yoğunlaşmaktadır. Özellikle 2001 yılında gözlemlerin birbirlerine yaklaşması öne çıkan bir diğer sonuçtur. Üst değerlere bakıldığında, Karaman ve 2000 yılında Düzce'nin ayrılıp il olmasıyla Bolu illerinin dışadüşen aralığına düştüğü göze çarpmaktadır. Öte yandan, Zonguldak ve Bartın illerinin kırsal kesim kişi başı tarımsal üretim değerlerinin aşağılarda kalmasının yanında özellikle son senelerde İstanbul ve Kocaeli'nin en düşük değerler olarak sıralanması dikkat çekmektedir.

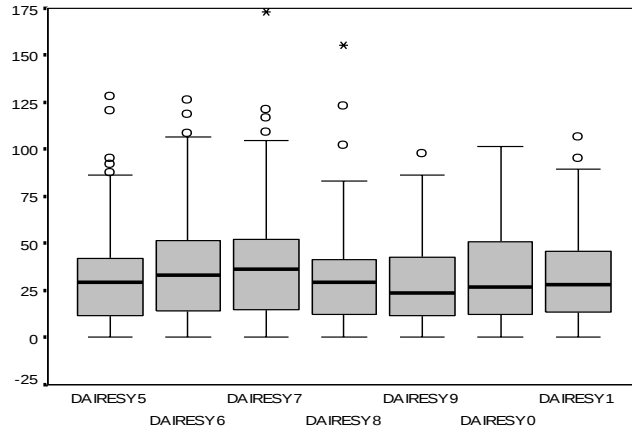

Şekil 4.19 Kırsal kesim kişi başı tarımsal üretim değerleri kutu gösterimleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)

Şekil 4.20 ve Tablo D.20'den, kırsal kesim kişi başı traktör yönünden illerin artan geniş bir aralıkta dağıldığı ve zamansal periyotta ortalama düzeyin yükselen eğilimde olduğu öne çıkmaktadır. Biçim özellikleri yönünden dağılım incelendiğinde, 1999 senesinde yukarıda ifade edilen tarımsal üretim değişkeni ile bakışık dağılıma çok yakın bir görünüm sergilese de diğer yıllarda az da olsa sağa çarpıklık mevcut olup 2001 yılında bu çarpıklığın derecesi artmıştır. 1996, 1997 ve 2001 yıllarında Edirne dışadüşen durumundayken diğer yıllarda herhangi bir dışadüşene rastlanmamakta olup, Edirne'yi Eskişehir takip etmekte, buna karşılık Rize ve Trabzon'da on bin kişiye düşen traktör sayısı yok denecek kadar az olarak dikkat çekmektedir. Bu illerin yanı sıra Artvin, Ordu ve Bingöl illeri de en alt sıraları mesken tutmuştur.

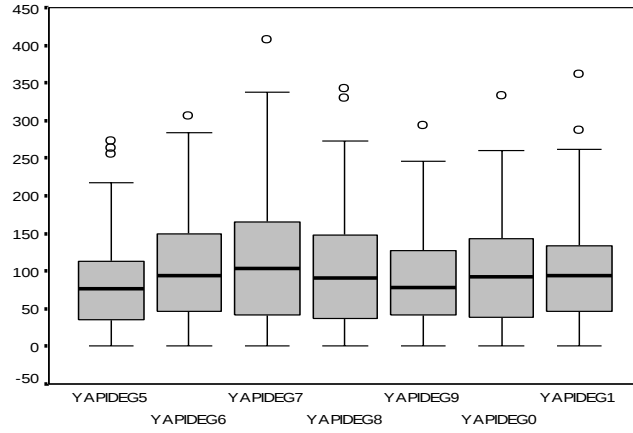
Şekil 4.20 Kırsal kesim on bin kişiye düşen traktör adedi kutu gösterimleri (1995-2001)

Şekil 4.21 On bin kişiye düşen tamamen ya da kısmen biten daire sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)

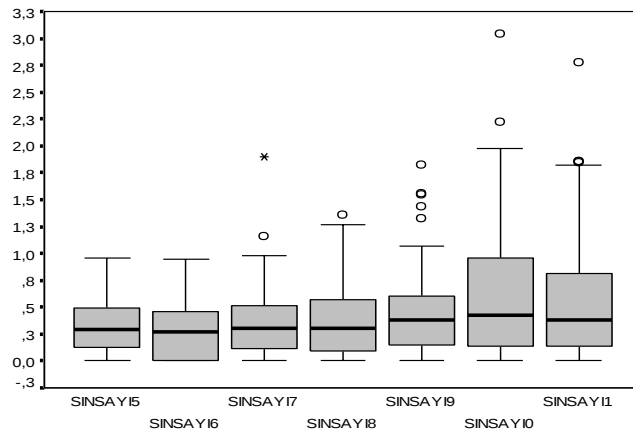
Şekil 4.21 ve Tablo D.21’de ifade edilen on bin kişiye düşen kısmen ya da tamamen biten daire sayıları dağılımları incelendiğinde zaman içinde belirli bir trende girmeyip değişen bir dağılım sergiledikleri öne çıkmaktadır. Nitekim, 1999 yılına kadar dördebölenler aralığı sola çarpık bir dağılım sergilerken, bu yıldan itibaren çarpıklığın yönünün sağa kaydığı göze çarpmaktadır. Yine 1999 senesinden itibaren dışadüşen sayısında meydana gelen azalma, üst değerlerdeki şehirlerin alttakiler tarafından yakalanmakta olduklarına işaret etmektedir. Buna ilaveten, 1999 yılında gerek ortalama düzey gerekse de en büyük değer olarak keskin bir düşüş dikkat çekmektedir. Yıl içinde gerçekleşen kişi başı kısmen ya da tamamen biten daire sayısı bakımından Muğla’nın birçok yazlık alanı da içermesinin de etkisiyle yıllardır üst dışadüşen olmasının yanında, ele alınan zaman diliminde zaman zaman Aydın, Balıkesir, Çanakkale, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Tekirdağ ve özellikle il olduktan sonraki ilk 3 sene içinde Yalova’nın üst dışadüşen konumunda bulunduğu dikkat

çekmektedir. Öte yandan, Ardahan ve Şırnak illeri yıllardır on bin kişiye düşen biten daire sayılarına göre son sıralarda yer almışlardır.

Şekil 4.22 Kişi başı tamamen ya da kısmen biten yapı değeri kutu gösterimleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)

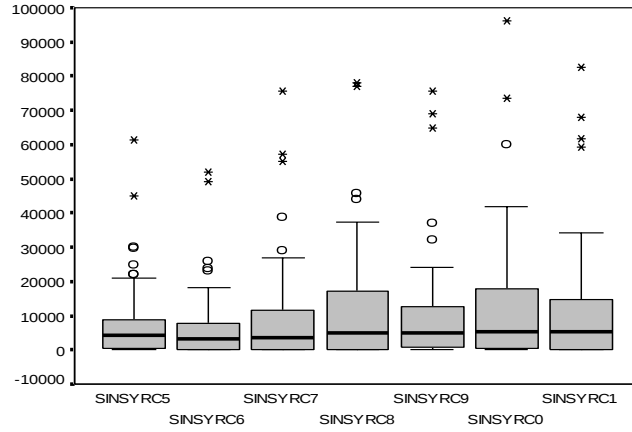
Şekil 4.22 ve Tablo D.22’den görüleceği üzere kişi başı kısmen ya da tamamen biten yapı değeri ortalama düzeyi, aralık ve dördebölenler aralığı 1995’ten 2001’e artarken, bir önceki daire sayısı dağılımında olduğu gibi 1997 senesinde tepe noktasına ulaşmakta ve 1999 yılında da belirgin oranda düşüş göze çarpmaktadır. Dördebölenler çarpıklığını ifade eden Bowley çarpıklık ölçüsüne göre bakışığa yakın bir dağılım sergileyen gözlemler arasında Ankara, Kocaeli, Tekirdağ ve Yalova illeri zaman içinde üst dışadüşen konumuna düşerken, Ardahan ve Şırnak kişi başı kısmen ya da tamamen biten yapı değerlerine göre sıralandığında son iki sırayı paylaşmaktadır.

Şekil 4.23 Yüz bin kişiye düşen sinema sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)

Şekil 4.23 ve Tablo D.23’te incelenen yüz bin kişiye düşen sinema sayısı değerlerine göre zaman içinde ortalama düzey, aralık ve dördebölenler aralığı ile dağılımın

standart sapması artarak, iller arası kişi başına sinema sayıları giderek farklılaşmakta olup, bu durum Bowley çarpıklık ölçüsüne bakıldığında özellikle de 2000 ve 2001 senelerinde sağa çarpıklık derecesinin giderek artmasıyla da bir kez daha doğrulanmaktadır. Gerek sinema sayısı değişkeni gerekse de diğer tüm değişkenlere göre illerin kutu gösterimlerinde hangi aralıkta bulunduğu Ek 3'te verilen simgeli gösterim tablolarından açıkça görülebilmektedir.

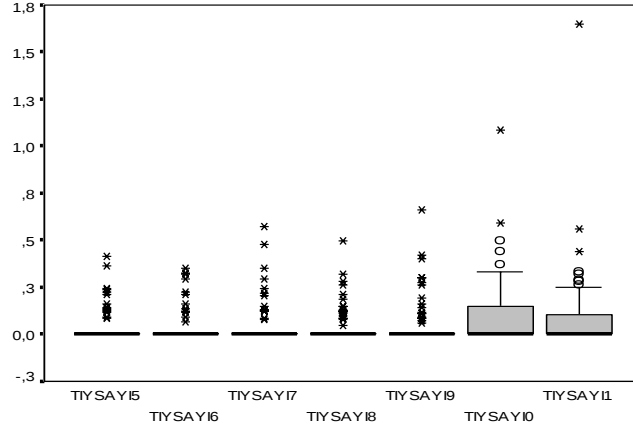

Şekil 4.24 Yüz bin kişiye düşen satılan sinema biletleri kutu gösterimleri (1995-2001)

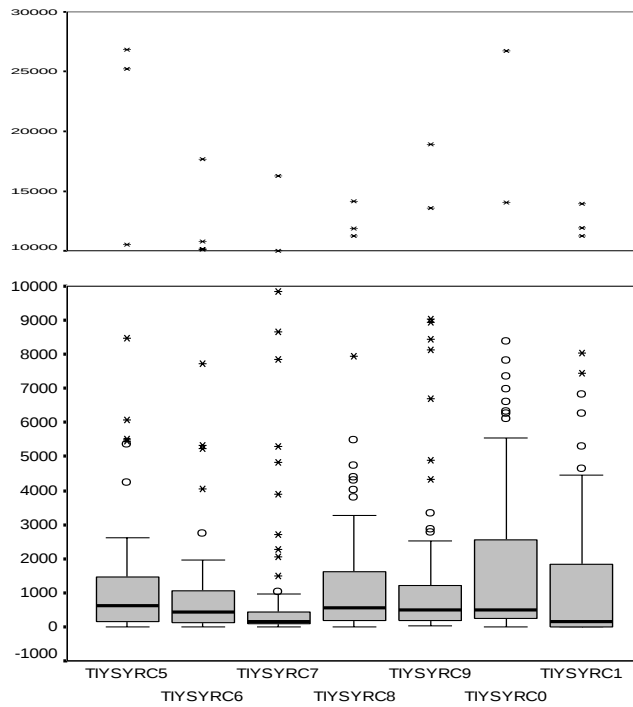
Şekil 4.24 ve Tablo 4.24'te incelenen, il bazında kültür faaliyetlerine katılımın bir göstergesi olarak analize dahil edilip sinema izlenim oranlarını belirten yüz bin kişiye düşen satılan sinema biletleri dağılımlarından görüldüğü üzere ele alınan zaman diliminde ortalama düzey, aralık ve dördebölenler aralığı artan bir eğilim gösterirken, sağa çarpıklığın derecesi de 2001'de bir miktar azalmasına karşın bir hayli fazla olarak ortaya çıkmakta, gözlemlerin alt değerlerde yoğunlaşması ile karşılaşılmaktadır. Dışadüşen aralığındaki iller incelendiğinde ise, Ankara, Eskişehir ve İstanbul'un yıllardır dışadüşen konumunda bulunduğu görülmektedir. Buna karşılık içinde bulunulan 21. yüzyılda bile hala 20'ye yakın ilde sinema salonu bulunmaması gelişmişlik yönünden ülke illeri arasındaki çarpıklığı bir kez daha öne çıkarmaktadır.

Şekil 4.25 ve Tablo D.25'te kutu ve beşli özet gösterimleri verilen il bazında yüz bin kişiye düşen tiyatro, bale ve opera salonları toplamına göre Türkiye genelinde illerin büyük kısmının tiyatro, opera ve bale salonları içermemesi nedeniyle dağılımın tamamıyla alt değerde yoğunlaşıp, üst değerlere gidildikçe farklılaşmaların arttığı dikkat çekmektedir. Öte yandan, sinema salonları sayılarının bile oldukça az olduğu ülke illerinin yaklaşık $\frac{3}{4}$ 'ünün sınırları içinde herhangi bir tiyatro, bale, ya da opera

salonu bulunmamaktadır. Ek 1’de verilen il bazında yüz bin kişiye düşen tiyatro, opera ve bale salonları sayıları incelendiğinde, Ankara, İstanbul ve İzmir illerinin diğer illere nazaran dağılımın üstlerinde yer almasının yanında, 2000 ve 2001 yıllarında Bartın’ın uzak üst dışadüşen konumuna geçmesi dikkat çekmektedir.

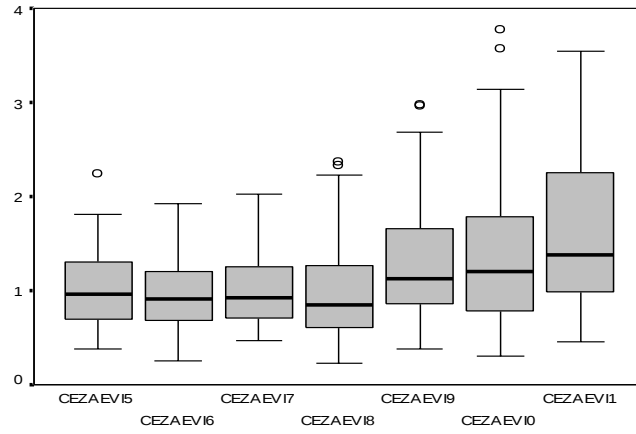
Şekil 4.25 Yüz bin kişiye düşen tiyatro-opera-bale sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)

Şekil 4.26 Yüz bin kişiye düşen satılan tiyatro-opera-bale bilet sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)

Şekil 4.26 ve Tablo D.26’da incelenen il bazında yüz bin kişiye düşen tiyatro, opera, bale etkinlikleri izlenme oranını ifade eden satılan bilet sayıları dağılımlarının giderek sağa çarpıklaştığı ve çarpıklığın derecesinin hayli yüksek olduğu Bowley çarpıklık tablosu katsayılarından görülebilmektedir. Öte yandan, ortalama düzey,

aralık ve dördebölenler aralığının 1995-1997 yılları arasında bir hayli düşmesi ile iller arasındaki farklılıkların oldukça azalmasına karşın, 1997-2000 yılları arasında aralıkların ve ortalama düzeyin artması sonucu illerin sahip olduğu değerler birbirlerinden uzaklaşmışlardır. 2001 senesinde ise değerlerde tekrar bir düşüş yaşanmıştır. Bunun yanında gözlemler ele alınan zaman diliminde ortanca altı değerlerde oldukça yoğunlaşmış, bu nedenle dışadüşen sayısı bir hayli fazla olmuştur. Bu noktada, Adana, Ankara, Antalya, İzmir, İstanbul ve Trabzon illeri diliminde içerdikleri yüksek değerler bakımından öne çıkmakta, Bartın sınırlarındaki yüz bin kişiye düşen tiyatro, opera ve bale toplam sayılarının 2000 ve 2001 yıllarındaki belirgin artışı burada da kendini göstermektedir.

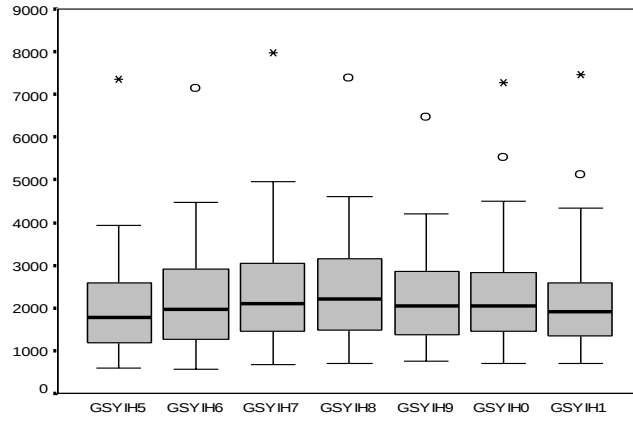

Şekil 4.27 Cezaevine giren kişi sayıları kutu gösterimleri (Binde) (1995-2001)

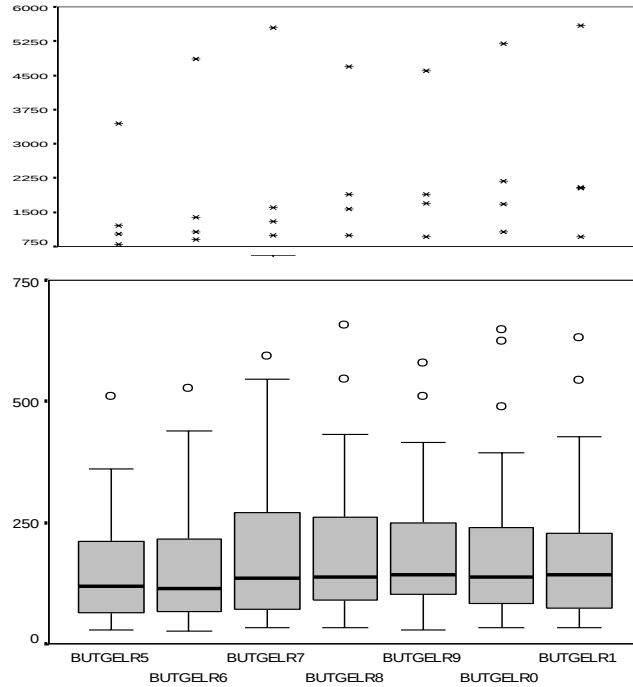
Yukarıda Şekil 4.27 ve Tablo D.27’de bindelik değer olarak ifade edilen suçun işlendiği ile göre cezaevine girme oranlarının giderek artmakta olması üzücü bir durum teşkil etmektedir. Özellikle de 1998 yılından itibaren ortalama düzey, aralık ve dördebölenler aralığındaki artış iller arasındaki giderek artan farklılıklara dikkat çekerken, bu durum derecesi giderek artan dördebölenler içi sağa çarpıklık ile de örtüşmektedir. Böylelikle ortanca üstü iller arasındaki cezaevine girme oranı farklılıkları ortanca altı illere nazaran giderek artmaktadır. Dışadüşenler bakımından dağılım incelendiğinde ise, Edirne ve Çanakkale illeri, 1998-2000 yılları arasında dışadüşen konumunda bulunup diğer yıllarda da cezaevine girme oranlarının üst seviyelerde yer almaktadır.

Şekil 4.28 ve Tablo D.28’de kutu ve beşli özet gösterimleri gösterilen il bazında kişi başı gayri safi yurt içi hasıla dağılımına göz atıldığında, 1995 yılından 1998 yılına kadar ortalama düzeyin artış eğiliminde olmasına karşın, 1998’den itibaren azalan bir

trendde sahip olduğu öne çıkmaktadır. Sağa çarpıklığın da derecesi az da olsa 1995'ten 2001'e düşüş göstermiş, iller arası kişi başı gayri safi yurt içi hasıla farkları bir miktar azalmıştır. Tek tek il bazında ele alınan zaman dilimi içindeki değerler incelendiğinde Kocaeli'nin yıllardır dışadüşen aralığında bulunup diğer illerden oldukça farklılaştığı, 2000 yılında Düzce'nin ayrılıp il olmasıyla da Bolu'nun 2000 ve 2001 yıllarında dışadüşen konumuna geçtiği görülmektedir. Öte yandan, Ağrı, Bitlis, Muş ve Şırnak illeri ise ülke ortalamasının oldukça altında yer almaktadır.

Şekil 4.28 Kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla değerleri kutu gösterimleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)

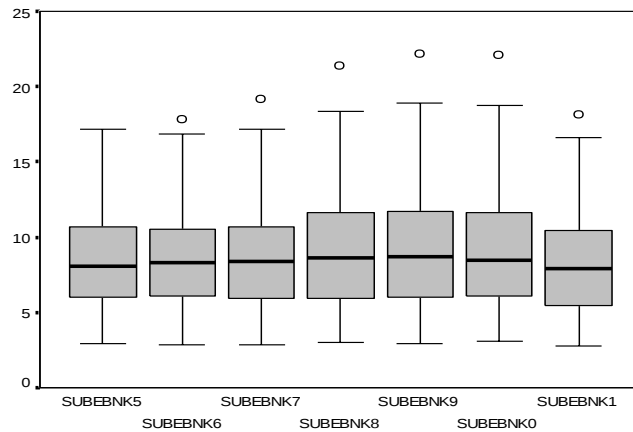

Şekil 4.29 Kişi başına düşen genel bütçe gelirleri kutu gösterimleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)

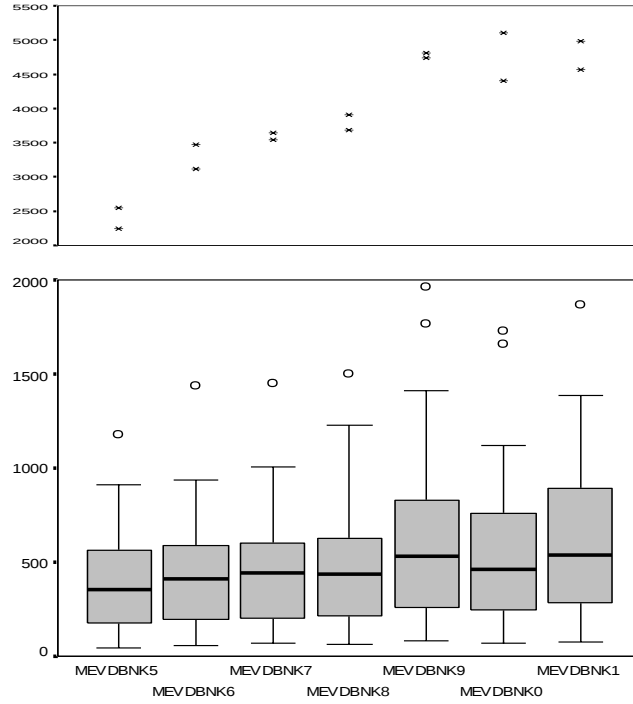
Bireylerin gelir durumlarını yansıttığı düşünülen mali göstergeler içindeki genel bütçe gelirleri dağılımları Şekil 4.29 ve Tablo D.29'da görülürken, hem ortalama

düzey hem de en büyük değer ile en küçük değer arasındaki farkın zaman içinde fazlaştığı öne çıkmaktadır. 1995-2001 yılları dağılımları biçim özellikleri açısından incelendiğinde ise 2001'e kadar bir hayli fazla olan dördebölenler içi sağa çarpıklığının 2001 yılı içinde düşüş gösterdiği ve dağılımın bakışıklığa yaklaştığı göze çarpmaktadır. İl bazında dağılım incelendiğinde, yıllardır en büyük değere sahip olup uzak üst dışadüşen konumunda bulunan Kocaeli'nin zaman içinde artan bir eğilim göstererek diğer şehirlerle arasının gittikçe açılması öne çıkarken, İstanbul, İzmir ve Ankara illerinin de yıllardır uzak üst dışadüşen olmakta, Bursa ve özellikle de 1998 yılından itibaren Tekirdağ üst dışadüşen durumuna geçmektedir. Öte yandan, Muş ve Bitlis illerinin 1995-2001 yılları arası kişi başı genel bütçe gelirlerine bakıldığında son iki sıradan kurtulamadığı görülmektedir.

Şekil 4.30 ve Tablo D.30'da dağılımları incelenen il bazında on bin kişiye düşen banka şube sayıları ele alındığında zaman içinde çok belirgin bir değişme olmamasına ve 2000 yılına kadar az da olsa bir yükseliş trendi görülmesine karşın, özellikle 2001 senesinde ortalama düzey, en küçük, en büyük değer ve aralığın belirgin oranda azaldığı göze çarpmaktadır. Nitekim Bowley çarpıklık değerleri karşılaştırıldığında 2001 senesine kadar süregelen az miktar çarpıklığın bu sene içinde neredeyse kaybolduğu ve illerin bakışık dağılıma oldukça yaklaştıkları öne çıkmaktadır. Bu durum özellikle 1996 yılından itibaren diğer illerle arasındaki farkı artarak devam ettiren üst dışadüşen İstanbul'u da etkilemiş, alttan gelen iller ile arasındaki fark 2001 yılında oldukça kapanmıştır. On bin kişiye düşen banka şube sayılarına göre İstanbul'un ardından Ankara, İzmir, Muğla ve Tunceli illeri sıralanmış, Batman, Muş, Van, Şanlıurfa, Ağrı ve Hakkari illeri de son sıralarda yer almıştır.

Şekil 4.30 Yüz bin kişiye düşen toplam banka şube sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)

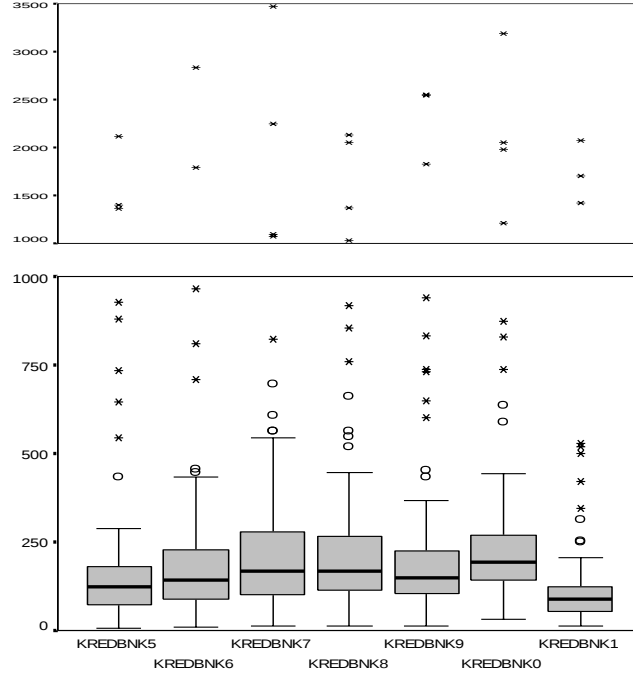

Şekil 4.31 Kişi başına düşen toplam banka mevduat tutarları kutu gösterimleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)

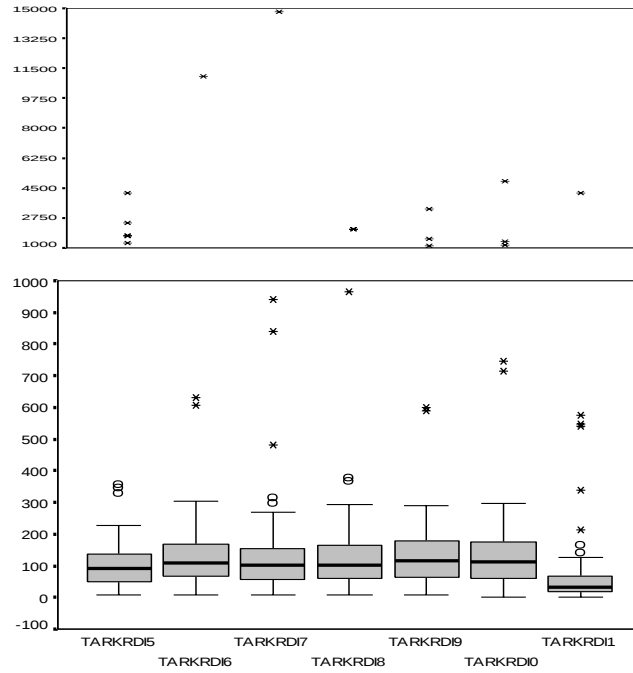
Yukarıda Şekil 4.31’de kutu gösterimleri verilen milyon TL. bazında kişi başı banka mevduat tutarları karşılaştırıldığında, 2000 yılındaki az miktar düşüşün yanında zaman içinde ortalama düzeyin yükseldiği, bunun yanında iller arasında kişi başı banka mevduatları farklılıklarının giderek arttığı dikkat çekmiştir. Bowley çarpıklık ölçüsüne göre dördebölenler içi dağılım zaman içinde bakışıklığa yakın bir görünüm çizse de 2000 yılından itibaren sağa çarpıklığın artmaya başladığı öne çıkan bir diğer husus olmuştur. Ankara ve İstanbul illeri yıllardır uzak üst dışadüşen olarak diğer illerden oldukça farklılaşmalarının yanında, İzmir 1995’ten 2001’e, Kocaeli de 1999 ve 2000 senelerinde üst dışadüşen olarak göze çarpmışlar, Ağrı, Bitlis, Hakkari, Mardin, Muş, Siirt ve Şırnak illeri de alt sıraları oluşturmuşlardır.

Şekil 4.32’de verilen il bazında kişi başı banka kredileri tutarları dağılımları incelendiğinde yüksek miktarlara doğru gidildikçe iller arası farklılaşmanın arttığı kutu gösteriminden anlaşılmaktadır. Dağılımın ortalama düzeyi 1995-1998 yılları arası yükselmesine karşın, 1999 yılında bir miktar düşüşün ardından 2000 yılında en üst seviyesine ulaşmakta, buna karşılık 2001 senesinde minimum seviyesine gerilemektedir. Aynı şekilde en büyük ve en küçük gözlem değerleri, aralık, dördebölenler aralığı ve dağılımın standart sapması da 2001 yılı içinde önemli derecede düşüş göstermiş, böylelikle şehirler arasındaki farklılıklar da bu yıl içinde

azalmıştır. İl bazında dışadüşenlere bakıldığında ise, Giresun, Ankara ve İstanbul'un başını çektiği gruba zaman içinde Adana, Bursa, Denizli, İzmir, Kocaeli, Antalya, Edirne ve 2001 yılında da Kayseri'nin eklendiği görülmektedir. Öte yandan, Şırnak, Hakkari, Batman, Ağrı ve Siirt illeri de kişi başı banka kredileri açısından son beş il içinde yer almışlardır.

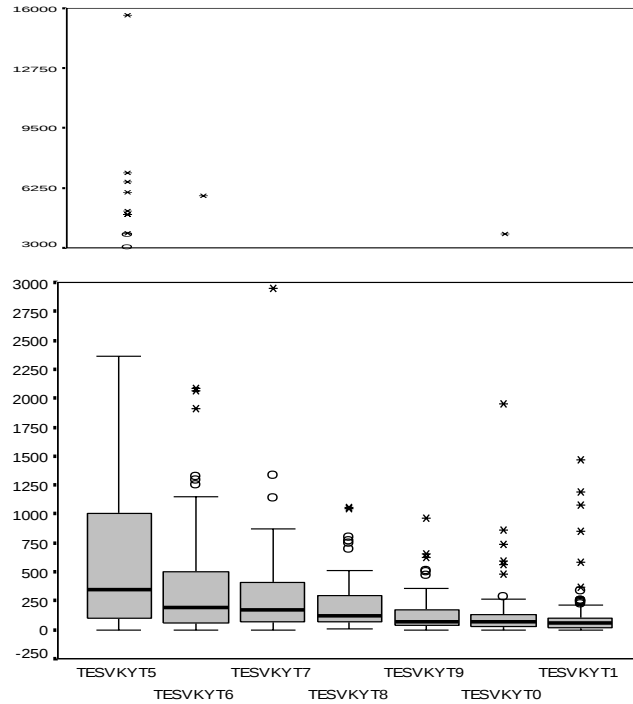

Şekil 4.32 Kişi başına düşen toplam banka kredi tutarları kutu gösterimleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)

Şekil 4.33 Kırsal kesim kişi başına düşen tarım kredileri tutarları kutu gösterimleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)

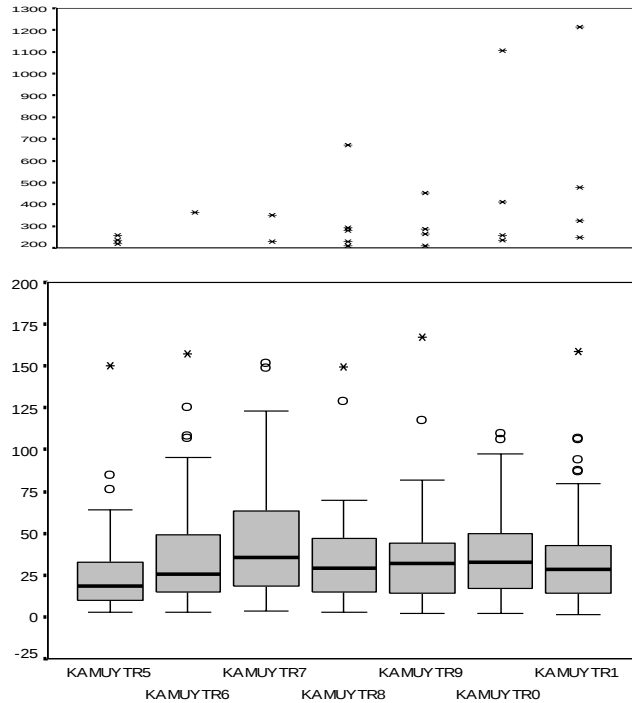
Şekil 4.33'te ifade edilen kırsal kesim kişi başı tarım kredileri dağılımları incelendiğinde, zaman içinde 2001 yılına kadar artan ortalama düzey göze çarpmaktadır. Nitekim 2001 senesinde kişi başı banka kredileri tutarları dağılımında olduğu gibi ortalama düzey ve dördebölenler aralığı önemli ölçüde azalarak, iller daha dar bir aralıkta sıralanmaktadır. Ek 5'te verilen Bowley çarpıklık ölçüsü değerlerinden de dördebölenler içindeki dağılımın zaman içinde az da olsa sağa çarpıklık gösterdiği, 2001 senesinde ise bu çarpıklığın büyüklüğünün önemli ölçüde arttığı ve alt değerlerde yoğunlaşmaların fazlaştığı görülmektedir. Öte yandan, şekilden görüldüğü üzere 1996 ve 1997 senelerinde Ankara ili kırsal kesim kişi başı tarım kredileri tutarları 10 milyar TL. üstünde gerçekleşmiş, bu durum Ankara'yı diğer illerden oldukça uzak bir konuma getirmiştir. Ankara, Edirne ve Giresun illeri incelenen zaman dilimi içerisinde her zaman üst sıralarda yer alarak uzak üst dışadüşen olmasının yanında, İzmir, Bursa ve Adana illeri de diğer illere nazaran daha yüksek değerlere sahip olmakta zaman zaman üst ve uzak üst dışadüşen olarak konumlanmaktadırlar. İlave olarak, Kars ve Rize illeri de 2001 senesinde üst dışadüşen olmuşlar, Batman, Hakkari, Şırnak ve Zonguldak illeri de incelenen zaman periyodunda kişi başı tarım kredilerinin en az verildiği iller arasında yer almışlardır.

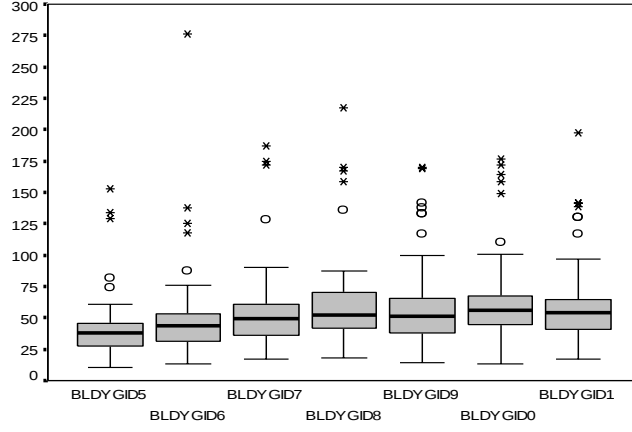
Şekil 4.34 Kişi başına düşen teşvik belgeli yatırımlar kutu gösterimleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)

Şekil 4.34 ve Tablo D.34’te incelenen özel sektörün kalkınma faaliyetlerine katkısını ve potansiyelini temsil eden kişi başı teşvik belgeli yatırımlarının kutu ve beşli özet gösterimlerinde ele alınan zaman periyodunda sürekli bir düşüş göze çarpmaktadır. Bu periyotta ortalama düzey yüzde seksen dört dolaylarında azalırken, en büyük değer, aralık ve dördebölenler aralığı yüzde doksandan fazla düşüş göstermiş, böylelikle iller birbirlerine daha çok yaklaşıp dar bir aralıkta sıralanmışlardır.

Şekil 4.35 ve Tablo D.35’den görüldüğü gibi kişi başı kamu yatırımları tutarı dağılımının, ülke genelinde özel sektör yatırımlarının tersine zaman içinde belirli bir eğilim yakalayamamasına karşın, 1995’ten 2001’e ortalama düzeyinin yükselmesiyle birlikte iller daha geniş bir aralıkta dağılmış, özellikle üst değerlerle aralarındaki farklılıklar açılmıştır. Bowley çarpıklık ölçüleri incelendiğinde de dördebölenler içi dağılımının 2000 ve özellikle de 2001 yıllarında bakışık bir görünüm çizdiği söylenebilir. Tunceli, Bingöl, 1997’den itibaren Muğla, 1998’den itibaren Artvin, 2000 ve 2001 yıllarında da Kahramanmaraş illerine yapılan kişi başı kamu yatırımları önde gelirken, 1995-2001 yılları toplam kamu yatırım tutarları dikkate alındığında, Çankırı, Mardin ve Siirt illeri en az yatırım olan yerleşim yerleri olmuştur.

Şekil 4.35 Kişi başına düşen kamu yatırımları kutu gösterimleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)

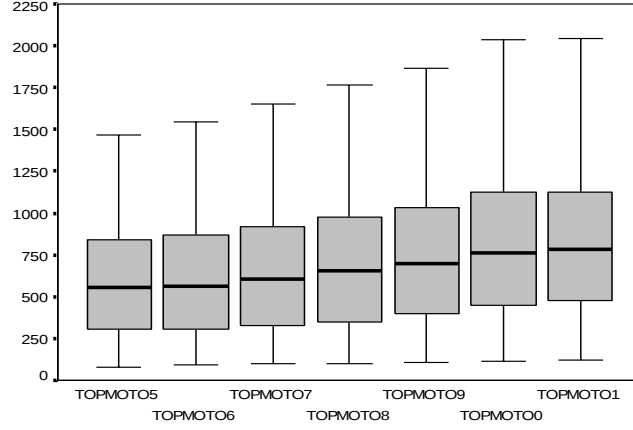

Şekil 4.36 Kişi başına düşen belediye giderleri kutu gösterimleri (1995-2001)
(2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)

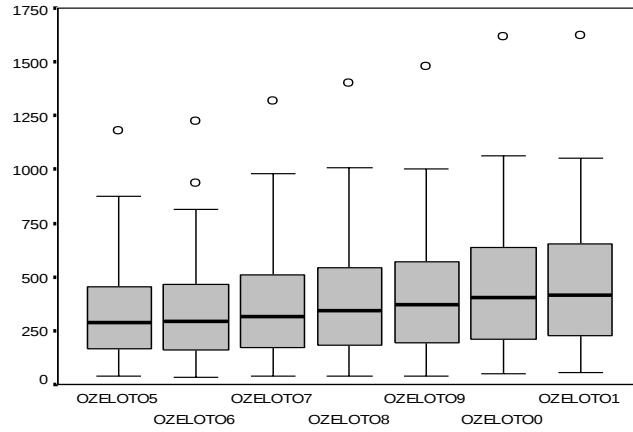
Şekil 4.36 ve Tablo D.36’da incelenen kişi başı belediye giderleri dağılımının ortalama düzeyi zaman içinde artarken, en küçük ve en büyük değer ile dördebölenler aralığı inişli çıkışlı bir grafik çizse de, 2001’de 1995 yılına göre daha yüksek tutarlar içermektedir. 1995 yılında bir miktar sola çarpık olan dağılım, 1997’de bakışığa yakın bir görünüm çizmiş, buna karşılık 1998 yılında çarpıklığın yönü sağa dönmüş ve iller düşük değerlerde yoğunlaşırken ortanca üstü iller arası farklılıklar çoğalmıştır. 1999 ve 2000 yıllarında büyüklüğü azalıp tekrar bakışık bir görünüm çizen çarpıklığın yönü 2001 yılı içinde tekrar sola dönmüş, dördebölenler içindeki gözlemler ortanca üstünde birbirlerine yaklaşmışlardır. Öte yandan, Ankara, Kocaeli ve İstanbul kişi başına düşen belediye giderleri yönünden incelenen yıllarda sürekli üst sıralarda yer alarak uzak üst dışadüşen olmuş, özellikle 1998’den itibaren Adana, Sakarya ve Yalova, 2000’den itibaren Bursa, 2001 yılında da Aydın önemli ölçüde artarak dışadüşen olmuşlardır. Öne çıkan bir diğer husus ta, 1995-1999 döneminde dışadüşen aralığındaki İzmir’in 2000 ve 2001 yıllarında düşüş göstermesi olurken, Ağrı genel olarak ortalama kişi başı 15 milyon TL.’lik belediye harcamasıyla sıralamanın sonundan kurtulamamıştır.

Şekil 4.37 ile Tablo D.37 incelenen il bazında on bin kişiye düşen toplam motorlu taşıt dağılımlarından ortalama düzey, dördebölenler aralığı, en büyük ve en küçük değer ile aralarındaki farkın zaman içinde yükseldiği dikkat çekerken, herhangi bir dışadüşene rastlanmamaktadır. Bowley ölçülerine göre de dördebölenler içi dağılımın az miktar sağa çarpık olsa da genel olarak bakışık bir görünüm çizdiği söylenebilmektedir. Ankara, Antalya, Muğla, Burdur, İzmir ve Balıkesir illeri on bin kişiye düşen motorlu taşıt sayıları yönünden ön sıralarda gelirken, Bolu’nun

Düzce'nin ayrılıp il olmasıyla 2000 ve 2001 yıllarında Ankara'nın ardından ikinci durumda gelmesi dikkat çekmekte, Hakkari, Muş, Ağrı, Bitlis ve Ardahan illeri ise sıralamanın sonlarında yer almaktadır.

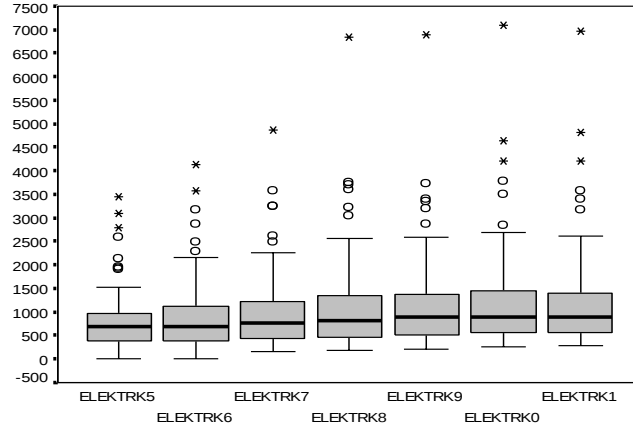

Şekil 4.37 On bin kişiye düşen toplam motorlu taşıt sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)

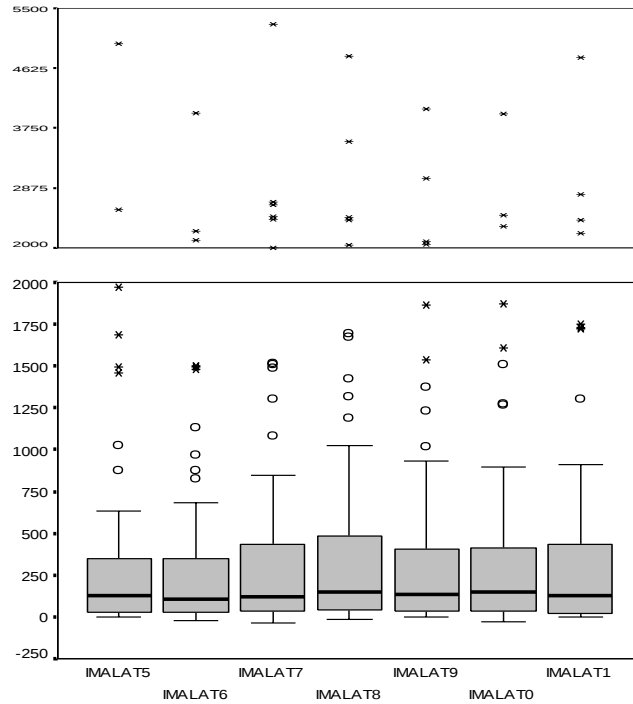
Şekil 4.38 On bin kişiye düşen özel otomobil sayıları kutu gösterimleri (1995-2001)

On bin kişiye düşen özel otomobil dağılımları kutu ve beşli özet gösterimleri Şekil 4.38 ile Tablo D.38'den incelendiğinde, genel hatlarıyla motorlu taşıt dağılımına benzer olduğu, yine zaman içinde yükseliş trendi göstererek bir miktar sağa çarpıklık içerdiği ve illerin zaman içinde artan bir aralıktta dağıldığı söylenebilir. Ülke geneli araştırıldığında da Ankara, İstanbul, İzmir, Eskişehir, Muğla ve Antalya illerinin üst sıralarda geldiği, 2000 ve 2001 yıllarında da Bolu'nun Ankara'nın ardından ikinci sıraya yerleştiği dikkat çekerken. Şırnak, Hakkari, Muş, Ağrı, Bingöl ve Ardahan illeri de alt sıralarda yer almaktadır. Dışadüşen aralığında ise 1995-2001 dönemlerinde Ankara yer almış, İstanbul ili de 1996 senesinde dışadüşen olarak öne çıkmıştır.

Şekil 4.39 Kişi başına düşen elektrik tüketim miktarları kutu gösterimleri (Kilowatt-saat) (1995-2001)

Şekil 4.39 ve Tablo D.39’da ifade edilen kişi başı elektrik tüketim dağılımlarının beklendiği gibi zaman içinde artan bir eğilim izlediği, sağa çarpıklığın devam ederek ortanca üstü iller arası farklılıkların alttakilere göre arttığı ilk izlenimler olmaktadır. Dağılım il bazında incelediğinde, Bilecik kişi başı elektrik tüketim miktarı açısından diğer illerden çok yukarıda olup, bu ilin yanında Kocaeli, Kırklareli, Tekirdağ, Yalova, Zonguldak ve İzmir kutu çiziminde dışadüşenler olarak öne çıkmakta, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Muş ve Gümüşhane illeri de kişi başı elektrik üretiminin en düşük olduğu iller arasında bulunmaktadır.

Şekil 4.40 Kişi başına düşen imalat sanayi katma değer tutarları kutu gösterimleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)

Son olarak Şekil 4.40 ve Teblo 4.40'ta ele alınan kişi başı imalat sanayi katma değerleri incelendiğinde, zaman içinde ortalama düzeyin dalgalı bir görünüm çizip 1998-2000 yılları arası yüksek değerler içermesine karşın, 2001'de 1995 yılı seviyesinde bulunduğu dikkat çekmektedir. Bununla beraber bu zaman periyodunda illerin daha çok alt değerlerde yoğunlaşıp üst değerlerde aralarındaki farklılıkların çoğaldığı, diğer bir deyişle sağa çarpıklığın belirgin bir şekilde etkili olduğu görülmekte, yüksek değerlerdeki farklılıklar dışadüşenlerde daha net kendini göstermektedir. İllerin sahip oldukları katma değerler karşılaştırıldığında ise, Kocaeli'nin sahip olduğu imalat sanayi potansiyeli ile uzak ara birinci olmasının yanında Bilecik, Bursa, Kırıkkale, Kırklareli, İzmir, Tekirdağ ve Yalova illerinin dışadüşen aralığında bulundukları öne çıkmaktadır. 1998 yılına kadar dışadüşen konumundaki Zonguldak ile Karabük illerinin bu tarihten itibaren düşüş göstermesi de yine dikkat çekici bir husus olmuştur.

5 İLLERİN SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI

5.1 İllerin İnsani Gelişmişlik Endeksi ve Sıralama Sonuçlarına İlişkin Genel Değerlendirme : 1995-2001

Bu bölümde temel bileşenler analizi yöntemi ile bulunan temel bileşen değerleri baz alınarak insani gelişmişlik endeksleri ortaya çıkarılmış olup, ülkemiz illerinin 1995-2001 yıllarını kapsayan gelişmişlik sıralamaları oluşturularak değerlendirmeleri yapılmıştır.

İlk olarak, endeks değerleri baz alınarak 1995-2001 yılları illerin sıralamaları arasındaki ilişkileri ortaya çıkartmak amacıyla Spearman sıra korelasyonu katsayıları SPSS programı ile hesaplanmış, insani gelişmişlik sıralamalarında yıllara bağlı olarak ufak tefek farklılıklar olsa da yıllar arasındaki sıra korelasyonlarının oldukça yüksek olduğu anlaşılmıştır. 1995-2001 yılları insani gelişmişlik endekslerine göre hesaplanan Spearman sıra korelasyonları Tablo 5.1’de verilmekte olup, katsayıların tümünün anlamlı çıkıp, 1’e çok yakın olduğu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, Tablo 5.2’de gösterilen zaman içindeki gelişmişlik endeksleri arasındaki basit korelasyon katsayıları da hemen hemen sıra korelasyonlarına eşit çıkmaktadır.

Tablo 5.1 Spearman sıra korelasyonu katsayıları (1995-2001)

		ENDEKS 95	ENDEKS 96	ENDEKS 97	ENDEKS 98	ENDEKS 99	ENDEKS 00	ENDEKS 01
Spearman	ENDEKS95	1.000	.995	.996	.993	.993	.981	.981
	Korelasyon Katsayısı							
	N	76	76	76	76	76	76	76
	ENDEKS96	.995	1.000	.995	.990	.992	.981	.984
	Korelasyon Katsayısı							
	N	76	79	79	79	79	79	79
	ENDEKS97	.996	.995	1.000	.994	.993	.982	.984
	Korelasyon Katsayısı							
	N	76	79	80	80	80	80	80
	ENDEKS98	.993	.990	.994	1.000	.994	.984	.985
	Korelasyon Katsayısı							
	N	76	79	80	80	80	80	80
	ENDEKS99	.993	.992	.993	.994	1.000	.987	.986
	Korelasyon Katsayısı							
	N	76	79	80	80	80	80	80

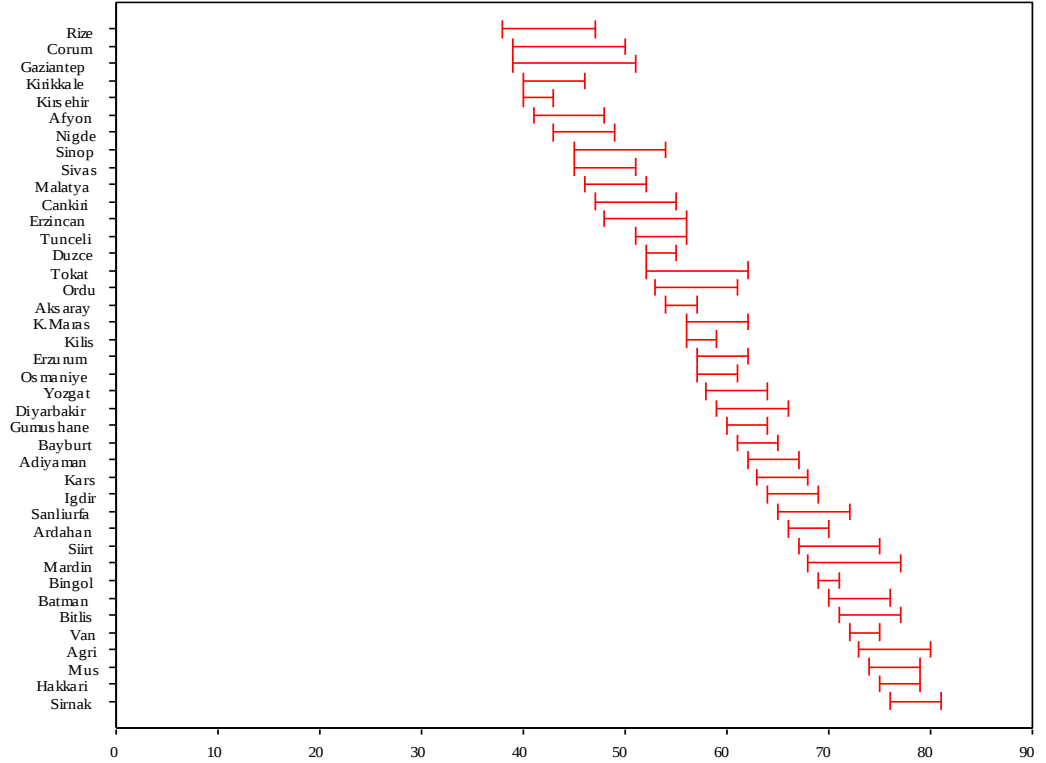
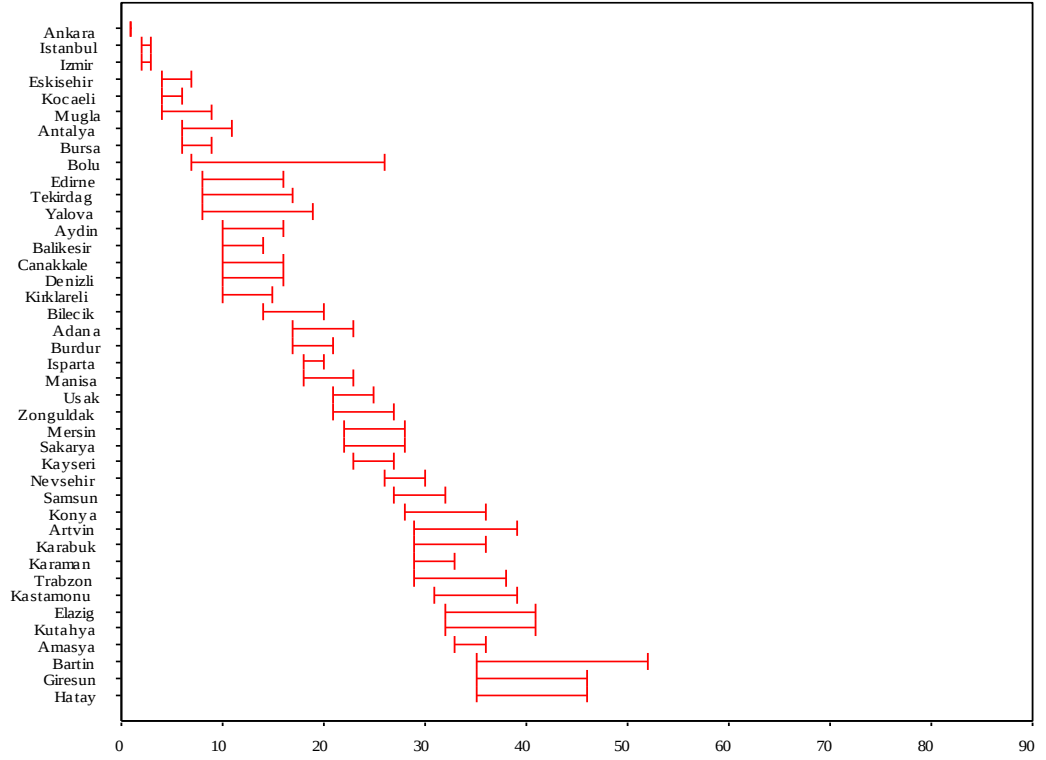
Tablo 5.2 Pearson korelasyon katsayıları (1995-2001)

		ENDEKS 95	ENDEKS 96	ENDEKS 97	ENDEKS 98	ENDEKS 99	ENDEKS 00	ENDEKS 01
ENDEKS95	Pearson Korelasyon	1.000	.997	.997	.994	.993	.982	.979
	N	76	76	76	76	76	76	76
ENDEKS96	Pearson Korelasyon	.997	1.000	.997	.994	.994	.984	.982
	N	76	79	79	79	79	79	79
ENDEKS97	Pearson Korelasyon	.997	.997	1.000	.997	.994	.985	.982
	N	76	79	80	80	80	80	80
ENDEKS98	Pearson Korelasyon	.994	.994	.997	1.000	.995	.987	.985
	N	76	79	80	80	80	80	80
ENDEKS99	Pearson Korelasyon	.993	.994	.994	.995	1.000	.989	.986
	N	76	79	80	80	80	80	80
ENDEKS00	Pearson Korelasyon	.982	.984	.985	.987	.989	1.000	.996
	N	76	79	80	80	80	81	81
ENDEKS01	Pearson Korelasyon	.979	.982	.982	.985	.986	.996	1.000
	N	76	79	80	80	80	81	81

Belirtilmesi gereken önemli bir husus ta, araştırmadaki ekonomik ve sosyal göstergelerin fert başına değerler olarak ifade edilmesi ve bu durumun illerin sıralamadaki yerlerini belirlemekte en temel etken olmasıdır. Sonuç olarak, bireylerin bir bakıma iktisadi yaşama katılımı ön plana çıkarılmıştır. Öte yandan, oluşturulan insani gelişmişlik sıralaması ve bu sıralamayı oluşturan endeks değerlerinin bölüm sonunda Tablo 5.3 ve 5.4'te gösterilmesinin yanında ele alınan zaman diliminde illerin hangi sıralamalar arasında bulunduğu diğer bir deyişle alt ve üst sıralama değerleri Şekil 5.1'deki grafikte belirtilmiştir.

Öncelikle Şekil 5.1'de verilen il bazında sıralamaların hangi basamaklar arasında değiştiği incelendiğinde, Bolu ilinin 1995-2001 zaman diliminde temel bileşenler analizi yöntemi uygulanarak hesaplanan endeks değerlerine göre oluşturulan sıralamalar içinde bulunduğu en üst ve en alt basamaklar arasındaki farkın 19 gibi büyük boyutta olması sonucu bu ilin zaman içindeki insani gelişmişlik seviyesinin oldukça geniş bir aralıkta değiştiği söylenebilir. Karşılaştırmaların daha adil olması amacıyla, 1995 yılından sonra il yapılan Karabük, Kilis, Yalova, Osmaniye ve Düzce illerinin sıralamalardan çıkarılıp 1995 yılı mevcut illeriyle sıralamalar yenilendiğinde Bolu ili taban-tavan sıralamaları farkı bir azalarak 18 olmakta ve yine zaman içinde gelişmişlik sıralamaları en geniş aralıkta değişen il olarak öne çıkmaktadır.

Bartın ili en üst ve en alt sıralamaları arasındaki farkın 17 olması da bu ilin gelişmişlik seviyesinin zaman içinde önemli değişiklikler gösterdiği sonucunu doğurmaktadır. Gerek Bolu, gerekse de Bartın'ın gelişmişlik sıralamaları incelendiğinde, meydana çıkan değişimlerin özellikle 2000 ve 2001 senelerinde bu illerin gelişmişlik endekslerinin artması sonucu belirgin ölçüde basamak atlamasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Şekil 5.1 1995-2001 yılları arası Türkiye illeri insani gelişmişlik sıralaması taban-tavan grafiği

Zaman içinde insani gelişmişlik sıralamaları önemli ölçüde değişiklik gösteren diğer iller arasında ise, Gaziantep, Çorum, Giresun, Hatay, Yalova, Artvin, Elazığ, Rize, Sinop, Edirne, Tekirdağ, Kastamonu ve Trabzon illeri sayılabilir. Bunların dışında, Tokat ili taban-tavan sıralamaları farkı Şekil 5.1'den 10 olarak gözüktse de, bu fark sonradan il yapılan yerleşim birimlerinin sıralamalara dahil edilmeleriyle meydana gelmektedir.

Öte yandan, ilk ve son sıradaki yerleri zaman içinde değişmeyen Ankara ve Şırnak illerinin yanı sıra, İstanbul, İzmir, Adıyaman, Ağrı, Amasya, Ardahan, Batman, Bayburt, Bitlis, Diyarbakır, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Isparta, Kahramanmaraş, Kars, Kilis, Kocaeli, Muş, Şanlıurfa ve Yozgat illerinin oluşturulan gelişmişlik sıralamalarında önemli bir değişim göstermediği grafiklerden çıkan bir diğer sonuçtur.

1995 yılından 2001'e gelindiğinde illerin bu zaman dilimi içerisindeki insani gelişmişlik sıralamalarına bakıldığında yeni illerin de sıralamaya dahil edilmesi sonucu toplam 58 il sıralamada geriye giderken, 19 il yükselmiş, 4 ilin ise sıralamaları sabit kalmıştır. 1995 yılından sonra il yapılan Karabük, Kilis, Yalova, Osmaniye ve Düzce şehirleri sıralamadan çıkartıldığında ise 30 ilin sıralamalarda üst basamaklara tırmanırken, 38 ilin geriye gittiği ve 8 ilin ise sıralamalarının değişmediği gözlemlenmiştir.

1995'ten 2001'e gelişmişlik sıralamaları en çok yükselen illeri incelendiğinde Bolu ve Bartın illerinin ön plana çıktığı görülmektedir. 1995 yılında 25. sırada bulunan Bolu, özellikle de Düzce'nin 2000 yılında il olmasıyla birlikte 7. sıraya kadar yükselmiştir. Bu durum Düzce'nin ayrılması sonucu Bolu ili nüfusunun yaklaşık yarıya düşerek fert başı değerler olarak analize katılan değişkenlerin artması ile açıklanabilir. Nitekim 2000 senesinde Bolu gayri safi yurt içi hasıla değeri ile on bin kişiye düşen özel otomobil ve toplam motorlu taşıt sayıları hemen hemen iki katına çıkarken, sağlık ve tarım göstergelerinin de epeyce artması bu beklentiyi doğrulamaktadır. Aynı şekilde 1995 yılında 49. sırada yer alan Bartın ili de on bin kişiye düşen hekim ve hemşire sayıları başta olmak üzere diğer sağlık göstergeleri, kültür etkinliklerine katılım ile özel otomobil ve motorlu taşıt sayılarının Türkiye ortalamasının üzerinde artması sonucu 2000 yılından itibaren yükselişe geçmiş 2001'de 35. sırada yer almıştır.

Sıralamada yükselen bir diğer il olan Karabük 1996'da 36. sırada yer almaktayken, 2001'de imalat sanayi katma değerinin kişi başı on milyon gibi rakamlara inmesine karşın, sağlık göstergelerinin başta olmak üzere diğer değişkenlerinin de yükselmesi ile gelişmişlik seviyesinin bir hayli artması sonucu 29. sıraya yükselmiş olup, Artvin, Zonguldak, Çanakkale, Kastamonu, Osmaniye, Sinop, Düzce, Edirne, Muğla ve Yalova illeri sıralamada en çok yükselen diğer iller olarak öne çıkmaktadır. Bu illere göz attığımızda çoğunun Karadeniz Bölgesi içinde yer alması, bölge illerinin son yıllardaki insani gelişiminin bir bakıma yansıması olmaktadır.

Bu illerden Artvin 1995 yılında 37. sırada yer alıp, 2000 yılında 29. sıraya kadar yükselmesine karşın 2001'de 2 basamak gerileyerek 31. sırada bulunmuştur. Benzer şekilde Kastamonu da 2000'de 1995 yılına göre 7 sıra yükselerek 31. sıraya yerleşmiş ve 2001'de 2 basamak gerilemiştir. Her iki ilin gelişmişlik seviyelerinin 2000 yılı içinde bir önceki yıla göre bir hayli yükselmesi Tablo 5.4'den görülmekte olup, zaman içinde azalan bir nüfusa sahip oldukları dikkat çekmektedir. Artvin ilinin 2000 ve 2001 yıllarında ülke içinde en yüksek teşvik ve kamu yatırımlarına maruz kalması ile kültür faaliyetlerinin bu dönemde belirginleşmesi, yükselişin altında yatan sebeplerdir.

2000 yılında 1995'e göre 6'sar basamak ilerleyerek 45. sırada yer alan Sinop ile 8. sırada bulunan Edirne illeri de 2001'de gerilemelerine karşın en çok yükselen iller arasında yer almışlardır. Zonguldak ili ise Bolu'ya benzer şekilde Karabük'ün il olup ayrılması sonucu 1996 yılında 6 basamak yükselerek 21. sıraya çıkmış ve 2001'de bu sıralamasını korumasını bilmiştir. Nitekim bu ayrılma sonucu Zonguldak ili nüfusu azalırken, kişi başı teşvik belgeli ve kamu yatırımları iki katına çıkmış, kişi başı gayri safi yurt içi hasıla, genel bütçe gelirleri ile imalat sanayi katma değerleri de yaklaşık %50 oranında artmıştır. Buna karşılık, kırsal kesim kişi başı tarımsal üretim ve tarım kredileri tutarları ile on bin kişiye düşen traktör sayılarında da düşüş gözlemlenmiştir. Böylelikle gerek Karabük gerekse de Zonguldak, ayrılmalarından sonra gelişmişlik seviyelerinin zaman içinde yükselmesi sonucu sıralamada üst basamaklara çıkmışlardır.

Öte yandan 2000 ve 2001 yılı gelişmişlik endeksleri, inşaat, kültür göstergeleri ile kişi başı teşvik belgeli ve kamu yatırımlarının önemli ölçüde artması sonucu belirgin olarak artan Çanakkale de 1995-2001 yılları arası 5 basamak yükselerek 10. sırada yer almış olup 1999 senesinde 4. sıraya kadar yükselen Muğla 2001 yılında 1995'e

göre 3 basamak artarak 6. gelişmişlik sıralamasında yer almıştır. Muğla ili sağlık göstergeleri, teşvik belgeli ve kamu yatırımları ile belediye giderleri 1999 yılına kadar artma eğilimi göstermiş, 2000 ve 2001’de bu artışın hızı azalmıştır.

Sonradan il olan Düzce, Osmaniye ve Yalova’ya baktığımızda, 1996 yılında 17. sırada bulunmasına karşın özellikle sağlık personeli ve inşaat göstergelerinde iyileşme ile 1997’de 9. sıraya kadar yükselen Yalova 1999’da bu göstergeler ile kültür değişkenlerinde azalma etkisiyle gelişmişlik endeksinin 1.22’den 0.66 seviyelerine inmesi sonucu 19. sıraya gerilemiş ve 2001 senesinde 14. sırada yer almıştır. 1999 yılındaki bu düşüşün en büyük nedeni şüphesiz 17 Ağustos 1998 tarihinde meydana gelen depremin bıraktığı izler olmuştur. Osmaniye ise zaman içinde gelişmişlik seviyesinin yükselmesi sonucu 1997’den 2001’e 4 sıra atlamış ve 57. sıraya yerleşmiş olup, Düzce ise 2000’den 2001’e teşvik ve kamu yatırımları düşmesine karşın, sağlık göstergelerinden özellikle on bin kişiye düşen hekim sayısı ile inşaat göstergelerinin 2 katına çıkması ve yine on bin kişiye düşen motorlu taşıt ve özel otomobil sayılarının ülke ortalama artışının hayli üstünde artmasının da etkisiyle 55.’likten 52.’liğe yükselmiştir.

1995 yılından itibaren 5 yeni ilin sıralamalara dahil olmasına rağmen sıralamalarını 2 basamak arttıran illerden Kırşehir 40., Tunceli 53. sıraya çıkmış olup, yeni illeri sıralamadan çıkarttığımızda Tunceli’nin 5, Kırşehir’in ise 4 basamak birden yükselmesinin en çok yükselen yerleşim birimleri arasında yer almaları sonucunu doğurmasına rağmen, özellikle Tunceli’nin gelişmişlik seviyesi artışının giderek azalan nüfusunun fert başı değerleri arttırması sonucu meydana geldiği anlaşılmaktadır. Tunceli ili hemen hemen tüm değişkenlerde ülke ortalamasının altında seyrederken, kamu yatırımları bu ilde ülke ortalamasının üstünde bulunmaktadır. Öte yandan 1995-2001 yılları arasında 3 basamak düşerek 75. sıraya gerileyen Van da, 2001’de 1995 yılı illerini baz alarak sıralama yapıldığında 2 basamak yükselmektedir.

Eskişehir, İstanbul, Kırıkkale ve Samsun illeri ise zaman içinde pek bir değişim göstermemiş, 1995’e göre 1 basamak ilerlemişler ve 2001 senesinde İstanbul 2., Eskişehir 4., Samsun 27. ve Kırıkkale de 43. olarak sıralanmışlardır. İstanbul ili nüfusunun giderek yükselmesi nüfus yoğunluğunu beraberinde arttırırken, şehirleşme oranı azalan bir trend göstermiştir. Bunların yanı sıra, on bin kişiye düşen özel otomobil ve motorlu taşıt sayıları ile kişi başı imalat sanayi katma değeri ve elektrik

tüketim miktarı 2000 ve 2001 senelerinde azalırken, on bin kişiye düşen sağlık personeli, hastane yatak sayısı ile inşaat göstergelerinin de 2001 yılı içinde azalması, İstanbul ili gelişmişlik endeksinin 2000'den itibaren gerilemesi sonucunu doğurmuştur. Yeni illerin kendilerinden üst sıralara yerleşmesi sonucu 1995'e göre 4 basamak gerilemiş gibi görünen Ardahan (70.), Bayburt (65.), Erzurum (61.), Hakkari (79.) ve Muş (78.) şehirlerinin bu yeni illerin sıralamada ihmal edilmesi ile 1 basamak yükseldikleri ön plana çıkmaktadır.

Öte yandan Ankara, Rize, Sakarya ve Aksaray illeri zaman içinde sıralamadaki yerlerini korumuş, herhangi bir değişim göstermemiştir. Bu illerden başkent Ankara zaman içinde bireylere sağladığı yüksek yaşam koşulları ile insani gelişmişlik sıralamasının en tepesinde bulunmuş, hemen hemen tüm değişkenler yönünden üst basamaklarda yer almıştır. Her ne kadar İstanbul'un en gelişmiş il olduğu konusunda genel bir kanı mevcut olsa da, bu çalışmada öne çıkan husus, gelişmişliğin fert başı olarak ele alındığında Ankara ilinin gerek İstanbul gerekse de diğer illere nazaran önemli ölçüde önde geldiğidir.

Ankara dışında zaman içinde sıralamaları değişmeyen Sakarya 2001'de 24. sırada bulunurken, Aksaray 54., 1998 yılında 38. sıraya kadar yükselen Rize de 45. sırada yer almıştır. Zaman içinde 1995 yılı içindeki 76 il içinde sıralamaları değişmemesine karşın üst sıralara yeni illerin girmesi ile 5 basamak gerilemiş gibi görünen Kars 68., Iğdır 69., Mardin 73. ve de Şırnak son sırada mesken tutmuş, bu illere benzer görünüm çizen Malatya ili 1995 yılına göre 2 basamak gerileyerek 2001'de 48., Isparta ise 1 basamak gerileyerek 20. olarak sıralanmıştır. Bu illerden Şırnak ve Mardin gelişmişlik endekslerinin 1995'ten 2001'e uzanan dönem içinde, özellikle de 2000 ve 2001 senelerinde geriye gittiği görülmüş, Kars, Iğdır ve Isparta endeks değerleri çok az alçalırken, Malatya'nın az miktar arttığı öne çıkmıştır.

1995-2001 döneminde sıralamaları fazla bir değişiklik göstermeyip 1 basamak gerileyen Amasya (34.), Antalya, Balıkesir, Giresun ve Isparta (20.) illeri ile artan nüfusu ve yaşam koşulları ile her zaman bireylerin ilgisini çekmeyi başaran bir kent görünümünde olmasına karşın gelişmişlik endeksi 1995'ten 2001'e azalan bir eğilim gösteren İzmir (3.), Karaman (32.), Kırklareli (13.), Kilis (59.), Kocaeli (5.) ve Sivas illeri incelendiğinde, bu illerden Antalya 2000 yılı içinde 11. sıraya kadar gerilemesine karşın 2001'de 3 basamak yükselerek 8. sırada bulunmuş, yine 2000'de 14. sıraya düşen Balıkesir 1 sene sonra 12. sırada yer almış, 1996'da 10 basamak

birden düşerek 46. sıraya gerileyen Giresun ili de 5 sene sonra 37. sıraya çıkmıştır. Giresun ili sağlık göstergeleri 1995-1997 yılları arası sabit kalırken 1998'den itibaren yükselmeye başlamış, aynı sene sinema seyirci sayısında yüksek artış, kişi başı gayri safi yurt içi hasıla değerinde yaklaşık iki katına yükselme ile kredi ve kırsal kesim tarımsal kredi ve teşvik, kamu yatırımlarında artma eğilimi ile karşılaşılması, ilin yükselişine etki eden unsurlar olmuşlardır. Son olarak 1995 senesinde 50. sırada bulunup 1998'de 45. sıraya kadar yükselen Sivas 2001'de 51. sırada yer almıştır.

1995 yılına göre 6 basamak gerileyen Batman (76.), Bitlis (77.), Kahramanmaraş (62.), Yozgat (64.) ve 5 basamak düşen Ordu (58.) illerinin bu tarihten sonra il olan yerleşim birimlerinin sıralamalardan çıkarılması ile aslında 1 basamak gerilediği göze çarpmaktadır. Bitlis, Yozgat ve özellikle de Batman ili gelişmişlik endeksleri zaman içinde alçalırken, Ordu ve Kahramanmaraş illeri endeksleri hemen hemen sabit kalmıştır. Aynı şekilde 1995 illeri içindeki sıralamaları 1 basamak azalan Adana (22.), Aydın (15.), Bilecik (18.) ve Burdur (19.) illeri de Yalova'nın üstlerinde yer alması ile 2 sıra gerilemişlerdir. Bu illerden Adana ili gelişmişlik endeksi 1997 senesinde Osmaniye'nin il olmasıyla azalan nüfusunun fert başı değerler üzerindeki etkisiyle önemli ölçüde artmasına karşın, 2001'de hemen hemen aynı oranda azalmıştır. 2001 senesinde sağlık göstergelerinde özellikle on bin kişiye düşen eczane ve hekim sayılarını belirten değişkenler, inşaat göstergeleri ve mali göstergelerin çoğu da düşüş göstermiştir. Bilecik ili gelişmişlik seviyesi de 1999 senesine kadar az miktar gelişse de 2000 yılı içinde önemli ölçüde gerilemiştir. Ortaöğretim öğretmen başına düşen öğrenci sayısı artışı, on bin kişiye düşen hekim ve hemşire sayıları azalışı ile kültürel, imalat sanayi ve teşvik yatırımları göstergelerinin düşmesi Bilecik ili açısından 2000 yılındaki gerilemenin hazırlayıcısı olmuşlardır.

Öte yandan alt sıralarda bulunan Ağrı (80.), Diyarbakır (66.), Siirt (74.) ve Şanlıurfa (72.) illeri de 1995 yılı illeri baz alındığında zaman içinde 2 basamak gerilemişler, bu illerin de sıralamaya dahil edilmesiyle 5 sıra daha düşerek, toplamda 7 sıra inmişlerdir. Bu dört ilin de gelişmişlik endekslerinin zaman içinde belirgin oranda azalması gerilemenin bir diğer göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Zaman içinde sıralamaları azalan diğer illerden oldukça inişli çıkışlı bir grafik çizen Çorum 1995 yılında 40. sırada bulunup 1999'da 50. sıraya kadar gerilemesine rağmen 2000'de sağlık personeli, inşaat ve kültürel göstergelerdeki olumlu

gelişmeler ile gelişmişlik seviyesinin bir hayli artması sonucu 11 basamak yükselerek 39. sırada yer almış, buna karşılık 2001 yılı içinde yeniden gerileyerek 44. olarak sıralanmış olup, Ordu, Tokat ve Trabzon ile birlikte Karadeniz Bölgesi'nin zaman içinde gerileyen illeri olarak dikkat çekmiştir. Çorum'un yanı sıra 2001 yılı içinde 26. sırada yer alan Kayseri, 9. sıradaki Bursa, 30. Nevşehir, 25. Uşak, 46. Afyon, 23. Manisa, 16. Denizli, 28. Mersin ve 49. Niğde illeri de zaman içinde insani gelişmişlik sıralamalarında 3 ile 6 sıra arasında gerilemişlerdir.

Son olarak, 1995-2001 yılları arası gelişmişlik sıralamaları en çok azalan iller arasında 7'şer sıra gerileme ile Elazığ, Hatay, Konya, Kütahya, 8'er sıra gerileme ile Çankırı, Erzincan ve Trabzon, 9 sıra düşüş ile Tekirdağ ve 11 sıra düşüş ile Gaziantep yer almaktadır. Yeni illerin çıkartılıp 1995 yılı mevcut illerine göre sıralamalar yeniden incelendiğinde Çankırı, Elazığ, Erzincan, Hatay, Konya, Kütahya ve Mersin illeri 5 basamak gerilemiş, Trabzon 6 sıra, Tekirdağ 8 sıra ve Gaziantep 9 sıra düşmüşlerdir.

Bu illerden 2000 senesine kadar ilk on gelişmiş il arasında yer alan Tekirdağ bu tarihte 8 basamak gerileyerek 17. sıraya düşmüş, 2001'de de bu sıralamasını muhafaza etmiştir. Bu gerilemenin altında yatan nedenler arasında, Tekirdağ ili ortaöğretim öğretmen başına düşen öğrenci sayılarının 2000 senesinde bir hayli artması, on bin kişiye düşen sağlık personeli sayısı, gayri safi yurt içi hasıla değeri ile teşvik yatırımlarının gerilemesi sayılabilir. 1995 yılında 30. sırada yer alıp 1999'da bir önceki yıla göre 5 basamak yükselen Trabzon da gerek tarımsal üretimin düşüşü gerekse de kültürel göstergeler ile kişi başı gayri safi yurt içi hasılanın gerilemesi sonucu Tekirdağ ile benzer şekilde 2000'de 8 basamak gerilemiş ve 2001 senesinde 38. sırada bulunmuştur.

2000 yılı içinde sıralamaları bir hayli gerileyen illerden Elazığ bu tarihte 1999'a göre 5 sıra alçalmış ve 2001'de sıralaması değişmeyerek 41. sırada yer almıştır. 2000'de 4 sıra düşen Konya 2001'de 2 basamak daha gerileyip 36., Kütahya 39., yine 2000 yılında 6 basamak gerileyen Hatay 2001'de 42., Çankırı 55., Erzincan 56. durumda sıralanmıştır. 1995 yılına göre sıralamadaki yeri en çok düşen il konumundaki Gaziantep ise 1995 senesinde 39., 1998'de de 40. sırada bulunurken, 1999 yılı içinde 47., 2000'de de 51. sıraya kadar inmiş ve 2001'de 1 basamak yükselerek insani gelişmişlik düzeyi yönünden 50. durumda sıralanmıştır. Bu süre zarfında, Gaziantep

ili doğurganlık hızı Türkiye genelinin aksine artarken, ilk ve ortaöğretim öğretmen başına düşen öğrenci sayılarının bir hayli yüksek olduğu dikkat çekmektedir.

Oluşturulan 1995-2001 yılları Türkiye illeri insani gelişmişlik endeksi değerleri ve gelişmişlik sıralamaları Tablo 5.3 ve 5.4'te verilmektedir.

Tablo 5.3 Türkiye illeri insani gelişmişlik endeksi değerleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
ANKARA	3.4601	3.5374	3.4798	3.3609	3.5276	3.1963	3.2113
İSTANBUL	2.6155	2.7755	2.7567	2.8064	2.8598	2.6312	2.4351
İZMİR							
ESKİŞEHİR	1.4284	1.4366	1.4745	1.3723	1.4955	1.6057	1.6004
KOCAELİ	1.4926	1.5201	1.5699	1.5327	1.3513	1.4738	1.5740
MUĞLA							
ANTALYA	1.2205	1.2979	1.3189	1.4575	1.2702	1.1083	1.2001
BURSA	1.3105	1.3994	1.3031	1.1845	1.2145	1.1975	1.1963
ÇANAKKALE	0.8482	0.8796	0.8754	0.9364	0.8697	1.0499	1.1908
EDİRNE							
BALIKESİR	0.9607	0.9997	0.9758	1.1107	1.0288	1.0179	1.0417
KIRKLARELİ	0.9606	0.9091	0.9002	0.8981	0.9911	1.1336	1.0306
YALOVA		0.8160	1.2478	1.2225	0.6665	0.9623	0.9641
AYDIN	0.8924	1.0124	0.9522	0.8510	0.8699	0.9563	0.9264
DENİZLİ							
TEKİRDAĞ	1.1467	1.0662	1.0529	1.1158	1.0387	0.9356	0.7425
BİLECİK							
ZONGULDAK	0.2519	0.5012	0.4138	0.3653	0.4284	0.4460	0.5727
ADANA	0.5613	0.4443	0.7333	0.6342	0.8193	0.7972	0.5204
MANİSA							
SAKARYA	0.4009	0.4109	0.3973	0.5637	0.3670	0.2204	0.4875
UŞAK							
KAYSERİ							
NEVŞEHİR	0.2798	0.2207	0.1580	0.2062	0.1794	0.2747	0.2449
ARTVİN							
KARAMAN	0.0786	0.0974	0.1710	0.0713	0.1187	0.1380	0.2129
KASTAMONU	-0.0355	-0.0408	0.0267	-0.0444	0.0442	0.1835	0.1722
AMASYA	0.0681	0.0412	0.0829	0.0036	0.1169	0.0835	0.1457
BARTIN	-0.3123	-0.2004	-0.2460	-0.3070	-0.2867	-0.0493	0.0845
KONYA	0.1019	0.1013	0.1795	0.1437	0.1537	0.0975	0.0822
GİRESUN							
TRABZON	0.0962	0.1551	0.0977	0.0568	0.1698	0.0383	0.0473
KÜTAHYA	0.0753	0.0333	-0.0091	-0.0979	-0.0452	0.0357	0.0369
KIRŞEHİR	-0.1676	-0.0876	-0.1648	-0.1460	-0.0806	-0.0514	0.0232
ELAZIĞ							

Tablo 5.3 Türkiye illeri insani gelişmişlik endeksi değerleri (1995-2001) (Devamı)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
HATAY	0.0122	-0.0193	0.0010	-0.0997	-0.0512	-0.1366	-0.0494
KIRIKKALE	-0.1999	-0.0793	-0.1195	-0.1750	-0.0849	-0.0164	-0.0647
ÇORUM	-0.1542	-0.2276	-0.2135	-0.1978	-0.2059	0.0303	-0.0868
RİZE							
MALATYA	-0.2231	-0.3098	-0.2400	-0.2733	-0.2054	-0.1842	-0.1624
NİĞDE							
GAZİANTEP	-0.0752	-0.1651	-0.1454	-0.0759	-0.1831	-0.2516	-0.2231
SİVAS							
AKSARAY	-0.5203	-0.5242	-0.4633	-0.5286	-0.4098	-0.3039	-0.3800
ÇANKIRI	-0.2454	-0.2452	-0.3401	-0.3251	-0.3855	-0.2893	-0.3829
ERZİNCAN	-0.2662	-0.4323	-0.2940	-0.3920	-0.4122	-0.4651	-0.4182
OSMANİYE							
ERZURUM	-0.6238	-0.7023	-0.5596	-0.5808	-0.5547	-0.5377	-0.5924
K.MARAŞ							
GÜMÜŞHANE	-0.7065	-0.6588	-0.6501	-0.7264	-0.7094	-0.6611	-0.6700
YOZGAT	-0.6377	-0.5965	-0.6757	-0.6858	-0.7030	-0.6512	-0.6829
BAYBURT	-0.7455	-0.7728	-0.7401	-0.7733	-0.7306	-0.7634	-0.6835
DİYARBAKIR	-0.6705	-0.7462	-0.7532	-0.7757	-0.8882	-0.9931	-1.0386
ADİYAMAN	-0.9099	-0.9689	-0.9860	-0.9864	-1.0278	-1.0130	-1.0684
KARS	-1.0132	-1.0230	-1.0424	-0.9328	-1.0344	-1.0384	-1.0703
İĞDIR							
ARDAHAN	-1.1752	-1.1308	-1.1783	-1.1027	-1.0472	-1.0918	-1.1064
BİNGÖL							
ŞANLIURFA	-1.1212	-1.1279	-1.1166	-1.1533	-1.2079	-1.3490	-1.3341
MARDİN							
BATMAN	-1.2990	-1.3607	-1.3847	-1.4009	-1.4340	-1.4041	-1.5011
BİTLİS							
HAKKARİ	-1.6001	-1.6573	-1.5657	-1.6015	-1.5761	-1.6834	-1.7042
AĞRI							

Tablo 5.4 Türkiye illeri insani gelişmişlik sıralaması (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
ANKARA	1	1	1	1	1	1	1
İSTANBUL	3	2	2	2	2	2	2
İZMİR							
ESKİŞEHİR	5	5	5	7	5	4	4
KOCAELİ	4	4	4	4	6	5	5
MUĞLA							
ANTALYA	7	7	6	6	7	11	8
BURSA	6	6	7	9	8	9	9
ÇANAKKALE	15	15	15	12	16	12	10
EDİRNE							
BALIKESİR	11	11	12	11	10	14	12
KIRKLARELİ	12	13	14	15	12	10	13
YALOVA		17	9	8	19	15	14
AYDIN	13	10	13	16	15	16	15
DENİZLİ							
TEKİRDAĞ	8	9	10	10	9	17	17
BİLECİK							
ZONGULDAK	27	21	24	26	23	23	21
ADANA	20	23	19	19	17	18	22
MANİSA							
SAKARYA	24	24	25	22	25	28	24
UŞAK							
KAYSERİ							
NEVŞEHİR	26	28	30	28	28	26	30
ARTVİN							
KARAMAN	31	32	29	33	33	32	32
KASTAMONU	38	39	36	39	37	31	33
AMASYA	33	33	34	36	34	36	34
BARTIN	49	44	48	52	52	42	35
KONYA	29	31	28	31	30	34	36
GİRESUN							
TRABZON	30	29	33	34	29	37	38
KÜTAHYA	32	34	38	41	39	38	39
KIRŞEHİR	42	41	43	43	41	43	40
ELAZIĞ							

Tablo 5.4 Türkiye illeri insani gelişmişlik sıralaması (1995-2001) (Devamı)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
HATAY	35	37	37	42	40	46	42
KIRIKKALE	44	40	40	46	42	40	43
ÇORUM	40	47	44	47	50	39	44
RİZE							
MALATYA	46	52	46	50	49	49	48
NİĞDE							
GAZİANTEP	39	43	41	40	47	51	50
SİVAS							
AKSARAY	54	57	55	57	54	54	54
ÇANKIRI	47	48	52	53	53	53	55
ERZİNCAN	48	54	50	54	55	56	56
OSMANİYE							
ERZURUM	57	62	59	59	58	59	61
K.MARAŞ							
GÜMÜŞHANE	60	61	62	63	63	64	63
YOZGAT	58	60	63	62	62	63	64
BAYBURT	61	64	64	64	64	65	65
DİYARBAKIR	59	63	65	65	65	66	66
ADİYAMAN	62	65	66	67	67	67	67
KARS	63	66	68	66	68	68	68
İĞDIR							
ARDAHAN	66	69	70	69	69	70	70
BİNGÖL							
ŞANLIURFA	65	68	69	70	70	72	72
MARDİN							
BATMAN	70	73	74	75	75	74	76
BİTLİS							
HAKKARİ	75	78	77	77	77	79	79
AĞRI							

6 1995-2001 YILLARI SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ENDEKSİNE GÖRE İLLERİN GRUPLANDIRILMASI

6.1 Genel Değerlendirme

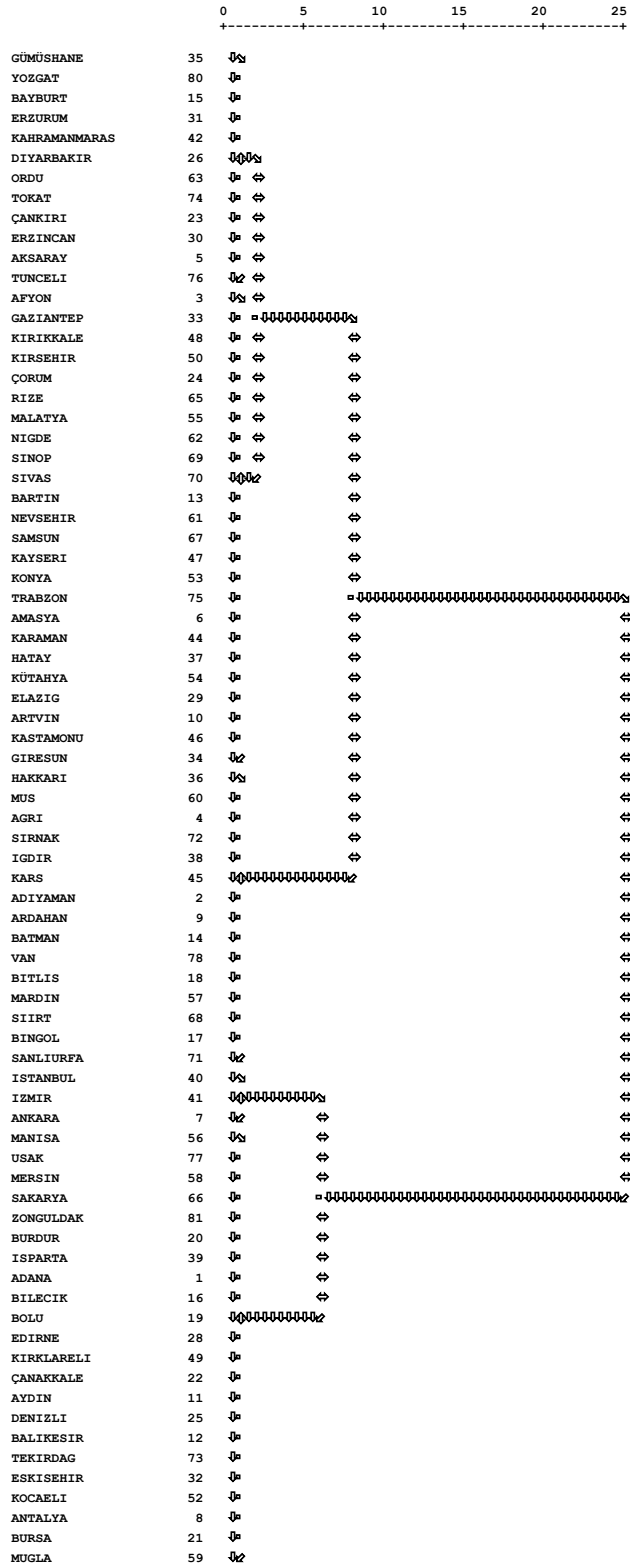
Bu yüksek lisans tezine konu olan 1995-2001 yılları arası insani gelişmişlik endeksi araştırmasının ana hedeflerinden bir tanesi de ele alınan zaman içinde birbirlerine yakın gelişmişlik seviyesine sahip illerin belirlenmesi ve bir bakıma ülke içinde homojen yerleşim birimlerinin ortaya çıkarılması olmaktadır. Dolayısıyla, bu bölümde, zaman içindeki gelişmişlik seviyeleri bakımından homojen il gruplarının belirlenmesi amacıyla yapılan kümeleme analizi ve sonuçlarının değerlendirilmesi yer almaktadır.

Kümeleme analizi sonucuna göre yapılan değerlendirmeler ışığında ülke illeri, 1995-2001 yılları arası insani gelişmişlik eğilimlerine göre 5 ayrı gruba ayrılmış olup, 1. grupta 3, 2. grupta 23, 3. grupta 25, 4. grupta 15, 5. grupta ise 15 il yer almıştır. 1. grup gelişmişlik seviyeleri en yüksek illeri temsil ederken, 5. grup en düşük gelişmişlik seviyelerine sahip illeri temsil etmektedir.

İncelenen zaman içinde sonradan il olan Karabük, Kilis, Yalova, Osmaniye ve Düzce'nin il olmadan önceki göstergelerine ulaşamadığından kümeleme analizine dahil edilmemiş olup, bu yerleşim birimlerinin sosyo-ekonomik göstergeleri ve gelişmişlik endekslerinin, kümeleme analizi sonucunda belirlenen 5 ayrı grup içindeki illerin gösterge ve gelişmişlik endeksleriyle karşılaştırılmaları sonucu ilgili gruplara tayinleri yapılmıştır. Buna göre, Yalova 2. grup, Karabük 3. grup, Düzce, Kilis ve Osmaniye illeri de 4. grup içinde değerlendirilmiştir.

Aşağıda Şekil 6.1'de sunulan illerin kümeleme analizi sonucu birleşmesi ile grup oluşumlarını gösteren “Dendogram” grafiği incelendiğinde illerin öncelikle 5 ana grupta toplandığının açıkça görülmesi, Tablo 3.4'te verilen ve kümeleme analizi sonucu illerin hangi aşamada birleşip grup oluşturduğu ile bu grup oluşturan birimler arasındaki benzerlik katsayılarını gösteren Agglomeration Schedule tablosu sonuçları ile pekişmektedir. Nitekim SPSS programı yardımıyla, 1995-2001 gelişmişlik

seviyelerine göre ikili il grupları arasındaki benzerlikleri ortaya çıkarmak amacıyla kareli öklit uzaklıkları hesaplanarak oluşturulan ve Ek 7’de ifade edilen Türkiye illeri yakınlık matrisi katsayılarına göre, aynı grup içindeki yerleşim birimleri benzer görünüm sergilerken, ayrı gruplardaki iller oldukça farklılaşmaktadır.

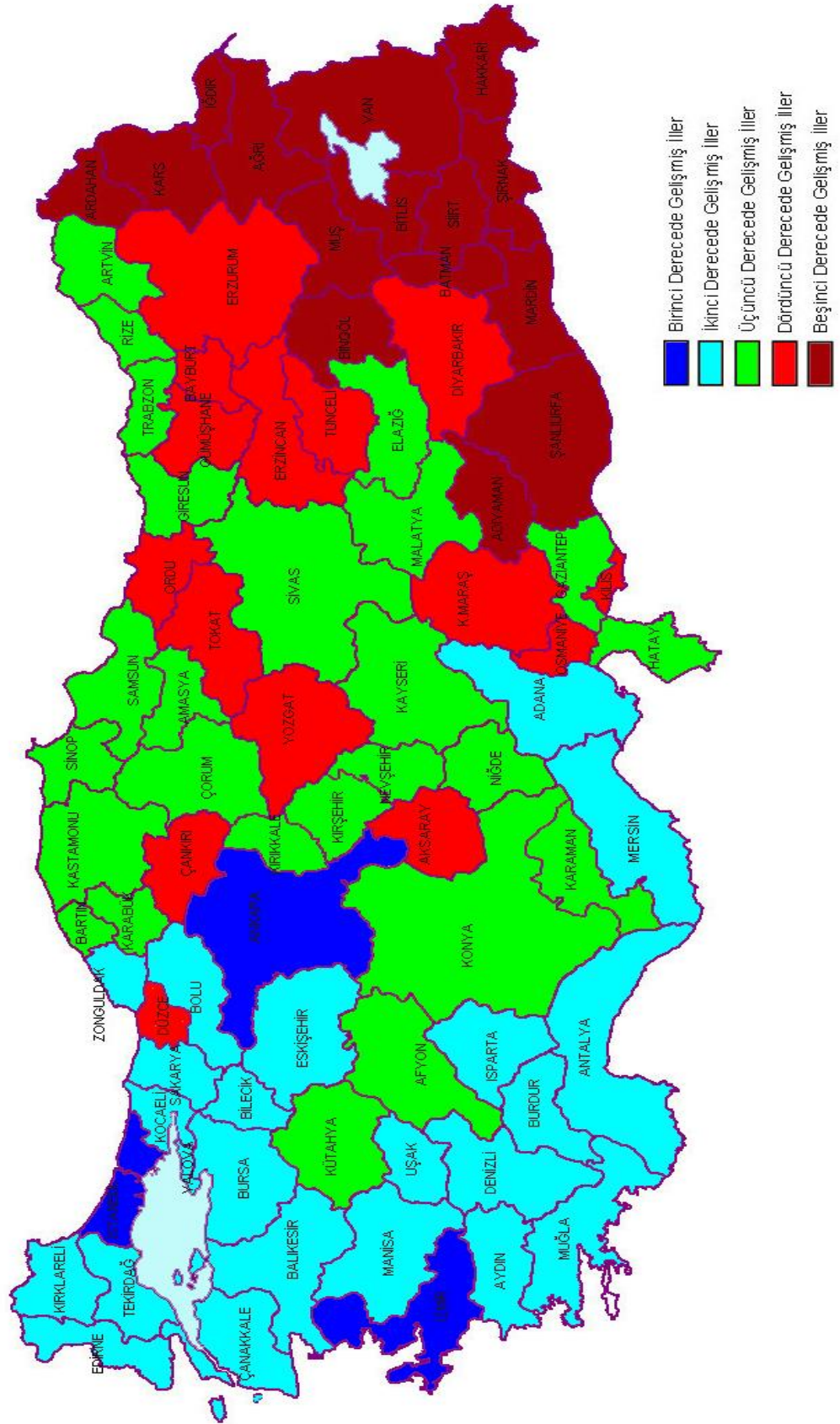
Şekil 6.1 Kümeleme Analizi Dendrogram Grafiği

İç Anadolu Bölgesi illerinden, gelişmişlik sıralamasında 1. durumdaki Ankara beklendiği gibi 1. grupta yer alırken, Eskişehir 2. grupta, diğer bölge illeri ise 3 ile 4. grupta sıralanmakta, 3. grupta yer alan Hatay ile, 4. grupta bulunan Kahramanmaraş ve Osmaniye dışındaki Akdeniz Bölgesi illeri 2. grupta yer almaktadır.

Öte yandan, ülke gelişmişlik sıralamalarında son sıralarda yer alan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri illeri büyük çoğunlukla düşük gelişmişlik seviyeli gruplar olarak ta nitelendirilebilecek 4. ve 5. gelişmişlik gruplarında sıralanırken, Doğu Anadolu Bölgesi'nde Elazığ ve Malatya ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Gaziantep diğer bölge illerinden farklılaşarak 3. grupta yer almışlardır.

İnsani gelişmişlik seviyelerine göre illerin bağlı olduğu gruplar aşağıda Tablo 6.1 ve Şekil 6.2’den görülebilir.

[illegible]

Şekil 6.2 1995-2001 yılları insani gelişmişlik seviyelerine göre il grupları dağılımı

6.2 Birinci Derece Gelişmiş İller Grubu

Birinci derece gelişmiş iller grubu içinde yer alan Ankara, İstanbul ve İzmir illeri, önceki bölümlerde belirtildiği gibi ülke insani gelişmişlik sıralamasında ilk üç sırayı paylaşmakta, bir bakıma içinde bulundukları bölgelerinin merkezi olma özelliği taşımaktadırlar. Söz konusu 3 ilin insani gelişmişlik endeks değerleri 1995-2001 yılları içinde incelendiğinde, diğer illerden oldukça yüksek olduğu dikkat çekmekte, grup bir bütün olarak diğer gruplara karşılaştırıldığında da sosyo-ekonomik göstergelerin hemen tamamında yüksek değerlere sahip olduğu gözlemlenmektedir.

Bu illerden İstanbul, uluslararası şirketlerin yönetim birimlerinin konumlandığı adeta bir küresel kent görünümü çizerken, Ankara İç Anadolu Bölgesi'nin hizmet ve ticaret merkezi olmakta, Ege Bölgesi'nin iktisadi merkezi konumundaki İzmir ise ülkenin önemli bir dış ticaret merkezi olarak uzmanlaşmaktadır.

Grubun, toplam nüfus içindeki payı yüzde 25 olmasına karşın ülke yüzölçümü içinde yalnızca yüzde 5'lik dilimi oluşturmakta, bu durum da nüfus yoğunluğunun km^2 'ye 400'ün üstünde birey düşmesine yol açmaktadır. Öte yandan, ortalama hanehalkı büyüklüğü, bebek ölüm oranı ve doğurganlık hızı değerleri diğer gruplara oranla oldukça düşüktür.

Birinci grubun eğitim seviyesi diğer gruplara nazaran nispeten iyi seviye bulunmaktadır. 1995 yılında yüzde 91 ile 86 paya sahip okuryazar birey oranı ile okuryazar kadın sayısının toplam kadın sayısına oranı değişkeni, 2001 yılında yüzde 93 ile 90 seviyelerine çıkmış, üniversite bitirenlerin oranı da yüzde 9'lardan yüzde 12'ler düzeyine çıkmıştır. Gruptaki iller, refah düzeyi açısından diğer illere nazaran daha avantajlı olduklarından nitelikli işgücü içinde adeta çekim merkezleri durumundadır.

Benzer şekilde sağlık göstergeleri bakımından da grup illeri oldukça yüksek değerler içerirken ülke genelindeki hekim, dişçi ve eczacı sayısının yaklaşık yarısı bu 3 büyük ilde toplanmaktadır. Fert başı analizlere katılan tüm sağlık göstergelerinin ülke ortalamalarının üstünde olduğu öne çıkan bir diğer özellik olurken, kültür göstergelerinde de durum aynı şekilde tesir etmektedir. Nitekim, ülke genelindeki sinema sayısının yaklaşık yarısı, tiyatro-opera-bale sayıları toplamının yüzde 70'inden fazlası ile sene içinde bu kültür etkinlikleri izleyen kişi sayısının yüzde 60'ından fazlası 1. grup illerinde ortaya çıkmıştır.

Grup illeri bir bütün olarak değerlendirildiğinde birçok gösterge bakımından 1. sırada gelmesine karşın, inşa edilen bina sayısı ile yapı değeri ülke genelinde yüzde 30'lar seviyesinde kalmış ve 2. grup illerinin gerisine düşmüş, fert başı değerler incelendiğinde de bu durumun değişmediği gözlemlenmiştir.

Yine kırsal kesim tarımsal üretim ve traktör sayıları göstergeleri ele alındığında zaman içinde 2. ve 3. grubun gerisinde geldiği dikkat çekmesine karşın, fert başı kırsal kesim tarım kredileri hesaplandığında ülke genelinde olduğu gibi zaman içinde azalma trendi göstermesine karşın birinci sıradaki yerini korumakta, ancak diğer gruplarla farklılaşmasının azalmakta olduğu gözlemlenmektedir.

Gelir düzeyi, sermaye birikimi ve yatırım eğilimlerinin ortaya çıkarılmasında önem teşkil eden mali göstergeler ele alındığında grup illerinin ülke genelinde oldukça yüksek değerlere sahip olduğu, grubun da bir bütün olarak diğer gruplarla karşılaştırıldığında zaman içinde farklılaşmanın devam ettiği dikkat çekmektedir.

Nitekim, ülke toplamının %37'sini meydana getiren gayri safi yurt içi hasıla değerleri açısından 2. grup ile toplamda yakın olmalarına karşın fert başı değerler değerlendirildiğinde kişi başı yaklaşık 4 milyar gibi tutara sahip bulunduğu, ancak 2001 senesinde 1995'e göre bir gerileme olduğu da görülmektedir. Öte yandan, genel bütçe gelirleri, banka mevduat ve kredi tutarları açısından da ülke genelinin yüzde 70'lerine ulaşan bölümünü içine alırken, fert başı değerler incelendiğinde 2. derece gelişmiş iller grubuna göre genel bütçe gelirleri 2, banka mevduat ve kredi miktarları da 4 kat daha fazla değerler içermektedir. Bunlara karşılık, kişi başına düşen teşvik belgeli ve kamu yatırım miktarları açısından diğer gruplara nazaran zaman zaman yüksek değerler içerse de kimi zaman 2, 3 hatta 4. grubun gerisine düştüğü dikkat çekmiştir.

Grup illeri, kişisel gelir ve refah düzeyini yansıtan diğer göstergelerden toplam motorlu taşıt ve özel otomobil sayıları göstergelerinde 1995-2001 yılları arası 1. durumda bulunurken, ülke motorlu taşıt sayısının yaklaşık yüzde 37'si, özel otomobil sayısının ise yaklaşık yüzde 46'sı grup içinde yer almaktadır. Kişi başı elektrik tüketimi 1995 senesinde yaklaşık 1,600,000,000TL. iken zaman içinde artarak yaklaşık 1,750,000,000TL. seviyesine çıkmış olmasına karşın, ülke geneli toplam elektrik tüketiminin 1995 yılında %36'sı grup illerinde gerçekleşirken, bu oran zaman içinde azalarak %32 seviyesine gerilemiştir. Son olarak, ulusal ve uluslar arası

ölçekte üretim yapan sanayi kuruluşlarının önemli bölümünün 1. ve 2. grup illeri sınırları içerisinde yer alması sonucu kişi başı imalat sanayi katma değeri de zaman içinde yaklaşık 1 milyar düzeyinde bulunmuş, 2. grup ile yakın değerler içermiştir.

6.3 İkinci Derece Gelişmiş İller Grubu

İkinci derece gelişmişlik iller grubu içinde 23 il yer almakta olup, bu iller üç büyük il diye tabir edilen 1. grup illerinin ardından ülke genelinde insani gelişmişlik seviyesi en yüksek iller grubunu temsil etmektedir. Grup illeri bir bütün olarak değerlendirilip diğer gruplarla karşılaştırıldığında da göstergelerin hemen tamamında yüksek değerler içermekte, 1. grubun ardından 2. olarak sıralanmaktadır. Şekil 5.2'den görülebileceği üzere, 2. gruba dahil olan illerin coğrafi dağılımları incelendiğinde daha çok ülkenin kuzeybatı ile güney sahil şeridinde sıralandığı ve Ankara, İstanbul ve İzmir'in çevresinde yer aldıkları dikkat çekmektedir. İstanbul dışındaki Marmara Bölgesi illeri, Ege Bölgesi'nden Aydın, Denizli, Manisa, Muğla ve Uşak, Akdeniz Bölgesi'nden Adana, Antalya, Burdur, Isparta ve Mersin, İç Anadolu'dan Eskişehir ile Karadeniz Bölgesi'nden Bolu ve Zonguldak 2. grubu oluşturan iller olarak öne çıkmaktadır.

2. grup illeri ülke nüfusunun yaklaşık %26'sını oluştururken, yaklaşık %27'lik bir alan üzerine yayılmışlardır. Bursa, Adana, Antalya ve Mersin nüfusun en yüksek olduğu yerler olarak göze çarparken, Bilecik ve Yalova illeri de iki yüz binin altındaki birey sayısı ile ülke genelinde en seyrek nüfuslu yerleşim birimleri olmaktadır. Nüfus yoğunluğu ile şehirleşme oranı ise 1. gruptan sonra en yüksek grup olarak öne çıkmakta, bu göstergelerden şehirleşme oranı 1995'ten 2001'e geçen zaman içinde %58'den %60.5 seviyelerine çıkarken, nüfus yoğunluğunun km²'ye 83 kişiden 93 kişiye yükseldiği görülmektedir. Nitekim, Adana, Bursa ve Eskişehir illeri şehirleşmenin en yüksek olduğu şehirler olurken, Muğla ili kırsal nüfusu toplam nüfusu içinde %60 üstünde pay içererek bu alanda ülke içinde ilk 10 il arasında bulunmaktadır. Öte yandan, grup ortalaması doğu'da yaşam beklentisi bakımından da ortalama 71 yaş ile 1. derece gelişmiş iller grubunun ardından 2. durumdayken, gelişmişliğe negatif etkisi tespit edilen ortalama hanehalkı büyüklüğü, doğurganlık hızı ve bebek ölüm oranı göstergeleri bakımından da ülke genelinde 3., 4. ile 5. gruplara nazaran daha düşük değerler içermektedir.

Sağlık göstergeleri açısından grup illeri bütün olarak incelendiğinde ise fert başı sağlık göstergelerinden eczacı ile hemşire sayısı bakımından ülke ortalamasının bir miktar üstünde, hekim, dişçi ve hastane yatak sayısı bakımından da ülke ortalamasının bir miktar altında olduğu belirmekte, Eskişehir'in içerdiği yüksek değerler ile diğer grup illerinden önemli ölçüde farklılaştığı, Sakarya'nın ise tüm sağlık göstergelerinde ülke ortalamasının altında kaldığı dikkat çekmektedir.

Grup illeri bir bütün olarak ele alındığında, yukarıda da belirtildiği gibi birçok gösterge bakımından 1. grubun gerisinde kalırken, kişi başı tarımsal üretim değeri, traktör sayısı, yeni inşa edilen daire sayısı ile yapı değerleri yönünden tüm grupları geride bırakmaktadır. Türkiye geneli tarımsal üretim, traktör sayısı, yeni inşa edilen daire sayısı ile yapı değerinin %40'ından fazlası grup illeri içinde bulunmaktadır. Bu da tarımsal verimliliğin yüksek olduğu ve tarıma dayalı sanayinin grup içinde bir hayli geliştiği izlenimini vermekle birlikte, Edirne, Eskişehir ve Bolu illeri kişi başı tarımsal üretim miktarının ülke sıralamasında ilk 10'da yer alması ile öne çıkmaktadır. Öte yandan Adana, Antalya, Balıkesir, Bursa, Manisa ve Mersin ise grup içi toplam tarımsal üretimin değerinin yaklaşık %50'sini oluşturmakta, kırsal nüfus sayılarının fazla olmaları nedeniyle fert başı değerlerde geriye düşmektedirler.

Turizm sektörü yönünden ise grup illerinin yıllardır önemli bir potansiyel teşkil ettiği bilinmekte ve bu bağlamda her geçen sene yeni yapılar grup illerine kazandırılmakta olup Antalya, Aydın, Balıkesir, Çanakkale ve Muğla illeri 1995'ten 2001'e ülke genelinde yeni yapılan kişi başı daire sayıları bakımından sahip oldukları turizm potansiyellerinin de etkisiyle üst sıraları oluşturmuşlardır.

Kültür değişkenleri incelendiğinde de 1. derece gelişmiş iller grubunun bir hayli gerisinde yer alan 2. derece gelişmiş iller grubu, tüm gruplar arasında 2. durumda yer almasına karşın ülke ortalamasının altında kalmıştır. Bu durum da sinema-tiyatro-bale-opera gibi kültürel mekanlar ile bu etkinliklere katılımın büyük bölümünün Ankara, İstanbul ve İzmir sınırları içerisinde gerçekleştiği sonucunu doğurmaktadır. Öte yandan, 2. derece gelişmiş iller grubu ülke genelinde cezaevine girme oranı, dolayısıyla da suç işleme potansiyelinin en yüksek olduğu yerleşim birimlerinden oluşmakta, zaman içinde tüm ülkede olduğu gibi grup illerinde de bu oranın artması olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, Manisa 1995'ten 2001'e ülkede ilk 10 içindeki sıralaması değişmeyen tek il olarak farklılaşmıştır.

Mali göstergeler bakımından 2. derece gelişmiş iller grubu incelendiğinde, gelişmişliğin en temel göstergesi kabul edilen ve ülke toplamının yaklaşık %35'ine sahip olan gayri safi yurt içi hasıla değeri fert başı 3 milyarın üstünde bulunmakta olup, bu rakam ülke ortalamasının üzerindedir. Adana, Antalya, Bursa, Kocaeli, Manisa ve Mersin grup içi gayri safi yurt içi hasılanın yarısından fazlasını oluşturmakla beraber, Kocaeli sahip olduğu sanayi potansiyelinin de etkisiyle kişi başı değerler yönünden ülke içinde seneler boyu uzak üst dışadüşen olmuştur. Isparta ve Uşak illeri ise 2 milyarın altındaki kişi başı gsyih değerleri ile grup içinde son sıralarda yer almışlardır. Öte yandan, Ankara, İstanbul ve İzmir'in büyük bir bölümünü oluşturduğu genel bütçe gelirleri, banka şube sayısı, mevduat ve kredi tutarlarının geri kalan bölümünün önemli kısmı da 2. grup illeri içinde gerçekleşmektedir.

Refah düzeyini ifade eden diğer göstergeler araştırıldığında, ülke geneli toplam motorlu taşıt ve özel otomobil miktarının %30'undan fazlası grup illeri içinde yer alırken, on bin kişiye düşen motorlu taşıt ve özel otomobil sayıları 1995'ten 2001'e %40'tan fazla artarak 1. grup ile aradaki farkın zaman içinde giderek kapatıldığı göze çarpmaktadır.

Bunların yanında, ülke geneli toplam imalat sanayi katma değerinin yaklaşık %45'i 2. grupta gerçekleşirken, Ankara, İstanbul ve İzmir'in de dahil edilmesiyle bu değerleri %90 dolaylarına yaklaşması, ülke imalat sanayi üretiminin hemen hemen tamamının 1. ve 2. grup illerinde toplandığı sonucunu yansıtmaktadır. Kişi başı değerler incelendiğinde de 2. grup, 1. grup ile aradaki farkı zaman içinde kapatarak 2000 yılında üstüne çıkmaktadır. Nitekim, son yıllarda sanayinin belirli bir seviyeye ulaştığı Eskişehir, Bilecik, Denizli ve Çanakkale illeri Anadolu Kaplanları olarak nitelenirken, 80'lerden bu yana hızlı bir gelişme sürecini bugünlere taşımışlardır.

Aynı zamanda İstanbul metropolitan alanı çevresinde yer alan Bursa, Kırklareli, Kocaeli, Tekirdağ illeri de sanayinin en yoğun olduğu bölgeler içinde bulunmakta, grup içi toplam imalat sanayi katma değerinin yarısından fazlasını meydana getirmektedir. İmalat sanayi değişkenine paralel olarak, 2. derece gelişmiş iller grubu kişi başı elektrik tüketim miktarları da ülke ortalamasının hayli üzerinde yer almakta, 1998 senesinde 1. grup ile aradaki farkı kapatarak 1. sıraya yerleşmektedir.

6.4 Üçüncü Derece Gelişmiş İller Grubu

Büyük kısmını Karadeniz ve İç Anadolu Bölgesi illerinin oluşturduğu 3. derece gelişmiş iller grubu 25 ili temsil ederken, bu yerleşim birimlerinin zaman içindeki insani gelişmişlik endekslerinin ülke ortalaması etrafında yayıldığı öne çıkmakta olup, coğrafi dağılımlar incelendiğinde de daha çok Orta ve Doğu Karadeniz sahil şeridi ile İç Anadolu ve çevresindeki illerin bu grup içinde yer aldığı göze çarpmaktadır. Ege Bölgesi'nden Afyon, Kütahya, Akdeniz'den Hatay, İç Anadolu'dan Karaman, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Konya, Nevşehir, Niğde, Sivas, Karadeniz'den Amasya, Artvin, Bartın, Çorum, Giresun, Karabük, Kastamonu, Rize, Samsun, Sinop, Trabzon, Doğu Anadolu'dan Elazığ, Malatya ile Güneydoğu Anadolu'dan Gaziantep illeri 3. grup içinde bulunmaktadır. Sosyo-ekonomik göstergeler açısından da 3. grup illeri bir bütün olarak incelendiğinde ise, 5 grup içinde genel olarak 3. sırada geldiği öne çıkmakta, göstergeler açısından genellikle ülke ortalamasını tutturamadığı gözlemlenmektedir.

%33'lük bir alana yayılmış olan 3. grup illeri ülke nüfusunun %29'unu meydana getirmekte, bu nüfusun da yarısından az miktar fazlası da kent içinde yaşarken, geri kalan bölümü kırsal alanlarda yaşamaktadır. Bartın yaklaşık %25'lik şehirleşme oranı ile şehirleşmenin oldukça az olduğu yerleşim birimi olmakta, Kırıkkale ise kırsal nüfus oranının %30'un altında kalması ile grup içinde kırsal yerleşmenin en az olduğu il olmaktadır. Diğer demografik göstergeler ele alındığında da ortalama hanehalkı büyüklüğü, doğurganlık hızı ile bebek ölüm oranları beklendiği gibi 5 grup arasında 3. sırada yer alırken, yaklaşık 67.5 yaş doğuştan yaşam beklentisi ile 1. ile 2. grubun arkasında bulunmakta, 69 yaş olan ülke ortalamasının da gerisinde kaldığı dikkat çekmektedir. Grup illerinden Gaziantep yaklaşık 71 yaş yaşam beklentisi ile grup içinde farklılaşırken, Elazığ, Karaman, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir ve Niğde illeri 64 yaş altı yaşam beklentisi ile ülke ortalamasının epey altında yer almışlardır.

3. grubun eğitim seviyesi de daha çok Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri illerinin oluşturduğu 4. ve 5. gruba nazaran daha iyi seviyede bulunurken, ülke ortalamalarının çok az altında yer almaktadır. 1995 yılında grup içi yaklaşık %83 olan okuryazarlık oranı, 2001 senesinde %87.5 seviyelerine çıkmakta, yine 1995'te okuryazar kadın nüfusunun toplam kadın nüfusuna oranı %75 iken 2001'de bu

değerin %80.5 dolaylarına yükseldiği ön plana çıkmakta, üniversite bitirenlerin oranı da %4.5'tan %6.5 seviyelerine ulaşmaktadır. Öte yandan Gaziantep ili ise ilköğretim ve ortaöğretim öğretmen başına düşen öğrenci sayıları karşılaştırıldığında grup içindeki diğer illerden oldukça farklılaşmakta olduğu gözlemlenmekte, diğer eğitim göstergelerinde de grup ortalamasının altında kaldığı dikkat çekmektedir.

Sağlık alanında nitelikli işgücü ile altyapı olanakları bakımından da diğer gruplar arasında yine 3. sırada yer alırken, göstergelerin ülke ortalamasının gerisinde kalması olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkmakta, zaman içinde fert başı değerlerde %10 ile %30 oranında bir artma söz konusu olmaktadır. Giresun, Hatay ve Kütahya illeri on bin kişiye düşen yaklaşık 6.5 hekim değeri ile çoğu 4. grup illerinin bile gerisinde kalmışlardır. Öte yandan, Kastamonu ve Elazığ başta olmak üzere, Karabük, Samsun ve Sivas illeri de fert başı hastane yatak sayıları ile ülke geneli tüm iller arasında ön sıraları oluştururken, Hatay bu bakımdan da çoğu ilin gerisinde kalmıştır.

Ülke toplamının yaklaşık %30'unu oluşturan kırsal kesim tarımsal üretim değeri ve traktör sayıları incelendiğinde özellikle 1997 yılından itibaren ilerleme yaşandığı fert başı değerlerde ülke genelindeki ortaya çıkarılan 5 grup içinde 2. durumda sıralanmaktadır. Bu durum tarımın da ağırlıkta olduğu bir ekonomik yapının grup içi illerde var olduğuna işaret etmiş, nitekim, Amasya, Karaman, Kırşehir, Konya, Nevşehir ve Niğde tarımsal üretim değerleri ile ülke ortalamasının üzerinde yer almışlardır. Bartın ve Trabzon'da ise kırsal kesim kişi başı tarımsal üretim değerleri grup ortalamasının oldukça gerisinde yer almışlardır.

Öte yandan ülke genelinde %20 dolaylarında seyreden inşaat göstergelerinde de grubun orta sıradaki yeri bozulmazken, 1. ve 2. gruplarla arasındaki farklılaşmanın zaman içinde giderek azaldığı öne çıkmakta, Malatya ve Kırıkkale illeri kişi başı yani yapılan daire sayısının en alt düzeyde gerçekleştiği yerleşim birimleri olmaktadır.

1. ve 2. grup illerinin kültürel mekan ve etkinliklerin büyük bölümünü içermesinden ötürü, 3. derece gelişmiş iller grubu kültür değişkenleri ülke ortalamalarının bir hayli gerisinde yer almıştır. Ülke genelindeki toplam sinema sayısının 1995 yılında %17'si 3. grup illeri sınırları içinde yer almaktayken, bu oran 2001'de %12'ye gerilemekte, buna karşılık grup içinde yüz bin kişiye düşen sinema sayısı 0.34 iken, 2001'de 0.41 değerine çıkmakta, bu durum 1. ve 2. grubun zaman içinde diğer gruplara nazaran

farklılaştığına dikkat çekmektedir. Sinema seyirci sayısında da benzer durum tekrarlanırken, grup içindeki gerek tiyatro-opera-bale sayısı gerekse de tiyatro-opera-bale etkinlikleri izlenme oranları da zaman içinde artmasına karşın 1. ve 2. grup ile 3. derece gelişmiş iller grubu farklılaşmaları 1995'ten 2001'e artış göstermektedir.

Ekonomik büyümenin temel göstergesi kabul edilen kişi başı gayri safi yurt içi hasıla değeri grup içi ortalaması yaklaşık 2 milyar seviyesinde bulunurken, ülke toplamının %18'i grup illerinde gerçekleşmekte, bu oranın da yaklaşık yarısını Gaziantep, Hatay, Kayseri, Konya, Samsun ve Trabzon illeri oluşturmaktadır. Kırıkkale, Artvin ve Nevşehir illeri de kişi başı gsyih değerlerinin grup içinde en yüksek olduğu yerleşim birimleri olarak öne çıkmaktadır. Öte yandan, kişi başı genel bütçe gelirleri ile banka mevduat ve kredi göstergelerinde de grup ortalaması ülke ortalamasının bir hayli gerisinde yer alırken, yatırım potansiyelini temsil eden teşvik belgeli ve kamu yatırımları ile kırsal kesim tarım potansiyelini gösteren tarım kredilerinde zaman içinde diğer gruplara nazaran bir artış göze çarpmakta, 1995 senesinde tüm ülke kırsal kesim tarım kredilerinin %21'i 3. grupta gerçekleşirken, bu oran 2001'de %48'e çıkmaktadır. Giresun ili kişi başı tarım kredileri 1995'ten 2001'e ülke genelinde uzak üst dışadüşen olarak grup içinde gerçekleşen tarım kredilerinin önemli bölümünü kapsamakta olup 1999-2001 yılları arasında yarısından fazlasını meydana getirmektedir.

Ekonomik ve sosyal kalkınmanın temel göstergelerinden toplam motorlu taşıt ve özel otomobil sayıları ile, elektrik tüketimi açısından 3. derece gelişmiş iller grubu ülke toplamının yaklaşık %20'sine sahipken, imalat sanayi toplam katma değeri açısından zaman içinde ülke toplamı içindeki payı ancak %10 seviyelerinde kalmakta, kişi başı imalat sanayi katma değeri açısından Kırıkkale ülke genelinde Kocaeli'nin ardından 2. sırada gelmektedir.

6.5 Dördüncü Derece Gelişmiş İller Grubu

Akdeniz Bölgesi'nden Kahramanmaraş ve Osmaniye, İç Anadolu'dan Aksaray, Çankırı ve Yozgat, Karadeniz'den Bayburt, Düzce, Gümüşhane, Ordu, Tokat, Doğu Anadolu'dan Erzincan, Erzurum, Tunceli ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden Diyarbakır ve Kilis illerinin oluşturduğu 4. derece gelişmiş iller grubu ülkenin daha çok iç ve doğu kesimlerinde yer alırken, incelenen zaman içinde negatif insani gelişmişlik endeksi değerleri içermekte, grup bütün olarak değerlendirildiğinde de

hemen hemen tüm göstergeler bakımından ülke ortalamasının oldukça altında değerlere sahip bulunmaktadır. Öte yandan grup içinde, ülkenin batı kesiminde yer alan Marmara ve Ege Bölgesi'nden herhangi bir il bulunmamaktadır.

%17'lik bir alana yayılan 4. grup içindeki 15 il, ülke nüfusunun yaklaşık %11'ini oluştururken, nüfusun yaklaşık yarısı kırsal alanlarda yaşamaktadır. Nüfusun %60'ından fazlası Diyarbakır, Erzurum, Kahramanmaraş, Ordu ve Tokat illerinde yaşarken, Bayburt ve Tunceli illeri zaman içinde nüfusları en çok azalan ve yüz bin kişinin altında kişinin bulunduğu yerleşim birimleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yerleşim birimlerinin gelişmesi insan kaynağının eğitim yolu ile değerlendirilmesi ile mümkün olduğu gerçeğine dayanarak, incelenen eğitim göstergeleri yönünden grup içindeki okuryazar oranının 1995'ten 2001'e %77'den %83 seviyelerine, okuryazar kadın sayısı oranının da %75'ten %80 seviyelerine çıkmasına karşın, ülke ortalamasının gerisinde kaldıkları öne çıkmakta, Düzce yüksek okuryazarlık oranıyla diğer illerden farklılaşırken, Diyarbakır gerek toplam okuryazar oranı gerekse de okuryazar kadın sayısı oranı göstergeleri açısından grup içinde olduğu kadar tüm ülke genelinde de oldukça düşük değerler içermektedir. Nitekim, ilköğretim ve ortaöğretim öğretmen başına düşen öğrenci sayıları da grup içindeki illerde oldukça fazlalığı eğitimin yetersizliğine dikkat çekmektedir.

Sağlık hizmetleri arzı ve bu hizmetlerden yararlanmayı temsil eden on bin kişiye düşen hekim, dişçi, hemşire, eczacı ve hastane yatak sayıları karşılaştırıldığında, 4. derece gelişmiş iller grubunun 5 grup arasında 4. olarak sıralandığı ve ülke ortalamalarının gerisinde kaldığı ön plana çıkarken, ülke geneli toplam eczacı ile hekim sayısının yaklaşık %6'sı, dişçi sayısının %4'ü, hemşire ile hastane yatak sayısının da %9-10'u kadarı bu grupta yer almaktadır. Düzce, Erzurum ve Tunceli illeri de grup içinde sağlık hizmetleri arzı, diğer illere nazaran ülke ortalamalarına daha yakın iller olmaları açısından öne çıkmaktadır.

Tarım potansiyeli açısından grup bütün olarak değerlendirildiğinde de nüfusuna paralel şekilde ülke tarımsal üretim değeri ile traktör sayılarının yaklaşık %12'si grup içinde yer almaktayken, tarımsal verimliliği düşük olan tarımsal üretimin tüm ülke genelinde olduğu gibi bu grup içinde de zaman içinde gerilemesine karşın ülke tarımsal içindeki payı %12'den %14 seviyelerine çıkmıştır. Diyarbakır, Erzurum, Kahramanmaraş, Ordu, Tokat ve Yozgat illerinin grup içindeki tarımsal üretim

değeri içindeki payı %70 seviyelerinde bulunurken, Çankırı, Erzincan, Kilis ve Tunceli illeri nüfuslarının göreceli olarak daha az olmalarının da etkisiyle fert başı tarımsal üretim değerlerinde ülke ortalamalarının üzerinde konumlanmışlardır.

Sosyal gelişmişliği etkileyen unsurlardan grup bireylerinin kültür düzeyi ve yerleşim birimlerindeki ilgili kültürel faaliyetler dikkate alındığında, kültürel faaliyetlere katılımın oldukça düşük yüzdelerde kalmasının yanında 1995'ten 2001'e bu alanda herhangi bir ilerleme de yaşanmaması üzücü bir durum olarak belirmektedir.

4. derece gelişmiş iller grubu mali göstergeler açısından ülke genelinde alt sıralarda yer alarak 5. grup ile son iki basamakta sıralanmaktadır. Nitekim toplam genel bütçe gelirleri ile banka mevduat ve kredi tutarlarının ülke içinde %2'lik bir dilime sahip olması bireylerin gelir düzeyi ve yatırım potansiyelinin düşüklüğünü gözler önüne sermektedir. Öte yandan, grubun yatırım potansiyeli değerlendirildiğinde diğer mali göstergelere benzer şekilde ülke ortalamasının gerisinde kalmakla birlikte, kamu yatırımlarının 2000 ve 2001 senelerinde oldukça artarak kişi başı 60 milyonun üstüne çıkması ve diğer grupları geride bırakması dikkat çekmekte, bu iki sene içindeki kamu yatırımlarının yaklaşık yarısı Kahramanmaraş sınırları içerisinde gerçekleşmektedir. Diyarbakır, Erzincan, Gümüşhane, Kahramanmaraş, Ordu ve Tunceli illeri kişi başı kamu yatırımları zaman içinde ülke ortalamalarının üstünde değer almışlar, 1995-2000 yılları arası Diyarbakır, 2000 ve 2001 senelerinde de Kahramanmaraş ülke genelinde en yüksek kamu yatırımları yapılan yerleşim birimleri arasında yer almışlardır.

Son olarak, gelir ve refah düzeyini ifade eden on bin kişiye düşen motorlu taşıt ile özel otomobil sayıları, kişi başı elektrik tüketimi ile imalat sanayi katma değeri göstergelerine bakıldığında da grubun bütün olarak değerlendirildiğinde diğer göstergelerin çoğunda olduğu gibi 1., 2. ve 3. grupların ardından geldiği öne çıkarken, özellikle ülke imalat sanayi toplam katma değerinin ancak %2'lik bir dilimine sahip olması da grup illerinin bu alanda geri kaldığı sonucunu yansıtmakta, bu oranın da yaklaşık yarısı Kahramanmaraş ve Tokat illerinde gerçekleşmektedir.

6.6 Beşinci Derece Gelişmiş İller Grubu

Kümeleme analizine göre oluşturulan grupların son sırasında yer alan 5. derece gelişmiş iller grubu ülkenin doğu ve güneydoğusunda dağlık ve engebeli araziler

üzerinde konumlanmış olup, insani gelişmişlik sıralamasında son 15 sırada bulunan illerden oluşmaktadır. Grup illeri gelişmişliğe pozitif etki eden hemen her gösterge yönünden en düşük değerlere sahip olurken, gelişmişlik üzerinde negatif etkili değişkenlerde en yüksek değerleri içermektedir. Sonuç olarak, grup içinde yer alan illerin insani gelişmişlik endeksleri 1995 yılından 2001'e gelindiğinde azalarak diğer grup illerinden farklılaşmış ve endeks değerleri -1'in altında kalmıştır. Nitekim, gelişmişlik seviyeleri böylesine düşük düzeyde bulunan bu grup ile 4. grup illerinden diğer gruplara zaman içinde göçlerin yaşanması grupların daha da gerilemesine yol açmaktadır.

Doğu Anadolu Bölgesi'nden Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Hakkari, Iğdır, Kars, Muş ve Van, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden de Adıyaman, Batman, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illeri 5. derece gelişmiş iller grubu içinde yer almaktadır.

Ülke yüzölçümünde %17'lik bir pastaya sahip olan 5. grup illeri nüfusun yaklaşık %11'lik bölümünü kapsamakta, bu kişilerin de yaklaşık yarısına yakını 4. derece gelişmiş iller grubundaki gibi kırsal alanlarda yaşamaktadır. Şanlıurfa bir milyon üstü nüfusuyla en kalabalık şehir olurken, Ardahan ve Iğdır'ın nüfusları iki yüz binin altında kalmış, bu durum fert başı göstergelerinin görece olarak yüksek çıkmasına yol açmıştır. Bunun yanında Ardahan ili kırsal nüfus oranı %70 seviyelerinde olması ile ülke genelinde şehirleşmenin en düşük olduğu iller arasında yer almıştır.

Öte yandan, demografik göstergelerden ortalama hanehalkı büyüklüğü, doğurganlık hızı ve bebek ölüm oranı değerlerine göre en yüksek değerlere sahip olan 5. grup, aynı zamanda eğitim seviyesi olarak en düşük seviyede illerden oluşmaktadır. Bu durum okuryazar oranı ile okuryazar kadın sayısı oranının zaman içindeki gelişimlerinden de açıkça görülmektedir. Grup içinde okuryazarlık oranı 1995 yılında %64 seviyelerinden 2001 yılında %73 seviyelerine çıkarken, aynı dönem içinde okuryazar kadın sayısının toplam kadın sayısına oranı %48'den %58'lere yükselmekte, ancak yine de her iki değişken de ülke ortalamalarının epey gerisinde kalmışlardır. Adıyaman, Ardahan ve Kars illeri okuryazarlık seviyesi grup içindeki diğer illerden belirgin ölçüde öne çıkarken, Ağrı, Şanlıurfa, Şırnak ve Van ülke genelinde alt sıraları oluşturmuşlardır. Ek olarak 4. derece gelişmiş iller grubu ilköğretim ve ortaöğretim öğretmen başına düşen öğrenci sayısı olarak diğer gruplara nazaran yüksek değerler içermesi eğitim olanaklarının kısıtlılığını ifade etmektedir.

Demografik göstergelere ek olarak, sağlık, kültür, inşaat ve mali göstergelerin tümünde de zaman içinde oldukça düşük değerler içeren 5. derece gelişmiş iller grubu içinde suç işleme potansiyelini temsil eden bin kişiye düşen cezaevine girme oranı değişkeni değerleri 0.5 ile 0.8 arasında değişirken, bu değer ile diğer gruplar arasında suç işleme potansiyeli en düşük grup olarak ön plana çıkmaktadır. Ek olarak, tarımsal üretim potansiyelini temsil eden fert başı tarımsal üretim değerleri bakımından da Ardahan ve şanlıurfa dışındaki grup illeri ülke ortalamasının gerisinde kalmışlardır. Yine Ardahan ili nüfusunun da az olması ile kişi başı traktör sayıları yönünden grup illerinden farklılaşarak ülke ortalamasına yakın değerler almıştır.

Mali göstergeler içinde ekonomik kalkınmanın en temel göstergesi durumundaki kişi başı gayri safi yurt içi hasıla değerleri grup içinde ortalama 1 milyar dolaylarında değişmekte, toplam gayri safi yurt içi hasılda ülke genelinde %4'lk dilimi oluştururken, bu grupta yer alan iller ülke kişi başı gsyih ortalamasının yarısının da altında kalmakta, Ağrı, Bitlis, Muş ve şırnak illeri ülke içinde son 4 sırayı oluşturmaktadır. Aynı zamanda tasarruf ve yatırım eğilimlerinin düşük olması nedenleriyle ülke içindeki toplam genel bütçe gelirleri, banka mevduat ile kredi işlemlerinin ancak %1 kadarı grup illeri içinde gerçekleşmektedir. Hemen tüm göstergeler bakımından böylesine geri kalmış iller grubunda teşvik belgeli ve kamu yatırımlarının da zaman içinde düşüklüğü göze çarpmakta, kamu yatırımlarının özel sektör yatırımlarına oranla ülke genelinde daha yüksek orana sahip olduğu dikkat çekmektedir. Bingöl ve şanlıurfa illeri grup içindeki toplam kamu yatırımlarının yarısından fazlasını oluştururken, kişi başı kamu yatırımları dikkate alındığında ülke sıralamasında ilk 10'da yer almaktadırlar.

Son olarak imalat potansiyelini ifade eden toplam imalat sanayi katma değeri ülke toplam imalat sanayi katma değerinin %1'inden de az bir paya sahip olup, grup içi kişi başı ortalama değerler 1995 yılında yaklaşık 40 milyondan, 2001'de 17 milyon seviyesine düşmüştür.

Sonuçta, 4. ve 5. derece gelişmiş iller grubunda yer alan illerde refah düzeyinin yükseltilmesi hedeflenmeli ve diğer gruplar ile arasındaki gelişmişlik farklılıklarının giderek azaltılması konusunda ilgili politika ve uygulamalar hayata geçirilmelidir.

7 COĞRAFI BÖLGELERİN SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI

7.1 Coğrafi Bölgelerin İnsani Gelişmişlik Endeksi ve Sıralama Sonuçlarına İlişkin Genel Değerlendirme : 1995-2001

İnsani gelişmişliğin bölgesel düzeyde analizini yapmak için yapılan bölgesel sıralamada coğrafi bölgelerin farklı oranlardaki gelişmişliklerinin dağılımı konusunda önemli sonuçların ortaya çıkarılacağı düşünülmekle beraber, bu gelişmişlik eğilimlerine yön veren dinamikler ile tutarlı politikaların öne sürülmesi açısından da bir yönlendirme mümkün olabilecektir.

Türkiye illerinin temel bileşenler analizi yöntemi ile 1995-2001 yılları için elde edilen insani gelişmişlik endekslerine göre sıralamaları oluşturulduktan sonra bölgeler üzerinde de aynı analizler tekrarlanmış ve zaman içindeki gelişmişlikleri incelenmiştir. 7 bölge için oluşturulan insani gelişmişlik endeks ve sıralamaları tablo 7.1 ve 7.2’de verilmekte olup, zaman içindeki insani gelişmişlik endekslerindeki değişimlerin karşılaştırılmalarının yapılabilmesi amacıyla da 1995 ve 2001 yılları gelişmişlik endeksi değerleri Şekil 7.1’de verilmiştir.

Tablo 7.1 Türkiye coğrafi bölgeleri insani gelişmişlik endeksi değerleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Marmara	1,3764	1,4275	1,4004	1,4390	1,3825	1,3940	1,3533
İç Anadolu	0,6495	0,6210	0,6380	0,6426	0,7283	0,6867	0,7294
Ege	0,7768	0,7476	0,7583	0,7080	0,7041	0,6733	0,6710
Akdeniz	0,0730	0,0219	0,0538	0,0065	-0,0273	0,0307	0,0494
Karadeniz	-0,5046	-0,4441	-0,4704	-0,4097	-0,3722	-0,3277	-0,3223
Doğu Anadolu	-1,2541	-1,2212	-1,1956	-1,1968	-1,1516	-1,1783	-1,2049
Güneydoğu Anadolu	-1,1169	-1,1527	-1,1846	-1,1895	-1,2638	-1,2787	-1,2760

Tablo 7.2 Türkiye coğrafi bölgeleri insani gelişmişlik sıralaması (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Marmara	1	1	1	1	1	1	1
İç Anadolu	3	3	3	3	2	2	2
Ege	2	2	2	2	3	3	3
Akdeniz	4	4	4	4	4	4	4
Karadeniz	5	5	5	5	5	5	5
Doğu Anadolu	7	7	7	7	6	6	6
Güneydoğu Anadolu	6	6	6	6	7	7	7

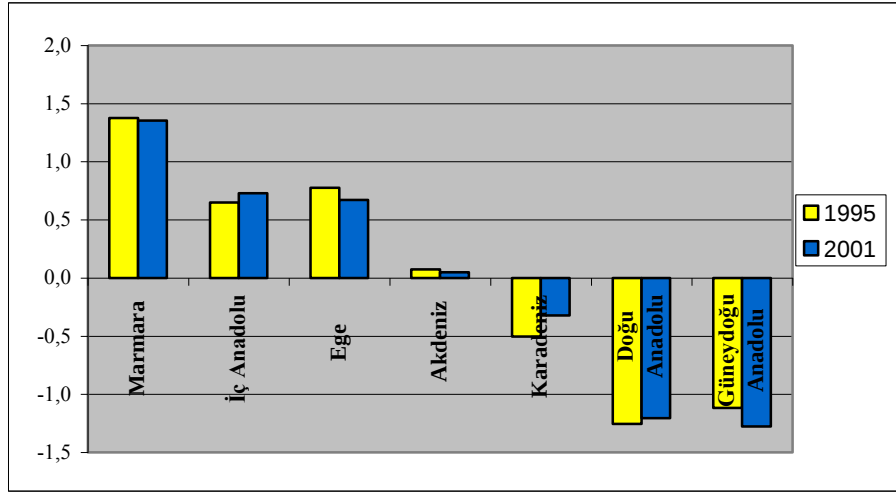
Şekil 7.1'den de izlenebileceği gibi bu çalışmada incelenen 1995-2001 yılları arası bölgesel insani gelişmişlik araştırması sonuçlarına göre bölgelerin endeks ve sıralamalarında az da olsa farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

1995-2001 yılları arasında, tartışmasız en gelişmiş bölge konumundaki Marmara Bölgesi ile bu zaman dilimi içinde en az gelişmiş bölgeler olan Doğu Anadolu Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi arasındaki gelişmişlik farkı, 1995 yılı endeks değerleri itibarıyla yaklaşık 2.63 iken, zaman içinde 2.60-2.67 arasında değişerek 2001 yılında tekrar 2.63 düzeyinde kalmıştır. İki dönem arasında Marmara Bölgesi insani gelişmişlik endeksi değeri 0.023'lük bir azalma ile 1.3533'e inerken, 1995 yılında 6. sırada bulunmasına karşın 1999'da son sıraya düşen Güneydoğu Anadolu Bölgesi insani gelişmişlik endeksindeki 0.159'luk azalışla gelişmişlik endeksi en çok gerileyen bölge konumunda bulunmuştur. 2001 yılı Güneydoğu Anadolu insani gelişmişlik endeksi değeri -1.2760 olarak gerçekleşmiştir. Öte yandan, Doğu Anadolu Bölgesi endeks değerleri 0.049'luk bir artış göstermiş, 2001 yılında -1.2049 ile bölge sıralamasında 6. sırada yer alması sonucunu doğurmuştur.

Güneydoğu Anadolu'ya benzer şekilde gelişmişlik endeksinin zaman içinde azalması sonucu 1999'da bölge sıralaması içindeki yeri 1 basamak azalan Ege Bölgesi 2001 yılı insani gelişmişlik endeksi 1995'e göre yaklaşık 0.106 civarında azalarak 0.671 düzeyine gerilemiş ve İç Anadolu'dan sonra 3. konumda sıralanmıştır. Aynı zamanda, her iki bölgenin de insani gelişmişlik endeksi değerleri oldukça yakın olduğu dikkat çekmiş, İç Anadolu Bölgesi Karadeniz'den sonra gelişmişlik endeksi en çok artan bölge olarak öne çıkmıştır. Bölge gelişmişlik endeksi değeri 1995 yılına göre yaklaşık 0.080'lik bir artışla 0.7294'e çıkmıştır.

İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgeleri ile birlikte 1995-2001 yılları arası bölgesel gelişmişlik düzeyi artan Karadeniz Bölgesi endeks değerlerindeki zaman içinde yaklaşık 0.182'lik artışla en çok yükselen bölge olmuş, -0.3223 endeks değeriyle 5. durumda sıralanmıştır.

Son olarak, Marmara Bölgesi ile birlikte gelişmişlik endeksi en az değişen bölge durumundaki Akdeniz Bölgesi'nin bölgesel sıralamada 4. sıradaki yeri 1995-2001 yılları arasında değişmezken, insani gelişmişlik endeksi değerinin 0.0730'dan 0.0494'e düştüğü gözlemlenmiştir.

Şekil 7.1 1995 ve 2001 yılları Türkiye bölgeleri insani gelişmişlik endeksi değerleri

7.2 Marmara Bölgesi

Bölge gelişmişlikleri incelendiğinde Marmara Bölgesi'nin diğer bölgelere nazaran bireylere sağladığı daha kaliteli yaşam koşulları ile 1.'liği değişmezken bu durum insani gelişmişlik endekslerine bakıldığında da açıkça görülmektedir. Aynı zamanda, Tablo 7.3'te 1995-2001 yılları gelişmişlik endeksleri verilen bölge illerinin sahip olduğu iş potansiyeli ve sunduğu olanakların da etkisiyle çekiciliğinin yıllardır devam etmesinin sonucunda diğer bölgelerden aldığı göçler ile giderek artan nüfusu nedeniyle nüfus yoğunluğunun her geçen yıl yükselmesine paralel olarak, hemen hemen tüm fert başı göstergeler artma eğilimi göstermektedir.

Tablo 7.3 Marmara bölgesi illeri insani gelişmişlik endeksleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
İSTANBUL	2,6155	2,7755	2,7567	2,8064	2,8598	2,6312	2,4351
KOCAELİ	1,4926	1,5201	1,5699	1,5327	1,3513	1,4738	1,5740
BURSA	1,3105	1,3994	1,3031	1,1845	1,2145	1,1975	1,1963
ÇANAKKALE	0,8482	0,8796	0,8754	0,9364	0,8697	1,0499	1,1908
EDİRNE	0,8856	0,8363	0,8465	0,9233	1,0248	1,2027	1,1459
BALIKESİR	0,9607	0,9997	0,9758	1,1107	1,0288	1,0179	1,0417
KIRKLARELİ	0,9606	0,9091	0,9002	0,8981	0,9911	1,1336	1,0306
YALOVA		0,8160	1,2478	1,2225	0,6665	0,9623	0,9641
TEKİRDAĞ	1,1467	1,0662	1,0529	1,1158	1,0387	0,9356	0,7425
BİLECİK	0,8203	0,8885	0,7920	0,7885	0,8977	0,7362	0,7320
SAKARYA	0,4009	0,4109	0,3973	0,5637	0,3670	0,2204	0,4875

Demografik nitelikler incelendiğinde, ülke genelinde doğuştan yaşam beklentisi, nüfus, şehirleşme oranının en fazla olduğu bölge olarak öne çıkan Marmara, bebek

ölüm oranı, doğurganlık hızı ve ortalama hanehalkı büyüklüğü gibi gelişmişliği negatif yönde etkileyen demografik göstergeler açısından da düşük değerler içermektedir. Bu demografik göstergelerden ortalama hanehalkı büyüklüğü bakımından bölge ortalaması 4 kişinin altında kalırken, doğurganlık hızı da 2'nin altında bulunmuş, bebek ölüm oranı 1995'ten 2001'e %5 seviyelerinden %4'ün altına düşmüştür. Bu değerler, Marmara Bölgesi'nde modernleşme öğelerinin önemli ölçüde sosyal yaşama egemen olduğunu ve modern toplumlara özgü çekirdek aile yapısına geçiş sürecinin bir hayli aşama kaydettiği izlenimini vermektedir.

Bölge doğuştan yaşam beklentisi ortalaması 73 yıl seviyesinde gerçekleşirken, Sakarya ve Bursa illeri 76 yaş üstü yaşam beklentisi ile ülke genelinde en tepede yer almakta, Edirne ve Kırklareli ise bölge içinde alt sıralarda bulunmaktadır. Ülke nüfusunun dörtte birini kapsayan bölge illeri bütün olarak değerlendirildiğinde şehirleşme oranının yaklaşık %80'lerde olduğu öne çıkmakta, bölge nüfusunun yarısından fazlasını barındıran İstanbul ise %90 üstü şehirleşme oranıyla adeta metropol bir kent görünümünde bulunmaktadır.

Eğitim seviyeleri karşılaştırıldığında Marmara Bölgesi yine diğer bölgeleri geride bıraktığı görülürken, okuryazar oranı ile üniversiteye gitme oranları açısından İç Anadolu ile birlikte en yüksek bölge konumundadır. Yüksek eğitim seviyesi ile birlikte kültür göstergeleri de ülke ortalamalarının oldukça üzerinde yer almakta, 1995'ten 2001'e incelenen zaman diliminde yüz bin kişiye düşen sinema izlenme sayısı 30000'den 47000 kişiye çıkarken, tiyatro-opera-bale etkinlikleri izlenme oranı da %6'dan %9 seviyelerine yükselmiştir.

Sağlık hizmetleri arzı değerlendirildiğinde, Marmara Bölgesi araştırmada incelenen on bin kişiye düşen hekim, dişçi, eczacı ve hastane yatak sayılarında 1995'ten 2001'e ülke ortalamasının hayli üzerinde yer alırken, fert başı hemşire değerlerinde ülke ortalaması civarında değiştiğine dikkat edilmiştir. Bu durum da nitelikli sağlık personelinin tercihinin bölge üzerine yoğunlaşmasını göstermektedir. Nitekim, bölge içinde on bin kişiye 4 eczacı düşerken, hekim sayıları zaman içinde 15'in üstüne çıkmış, dişçi sayısı da 4'e yaklaşmıştır. Bilecik ve Sakarya sağlık göstergeleri ile grup içinde sonlarda yer alırken, Edirne ve bölgenin merkezi konumundaki İstanbul, sağlık olanaklarının en yoğun olduğu iller olarak öne çıkmaktadır.

Tüm bu olumlu gelişmeler yanında, artan nüfusu ile birlikte bölge içinde suç işleme oranı da artmış, özellikle 1998'den itibaren cezaevine girme oranı bin kişide 1.7 seviyelerine yükselmiş olup, Balıkesir, Bursa ve İstanbul'un bölge genelinde cezaevine giren kişi sayısının %70 kadarını oluşturduğu dikkat çekmektedir.

Bunların yanında, mali göstergeler açısından da Marmara Bölgesi'nin 1.'liği yıllardır süregelirken ek 2'de verilen bölge değerleri tablosundan da görülebileceği üzere diğer bölgelerden oldukça yüksek değerler içermesi farklılaşmayı sağlayan temel etkenlerden biri olmuştur. Bu göstergelerden ekonomik kalkınmanın en temel göstergesi durumundaki gayri safi yurt içi hasıla değerleri zaman içinde 2001 fiyatlarıyla 4 milyar seviyesinde gerçekleşmiş olup, ülke toplam gsyih'nin %37'sinden fazlasını oluşturmuş, bunun da %80 kadarı İstanbul, Bursa ve Çanakkale illerinde gerçekleşmiştir. Refah düzeyi, tasarruf ve yatırım potansiyelini temsil eden genel bütçe gelirleri 1995'ten 2001'e fert başı 1 milyardan 1.7 milyar seviyelerine çıkarken, banka mevduat tutarı da 1.5 milyardan 3 milyarın üstüne çıkmış, kredi tutarları da zaman içinde yükselmesine karşın 2001'de 1995 yılı seviyesine gerileyerek 900 milyon seviyesinin üstünde kalmış olup toplam bölge değerleri ülke toplamının yarısından fazlasını oluşturmuştur. Tüm bu yükselmelere karşılık özel sektör yatırımları 1995'ten bu yana tüm ülkede olduğu gibi Marmara'da da sürekli gerileyip fert başı değerlerde %90 oranında bir azalmaya yol açarken, kamu yatırımları 1995'ten sonra artmasına karşılık 2001'de tekrar 1995 yılı seviyesine inmiştir. Bölge belediye giderleri karşılaştırıldığında da Marmara Bölgesi ülke toplamının beşte ikisinden fazlasını meydana getirirken, bu oranın yaklaşık %70'ini İstanbul'un oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Ülke imalat sanayi katma değerinin yarısından fazlasını gerçekleştiren Marmara genelinde kişi başı ortalama imalat sanayi katma değeri 1 milyarın üzerinde bulunurken kişi başı elektrik tüketimi 2000 kilowatt-saatine çıkmış, İstanbul, Kocaeli ve Bursa illerinin ülke genelinde bu göstergelerin %75'ten fazlasını meydana getirdiği dikkat çekmiştir. On bin kişiye düşen motorlu taşıt ile özel otomobil sayıları ise grup içinde sırasıyla 1000 ile 715'ten 1200 ve 850 seviyelerine yükselmiştir.

Bölge illeri gelişmişlik endeksleri incelendiğinde 1995-2001 yılları arası Çanakkale, Edirne ve Yalova illeri en çok gelişen yerleşim birimleri olarak öne çıkarken, Bilecik, Bursa ve özellikle de Tekirdağ insani gelişmişlik endekslerinin incelenen

zaman dilimi içinde azaldığı görülmektedir. 1995 yılında Ankara ve İzmir'in ardından 3. en gelişmiş il konumundaki İstanbul ise bu periyot içinde insani gelişmişlik endeksi bir miktar azalmasına karşın İzmir'i geride bırakarak 2. sıraya yerleşmiştir. Şüphesiz ki göstergeler toplam değerler olarak ele alındığında İstanbul ülke genelinde açık ara 1. durumdayken, fert başı değerler baz alındığında bu üstünlüğünü koruyamadığı gözlemlenmektedir. Ülkenin katma değer oluşumlarını oluşturan sanayi ve ticaret faaliyetlerinin İstanbul ve çevresinde yoğunlaşması, gerek İstanbul'un gerekse de bölgenin ülke genelinde göç çeken alan olmasına yol açmış olmakla beraber bölgenin ülke sıralamasındaki yerini koruması bu çekim alanının devam etmesine yol açacak, sonuç olarak bölgenin yatırım ihtiyacının artması sonucunu doğuracaktır. Mevcut durum bu iken, zamanla bölge üzerine göçün artmasını önleyecek politikalar üstünde durulması önemini korumaktadır.

7.3 Ege Bölgesi

1995-1998 yılları arası Marmara Bölgesi'nin ardından 2. en gelişmiş bölge durumundaki Ege Bölgesi, bu konumunu ilerleyen yıllarda devam ettirememiş, İç Anadolu Bölgesi'nin gerisine düşmüştür. Tablo 7.1'den gelişmişlik endeksleri incelendiğinde de 1995'ten 2001'e Ege Bölgesi insani gelişmişlik endeksindeki düşüş açıkça görülmekte olup, kişi başı teşvik yatırımları değerlerinin 1995'ten itibaren, kamu yatırımları ile belediye giderlerinin de 1999 yılından beri azalma trendinde olmasının yanında İç Anadolu Bölgesi göstergelerinde meydana gelen artışlar sonucu 1999 yılından itibaren coğrafi bölge insani gelişmişlik sıralamasında 3. sırada yer aldığı dikkat çekmektedir. Ancak yine de genel görünüme bakıldığında Ege Bölgesi gerek demografik özellikleri, gerekse de sağlık, mali, imalat ve kültürel yönden çekiciliğini devam ettirirken, Tablo 7.4'ten bölge illeri incelendiğinde sadece Muğla ili insani gelişmişlik endeksinin 1995-2001 yılları arası önemli ölçüde artarak sıralamada yükseldiği, buna karşılık başta İzmir olmak üzere Aydın ve Afyon dışındaki diğer illerin de bu zaman periyodunda gerilediği göze çarpmaktadır. Yine de Afyon dışındaki tüm bölge illeri insani gelişmişlik endeksi değerleri itibariyle ülke ortalamalarının üstünde bulunmakta, başta bölgenin doğal merkezi konumundaki İzmir ve Muğla olmak üzere, Aydın ve Denizli illeri de gelişmişlik sıralamasında üst sıraları oluşturmaktadır.

Tablo 7.4 Ege Bölgesi illeri insani gelişmişlik endeksleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
İZMİR	2,6247	2,4335	2,4683	2,3132	2,2831	2,0817	1,9403
MUĞLA	1,1185	1,2291	1,2503	1,4684	1,5698	1,3293	1,4219
AYDIN	0,8924	1,0124	0,9522	0,8510	0,8699	0,9563	0,9264
DENİZLİ	0,9786	0,9863	0,9990	0,9352	0,9014	1,0300	0,9162
MANİSA	0,6602	0,6285	0,5446	0,5039	0,5098	0,4889	0,4935
UŞAK	0,4898	0,4785	0,5283	0,5791	0,4719	0,4225	0,3816
KÜTAHYA	0,0753	0,0333	-0,0091	-0,0979	-0,0452	0,0357	0,0369
AFYON	-0,1613	-0,1493	-0,1608	-0,1568	-0,1540	-0,1677	-0,1468

Ülke nüfusunun yaklaşık %13'lük bölümünü kapsayan Ege Bölgesi demografik göstergeleri incelendiğinde Marmara ve İç Anadolu Bölgesi'nin ardından en yüksek nüfuslu bölge olarak öne çıkmakta, nüfusunun %60 kadarını kent nüfusu oluştururken 1990-2000 arası nüfus artış hızı %1.62 seviyesinde gerçekleşmektedir. Aynı zamanda, Marmara Bölgesi ile birlikte ülke içinde gelişmişliğe ters yönde etki eden ortalama hanehalkı büyüklüğü ile doğurganlık hızı göstergeleri diğer bölgelere nazaran daha alçak değerler içerirken, bebek ölüm oranları karşılaştırıldığında bölge ortalama değerleri 1995'ten 2001'e %5.15 seviyesinden %3.82 düşüş göstermekle beraber Akdeniz ve Marmara Bölgesi'nin ardından 3. durumda sıralanmaktadır. Ortalama hanehalkı büyüklüğü ve doğurganlık hızı zaman içinde sırasıyla 4.08 ve 2.26'dan 2001'de 3.76 ile 2.15 kişiye gerilemiştir.

Eğitim seviyesi ele alındığında bölge okuryazarlık oranı 2000'li yıllarda %90'ların üzerine çıkarken, üniversite bitirenlerin oranı da %8'ler seviyesinde gerçekleşmiş, İzmir ve Muğla illeri eğitimin en gelişmiş olduğu yerleşim birimleri olmuşlardır.

Sağlık hizmetleri arzı karşılaştırıldığında da Ege Bölgesi'nin fert başı değerler olarak analize katılan personel sayıları bakımından ülke ortalamasının üzerinde bulunup, hastane yatak sayılarının da ülke ortalaması civarında bulunduğu öne çıkmaktadır. 1995 senesinde on bin kişiye 4 eczacı, yaklaşık 13 hekim, 2 dişçi, 12 hemşire düşerken, 2001 yılında eczacı ve hemşire sayıları pek değişmemekle beraber, on bin kişiye yaklaşık 15 hekim ve 3 dişçi düştüğü gözlemlenmiştir. On bin kişiye düşen hastane yatak sayıları da aynı dönem içinde 21'den 23 seviyelerine çıkmıştır. Adeta bölgenin dinamosu görünümündeki İzmir bölgedeki sağlık personeli ile hastane yatak sayısının yaklaşık yarısını içerirken, fert başı değerlerde de her zaman en üstte yer almış, Afyon ve Kütahya fert başı sağlık personeli sayıları ise bölge illeri arasında son sırada gelmiştir.

Türkiye toplam tarımsal üretim değerinin yaklaşık %17 kadarı tarımın büyük ölçüde modernize olduğu Ege Bölgesi illerinde gerçekleşirken, bölge kırsal kesim kişi başı tarımsal üretim değeri 1995-2000 yılları arası yaklaşık 2 milyar ile İç Anadolu'nun ardından 2. sırada gelmektedir. Öte yandan, 2001 yılında tarımsal üretim değerlerinde tüm ülke genelinde gerçekleşen düşüş Ege Bölgesi'nde de etkisini göstererek kişi başı değer 1.6 milyarın altına düşmüş, ancak bölge sıralamasındaki yeri değişmemiştir. Bölgenin merkezi konumundaki İzmir ve Manisa bölge tarımsal üretiminin %40'ından fazlasını oluşturmakla beraber fert başı değerlerde de başı çekmişlerdir.

Ekonomik gelişmişliğin adeta yansıması olan mali göstergeler bazında ülke bölgeleri karşılaştırıldığında bireylerin refah düzeyi ve yatırım potansiyelini ortaya koyan gsyih göstergesi zaman içinde İzmir ve Muğla'da 4 milyar civarında olmasına karşın bölge genelinde 3 milyar düzeyinde gerçekleşmiş ve Marmara'nın ardından 2. sırada gelerek ülke ortalamasının üzerinde bulunmuştur. Öte yandan, ülke toplamının yaklaşık %10'unu oluşturan genel bütçe gelirleri, banka mevduat ve kredi tutarlarında fert başı değerlerde ülke ortalamasının gerisinde kalmış ve Marmara ile İç Anadolu'dan sonra 3. durumda sıralanmıştır. Zaman içinde Ege Bölgesi kişi başı genel bütçe gelirleri 400 milyondan 500 milyon civarına çıkarken, kişi başı banka mevduatı 777 milyondan 1.2 milyarın üzerinde yükselmiş, kredi tutarı da 300-650 milyon aralığında gerçekleşmiştir. Kişi başı belediye giderleri de 1995'ten 1998'e 58 milyondan 100 milyon seviyesine kadar yükselmesine karşın, bu tarihten sonra bir miktar azalarak 83 milyon tutarına inmiştir. Fert başı hesaplanan diğer mali göstergelerin çoğunda olduğu gibi belediye giderleri yönünden de İzmir ve Muğla illeri ülke genelinde üst sıralarda yer almışlardır.

Ege Bölgesi diğer refah düzeyi göstergelerinden on bin kişiye düşen motorlu taşıt sayıları 1995 senesinde 1093 iken, 2001'de 1441 adede yükselerek ülke genelinde 1. sırada yer alırken, on bin kişiye düşen özel otomobil sayısı 594'ten 811 adede çıkmasına karşın Marmara ve İç Anadolu'nun ardından 3. sırada konumlanmıştır. Marmara'nın ardından ülke toplam değerinin yaklaşık %20'sini oluşturarak 2. sırada gelen imalat sanayi katma değeri ise zaman içinde 800 milyondan 900 milyon düzeyine yükselirken, İzmir, Manisa ve Denizli illeri bölge toplamının hemen hemen tamamını oluşturmaktadır.

Tarımın modernize olmasının yanında, gerek turizm gerekse de sanayinin giderek zenginleştiği Ege Bölgesi'nde gelişme faaliyetlerinin, bölgenin merkezi konumundaki İzmir'den çevre illere yayılması süreci devam etmekte olup bu süreci hızlandıracak politikaların bölge gelişimine katkıda bulunacağı kuşkusuz ortadadır.

7.4 İç Anadolu Bölgesi

1998 yılına kadar 3. gelişmiş bölge konumundaki İç Anadolu Bölgesi 1999 yılı içinde yukarıda belirtildiği gibi Ege Bölgesi'nin önüne geçmiş olmasıyla beraber bu iki bölgenin insani gelişmişlik endeksleri birbirlerine oldukça yakın çıktığı göze çarpmış, sosyal ve ekonomik göstergeler benzer eğilimler göstermiştir. Zaman içindeki bölge göstergelerindeki değişimler incelendiğinde ise, hemen hemen tüm göstergeler açısından olumlu gelişmeler yaşandığı anlaşılmaktadır. Başta tahıl üretimi olmak üzere, tarım ve hayvancılığın geniş bir alana yayıldığı İç Anadolu Bölgesi'nde bu duruma dayalı olarak tarımsal üretim ve tarım kredilerinin çok yüksek olduğu dikkat çekmekte, on bin kişiye düşen hekim sayısı başta olmak üzere diğer sağlık göstergeleri açısından da ülke ortalamasının epey üstünde gelirken, kültür ve otomotiv göstergelerinin de giderek yükseldiği gözlemlenmektedir. Bölge illeri incelendiğinde ise bölgenin ticaret merkezi konumundaki başkent Ankara'nın 1.'liği değişmezken, Eskişehir'in ise insani gelişmişlik endeksinin zaman içinde artması sonucu 4. sıraya çıktığı görülmektedir. Aynı zamanda, bu iki yerleşim birimi Tablo 7.5'te verilen insani gelişmişlik endeksleri itibariyle diğer bölge illerinden oldukça yüksek değerler içermekte, Aksaray, Çankırı ve Yozgat ise gerilerde kalmaktadır.

Tablo 7.5 İç Anadolu Bölgesi illeri insani gelişmişlik endeksleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
ANKARA	3,4601	3,5374	3,4798	3,3609	3,5276	3,1963	3,2113
ESKİŞEHİR	1,4284	1,4366	1,4745	1,3723	1,4955	1,6057	1,6004
KAYSERİ	0,4060	0,2261	0,2005	0,2513	0,2931	0,2796	0,3473
NEVŞEHİR	0,2798	0,2207	0,1580	0,2062	0,1794	0,2747	0,2449
KARAMAN	0,0786	0,0974	0,1710	0,0713	0,1187	0,1380	0,2129
KONYA	0,1019	0,1013	0,1795	0,1437	0,1537	0,0975	0,0822
KİRŞEHİR	-0,1676	-0,0876	-0,1648	-0,1460	-0,0806	-0,0514	0,0232
KIRIKKALE	-0,1999	-0,0793	-0,1195	-0,1750	-0,0849	-0,0164	-0,0647
NİĞDE	-0,1916	-0,2506	-0,2862	-0,2308	-0,1539	-0,1429	-0,1732
SİVAS	-0,3601	-0,3086	-0,3338	-0,1732	-0,1783	-0,1994	-0,2290
AKSARAY	-0,5203	-0,5242	-0,4633	-0,5286	-0,4098	-0,3039	-0,3800
ÇANKIRI	-0,2454	-0,2452	-0,3401	-0,3251	-0,3855	-0,2893	-0,3829
YOZGAT	-0,6377	-0,5965	-0,6757	-0,6858	-0,7030	-0,6512	-0,6829

Sosyo-ekonomik göstergelerin zaman içindeki eğilimine kısaca göz attıktan sonra İç Anadolu Bölgesi değerleri daha yakından incelenecek olursa, nüfus ve şehirleşme bakımından Marmara'nın ardından gelmesine karşın, geniş bir yüzölçümüne yayılması nedeniyle nüfus yoğunluğu Doğu Anadolu'dan sonra en düşük 2. bölge olarak öne çıktığı dikkat çekmektedir. Ülke nüfusunun %17'lik dilimi bölge sınırları içerisinde yer alırken, nüfusun %30 civarında kısmı kırsal alanlarda yaşamakta, bölge nüfus yoğunluğu zaman içinde km²'ye 58'den 64 kişiye çıkmaktadır. Diğer demografik değişkenlerden doğurganlık hızı 2.5 civarında gerçekleşirken, ortalama hanehalkı büyüklüğü 1995 senesinden 2001'e 4.8'den 4.3 kişiye, bebek ölüm oranı ise %5.4 seviyesinden %4'ün altına inmiştir. Doğuşta yaşam beklentisi bölge ortalaması ise 67 yıl olarak gerçekleşmekte, Konya 69.6 yıl ile diğer bölge illerine nazaran ön sırada gelirken, Karaman 61.4 yıl ile son sırada yer almaktadır.

Bölge eğitim seviyesi dikkate alındığında Marmara'nın ardından 2. durumda olduğu gözlemlenmekle beraber zaman içinde sürekli yükselirken, okuryazar oranı %90, okuryazar kadın sayısı oranı da %85'ler üzerine çıkmıştır. Üniversite bitirenlerin sayısı da 1995 yılından 2001'e %50 oranında artmış, okul bitirenler içindeki payı da %9.5 seviyelerine çıkarak Marmara'nın önüne geçmiştir. Eğitim göstergelerine paralel olarak kültürel etkinliklerine katılım düzeyi de zaman içinde artarak Marmara'nın ardından 2. sırada yer almıştır. 1995 yılı sinema-tiyatro-opera-bale faaliyetlerini izleme oranı %25 iken, 2001'de %44 seviyesine çıkmıştır. Ankara ve Eskişehir illerinin gerek eğitim gerekse de kültür göstergelerinin görece yüksekliğinde önemli etkileri bulunmaktadır.

Sağlık değişkenleri zaman içindeki değişimi incelendiğinde, on bin kişiye düşen hekim sayısı 15.6'dan 18.4 değerine yükselerek birinci sıradaki yerini korurken, dişçi sayısının 2.1'den 2.8'e, eczası sayısının 3.6'dan 3.9'a, hemşire sayısının da 12.1'den 13.3'e çıktığı gözlemlenmiştir. On bin kişiye düşen hemşire sayılarındaki artış ta İç Anadolu Bölgesi'nin Ege Bölgesi ile arasındaki farkı kapatarak 2000 ve 2001 yıllarında bölgeler genelinde 1. sıraya yükselmesine yol açmıştır. Son olarak hastane yatak sayısı oranı da on binde 25'ten 26'ya çıkmıştır. Bölge illeri karşılaştırıldığında da Ankara ve Eskişehir'in sağlık seviyesi diğer illere nazaran oldukça farklılaşarak sağlık personeli tercihlerinin yoğunlaştığı şehirler olmuşlar, Çankırı ve Yozgat ise bölge ortalamalarının epey altında kalmışlardır.

Yukarı da belirtildiği gibi tarım ve hayvancılığın geniş bir alana yayıldığı bölgede kırsal kesim fert başı tarımsal üretim, kredi tutarları ile traktör sayıları diğer bölgelerle karşılaştırıldığında ön plana çıkmaktadır. Özellikle ülkenin tahıl ambarı konumundaki Konya Ovası ile çevrede yer alan ova ve platolar, bölge tarımsal değerlerinin yükselmesinde en büyük etken olmaları ile beraber bölgede tarımsal verimliliğin yüksekliği öne çıkmaktadır. Nitekim, kırsal kesim fert başı tarımsal üretim değeri 1995'ten 2001'e 2.2 milyardan 1.6 milyar seviyesine inmesine karşın 1. sıradaki yerini korurken, on bin kişiye düşen traktör sayısı 505'ten 596'ya çıkarak yine bölge bazında 1. sırada yer almış, buna karşılık tarım kredileri yaklaşık %90 oranında azalarak 2001'de kişi başı 77 milyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

Ekonomik büyümenin temel göstergesi konumundaki gayri safi yurt içi hasıla toplamı tüm bölgeler bazında %16'lık dilimi oluştururken, 2. sırada gelmekte, fert başı değerlerde ise zaman içinde yükselmesine karşın 1995 ve 2001 senelerinde 2.46 milyar TL. seviyesinde bir değişiklik olmadığı görülerek Marmara ve Ege Bölgesi'nin ardında sıralanmıştır. Öte yandan, kişi başı genel bütçe gelirleri aynı periyotta yaklaşık 2 katına çıkarken 800 milyon TL. üzerinde gerçekleşmiş, birey banka mevduatı tutarı 1.14 milyar TL'den 2 milyar düzeyine çıkarken, kredi tutarı 792 milyon TL'den 652 milyon TL'ye düşmüş, buna karşılık tüm bu göstergelerde bölge bazında Marmara'dan sonra en yüksek 2. bölge olarak öne çıkmıştır. Mali göstergelerin hemen hepsinde ülke gelişmişlik sıralamasında 1. sıradaki yeri zaman içinde değişmeyen Ankara ili diğer bölge illeri ile karşılaştırıldığında uzak ara 1. sırada yer almıştır.

Bölge yatırım potansiyeli ele alındığında ise, bölgeye yapılan özel sektör ve kamu yatırımlarının 1995-2001 yılları arası düşüş trendinde olduğu, özellikle kamu yatırımlarının 1997'den itibaren önemli ölçüde azalarak 2000 ve 2001 senelerinde sırasıyla kişi başı yaklaşık 33 ve 23 milyon TL. ile tüm bölgelerin gerisinde kaldığı göze çarpmaktadır. Özel sektör yatırımlarını temsil eden teşvik belgeli yatırımlarında da azalan bir eğilim göstererek 2001 yılında kişi başı yaklaşık 73.4 milyon TL. ile bölgeler arasında 5. sırada yer almıştır.

Son olarak, imalat potansiyelini temsil eden imalat sanayi katma değerinde ülke toplamının yaklaşık %12'sini oluştururken, bu oranın da %90'ından fazlasının Ankara, Kırıkkale, Kayseri, Eskişehir ve Konya illeri tarafından meydana getirildiği gözlemlenmiştir. Bölge illeri bir bütün olarak ele alındığında, İç Anadolu Bölgesi

kişi başı imalat sanayi katma değeri 1995'te 290 milyon TL. iken 2001'de 382 milyon TL. üzerinde gerçekleşmiş ve Akdeniz'in önüne geçerek, Marmara ve Ege Bölgesi'nin ardından 3. durumda sıralanmıştır. Kırıkkale ili kişi başı imalat sanayi katma değeri zaman içinde ülke ortalamasının 4 katı üzerinde rakamlar içermesinin yanında, Eskişehir ili de ortalamanın üzerinde yer alarak diğer illerden farklılaşmıştır.

7.5 Akdeniz Bölgesi

Bölge sıralamasında 4. sıradaki yeri zaman içinde değişmeyen Akdeniz Bölgesi illeri insani gelişmişlik seviyeleri zaman içinde hemen hemen sabit kalırken, endeks değerleri itibariyle de ülke ortalamasını en iyi yansıtan bölge olarak dikkat çekmiştir. Tablo 7.6'dan il bazında insani gelişmişlik endeksleri incelendiğinde, Osmaniye dışındaki bölge illeri gelişmişlik endeks değerleri az da olsa düşerken, Osmaniye ili insani gelişmişlik endeksi zaman içinde artmış, Mersin endeks değeri ise diğer bölge illerine nazaran daha fazla gerilemiştir. Öte yandan, Antalya ise il bazında insani gelişmişlik sıralamasında ilk 10'da yer alarak bölgenin merkezi konumunda bulunmaktadır.

Tablo 7.6 Akdeniz Bölgesi illeri insani gelişmişlik endeksleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
ANTALYA	1,2205	1,2979	1,3189	1,4575	1,2702	1,1083	1,2001
BURDUR	0,6761	0,6181	0,7587	0,6836	0,7163	0,6724	0,7270
ISPARTA	0,6529	0,6492	0,5894	0,5941	0,5617	0,7449	0,6210
ADANA	0,5613	0,4443	0,7333	0,6342	0,8193	0,7972	0,5204
MERSİN	0,4434	0,4021	0,4612	0,3953	0,3297	0,2679	0,3129
HATAY	0,0122	-0,0193	0,0010	-0,0997	-0,0512	-0,1366	-0,0494
OSMANİYE			-0,6428	-0,6691	-0,5434	-0,5063	-0,4559
K.MARAŞ	-0,5907	-0,5887	-0,5930	-0,6485	-0,6811	-0,5766	-0,6006

Ülke genelinde %12'lik bir alana yayılan Akdeniz Bölgesi, nüfusun %13'lük dilimini barındırırken okuryazarlık oranı %90 seviyesine yaklaşmakta, 1990-2000 yılları arası binde 21.4 olarak gerçekleşen nüfus artış hızı ile de Marmara ve Güneydoğu Anadolu'nun ardından 3. sırada gelmektedir. Bölge genelinde nüfus yoğunluğu 2001 yılı itibariyle km²'ye 100 kişi olurken, şehirleşme oranı %60'lar düzeyinde bulunmakta olup, ortalama hanehalkı büyüklüğünün 4.5, doğurganlık hızının da 2.5 kişi dolaylarında olduğu gözlemlenmiştir.

Öte yandan, Akdeniz Bölgesi sağlık hizmetleri arzı diğer bölgelerle karşılaştırıldığında Marmara, Ege ve İç Anadolu'nun gerisinde kalırken, ülke ortalamalarına ulaşamamış olmasına karşın bebek ölüm oranı en düşük bölge olarak öne çıkmış ve bu oran 1995'ten 2001'e %4.68'den %3.55'e gerilemiştir. Toplam sağlık personeli ve hastane yatak sayıları nüfusu ile orantılı olarak ülke genelinde %10 dolaylarında kalırken, bu göstergeler incelendiğinde on bin kişiye düşen hekim sayısının zaman içinde 7.8'den 10.3'e, dişi sayısı 1.3'ten 1.7'ye, eczacı sayısı 2.7'den 3'e, hemşire sayısı 8.5'tan 9.9'a yükseldiği gözlemlenmiş, on bin kişiye düşen yaklaşık 19 hastane yatak adedinin zaman içinde pek değişmediği görülmüştür. Isparta ili fert başı sağlık göstergelerinin tümünde ülke genelinde üst sıralarda yer alırken, Antalya ili sağlık personeli tercihlerinin yoğunlaştığı yerleşim birimi olarak öne çıkmıştır.

Akdeniz Bölgesi mali göstergeleri ele alındığında, bireylerin refah düzeyini ortaya çıkaran gsyih, genel bütçe gelirleri, banka mevduat ve kredi miktarları ile bölge gelişmişlik sıralamasındaki konumuna benzer görünüm çizdiği gözlemlenmiş, ülke ortalamasının epey altında kaldığı gözlemlenmiştir. Kişi başı gsyih tutarı zaman içinde 2.8 milyarın üzerinde çıkmasına karşın, 2001 yılı itibarıyla 2.47 milyar olmakta, genel bütçe gelirleri de 238 milyondan 268 milyona çıkmaktadır. Ülke içinde %6'lık bir paya sahip banka mevduat tutarı 1995'ten 2001'e kişi başı 460 milyondan 800 milyon düzeyine çıkarken, kredi miktarının 369 milyondan 214 milyona düştüğü dikkat çekmiştir. Buna karşılık, 1995 senesinde bölgeler içinde %20'lik bir paya sahip olup kişi başı 418 milyonda gerçekleşen tarım kredileri payı 2001 yılında %14 seviyelerine inerken fert başı tutarlar yaklaşık %75 oranında azalmıştır. Adana, Antalya, Mersin ve Hatay illerinin bu mali göstergeler bazında bölge toplamının yaklaşık %90'lık dilimini oluşturduğu öne çıkan bir diğer husus olmuştur.

Bölgenin oluşturduğu yatırım potansiyeli incelendiğinde ise, özellikle 2000 ve 2001 senelerinde bölge yatırımlarının diğer bölgelere nazaran yükselmesi olumlu bir hava yaratmakta, 2000 yılına kadar bölge sıralamalarında orta sıralarda bulunan kişi başı teşvik belgeli yatırımlar, 2000 ve 2001 senelerinde ülke genelinde 200 milyon TL'nin üzerinde değerler ile 1. sırada yer alırken, yine 2000'e kadar son sırada yer alan kişi başına kamu yatırımları da son iki senede fert başı 50 milyon TL. seviyesine artarak Karadeniz'in ardından 2. durumda sıralanmaktadır.

Son olarak bölge imalat potansiyeli değerlendirildiğinde, Adana ve Mersin illerinin büyük bölümünü oluşturduğu imalat sanayi katma değeri bölge sınırları içinde 1995-2001 yılları arası kişi başı 385 milyon TL'den 326 milyon TL'ye düşmüş, Marmara, Ege ve İç Anadolu'nun ardından 4. durumda sıralanmıştır. Bölgede yer alan uluslararası liman ve serbest bölgeleri ise, ticari faaliyetlerin gelişimine olanak tanınmasına karşın, özellikle kıyı şeridinde organize sanayi bölgeleri için elverişli arazi bulma zorluğu imalat sanayinin gelişimine engel teşkil etmiştir.

7.6 Karadeniz Bölgesi

Ülke genelinde insani gelişmişlik endeksine göre 5. durumda bulunan Karadeniz Bölgesi zaman içinde gelişmişliği en çok artan bölge olarak öne çıkmış olup, hemen hemen tüm göstergelerde ilerleme kaydettiği gözlemlenmiştir. Bölge gelişmişliğinin sonucu olarak ta, Tokat, Trabzon ve Ordu dışındaki tüm illerde insani gelişmişlik endeksleri Tablo 7.7'de görüldüğü gibi zaman içinde artarken, Artvin, Bartın, Bolu, Karabük, Sinop ve Zonguldak il bazındaki gelişmişlik sıralamalarında en çok yükselen yerleşim birimleri olarak öne çıkmışlardır.

Tablo 7.7 Karadeniz Bölgesi illeri insani gelişmişlik endeksleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
BOLU	0,3183	0,3570	0,3616	0,4915	0,3856	1,2128	1,2417
ZONGULDAK	0,2519	0,5012	0,4138	0,3653	0,4284	0,4460	0,5727
SAMSUN	0,1770	0,1492	0,1391	0,1573	0,1217	0,1964	0,3334
KARABÜK		0,0249	0,1509	0,1625	0,1387	0,1360	0,3097
ARTVİN	-0,0016	-0,0242	-0,0971	-0,0313	0,0207	0,2030	0,2354
KASTAMONU	-0,0355	-0,0408	0,0267	-0,0444	0,0442	0,1835	0,1722
AMASYA	0,0681	0,0412	0,0829	0,0036	0,1169	0,0835	0,1457
BARTIN	-0,3123	-0,2004	-0,2460	-0,3070	-0,2867	-0,0493	0,0845
GİRESUN	0,0057	-0,2183	-0,2206	0,0293	0,1105	0,0963	0,0665
TRABZON	0,0962	0,1551	0,0977	0,0568	0,1698	0,0383	0,0473
ÇORUM	-0,1542	-0,2276	-0,2135	-0,1978	-0,2059	0,0303	-0,0868
RİZE	-0,2078	-0,2047	-0,2439	-0,0377	-0,1548	-0,0594	-0,1180
SİNOP	-0,3794	-0,2790	-0,3525	-0,2675	-0,1944	-0,1227	-0,1536
DÜZCE						-0,4613	-0,2467
ORDU	-0,5036	-0,4277	-0,5465	-0,4907	-0,4905	-0,5846	-0,5192
TOKAT	-0,4349	-0,4461	-0,5065	-0,5127	-0,5702	-0,5876	-0,5464
GÜMÜŞHANE	-0,7065	-0,6588	-0,6501	-0,7264	-0,7094	-0,6611	-0,6700
BAYBURT	-0,7455	-0,7728	-0,7401	-0,7733	-0,7306	-0,7634	-0,6835

Bölge demografik özellikleri incelendiğinde ülke topraklarında yaklaşık %15'lik bir yüzölçüm payına sahip olup kuzey sahili boyunca konumlanan Karadeniz Bölgesi 2000 yılı genel nüfus sayımına göre yaklaşık yarısı Samsun, Trabzon, Ordu ve Tokat

illerinde yaşıyan 8.4 milyonu aşkın vatandaşı kapsarken, nüfus artış hızının binde 3.65 oranında gerçekleşerek oldukça düşük seviyede kalmasının fert başı değerler üzerinde etkili olduğu anlaşılmakta, şehirleşme oranının da ülke genelinde %50'nin altında kalarak son sırada yer alması kırsal yerleşmenin fazlalığına işaret etmektedir. Bu noktada, Karabük ili diğer bölge ilerinin aksine %70'lik şehirleşme oranı ile şehirleşmenin en yüksek olduğu yerleşim birimi olarak öne çıkmıştır. Öte yandan, 1990 ve 2000 genel nüfus sayımları baz alınarak hesaplanan ortalama hanehalkı büyüklüğü ile doğurganlık hızları karşılaştırıldığında da her 2 değişken de zaman içinde bir miktar azalırken, ortalama hanehalkı büyüklüğü 5.2'den 4.8 kişiye inerek Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan sonra 3. sırada bulunmakta, buna karşın doğurganlık hızı ise 2.5'ten 2.4 kişiye inmesiyle birlikte Marmara ile Ege'den sonra en düşük 3. bölge olarak dikkat çekmektedir.

Eğitim seviyelerini ölçen en temel gösterge durumundaki bölge içindeki okuryazar oranı %82'lerden %86.6 seviyesine artarken, kadın okuryazar sayısı da 1995 senesinde toplam kadınların içinde %74'lük bir paya sahip olmakta ve bu oranın 2001'de %79.4'e ilerlemesi ile, Marmara, Ege, İç Anadolu ve Akdeniz'den sonra 5. sırada yer almaktadır. Üniversite bitirenlerin oranı da bu dört bölgenin oldukça gerisinde kalmasının yanında Doğu Anadolu'nun da altında düşmüş, Trabzon ili bölge genelinin aksine ülke sıralamasında ilk 10'da yer almıştır. Karadeniz aynı zamanda, ilköğretim öğretmen başına düşen en düşük öğrenci sayısı ile diğer bölgelerden önde gelirken, ortaöğretimde ise Ege Bölgesi'nin ardından öğretmen başı en düşük öğrenci sayılarına sahip olmuştur.

On bin kişiye düşen hastane yatak sayıları ile hemşire sayıları dışında sağlık değişkenleri arasında yer alan hekim, dişçi ve eczacı sayıları açısından bölge illeri ülke ortalamalarının gerisinde kalırken Samsun'un bu konuda en gelişmiş, Bayburt'un ise bölge içinde en az nüfuslu yerleşim yeri olmasının yanında sağlık göstergeleri bakımından da en düşük değerleri içerdiği öne çıkmaktadır.

Karadeniz Bölgesi'nin ülke gsyih oluşumuna katkısı %10 düzeyinde olup, fert başı değerler zaman içinde 1.77 milyardan 2 milyar seviyesine çıkmış, bölge sıralamasında 5. durumda yer almıştır. Yüz bin kişiye düşen yaklaşık 8 banka şube sayısı ile de 5. sıradaki yeri aynı kalırken, bu değer zaman içinde pek değişmediği görülmüş, bölgenin Türkiye toplam banka mevduatı içindeki payı %5 dolaylarında gerçekleşirken banka kredileri payı da %6 civarında olmuştur. Kişi başı banka

mevduatı tutarı 369 milyon TL'den 593 milyon TL'ye çıkarken, banka kredileri de yaklaşık 217 milyon TL.'den 228 milyon TL'ye yükselerek 2000 ve 2001 yıllarında Akdeniz Bölgesi'ni geride bırakmış ve 4. sıraya çıkmıştır.

Öte yandan, bölge genel göstergelerinde yaşanan gelişmeler yatırım potansiyelinde de kendini göstermiş, Karadeniz'in kişi başına düşen kamu yatırımları yönünden 1995 senesinde 17 milyon TL. ile son sırada yer almaktayken, 2001 yılı içinde 71 milyon TL.'ye yükselerek 1. sıraya kadar çıkması da kamu yatırımlarının bu bölgeye yoğunlaştığı sonucunu doğurmuştur. Yine 1995 yılı özel sektör yatırımlarının Türkiye toplam özel sektör yatırımlarına oranı %3 dolaylarındayken, bu oran zaman içinde 2 katına çıkarak %6 düzeyinde bulunmuştur.

Bölge nüfusunun yaklaşık yarısının kırsal yerleşmeleri oluşturması tarımın bölge içindeki önemini daha da arttırmış, Doğu ve Güneydoğu Anadolu dışındaki diğer bölgelerle toplamda hemen hemen yakın tarımsal üretim gerçekleştirilmesine karşın fert başı göstergelerde geride kalmıştır. Kırsal kesim tarım kredileri bazında ise gerek toplam gerekse de kişi başı değerleri 2001'de 1995 yılına göre yükselen tek bölge olarak öne çıkmış, 2001'de ülke geneli toplam tarımsal kredi tutarının %44'ünü oluştururken bu oranın yarısı Bolu, Çorum, Ordu, Samsun ve Tokat illerinde gerçekleşmiş, kırsal kesim kişi başı tarımsal kredi tutarı 278.6 milyon olarak göze çarpmıştır. Ancak yine de engebeli bir arazi yapısı içermesi ve tarımsal arazinin küçük parçalardan oluşması ile coğrafi koşulların uygunsuzluğu tarımsal verimliliğin düşmesine yol açmaktadır.

Tarımın yanında sanayi göstergeleri de ülke ortalamalarının gerisinde kalmakta, fert başı imalat sanayi katma değeri 1997 ve 1998 yıllarında 300 milyon TL'nin üstüne çıkmasına karşın diğer yıllar 200 milyon TL. seviyesinde gerçekleşmektedir. Bolu ili bu alanda ülke ortalamalarının üzerinde bulunan tek il olarak öne çıkarken, Karabük ve Zonguldak illeri ise 1995-2001 yılları arası zaman zaman ülke ortalamalarının üstüne çıkmış ve diğer bölge illerinden ayrılmıştır. Yine de gelişmiş pazarlara uzak olunması da sanayinin geri kalmışlığına nedenler arasında sayılabilir.

Bireylerin refah düzeylerini yansıttığı düşünülen ve bölge bazında 5. sıradaki yeri değişmeyen otomotiv göstergelerinden on bin kişiye düşen motorlu taşıt sayısı 1995'ten 2001 yılına gelinceye kadar 538'den 780 adede çıkarken ülke içinde %9 dolaylarına bir paya sahip olmakta, özel otomobil sayısı ise yaklaşık olarak 312'den

450 adede çıkararak Türkiye içindeki payı %8 oranında gerçekleşmektedir. Her iki gösterge yönünden Zonguldak ve 2000 yılında Düzce'nin il olması nedeniyle ayrılmasıyla Bolu illeri ülke genelinde üst sıralarda bulunmaktadır.

Sonuç olarak, Karadeniz Bölgesi 1995-2001 yılları arası gelişmişlik endeks değerleri en çok yükselen bölge olmasına karşın, refah düzeyi bakımından ülke ortalamalarının gerisinde kalması ile bölgede yaşanan yoğun göç durumu, nüfusun yanında gelişmenin mekansal dağılımını da olumsuz yönde etkilemekte, bir anlamda işgücü ve sermaye kaybı niteliği de taşımaktadır. Dolayısıyla, şüphesiz ki bölge içinde seçilecek ve çeşitli yatırımlarla desteklenecek bölgesel gelişme merkezleri, göçün bölge içerisinde kalmasına önemli katkı sağlayacaktır. Nitekim bu amaç doğrultusunda, Avrupa komisyonu ve Türk Hükümeti tarafından onaylanan ve bölge illerinden Amasya, Bayburt, Çorum, Kastamonu, Samsun, Sinop, Tokat ile İç Anadolu'dan Çankırı, Doğu Anadolu'dan Erzurum ve Erzincan illeri dahil olmak üzere 10 ili kapsayan kalkınma programının 2004 yılı sonlarından başlayarak 2006 yılı itibariyle bitirilmesi öngörülmekte olup, program çerçevesince yerel kalkınma girişimlerinin, KOBİ'lerin (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler) ve küçük ölçekli altyapı inşasının desteklenmesi hedeflenirken, bu amaçla 52,33 milyon Euro bütçe ayrılması kararlaştırılmıştır.

Öte yandan, hedef yılı 2020 olmak üzere, kısa ve uzun dönemli bir entegre bölge gelişme ana planı hazırlanması ve bu plan doğrultusunda öncelikli sektörlerin ve mümkün olabilecek yatırım projelerinin tespit edilmesi temel amaçlarıyla Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nın koordinatörlüğünde oluşturulan Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP), Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon'dan oluşan Doğu Karadeniz Bölgesi'ni kapsamakla beraber Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) tarafından hibe olarak hazırlanmış olup, bölgenin kalkınmasında önem teşkil etmektedir.

Son olarak, Zonguldak-Bartın-Karabük bölgesel gelişme projesi ile de, bölgede yer alan sanayi ve madencilik kuruluşlarından Türkiye Taşkömürü Kurumu'nun rehabilitesi, Karabük ve Ereğli Demir Çelik Fabrikaları'nın özelleştirilmesi sonucunda ortaya çıkacak ekonomik ve sosyal değişimin analizi, özel sektöre yeni yatırım alternatifleri belirlenmesi, orta ve uzun dönemde uygulanabilir gelişme planı hazırlanması ve bölgede yapılabilecek yeni yatırımların tanımlanması amaçlanmıştır.

7.7 Güneydoğu Anadolu Bölgesi

%2.48'lik nüfus artış hızı Marmara Bölgesi'nden sonra en yüksek bölge olarak öne çıkan Güneydoğu Anadolu Bölgesi insani gelişmişlik endeksi zaman içinde incelendiğinde 1995'ten 2001'e süregelen gerileme dikkat çekmiş, 1999 yılına kadar insani gelişmişlik sıralamasında sondan ikinci sırada bulunurken, bu tarihten itibaren son sıraya düştüğü gözlenmiştir. Öte yandan, fert başına göstergelerin tümünde ülke ortalamasının altında kalan bölgede, 1996 yılında il olan Kilis dışındaki tüm yerleşim birimlerinin Tablo 7.8'de ifade edilen insani gelişmişlik endeksleri zaman içinde azalırken gelişmişlik sıralamalarının da gerilediği görülmektedir.

Tablo 7.8 Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri insani gelişmişlik endeksleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
GAZİANTEP	-0,0752	-0,1651	-0,1454	-0,0759	-0,1831	-0,2516	-0,2231
KİLİS		-0,5463	-0,5051	-0,5288	-0,5691	-0,5134	-0,5347
DIYARBAKIR	-0,6705	-0,7462	-0,7532	-0,7757	-0,8882	-0,9931	-1,0386
ADİYAMAN	-0,9099	-0,9689	-0,9860	-0,9864	-1,0278	-1,0130	-1,0684
ŞANLIURFA	-1,1212	-1,1279	-1,1166	-1,1533	-1,2079	-1,3490	-1,3341
MARDİN	-1,2459	-1,1994	-1,2511	-1,3054	-1,3151	-1,4950	-1,4554
SİİRT	-1,2186	-1,3440	-1,3222	-1,3675	-1,3238	-1,4295	-1,4650
BATMAN	-1,2990	-1,3607	-1,3847	-1,4009	-1,4340	-1,4041	-1,5011
ŞIRNAK	-1,7838	-1,7674	-1,7265	-1,7994	-1,7653	-1,9054	-1,9841

Bölge demografik göstergeleri incelendiğinde, ülke nüfusunun %10'luk dilimini oluşturmakla beraber bu oranın yaklaşık %60'lık bölümünü Şanlıurfa, Diyarbakır ve Gaziantep illeri oluşturmaktadır. Kırsal alanda yaşayan nüfus oranının %40'ın altında kalması da Marmara ve İç Anadolu'dan sonra şehirleşme oranı en yüksek bölge olmasına yol açmış, 1995 yılı nüfus yoğunluğu km²'ye 77 kişi iken bu rakam 2001'de 90 kişiye çıkmıştır. Bölge, aynı zamanda aile yapısının geniş ailelerden oluşması sonucu en büyük doğurganlık hızı ile ortalama hanehalkı büyüklüğüne sahiptir. Doğurganlık hızı 1995-2001 yılları arası yaklaşık 5 olarak gerçekleşirken ortalama hanehalkı büyüklüğü 6 kişinin üstünde bulunmuş, bu durum da geniş aile yapısının bölge içinde hüküm sürdüğü sonucunu doğurmuştur.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, eğitim göstergelerinin hemen hepsinde bölgesel sıralamada en son sırada yer almaktadır. Okuryazar oranının %70'ler seviyesinde kalarak oldukça düşük olduğu bölgede, okuryazar kadın nüfus oranı da %60'larda kalarak daha da düşük düzeyde gerçekleşmiştir. Eğitim seviyesindeki gerileme ilk ve

ortaöğretim öğretmen başına düşen öğrenci sayılarında da kendini göstermiş, tüm bölgeler içinde en yüksek değerlere sahip olmuştur.

Nitelikli sağlık personeli tercihleri ile hastane yatak kapasiteleri yönünden bölgeler bazında son sırada yer alırken, on bin kişiye düşen personel sayıları incelendiğinde, bölge genelinde toplam sağlık personeli ile hastane yatak kapasitelerinin %70 kadarının Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa illerinde toplandığı görülmektedir. 1995-2001 yılları arası hekim sayısı 4.8'den 5.7'ye yükselirken, diğer göstergeler hemen hemen sabit kalmış, on bin kişiye 0.5 dişçi, 1.8 eczacı ile 5 hemşire düştüğü gözlemlenmiştir. Böylelikle, sağlık hizmetleri arzları ülke genelinde oldukça düşük seviyelerde kalmıştır.

Mali göstergeler açısından da ülke genelinde oldukça düşük değerler içeren Güneydoğu Anadolu Bölgesi kişi başı gayri safi yurt içi hasıla değeri 1.4 milyar seviyesinde gerçekleşirken, genel bütçe gelirleri ile banka mevduatı tutarı zaman içinde sırasıyla kişi başı 72 ve 136 milyon TL'den 99 ve 240 milyon TL'ye çıkmakta, bölge sınırları içinde yüz bin kişiye düşen yaklaşık 4 banka şubesi bulunduğu görülmektedir. Tüm belediye giderleri içinde yaklaşık %4'lük bir bölüm kaplayan bölge belediye giderleri ise kişi başı olarak 1995 ve 1996 yıllarında yaklaşık 30 milyon TL. olurken, 1997 yılında 35 milyon TL.'ye çıkmış zaman içinde fazla bir değişim göstermeyerek 2001 yılı itibariyle 37 milyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, imalat sanayi katma değeri itibariyle bölge bazında 6. sırada yer alırken, bu değeri tek başına yükselten ilin Gaziantep olduğu belirgindir. Ülke toplam imalat sanayi katma değer tutarının sadece %2'lik bir bölümünü içine alan bölgede Gaziantep ili tek başına yarısından fazlasını meydana getirmektedir. Sonuç olarak kişi başı imalat sanayi katma değeri bölge bazında 82 milyon TL'den 146 milyon TL'ye yükselirken, Gaziantep ili için kişi başı imalat sanayi katma değeri aynı süre içinde 185 milyon TL.'den 618 milyon TL.'ye çıkarak ülke ortalamasını yakalamıştır.

Güneydoğu Anadolu'nun hemen tüm alanlarda gözlenen görece geri kalmışlığı, doğal olarak diğer refah göstergelerine de yansımış, on bin kişiye düşen motorlu taşıt sayısı 1995'ten 2001'e uzanan zaman diliminde 362'den 516'ya çıkarken, özel otomobil sayısı 165'ten 216'ya yükselmesine karşın ülke ortalama değerlerinin yarısını bile

tutturamamışlardır. Refah göstergeleri böylesine bir geri kalmış bölgede şüphesizdir ki inşaat göstergeleri de oldukça alt değerler almış, on bin kişiye düşen yeni biten daire sayısı 1995 yılında 11 iken, zaman içinde gerileyerek 2001’de 8 olmuş, bu değer de ülke ortalamasının $\frac{1}{4}$ ’ünün bile altında kalmıştır.

Tüm bu açıklamalardan sonra, insani gelişmişlik seviyesinin, diğer bir deyişle refah düzeyinin düşük olması nedeniyle, bölge dışına yoğun bir göç yaşanırken, bu durum bölgenin giderek durgunlaşmasının da nedeni olarak öne çıkmakta ve aynı zamanda işgücü ve sermaye kaybı anlamına da gelmektedir. Bölgenin her yönden geliştirilmesi ve nüfusun bölge içinde kalmasını sağlayacak politikaların Güneydoğu Anadolu Bölgesi için uygulanması ile gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına çalışılması önemini korumakta, nitekim, halen yürürlükte olan bölgesel gelişme planları arasında yeterli finansmanla da desteklenen en yüksek başarı oranına sahip proje olan Güneydoğu Anadolu Projesi ile birlikte, tarıma dayalı sanayilerin göçün önüne geçeceği düşünülmektedir. Bu amaca yönelik olarak Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde yapımı planlanan barajlar, hidroelektrik santralleri ile sulama tesislerinin yanı sıra kentsel ve kırsal altyapı, tarımsal altyapı, ulaştırma, sanayi, eğitim, sağlık, konut, turizm ve diğer sektörlerdeki yatırımlar aracılığıyla sadece proje alanında değil, ülke genelini etkileyebilecek değişimler hedeflenmektedir.

7.8 Doğu Anadolu Bölgesi

Güneydoğu Anadolu gibi sosyo-ekonomik göstergeler yönünden diğer bölgelere nazaran oldukça düşük değerler içeren Doğu Anadolu Bölgesi 1999 yılına kadar insani gelişmişlik sıralamasında son sırada yer alırken, 1999 yılı içinde bir sıra yükselerek 6. sıraya çıkmıştır. İnsani gelişmişlik endeksinin zaman içindeki görünümü incelendiğinde de 1999 yılına kadar artış eğiliminde olmasına karşın bu tarihten sonra bir miktar azaldığı gözlemlenmiş, sonuç olarak Doğu Anadolu Bölgesi gelişmişliğe pozitif yönde etkileyen sosyo-ekonomik göstergelerin hemen hepsinde Güneydoğu Anadolu’ya benzer şekilde ülke ortalamalarının epey altında kalmıştır.

Bölge illeri insani gelişmişlik sıralamaları ele alındığında, ülke genelinde son sıraları oluşturdıkları ve zaman içinde yeni illerin de eklenmesiyle sıralamada geriledikleri öne çıkarken, Tablo 7.9’den görüldüğü üzere sadece Tunceli’nin insani gelişmişlik endeksi artarak ülke sıralamasında ilerlemiş olmasına karşın bu durumun, giderek

azalan nüfusunun fert başı ele alınan göstergeleri arttırmasının da etkisiyle meydana geldiği anlaşılmaktadır.

Tablo 7.9 Doğu Anadolu Bölgesi illeri insani gelişmişlik endeksleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
ELAZIĞ	0,0365	0,0279	0,0558	0,0908	0,0591	-0,0223	0,0097
MALATYA	-0,2231	-0,3098	-0,2400	-0,2733	-0,2054	-0,1842	-0,1624
TUNCELİ	-0,5760	-0,4709	-0,3420	-0,2826	-0,2589	-0,2869	-0,2711
ERZİNCAN	-0,2662	-0,4323	-0,2940	-0,3920	-0,4122	-0,4651	-0,4182
ERZURUM	-0,6238	-0,7023	-0,5596	-0,5808	-0,5547	-0,5377	-0,5924
KARS	-1,0132	-1,0230	-1,0424	-0,9328	-1,0344	-1,0384	-1,0703
IĞDIR	-1,0662	-1,0639	-0,9937	-0,9969	-0,9691	-1,0905	-1,0712
ARDAHAN	-1,1752	-1,1308	-1,1783	-1,1027	-1,0472	-1,0918	-1,1064
BİNGÖL	-1,2547	-1,2423	-1,2207	-1,2656	-1,2411	-1,3256	-1,3228
VAN	-1,4229	-1,4231	-1,4258	-1,3966	-1,3908	-1,3740	-1,4974
BİTLİS	-1,4152	-1,4009	-1,4282	-1,4900	-1,4651	-1,4930	-1,5014
MUŞ	-1,5604	-1,5688	-1,6268	-1,6072	-1,6517	-1,6685	-1,6874
HAKKARİ	-1,6001	-1,6573	-1,5657	-1,6015	-1,5761	-1,6834	-1,7042
AĞRI	-1,4795	-1,5897	-1,6008	-1,6201	-1,6426	-1,7670	-1,7805

Doğu Anadolu, Türkiye yüzölçümü üzerinde %19'luk kapladığı alan ile İç Anadolu'dan sonra en geniş yüzölçümüne sahip bölge olurken, bölge nüfusu ülke toplamının yaklaşık %9'luk bölümünü kapsamakta, nüfus yoğunluğu itibariyle de en düşük yoğunluğa sahip bulunmaktadır. 1995-2001 yılları arası bölge nüfusu 5.7 milyondan 6.2 milyon kişiye çıkarken aynı dönemde nüfus yoğunluğu olarak km²'ye düşen insan sayısı 40'tan 43 kişiye çıkmış, diğer bölgelerin oldukça gerisinde kalmıştır. Erzurum, Van ve Malatya illeri bölge genelinde en yüksek nüfusa sahip iller olarak öne çıkarken nüfuslarının 1 milyonun altında olması dikkat çekmektedir. Aynı zamanda, bölge şehirleşme oranı da Karadeniz Bölgesi'nin ardından en düşük 2. bölge olmuş, nüfusun yaklaşık yarısını kırsal kesim oluşturmuştur.

Doğu Anadolu Bölgesi; ortalama hanehalkı büyüklüğü 1995-2001 yılları arası 6.6'dan 6.2'ye düşerken, doğurganlık hızı da 4'ten 3.9'a inmiş olup, diğer demografi göstergeleriyle de beraber Güneydoğu Anadolu'dan sonra en alt sırada yer almaktadır. Bölge içinde geniş aile yapısı hüküm sürdüğü göze çarparken, bebek ölüm oranının da yüksekliği olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölge genelinde 1995 yılında her doğan 1000 bebeğin 63'ü hayatını kaybederken, bu oran 2001 yılında 52'ye düşmüş, bölgeler arasında en altta yer almıştır.

Bölge içinde tarım ve hayvancılıkla uğraşan kişi sayısı çok olmasına karşın tarımsal verimlilik çok geride kalmış, tarımsal üretim değerine katkısı %8 ile 10 arasında

değişmiştir. Kişi başı tarımsal üretim değeri bu dönemde 1995 yılındaki 1.19 milyar TL. tutarından zaman içinde 1.44 milyar TL. seviyesine yükselse de 2001 yılında 1.22 milyar TL. olarak gerçekleşmiş, 1999 ve 2000 senelerinde 6. sırada yer almasına karşın diğer seneler tüm bölgelerin gerisinde yer almıştır. Yine, kırsal kesim on bin kişiye düşen traktör sayısı zaman içinde 128'den 168 adede çıkmasına karşın ülke ortalamasının yarısından da daha aşağıda yer alarak en altta sıralanmıştır. Nitekim, kırsal kesim fert başına düşen tarım kredileri de zaman içinde ülke ortalamasının %60'ın üzerinde düştüğü bir ortamda yaklaşık 50 milyon TL.'den 43 milyon TL'ye düşmüş, zamanla Güneydoğu Anadolu'nun da önüne geçerek 6. sırada bulunmuştur.

Doğu Anadolu Bölgesi'nin eğitim göstergeleri, Güneydoğu Anadolu'nun önünde yer almakla beraber, Türkiye ortalamalarının oldukça gerisinde olduğu göze çarpmaktadır. Bölgede, 1995-2001 yılları arası okuryazar nüfus oranı %73'ten %79 seviyesine artarken, okuryazar kadın nüfus oranı da %60'tan %67'ye yükselmiştir. Fakülte veya yüksekokul bitirenlerin oranı da %4.5'tan %6.6'ya artmış, Güneydoğu Anadolu dışında Karadeniz Bölgesi'nin de önünde yer almıştır. Öte yandan, Doğu Anadolu Bölgesi kültürel göstergeler bakımından da ülke ortalamalarının epey altında kalırken, Elazığ, Erzurum ve Malatya illeri kültürel faaliyetlerin öne çıktığı iller olmuşlardır.

Sağlık göstergeleri itibarıyla da Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile birlikte en son sırada yer alarak sağlık hizmet arzının en düşük olduğu bölge olurken, on bin kişiye düşen hemşire ve hastane yatak sayısının 1997 yılında, hekim sayısının da 1999 yılında bir kıpırdanma göstermesine karşın zaman içinde önemli bir değişiklik göstermediği göze çarpmaktadır. 1995-2001 yılları arası on bin kişiye düşen hekim sayıları 6-8 arasında değişirken, hemşire sayısı 7-9, eczacı sayısı 1-1.5, hastane yatak sayısı da 15-18 adet olarak gerçekleşmiş, dişi sayısı 1'in altında kalmıştır. Bölge illerinden Elazığ ve Malatya bölge içindeki diğer illere nazaran yüksek değerler içerirken, Ağrı, Bitlis, Hakkari ve Muş illeri sağlık olanaklarının en kısıtlı yerleşim birimleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye gsyih'ye katkısı %4 oranında süregelip Doğu Anadolu Bölgesi 1995 yılı kişi başı gsyih değeri 1.1 milyar TL. düzeyinde gerçekleşirken, 2001 yılında 1.2 milyar TL.'nin üzerine çıkmış ve tüm bölgelerin gerisinde yer almıştır. Ülke toplam banka şube sayısının yaklaşık %4'ü bölge sınırları içerisinde yer alırken, zaman içinde yüz

bin kişiye düşen banka şube sayısı 5 civarında gerçekleşmiş, fert başına düşen mevduat tutarı 1995'ten 2001'e 160 milyon TL.'den 272 milyon TL.'ye çıkmış Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin önünde 6. sırada bulunmuştur. Buna karşılık kişi başı banka kredi tutarları aynı dönem içinde 55 milyon TL.'den 115 milyon TL.'ye çıkmasına karşın 2001'de 54 milyon TL. seviyesinde kalarak son sırada gelmiştir.

Bölge illerine yapılan kamu ve özel sektör yatırımlarının zaman içinde düşmesi gözlenmekle beraber kişi başına düşen değerler de bir hayli azalmıştır. 1995 yılı bölgeye yapılan kamu ve teşvik belgeli yatırımlar sırasıyla 47 ve 282 milyon TL. olurken, 2001 yılı bu değerler 34 ve 42 milyon TL. düzeyine inmiştir. Bölge illeri ele alındığında ise Tunceli ve Bingöl fert başına kamu kaynaklarının, Elazığ, Erzurum, Iğdır ve Malatya ise özel sektör kaynaklarının önemli ölçüde transfer edildiği yerleşim birimleri olmuşlardır.

İnsani gelişmişlik düzeyi böylesine geri kalmış bölgede şüphesiz ki imalat sanayi pek gelişmemiş olup, nitekim kişi başı imalat sanayi katma değeri 60 milyon TL. düzeyinde bulunurken, bu tutar ülke ortalamasının ancak %10'una denk gelmektedir. Türkiye toplam imalat sanayi katma değerinin ancak %1'lik dilimini oluşturan bölgede, bu oranın da %70'inden fazlası Elazığ ve Malatya'da gerçekleşmektedir.

Coğrafyanın engebeli oluşu ve çok sert iklimi yaşam koşullarını zayıf kılan bölgede, refahın bölgesel düzeyde dengesiz dağılımının bir sonucu olarak ortaya çıkan göçler hemen tüm göstergeleri olumsuz yönde etkilemekte olup, bu göçlerin önünü kesecek ve bölgesel gelişmişliği arttıracak politikaların geliştirilmesi Doğu Anadolu Bölgesi'nin geleceği için olumlu sonuçlar verebilecektir.

Nitekim, 16 Şubat 2004 tarihinde uygulanmaya başlanan ve 3 yıl süre ile devam etmesi planlanıp Bitlis, Hakkari, Muş ve Van illerini kapsayan Doğu Anadolu Kalkınma Programı, bölgede kapasite oluşturmak suretiyle sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınmayı destekleyen ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını azaltmayı amaçlayan bir bölgesel kalkınma programı olarak karşımıza çıkmaktadır. AB tarafından 45 milyon Euro hibe kaynak ile desteklenen programın temel amaçları; yerel kapasiteyi ve beceri seviyelerini artırarak yenilikçi gelir ve istihdam artırıcı kalkınma projelerinin yürütülmesini mümkün kılmak, çiftçileri ve çiftçi örgütlerini desteklemek, bölgenin turizm potansiyelini tanıtmak ve çevrenin korunmasını sağlamak, özel sektör girişimlerini desteklemek ve bölgede gelir getirici

faaliyetleri artırmak ve özellikle kadınlar, çocuklar ve yoksullar gibi toplumda en çok etkiye açık ve dezavantajlı durumdaki gruplara ek destek sağlamak olarak belirtilmektedir.

Bunun yanında, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca, Doğu Anadolu Bölgesinin kalkınmasına ivme kazandırmak amacıyla, 1998 yılında başlatılıp 2000 yılında tamamlanan Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (DAP) çalışmalarında, Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan 14 ili (Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkari, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van) ve bölge ile homojenlik gösteren Gümüşhane ve Bayburt illeri kapsamakla birlikte, proje alanı olarak belirlenen bölgenin; ekonomik, sosyal ve kültürel yönden bir bütün teşkil eden sürdürülebilir kalkınmasını özellikle bölgenin iç dinamiklerini harekete geçirerek sağlamak amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, bölgede kişi başına gelirin ve istihdamın artırılması, potansiyel alanlarda ekonomik yapının çeşitlendirilmesi, bölge içi gelir farklılıklarının azaltılması, eğitim-sağlık hizmetleri ile kent altyapısının kalite ve düzeyinin yükseltilmesi, kentsel ve kırsal alanda refah düzeyinin ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, toprak ve su kaynaklarının korunması için gerekli planlamaların yapılması amaçlanmaktadır.

Buraya kadar belirtilen bölgesel gelişme planlarının yanı sıra Dünya Bankası'nın kredi desteği ile 1970'li yılların sonlarında DPT tarafından başlatılan, kırsal kalkınma projeleri; tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi, sulama, sulu alanın ıslahı, köy yolları yapımı, orman yolları yapımı, içme suyu göletleri, içme suyu sağlanması, tarımsal ve hayvansal üretimin artırılması ile ağaçlandırma faaliyet alanlarını kapsamakta olup, Çorum-Çankırı, □Erzurum, □Bingöl-Muş, □Yozgat ve □Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projeleri, tamamlanmış veya devam eden, ancak finansman ve örgütlenme sorunları nedeniyle başarısı sınırlı kalan kırsal kalkınma projelerine örnek olarak verilmektedir.

8 SONUÇLAR VE TARTIŞMA

1990'lı yıllarda hızlanan küreselleşme süreci ile Türkiye ekonomisi yapısal dönüşüm ve uluslararası piyasalara entegre olma bakımından büyük ilerlemeler kaydetmiş olmasına karşın, bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları halen devam etmekte olup, gelirin yanı sıra nüfus yapısı, refah düzeyi, fiziki ve sosyal altyapı, insan kaynakları, eğitim düzeyi, sağlık hizmetlerine erişim, sanayi ile çevre kalitesi gibi konularda bölgeler arasında dengesizlikler bulunmakta ve bu dengesizlikler, ekonomik, sosyal ve kültürel sorunları daha da arttırıcı bir boyuta ulaşabilmektedir. Zaman içerisinde, bölgeler arası bu gibi gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi amacıyla yönelik bazı politikalar oluşturulup, birtakım araçlar kullanılsa da istenilen hedeflere ulaşılamamış, bölgeler arası dengeli kalkınmanın sağlanamaması sonucu ortaya çıkan gelişmişlik farklılıkları gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de varlığını sürdürmüştür.

Coğrafi yapı ve iklim koşulları neticesinde ortaya çıkan dağınık ve düzensiz yerleşimin olumsuz etkileri, tüm sektörlerde yatırımlardan yeterince getiri elde edilememesi sonucunu doğurmakla birlikte bu durum özellikle mevcut ve yapılacak yeni yatırımlar için önem taşıyan ve yerel ekonomilerin gelişmesinde önemli bir etken olan kentsel ekonomilere dönüşümün sağlanamamasına neden olmaktadır. Öte yandan, geri kalmış bölgelerdeki kentsel ve kırsal alanlardaki fiziki ve sosyal altyapı yetersizlikleri de yaşam kalitesini olumsuz etkileyerek girişimcilerin ve nitelikli işgücünün daha gelişmiş bölgeleri tercih etmelerine neden olmaktadır. Sanayi sektörünün teknoloji, organizasyon, pazarlama ve finansman sorunları ile ürün ve ekonomik faaliyet çeşitliliğinin azlığı, sanayi ve ekonomik faaliyetlerin metropollerde aşırı yoğunlaşması, bölgesel ve yerel kalkınma faaliyetlerini destekleyecek ve yürütecek merkezi ve bölgesel düzeyde idari mekanizmanın zayıflığı ile bunlar arasında işbirliği ve koordinasyon eksikliği gibi olumsuzluklar bölgelerin farklılaşmasına sebep olan diğer faktörler olarak öne çıkmaktadır. Durum böyleyken, Türkiye'nin coğrafi açıdan kavşak konumda ve çok sayıda ülke ile sınır komşusu olması, bölgeler arasında çeşitlilik gösteren zengin tarih, kültür ve turizm varlıkları ile Avrupa Birliği adaylığının ve artan ilişkilerin toplumda oluşturduğu

motivasyon ve yenilikçi vizyon bölgesel faaliyetler üzerindeki olumlu dışsal faktörler olarak görülmektedir.

Bu çerçevede, iktisadi ve sosyal faktörlerin farklı yoğunluklarda dağılımı sonucu ülkemizin önde gelen sorunlarından birini teşkil eden yerleşim birimleri arasındaki gelişmişlik farklılıklarının önemi dikkate alınarak, ülkemiz yerleşim birimleri arasında, 1995-2001 yılları arası bireylerin insani gelişmişlik düzeyleri ortaya çıkarılmıştır. Objektif bir bakış açısıyla, bilimsel bir yöntem ve teorik bir model kullanılarak gerçekleştirilen bu çalışmada, ekonomik ve sosyal alanlardan elde edilen ve gelecek yıllarda da gerek temin edilebilirliği, gerekse de güvenilirliği yönünden çalışmanın devam ettirilebilmesine imkan tanıyacak nüfus, eğitim, sağlık, kültür, inşaat, tarım, adalet, mali, bankacılık, ulaştırma, enerji, imalat sanayi göstergelerinden seçilen 40 adet değişkenden oluşan veri seti kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan temel bileşenler ve kümeleme analizi yöntemleri de birbirleriyle ilişkili değişkenlerin kullanımına olanak tanınması yönünden bu durumu destekleyici bir unsur olarak veri setine uygulanmıştır.

Çalışmada öncelikle, Türkiye il ve coğrafi bölge bazında temel bileşenler analizi yöntemi ile bulunan temel bileşen değerleri baz alınarak 1995-2001 yıllarını kapsayan insani gelişmişlik endeksleri ortaya çıkarılmış ve gelişmişlik sıralamaları oluşturularak değerlendirmeleri yapılmış olup, gelişmişlik eğilimlerine yön veren dinamikler ile tutarlı politikaların öne sürülmesi açısından da yönlendirmelere ortam hazırlanmıştır.

İlk olarak il bazında sıralamaların hangi basamaklar arasında değiştiği incelendiğinde, Bolu ilinin 1995-2001 zaman diliminde temel bileşenler analizi yöntemi uygulanarak hesaplanan endeks değerlerine göre oluşturulan sıralamalar içinde bulunduğu en üst ve en alt basamaklar arasındaki farkın 19 gibi büyük boyutta olması sonucu, bu ilin zaman içindeki insani gelişmişlik seviyesinin oldukça geniş bir aralıkta değiştiği görülmektedir. Bartın ilinin de özellikle 2000 ve 2001 senelerinde Bolu ile birlikte gelişmişlik endekslerinin artması sonucu en üst ve en alt sıralamaları arasındaki fark 17 olmaktadır. Karşılaştırmaların daha adil olması amacıyla sonradan il yapılan yerleşim birimlerinin çıkartılıp sıralamaların yenilenmesiyle Bolu ve Bartın ilinin konumu değişmemekte, öte yandan, Gaziantep, Çorum, Giresun, Hatay, Yalova, Artvin, Elazığ, Rize, Sinop, Edirne, Tekirdağ,

Kastamonu ve Trabzon ise zaman içinde insani gelişmişlik sıralamaları önemli ölçüde değişiklik gösteren diğer iller arasında sayılmaktadır.

Zaman içindeki ilk ve son sıradaki yerleri zaman içinde değişmeyen Ankara ve Şırnak illerinin yanı sıra, İstanbul, İzmir, Adıyaman, Ağrı, Amasya, Ardahan, Batman, Bayburt, Bitlis, Diyarbakır, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Isparta, Kahramanmaraş, Kars, Kilis, Kocaeli, Muş, Şanlıurfa ve Yozgat illerinin de oluşturulan gelişmişlik sıralamalarında önemli bir değişim göstermediği dikkat çekmektedir.

1995 yılından 2001'e gelindiğinde illerin bu zaman dilimi içerisindeki insani gelişmişlik sıralamaları incelendiğinde yeni illerin de sıralamaya dahil edilmesi sonucu toplam 58 ilin sıralamada geriye giderken, 19 ilin yükseldiği, 4 ilin ise sıralamalarının sabit kaldığı görülmektedir. Şüphesizdir ki, sonradan il yapılan yerleşim birimlerinin ara sıralara girmeleri, 1995 yılı mevcut illerin bir kısmının 2001 yılındaki sıralamalarının aşağıya çekilmesine yol açmıştır. Örneğin, Şırnak ili 1995 yılı ülke sıralamalarında en sonda yer alıp 76. sırada bulunurken, 2001 yılında son sıradan kurtulamamasına karşın ülke gelişmişlik sıralamasına 1995-2001 yılları arası dahil olan illerin etkisiyle 81. sıraya indiği görülmektedir. Nitekim, 1995 yılından sonra il yapılan Karabük, Kilis, Yalova, Osmaniye ve Düzce şehirleri sıralamadan çıkartıldığında ise 30 ilin sıralamalarda üst basamaklara tırmanırken, 38 ilin geriye gittiği ve 8 ilin ise sıralamalarının değişmediği gözlemlenmiştir.

Öte yandan, temel bileşenler analizi bulgularına göre, on bin kişiye düşen eczacı, dişçi ve toplam özel otomobil sayıları zaman içindeki gelişmişlik endekslerinin ortaya çıkışında en etkili öğeler olarak öne çıkarken, on bin kişiye düşen hekim ve toplam motorlu taşıt sayısı, kişi başı yıl içinde biten yapı değeri, banka mevduatı tutarı, banka şube sayısı ve gayri safi yurt içi hasıla değerleri ile okuryazar nüfus oranı, okuryazar kadın nüfusu oranı ve üniversite bitirenlerin oranı göstergeleri de endeks üzerinde diğer etkili unsurlar olmuşlardır. Nitekim, bu göstergeler ile illerin gelişmişlik endeksleri arasındaki korelasyonlar oldukça yüksek çıkmıştır. Öte yandan, ortalama hanehalkı büyüklüğü, doğurganlık hızı, bebek ölüm oranı, ilk ve ortaöğretim öğretmen başı öğrenci sayıları da endeks hesaplanmasında negatif yönlü etkileri ile öne çıkmış, endeks ile negatif korelasyon katsayıları oluşturmuştur.

1995-2001 yılları insani gelişmişlik endeksleri diğer illere nazaran belirgin olarak öne çıkan başkent Ankara, zaman içinde bireylere sağladığı yüksek yaşam koşulları ile insani gelişmişlik sıralamasının en tepesinde yer almış, hemen hemen tüm değişkenler yönünden üst basamaklarda bulunarak, İç Anadolu'nun adeta hizmet ve ticaret merkezi olmuştur. Ankara'nın ardından sıralanan İstanbul, uluslararası şirketlerin yönetim birimlerinin konumlandığı adeta bir küresel kent görünümü çizerken, Ege Bölgesi'nin iktisadi merkezi konumundaki İzmir ise ülkenin önemli bir dış ticaret merkezi olarak uzmanlaşmıştır.

Bu zaman periyodunda insani gelişmişlik sıralamaları en çok yükselen iller arasında Bolu ve Bartın illeri ön plana çıkarken, 2000 ve 2001 senelerinde bu illerin gelişmişlik endekslerinin önemli ölçüde arttığı dikkat çekmiştir. Bolu'nun nüfusunun özellikle Düzce'nin 2000 yılında ayrılmasıyla yaklaşık yarıya düşmesi sonucu fert başı değerler olarak analize katılan değişkenlerin artması ile 7. sıraya kadar yükseldiği anlaşılmıştır. Bolu ve Bartın ile birlikte, Karabük, Artvin, Zonguldak, Çanakkale, Kastamonu, Osmaniye, Sinop, Düzce, Edirne, Muğla ve Yalova illeri sıralamada en çok yükselen diğer iller olarak öne çıkmışlar, bu illere göz atıldığında çoğunun Karadeniz Bölgesi içinde yer alması, bölge illerinin son yıllardaki insani gelişiminin bir bakıma yansıması olmuştur.

Son olarak, 1995-2001 yılları arası gelişmişlik sıralamaları en çok azalan iller arasında 7'şer sıra gerileme ile Ağrı, Diyarbakır, Elazığ, Hatay, Konya, Kütahya, Siirt ve Şanlıurfa, 8'er sıra gerileme ile Çankırı, Erzincan, Tokat ve Trabzon, 9 sıra ile Tekirdağ ve 11 sıra ile de Gaziantep yer almış olup, yeni illerin çıkartılıp 1995 yılı mevcut illerine göre sıralamalar yeniden incelendiğinde Çankırı, Denizli, Elazığ, Erzincan, Hatay, Konya, Kütahya ve Mersin illerinin 5 basamak gerilediği, Trabzon'un 6 sıra, Tekirdağ'ın 8 sıra ve Gaziantep'in 9 sıra düştüğü anlaşılmıştır. Öte yandan, yukarıda belirtildiği gibi sonradan il yapılan 5 yeni yerleşim biriminin kendilerinden üst sıralara yerleşmesi göz önünde bulundurulduğunda, Ağrı, Diyarbakır, Siirt, Şanlıurfa ile Tokat illeri insani gelişmişlik sıralamalarının 1995 yılı mevcut illerine göre aslında 2 ile 3 sıra gerilediği göze çarpmıştır.

İl sıralamalarının yanı sıra, insani gelişmişliğin bölgesel düzeyde analizini yapmak için yapılan bölgesel sıralamada coğrafi bölgelerin farklı oranlardaki gelişmişliklerinin dağılımı konusunda önemli sonuçların ortaya çıkarılacağı düşünülmüş olup, 1995-2001 yılları içinde coğrafi bölgeler için oluşturulan

gelişmişlik sıralamaları incelendiğinde de, Marmara Bölgesi'nin diğer bölgelere nazaran bireylere sağladığı daha kaliteli yaşam koşulları ile 1.'liği değişmezken bu durumun insani gelişmişlik endekslerine bakıldığında da açıkça görüldüğü dikkat çekmiştir. Aynı zamanda, bölge illerinin sahip olduğu iş potansiyeli ve sunduğu olanakların da etkisiyle çekiciliğinin yıllardır devam etmesinin sonucunda diğer bölgelerden aldığı göçler ile giderek artan nüfusu nedeniyle nüfus yoğunluğunun her geçen yıl yükselmesine paralel olarak, hemen hemen tüm fert başı göstergeler artma eğilimi göstermektedir. Ülkenin katma değer oluşumlarını oluşturan sanayi ve ticaret faaliyetlerinin İstanbul ve çevresinde yoğunlaşması, gerek İstanbul'un gerekse de bölgenin ülke genelinde göç çeken alan olmasına yol açmış olmakla beraber bölgenin ülke sıralamasındaki yerini koruması bu çekim alanının devam etmesine yol açacak, sonuç olarak bölgenin yatırım ihtiyacının artması sonucunu doğuracaktır. Mevcut durum bu iken, zamanla bölge üzerine göçün artmasını önleyecek politikalar üstünde durulması önemini korumaktadır.

1995-1998 yılları arası Marmara Bölgesi'nin ardından 2. en gelişmiş bölge durumunda olmasına karşın bu konumunu ilerleyen yıllarda devam ettiremeyerek, zaman içinde hemen hemen tüm göstergelerinde olumlu gelişmeler yaşanan İç Anadolu Bölgesi'nin gerisine düşen ve tarımın modernize olmasının yanında, gerek turizm gerekse de sanayinin giderek zenginleştiği Ege Bölgesi'nde gelişme faaliyetlerinin, bölgenin merkezi konumundaki İzmir'den çevre illere yayılması süreci devam etmekte olup bu süreci hızlandıracak politikalar bölge için 1. derecede önemini korumaktadır.

Öte yandan, bölge sıralamasında 4. sıradaki yeri zaman içinde değişmeyip endeks değerleri itibarıyla de ülke ortalamasını en iyi yansıtan bölge olarak dikkat çeken Akdeniz Bölgesi illeri insani gelişmişlik seviyeleri zaman içinde hemen hemen sabit kalırken, 5. durumda bulunan Karadeniz Bölgesi ise zaman içinde gelişmişliği en çok artan bölge olarak öne çıkmış olup, hemen hemen tüm göstergelerde ilerleme kaydettiği gözlemlenmiştir. Buna karşılık, refah düzeyi bakımından ülke ortalamalarının gerisinde kalması ile bölgede yaşanan yoğun göç durumu, nüfusun yanında gelişmenin mekansal dağılımını da olumsuz yönde etkileyerek, bir anlamda işgücü ve sermaye kaybı niteliği de taşımış olup bu durum halen devam etmektedir. Bu bağlamda, bölge içinde seçilecek ve çeşitli yatırımlarla desteklenecek bölgesel

gelişme merkezleri, göçün bölge içerisinde kalmasına önemli katkı sağlayacak olup, bu amaçla bölge illerine dönük çeşitli kalkınma projeleri uygulanmaktadır.

İnsani gelişmişlik endeksi üzerinde pozitif etkili göstergelerin hemen tümünde ülke ortalamasının altında kalıp, gelişmişliğe negatif etkili göstergelerde ülke ortalamaları üzerinde değerler alan Doğu Anadolu ile Güneydoğu Anadolu bölgeleri de yıllardır son iki sırada bulunmuş olup, 1999 yılına kadar son sırada bulunan Doğu Anadolu'nun, 1999-2001 yılları arası Güneydoğu Anadolu'nun üstüne çıktığı gözlemlenmiştir. Coğrafyanın engebeli oluşu ve çok sert iklimi yaşam koşullarını zayıf kılan bölgede, refah düzeyinin düşük olması nedeniyle bölge dışına yoğun bir göç yaşanırken, bu durum bölgenin giderek durgunlaşmasının da nedeni olarak öne çıkmakta ve aynı zamanda işgücü ile sermaye kaybı anlamına da gelerek hemen tüm göstergeleri olumsuz yönde etkilemektedir. Bu göçlerin önünü kesecek ve bölgesel gelişmişliği arttıracak politikaların geliştirilmesi gerek Doğu Anadolu Bölgesi gerekse de Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin geleceği için olumlu sonuçlar verebilecektir. Nitekim, halen yürürlükte olan bölgesel gelişme planları arasında yeterli finansmanla da desteklenen en yüksek başarı oranına sahip proje olan Güneydoğu Anadolu Projesi'nin yanında Doğu Anadolu Projesi ve Doğu Anadolu Kalkınma Programı ile çeşitli kırsal kalkınma projelerinin bölge kalkınmalarına ivme kazandırarak, göçlerin önüne geçebilmesi hedeflenmektedir.

Öte yandan, ülke ekonomileri içinde farklı gelişmişlik düzeyinde yörelerin ortaya çıkmasının toplumu oluşturan fertler arasında istihdam imkanları, gelir ve refah dağılımı açısından çeşitli eşitsizlik ve dengesizliklere yol açması, bu durumun da mekansal kutuplaşmaları doğurmakta olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, Türkiye il ve coğrafi bölgelerinin insani gelişmişlik seviyelerinin ortaya çıkarılması dışında, çalışmanın ana hedeflerinden bir tanesi de ele alınan zaman içinde birbirlerine yakın gelişmişlik seviyesine sahip illerin belirlenmesi ve bir bakıma ülke içinde homojen yerleşim birimlerinin ortaya çıkarılması olmaktadır. Bu amaçla, zaman içindeki gelişmişlik seviyeleri bakımından homojen il gruplarının belirlenmesi amacıyla kümeleme analizi yapılarak sonuçları değerlendirilmiştir.

Kümeleme analizi sonucuna göre yapılan değerlendirmeler ışığında ülke illeri, 1995-2001 yılları arası insani gelişmişlik eğilimlerine göre 5 ayrı gruba ayrılmış olup, 1. derece gelişmiş iller grubunda 3, 2. derece gelişmiş iller grubunda 23, 3. derece gelişmiş iller grubunda 25, 4. derece gelişmiş iller grubunda 15 ve 5. derece gelişmiş

iller grubunda ise 15 il yer almıştır. 1. derece gelişmiş iller grubu gelişmişlik seviyeleri en yüksek illeri temsil ederken, 5. derece gelişmiş iller grubu en düşük gelişmişlik seviyelerine sahip illeri temsil etmiştir.

Bölge illeri bazında gruplar incelendiğinde, 1. grupta yer alan İstanbul'un dışında tüm Marmara Bölgesi illerinin 2. grupta sıralanması bölgenin gelişmişliğinin bir kez daha gözler önüne sermekte, Ege Bölgesi ele alındığında ise, Ankara ve İstanbul ile birlikte 3 büyük il kabul edilen İzmir'in 1 grupta yer alırken, Afyon ve Kütahya illerinin 3.grupta, diğer bölge illerinin de 2 . grupta sıralandığı öne çıkmaktadır.

İç Anadolu Bölgesi illerinden, gelişmişlik sıralamasında 1. durumdaki Ankara beklendiği gibi 1. derece gelişmiş iller grubunda yer alırken, Eskişehir 2. grupta, diğer bölge illeri ise 3 ile 4. grupta sıralanmakta, 3. grupta yer alan Hatay ile, 4. grupta bulunan Kahramanmaraş ve Osmaniye dışındaki Akdeniz Bölgesi illeri 2. grupta yer almaktadır.

Karadeniz Bölgesi illerinin gelişmişlik gruplarına dağılımı incelendiğinde Bolu ve Zonguldak illerinin 2. derece gelişmiş iller grubunda yer aldığı öne çıkarken, diğer bölge illerinin 3 ve 4. derece gelişmiş iller gruplarında bulunduğu göze çarpmaktadır. Öte yandan, ülke gelişmişlik sıralamalarında son sıralarda yer alan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri illeri büyük çoğunlukla düşük gelişmişlik seviyeli gruplar olarak ta nitelendirilebilecek 4. ve 5. derece gelişmiş iller gruplarında sıralanmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nde Elazığ ve Malatya ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Gaziantep diğer bölge illerinden farklılaşarak 3. grupta yer almaktadır.

Topluca bir değerlendirme yapmak gerekirse, genel olarak, Marmara, Ege ve Akdeniz sahil şeridi üzerindeki yerleşim bölgeleri 1. ve 2. derece gelişmiş iller grubunu oluştururken, ülkenin batısından doğusuna gidildikçe gelişmişlik düzeyi nispi olarak azalmakta, Doğu ve Güneydoğu illeri gelişmişlik seviyeleri en düşük iller grubunu meydana getirmektedir.

Kalkınma kavramının böylesine önem teşkil ettiği bir ortamda, Türkiye sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınması 1960'ların başından beri, Beş Yıllık Kalkınma Planlarıyla yürütülerek, bölgesel gelişmenin sağlanması ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının giderilmesine özel bir önem verilmektedir. Kalkınma planlarının yanı sıra; Yatırım Teşvikleri ve Kalkınmada Öncelikli Yöre Politikaları, Organize Sanayi

Bölgeleri (OSB), Küçük Sanayi Siteleri (KSS) ile kırsal kalkınma projeleri gibi araçlar da bu amaçlar doğrultusunda kullanılmakta olup, gelişme faaliyetlerinin yaygınlaşmasında ve yerelleşmesinde önemli etkiler yapmaktadır. Aynı zamanda, geri kalmış bölgelerimizde yetersiz kalan girişimciliğin geliştirilmesi, üretim, yönetim ve pazarlama konularındaki teknik kapasitenin artırılması ve son olarak KOBİ'lerin işbirliği ve ortaklık potansiyellerini yükselterek kolektif rekabet düzeylerini artıracak politikalara ve tedbirlere öncelik verilmesi sonucu görece daha gelişmiş bölgelerimizdeki işletmelerle rekabet edebilirliklerinin iyileştirilmesi amacıyla Hazine Müsteşarlığı tarafından KOBİ'lerin yatırımlarına yönelik yatırım ve işletme desteği uygulanmaktadır. Ayrıca, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) tarafından da işletme ve teknoloji desteği sağlanması da kabul gören bir düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nitekim, zaman içinde ekonomik ve sosyal açıdan geri kalmış yörelerin kalkınmasını teminen bu yörelere ilişkin özel teşvik politikalarının uygulanması çerçevesinde, Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) belirlenerek bu yörelere yönelik özendirici politikalar devreye sokulmuştur. Bu kapsamda, ilk olarak 1968'de tespit edilen Kalkınmada Öncelikli Yöre kapsamı, 1990'lı yıllarda genişletilerek, Ek 8 Tablo H.1'de de verildiği üzere bugün 49 il ve 2 ilçeye (ada konumundaki Bozcaada ve Gökçeada) ulaşmış bulunmaktadır. Bu çalışmada 40 adet sosyo-ekonomik gösterge baz alınarak oluşturulan 1995-2001 yılları insani gelişmişlik seviyelerine göre kademeli il grupları, KÖY listesinde bulunan illerle karşılaştırıldığında, 1. ve 2. derece gelişmiş iller grubunun Zonguldak haricinde listede yer almadığı dikkat çekmektedir. Afyon, Kütahya, Hatay, Kayseri, Konya ve Gaziantep dışındaki 3. derece gelişmiş iller grubu, Düzce dışındaki 4. derece gelişmiş iller grubu ile 5. grup illerinin tamamı da kalkınmada öncelikli yöre kapsamındadır.

Bölge bazında KÖY listesi incelendiğinde, Marmara ve Ege Bölgesi illeri listenin dışında yer alırken, Ankara, Eskişehir, Kayseri ve Konya dışındaki İç Anadolu Bölgesi illeri KÖY kapsamına girdiği göze çarpmaktadır. İç Anadolu Bölgesi her ne kadar bölge gelişmişlik sıralamasında Ege Bölgesi'nin önünde bulunsada il bazında oldukça heterojen bir yapıya sahip olduğu bölge illeri endeks değerlerinden de dikkat çekmekte, bu durum KÖY listesiyle de örtüşmektedir. Öte yandan, Bolu ve Düzce dışındaki Karadeniz Bölgesi illeri, Gaziantep dışındaki Güneydoğu Anadolu Bölgesi

illeri, Akdeniz'den Kahramanmaraş ve Osmaniye ile tüm Doğu Anadolu Bölgesi illerinin KÖY dahilinde olduğu öne çıkmaktadır.

Sonuçta, bu kalkınma politikalarındaki ülke coğrafyası ve kesimler arasında dengeli bir gelişme sağlanması hedefi, ülke ekonomisi için hedef alınan yüksek bir kalkınma hızı kadar önemli görülmektedir. Bununla birlikte, yatırım teşvikleri, KÖY, OSB ve KSS politikaları genel olarak değerlendirildiğinde; bir bütün olarak azgelişmiş yöreler ile gelişmiş bölgeler arasındaki farkın kapanmasını sağlayamamış olmasına karşın, KÖY kapsamında yer alan veya çeşitli dönemlerde KÖY kapsamına alınan ve yerel koşulların olgunlaştığı bazı yörelerde önemli bir motivasyon kazandırdığı dikkat çekmiştir. Nitekim, KÖY konumundaki Karadeniz Bölgesi illerinde meydana gelen gelişmeler bunun yansıması olmuştur. Ancak bu gelişmenin tüm bölgeler geneline yansıması elbette ki öncelikli hedef olmaktadır.

Bu çalışmada incelenen sosyo-ekonomik göstergeler ile illerin insani gelişmişlik endeksleri dikkate alındığında, KÖY kapsamına henüz girmeyen ve 2001 yılına göre 52. sırada bulunan Düzce iline yönelik özendirici politikaların uygulanması ivedilik arz etmektedir. Öte yandan, Ege Bölgesi ortalamalarının oldukça gerisinde kalarak diğer bölge ilerinden farklılaşan, negatif gelişmişlik endekslerine sahip Afyon ve Kütahya ile Akdeniz Bölgesi'nden Hatay ilinin de KÖY olarak değerlendirilmesi, bölge içinde de heterojenliğin artmasını önleyerek daha dengeli bir bölgesel yapı oluşumuna katkıda bulunacaktır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu sınırları içinde kalkınmada öncelikli yöre kapsamına dahil edilmeyen tek il olan Gaziantep'in ise 1995'ten bu yana gerileyen yaşam koşulları sonucu 2001'deki gelişmişlik sıralamasında 50. sıraya kadar inmesi de yöre halkının kalkınmasına yönelik teşvikleri gerekli kılmaktadır.

Bölgesel gelişmeye ilişkin olarak geline aşamada, hemen her ülkede görüldüğü gibi, insani gelişmenin ülke genelinde dengeli dağılımından söz edilmesi mümkün olamamakla birlikte, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılması konusundaki tedbir ve uygulamaların yeteri kadar amacına ulaşmadığı görülmektedir. Sonuç olarak, az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru, sermaye ve genç işgücünü de içeren yoğun bir göç yaşanmakta ve bu göç olgusu da az gelişmişlik kısır döngüsünü beslemekte olup, etkin kamu politikaları ile dışsal müdahaleler olmadığı sürece, bu bölgelerin kendi içsel dinamikleri ile mevcut kısır döngüyü kırmaları zor görünmektedir.

Bu noktada, bölgelerin insan odaklı bir kalkınma anlayışı doğrultusunda yerel kalkınma girişimlerinin desteklenmesi, altyapı yatırımlarına fon sağlanması ile kırsal kalkınmanın teşvik edilmesi gibi yönlendirmelerin önemi ortaya çıkmaktadır. Böylelikle, bölgelerin kendi içsel potansiyellerini harekete geçirip bölgesel rekabet güçlerini arttırmak suretiyle sürdürülebilir bir bölgesel gelişme yapısına kavuşturulmaları ve bu yolla gelişmişlik göstergelerini ülke ortalamalarına yaklaştırarak ülke genelinde dengeli bir bölgesel yapı oluşturmaları mümkün olabilecektir. Özellikle, illerin kademeli olarak gruplandırılması sonucu ortaya çıkan 3., 4. ve 5. derece gelişmiş il gruplarına daha fazla önem vererek, bölgelerarası dengesizliklerin minimize edilmesi en arzu edilen amaç olmaktadır. Bu hedefi gerçekleştirmede ülke kaynakları ile AB destekleri gibi dışsal araçlar önemli bir işlev görmekle birlikte geliştirilecek bölgesel gelişme politikalarına olan ihtiyaç ta devam edecektir.

KAYNAKLAR

- Boelhouwer, J. ve Stoop, I.**, 1999. Measuring Well-Being in the Netherlands: The SCP Index From 1974 to 1997, *Social Indicators Research*, **48**, 51-75.
- Boelhouwer, J.**, 2002. Social Indicators And Living Conditions In The Netherlands, *Social Indicators Research*, **60**, 89-113.
- Custance, J. ve Hillier, H.**, 1998. Statistical Issues in Developing Indicators of Sustainable Development, *Journal of the Royal Statistical Society*, **161**, 281-290.
- Cahill, M.B. ve Sanchez, N.**, 2001. Using Principal Components to Produce an Economic and Social Development Index: An Application to Latin America and the U.S., *Atlantic Economic Journal*, **29**, 311-329.
- Das, A.**, 1999. Socio-Economic Development in India: A Regional Analysis, *Development and Society*, **28**, 313-345.
- Desai, M.**, 1991. Human Development: Concepts and Measurement, *European Economic Review*, **35**, 350-357.
- DİE**, 1997. Coğrafi Bölge Ayırımında İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Gruplarının ve Gelişmişlik Seviyelerinin Belirlenmesi, DİE Matbaası.
- Dinçer, B., Özaslan, M. ve Kavasoğlu, T.**, 2003. İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Yayın No: DPT 2671.
- Drewnowski, J.**, 1972. Social indicators and welfare measurement: remarks on methodology, *Journal of Development Studies*, **8**.
- Gedik, A., Şahin, N. ve Suer, S.**, 2002. The Importance of the Socio-Demographic Indicators in the Regional Disparities in Turkey 1990-1994, *42nd European Congress of the Regional Science Association Conference*, Dortmund, Germany, August 27-31.
- Hair, J.F., Anderson, R.E., Tatham, R.L. ve Black, W.C.**, 1995. Multivariate Data Analysis with Readings, Prentice-Hall, USA.
- Hicks, D.A.**, 1997. The Inequality-Adjusted Human Development Index: A Constructive Proposal, *World Development*, **25**, 1283-1298.

- Horn, R.V.**, 1993. Statistical Indicators for the Economic & Social Sciences, Cambridge University Press, Hong Kong.
- Indrayan, A., Wysocki, M.J., Chawla, A., Kumar, R. ve Singh, N.**, 1999. 3-Decade Trend in Human Development Index in India and its Major States, *Social Indicators Research*, **46**, 91-120.
- Johnson, D.E.**, 1998. Applied Multivariate Methods for Data Analysts, Duxbury Press, Pasific Grove.
- Johnson, R.A. ve Wichern, D.W.**, 2002. Applied Multivariate Statistical Analysis, Prentice Hall, Upper SaddleRiver.
- Kelley, A.C.**, 1991. The Human Development Index: Handle with Care, *Population and Development Review*, **17**, 315–324.
- Kerimoglu, E. ve Dökmeci, V.**, 2000. Ecologic Analysis of Turkish Provinces, *40th Cogress of the European Regional Science Association*, Barcelona, August 29-September 1.
- Lai, D.**, 2000. Temporal Analysis of Human Development Indicators: Principal Component Approach, *Social Indicators Research*, **51**, 331-366.
- Lee, H.S.**, 2003. Objective Quality of Life in Korea and the OECD Countries, *Social Indicators Research*, **62**, 481-508.
- Matutinovic, I.**, 1998. Quality of Life in Transition Countries: Central East Europe with Special Reference to Croatia, *Social Indicators Research*, **43**, 97-119.
- Mazumdar, K.**, 1998. Pairwise Comparisons of Social Development of Selected Countries: 1960-1994: An Application of D^2 -Statistics, *Social Indicators Research*, **44**, 155-194.
- Mazumdar, K.**, 1999. Measuring the Well-Beings of the Developing Countries: Achievement and Improvement Indices, *Social Indicators Research*, **47**, 1-60.
- Mazumdar, K.**, 2000. Causal Flow Between Human Well-Being and per Capita Real Gross Domestic Product, *Social Indicators Research*, **50**, 297-313.
- McGillivray, M.**, 1991. The Human Dvelopment Index: Yet Another Redundant Composite Development Indicator?, *World Development*, **19**, 1461-1468.
- Morrison, D.**, 1967. Multivariate Statistical Method, McGraw-Hill, New York.

- Neumayer, E.,** 2001. The Human Development Index and Sustainability - A Constructive Proposal, *Ecological Economics*, **39**, 101-114.
- Noorbakhsh, F.,** 1998a. A Modified Human Development Index, *World Development*, **26**, 517-528.
- Noorbakhsh, F.,** 1998b. The Human Development Index: Some Technical Issues and Alternative Indices, *Journal of International Development*, **10**, 589-605.
- Ranis, G. ve Stewart, F.,** 2000. Strategies for Success in Human Development, *Journal of Human Development*, **1**, 49-69.
- Ravallion, M.,** 1997. Good and Bad Growth: The Human Development Reports, *World Development*, **25**, 631-638.
- Sagar, A.D. ve Najam, A.,** 1998. The Human Development Index: A Critical Review, *Ecological Economics*, **25**, 249-264.
- Sharma, S.,** 1996. Applied Multivariate Techniques, J. Wiley, New York
- Slottje, D., Scully, G.W., Hirschberg, J.G., Hayes, K.J.,** 1991. Measuring the quality of life across countries: A multidimensional analysis, Westview Press, Boulder, CO.
- SPSS Inc.,** 1999. SPSS Base 10.0 Applications Guide, Prentice Hall, USA.
- Srinivasan, T.N.,** 1994. Human Development: A New Paradigm or Reinvention of the Wheel?, *American Economic Review*, **84**, 238-243.
- Şenesen, Ü.,** 1998. Betimleyici Sorgulayıcı İstatistik, İ.T.Ü İnşaat Fakültesi Matbaası, İstanbul.
- Şenesen, Ü.,** 2004. Betimleyici Sorgulayıcı İstatistik, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Timm, N.E.,** 2002. Applied Multivariate Analysis, Springer, New York.
- Türker, M.F. ve Türker, E.S.,** 1997. The Socio-Economic Analysis of Fuelwood Consumption with the Principal Components Analysis in Turkey, *Bioresource Technology*, **60**, 179-183.
- UNDP,** Human Development Report, 1997. Oxford University Press, New York.

EK 1

Tablo A.1 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler (1995)

		Doğusta yaşam beklentisi	Nüfus	Şehirleşme oranı (yüzde)	Nüfus artış hızı (binde)	Nüfus yoğunluğu (kişi/km.2)	Ortalama hanehalkı büyüklüğü	Doğurganlık hızı	Bebek ölüm oranı (binde)	Okuryazar oranı (yüzde)	Okuryazar kadın sayısının toplam kadın sayısına oranı (yüzde)	Üniversite bitirenlerin okul bitirenlere oranı (yüzde)	İlköğretim öğretmen başı öğrenci sayısı	Ortaöğretim öğretmen başı öğrenci sayısı	On bin kişiye düşen eczacı sayısı	On bin kişiye düşen hekim sayısı	On bin kişiye düşen dişi sayısı	On bin kişiye düşen hemşire sayısı	On bin kişiye düşen hastane yatağı sayısı	Kırsal kesim kişi başı tarımsal üretim değeri (onlyon TL.)	Kırsal kesim on bin kişiye düşen traktör sayısı	On bin kişiye düşen tamamın ya da kısmen biten daire sayısı
ADANA	65,10	2.112.446	72,26	17,71	123,98	4,97	2,84	54,30	83,07	75,32	5,58	34,99	23,76	2,66	8,47	1,26	8,41	20,53	2.649,81	419,46	34,12	
ADIYAMAN	63,90	564.484	48,60	19,98	80,26	6,41	4,16	53,05	73,33	62,10	3,79	32,64	23,53	1,22	4,32	0,34	5,86	10,36	1.361,17	255,06	10,47	
AFYON	69,00	774.818	43,55	9,47	54,13	5,28	3,15	58,48	85,31	77,91	3,85	27,76	11,79	2,28	5,43	0,71	6,41	17,66	1.974,09	375,07	37,03	
AGRI																						
AKSARAY	62,80	361.838	46,96	18,08	47,80	5,59	2,96	59,60	81,36	73,00	3,37	37,21	22,25	1,66	7,30	0,61	4,67	8,84	1.676,11	550,28	30,95	
AMASYA	65,10	362.235	49,32	1,65	63,66	4,86	2,44	62,46	83,82	76,81	4,64	20,98	13,24	2,43	7,62	0,61	12,56	21,81	2.280,72	525,68	28,32	
ANKARA	67,60	3.601.415	88,00	21,37	146,87	4,02	1,98	45,30	91,37	86,65	11,91	27,87	15,40	5,91	30,08	4,25	19,95	39,82	2.739,29	607,47	75,15	
ANTALYA	72,10	1.395.313	53,81	41,79	67,33	4,18	2,06	40,40	87,96	82,02	7,74	21,77	15,03	3,75	11,48	1,51	10,12	14,58	1.869,49	364,71	74,94	
ARDAHAN	61,10	147.991	24,85	-20,22	30,56	6,21	3,68	66,25	80,40	71,72	3,03	32,08	23,19	0,68	5,61	0,41	5,81	11,15	1.622,65	269,66	0,07	
ARTVIN																						
AYDIN	73,70	885.533	49,18	14,21	112,79	3,82	2,12	47,97	84,43	77,30	5,54	23,38	10,36	3,73	9,26	1,98	11,69	17,20	2.277,10	455,30	86,67	
BALIKESİR																						
BARTIN	67,10	194.708	23,51	-11,11	93,61	5,01	2,21	59,40	81,36	74,23	3,34	21,82	9,71	2,11	7,86	0,77	8,47	15,25	647,25	103,22	13,56	
BATMAN	63,80	396.434	61,38	28,30	85,09	7,65	5,71	59,16	63,94	48,09	3,95	45,22	25,05	1,26	3,08	0,40	3,05	4,54	1.471,20	98,14	25,02	
BAYBURT	67,40	102.224	40,43	-9,75	27,34	6,02	3,27	60,43	82,14	73,47	3,61	27,12	14,30	1,08	7,24	0,78	6,26	4,89	1.412,23	209,49	7,34	
BİLEÇİK																						
BİNGÖL																						
BITLİS																						
BOLU	69,10	560.023	43,11	2,90	51,44	4,58	2,15	51,21	86,37	79,85	4,90	21,43	18,02	2,52	7,39	1,29	9,57	23,30	2.333,70	452,92	39,44	
BURSA	65,90	255.849	52,53	0,74	37,40	3,85	2,11	42,21	87,58	81,24	5,27	15,35	10,27	2,62	10,20	1,37	12,43	27,95	3.001,28	786,86	26,50	
BURSA	76,20	1.849.303	74,40	28,62	173,60	4,11	2,00	49,96	88,96	83,67	5,50	31,39	16,47	3,14	10,45	2,04	9,90	20,85	2.801,74	661,17	37,95	
CANKAĞALE	68,50	448.316	42,53	7,29	45,13	4,47	1,79	43,63	86,80	81,55	5,20	18,74	13,06	3,28	9,37	2,10	13,74	19,00	2.849,21	694,36	76,69	
CANIKIRI	65,70	288.237	48,63	8,09	33,57	5,45	2,43	51,61	83,93	77,10	4,03	21,66	11,37	2,01	7,55	0,90	7,14	16,42	1.922,54	492,19	37,54	
CORUM	67,70	602.836	46,71	-1,92	47,13	5,03	2,85	69,61	79,09	71,99	3,76	27,18	17,71	2,11	6,72	0,76	6,80	22,96	1.874,61	562,39	49,47	
DENİZLİ																						
DIYARBAKIR																						
DÜZCE																						
EDİRNE																						
ELAZIĞ																						
ERZİNCAN																						
ERZURUM	63,10	891.668	53,17	10,00	35,21	5,98	3,55	81,02	78,59	68,02	4,74	33,17	16,62	1,07	8,58	1,09	10,37	26,00	1.451,23	124,96	15,60	
EŞKİSEHİR																						
GAZİANTEP																						
GİRESUN																						
GÜMÜSHANE																						
HAKKARİ																						
HATAY	68,90	1.179.526	47,13	12,19	202,39	5,33	3,06	48,15	82,21	73,76	4,46	32,75	25,65	2,59	5,71	1,53	5,17	11,31	1.341,69	131,56	26,88	
İGDIR																						
İSPARTA	67,10	472.571	55,70	16,67	57,10	4,54	2,03	40,40	88,96	82,97	5,81	19,06	11,76	2,69	11,64	1,52	14,09	52,27	1.826,87	361,22	37,86	
İSTANBUL																						
İZMİR																						
K.MARAŞ																						
KARABÜK																						
KARAMAN	61,40	228.763	53,25	12,24	25,86	4,62	2,85	58,79	86,82	81,53	3,67	32,41	14,70	2,32	6,82	0,92	7,39	8,31	4.053,53	758,09	66,58	
KARS	61,10	340.075	40,03	-9,05	33,58	6,37	3,70	60,87	79,05	68,23	3,97	31,61	24,24	1,06	4,94	0,53	6,35	10,73	1.365,84	192,37	2,18	
KASTAMONU	63,90	398.634	40,37	-11,96	30,31	4,68	2,40	56,28	76,46	67,67	4,35	17,93	12,19	1,98	8,55	0,88	10,08	37,58	1.788,69	631,26	41,87	
KAYSERİ																						
KIRIKKALE	62,00	366.555	71,89	9,04	80,85	5,13	2,38	44,41	86,49	79,41	4,00	34,72	21,50	1,64	5,10	0,87	6,47	14,19	1.629,95	599,29	12,47	
KIRKLARELİ																						
KİRSEHİR																						
KİLİS																						
KOCAELİ																						
KONYA	69,60	1.960.072	56,97	22,37	50,42	5,09	2,81	45,83	87,06	80,67	4,27	35,71	13,34	2,74	7,58	1,22	6,48	13,94	2.094,78	443,69	31,05	
KÜTAHYA	67,90	616.128	45,19	12,81	51,44	4,49	2,24	54,04	85,45	79,06	3,75	25,31	11,18	2,16	7,06	0,68	9,12	19,12	1.504,89	307,71	22,12	
MALATYA	67,10	775.403	55,40	19,22	65,85	5,61	2,57	45,06	81,70	73,14	5,47	24,95	19,28	1,82	8,12	0,94	10,55	13,18	1.036,89	158,57	19,27	
MANİSA																						
MARDİN																						
MERSİN																						
MUĞLA																						
MUS																						
NEVSEHİR																						
NİĞDE																						
ORDU	67,30	856.777	44,44	7,10	143,95	5,60	2,70	46,32	79,24	70,06	3,71	29,48	18,84	1,88	4,79	0,79	8,67	14,32	1.002,14	26,23	23,09	
OSMANİYE																						
RİZE																						
SAKARYA	76,20	718.791	60,02	10,13	148,57	4,76	2,29	51,44	87,75	81,23	4,07	27,98	16,73	2,20	6,66	1,45	6,62	14,98	2.547,91	643,51	37,63	
SAMSUN	68,90	1.184.923	48,85	4,04	130,46	5,18	2,64	60,40	82,27	74,83	4,85	28,40	17,16	2,54	10,39	1,44	11,08	22,12	1.633,44	373,39	25,23	
ŞİRT																						
SİNOP																						
SİVAS																						
SANLIURFA																						
SİRNAK																						
TEKİRDAĞ																						
TOKAT	65,30	771.435	45,67	14,15	77,47	5,88	2,99	62,57	80,85	73,58	3,85	26,25	21,15	1,31	5,02	0,56	8,31	15,65	1.519,70	447,22	26,37	
TRABZON	68,50	880.919	45,22	20,31	188,88	5,54	2,16	35,65	84,70	76,20	5,67	24,63	17,74	2,32	10,55	1,25	11,77	27,89	1.891,34	192,37	29,23	
TUNCELİ																						
UŞAK																						

Tablo A.1 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler (1995) (Devamı)

	Kişi başı tamamen ya da kısmen biten yapı değeri (milyon TL.)	Yüz bin kişiye düşen sinema sayısı	Yüz bin kişiye düşen sinema bileti sayısı	Yüz bin kişiye düşen tiyatro-opera bale sayısı	Yüz bin kişiye düşen tiyatro-opera bale bileti sayısı	Suç işlendiği ile göre cezaevine girme oranı (binde)	Kişi başı gayri safi yurt içi hasıla (milyon TL.)	Kişi başı genel bütçe gelirleri (milyon TL.)	On bin kişiye düşen toplam banka şube sayısı	Kişi başı banka mevduatı tutarı (milyon TL.)	Kişi başı banka kredi tutarı (milyon TL.)	Kırsal kesim kişi başı tarım kredileri tutarı (milyon TL.)	Kişi başı teşvik belgesi yatırımları (milyon TL.)	Kişi başı kamu yatırımları tutarı (milyon TL.)	Kişi başı belediye giderleri (milyon TL.)	On bin kişiye düşen toplam motorlu taşıt sayısı	On bin kişiye düşen toplam özel oto sayısı	Kişi başı elektrik tüketim miktarı (KWh)	Kişi başı inşaat sanayi katma değeri (milyon TL.)
ADANA	83,37	0,62	7.737,48	0,24	5.356,59	0,72	2.703,17	271,51	8,28	469,82	733,37	1.686,77	1.742,15	10,65	41,00	904,42	483,18	1.106,62	596,69
ADIYAMAN	39,30	0,18	2.657,30	0,00	469,46	0,89	1.216,09	74,56	3,72	109,60	58,69	76,46	562,60	13,01	21,05	304,03	180,16	639,75	94,87
AFYON	89,03	0,13	3.333,69	0,00	382,67	1,52	1.423,21	89,41	8,78	434,59	147,44	121,17	104,71	7,55	43,49	569,23	267,20	618,75	120,03
AGRI																			
AKSARAY	82,32	0,28	1.326,56	0,00	164,71	0,82	1.161,96	66,44	6,91	623,45	76,12	91,09	30,19	7,67	38,62	534,11	264,12	313,74	20,21
AMASYA	66,43	0,28	11.161,27	0,00	234,65	1,32	1.765,37	130,04	9,11	260,86	161,60	200,23	145,94	4,74	56,63	655,21	367,58	625,73	99,53
ANKARA	217,28	0,72	22.044,56	0,42	25.249,66	1,12	3.699,30	1.027,70	14,66	2.549,21	2.115,60	4.202,93	684,36	84,77	153,17	1.462,69	1.177,67	946,21	357,44
ANTALYA	198,74	0,43	13.688,69	0,14	10.495,64	1,41	2.876,31	225,84	9,82	716,38	433,55	326,50	1.050,47	24,60	73,75	1.465,21	727,99	1.084,70	65,40
ARDAHAN	0,25	0,00	0,00	0,00	0,00	0,64	814,45	33,71	6,76	89,37	86,05	90,84	0,00	9,47	17,28	77,78	46,96	0,00	0,00
ARTVIN																			
AYDIN	194,18	0,45	4.221,19	0,00	935,93	1,78	2.689,30	176,64	13,10	591,19	183,28	127,01	558,05	18,68	55,89	1.149,03	545,49	746,06	152,25
BALIKESİR																			
BARTIN	40,65	0,51	6.009,00	0,00	436,55	1,45	1.271,94	102,86	9,76	549,35	66,05	13,09	959,28	11,22	23,07	435,42	271,89	827,89	91,48
BATMAN	69,04	0,00	0,00	0,00	293,11	0,42	1.112,99	57,09	3,03	58,88	25,22	39,05	4,27	29,74	16,49	199,25	123,32	421,26	230,25
BAYBURT	13,98	0,00	0,00	0,00	1.583,78	0,41	978,79	45,98	8,80	330,44	135,89	75,75	172,03	39,76	31,58	321,45	186,16	244,11	3,45
BİLECİK																			
BİNGÖL																			
BITLİS																			
BOLU	96,20	0,71	2.785,60	0,00	576,94	1,21	2.755,06	174,51	10,18	372,06	134,47	84,79	399,20	14,04	35,23	754,45	399,81	1.009,66	617,98
BURDUR	81,87	0,39	1.758,85	0,00	2.203,64	1,66	2.226,46	137,47	14,07	476,53	146,66	176,27	329,64	11,36	41,08	1.264,03	575,81	603,64	172,47
BURSA	158,39	0,65	14.791,61	0,16	5.440,75	1,16	3.519,38	510,82	10,53	778,51	644,66	346,15	6.009,10	30,54	60,31	987,16	608,75	1.911,80	1.460,65
ÇANAKKALE	161,30	0,22	2.230,57	0,00	966,73	1,60	3.387,32	168,79	13,83	447,98	181,19	133,66	348,22	34,76	45,50	962,45	460,34	1.512,70	596,97
ÇANKIRI	89,80	0,39	8.444,32	0,00	448,90	0,67	1.298,24	80,77	9,04	177,81	119,27	138,37	408,60	5,08	32,15	315,83	154,97	321,86	62,36
CORUM	127,33	0,50	5.892,98	0,00	739,34	1,17	2.095,13	86,24	7,13	289,67	136,78	135,70	745,80	12,38	39,97	546,13	267,54	542,93	117,25
DENİZLİ																			
DIYARBAKIR																			
DÜZCE																			
EDİRNE																			
ELAZIĞ																			
ERZİNCAN																			
ERZURUM	54,52	0,22	5.046,72	0,00	871,74	0,64	1.136,64	90,13	5,61	156,04	65,73	49,87	54,95	18,47	32,93	265,78	179,01	329,72	23,06
ESKİŞEHİR																			
GAZİANTEP																			
GİRESUN																			
GÜMÜŞHANE																			
HAKKARİ																			
HATAY	53,61	0,85	7.477,92	0,00	627,03	0,77	2.188,77	211,82	6,70	419,81	161,72	54,49	3.034,02	10,02	35,18	998,84	408,99	1.939,28	91,23
İÇİDR																			
ISPARTA	108,18	0,42	8.029,06	0,00	156,59	1,20	1.688,58	138,80	10,79	494,86	124,93	100,16	1.680,83	38,68	57,33	830,97	406,25	883,91	239,49
İSTANBUL																			
İZMİR																			
K.MARAS																			
KARABÜK																			
KARAMAN	154,59	0,00	0,00	0,00	786,84	1,04	2.564,64	88,39	7,43	493,41	88,59	91,79	1.268,84	64,15	41,34	1.059,05	354,60	556,74	234,14
KARS	3,44	0,00	0,00	0,00	0,00	0,76	929,12	49,85	6,18	156,93	112,20	137,64	8,12	20,13	22,25	257,94	154,00	309,30	24,95
KASTAMONU	94,92	0,25	250,86	0,00	652,23	0,89	1.779,77	136,58	11,79	272,10	126,68	94,14	167,14	25,64	28,58	644,98	391,79	585,53	81,15
KAYSERİ																			
KIRIKKALE	31,68	0,27	5.456,21	0,00	40,92	1,36	2.777,71	137,80	6,27	253,71	79,17	165,39	805,57	31,06	37,28	436,88	290,93	944,39	571,11
KIRKLARELİ																			
KİRSEHİR																			
KİLİS																			
KOCAELİ																			
KONYA	106,88	0,20	8.622,13	0,00	1.546,47	0,91	1.849,94	119,90	6,63	335,21	104,95	94,87	497,41	15,57	41,22	781,66	354,32	1.118,73	248,79
KÜTAHYA	48,10	0,32	19.516,55	0,00	97,38	1,31	2.238,73	231,25	8,60	352,71	96,18	77,42	689,78	11,04	43,01	850,91	501,81	710,09	144,61
MALATYA	42,80	0,26	12.509,62	0,13	270,83	0,74	1.661,81	87,18	5,29	259,49	69,62	70,69	1.688,91	44,43	29,80	401,78	256,92	597,69	235,38
MANİSA																			
MARDİN																			
MERSİN																			
MUĞLA																			
MUŞ																			
NEVSEHİR																			
NİĞDE																			
ORDU	44,80	0,23	1.402,93	0,12	2.619,70	0,70	1.097,57	80,25	5,95	220,52	171,39	59,36	152,23	4,81	33,46	301,15	177,92	398,15	103,90
OSMANİYE																			
RİZE																			
SAKARYA	112,69	0,28	20.868,37	0,00	445,19	1,82	2.544,93	154,82	8,49	429,54	108,97	78,25	2.364,48	12,53	51,61	722,38	416,17	769,60	524,29
SAMSUN	62,81	0,42	22.064,13	0,08	1.765,94	1,37	1.920,62	182,49	7,85	392,11	176,92	179,95	277,90	42,16	34,60	642,69	382,89	586,72	179,58
ŞİRT																			
SİNOP																			
SİVAS																			
ŞANLIURFA																			
SİRNAK																			
TEKİRDAĞ																			
TOKAT	56,42	0,52	17.499,86	0,00	233,33	1,13	1.494,73	59,87	6,09	149,99	97,40	99,01	112,40	3,39	36,20	403,85	238,54	322,36	192,02
TRABZON	85,02	0,11	136,22	0,23	6.062,87	0,52	1.730,17	123,37	9,08	483,20	122,57	37,53	70,12	17,30	36,49	452,98	253,58	399,38	81,94
TUNCELİ																			
UŞAK																			
VAN	9,83	0,13	1.270,27	0,00	65,52	0,48	928,81	49,84	2,94	65,00	30,22	33,64	14,07	18,19	17,37	240,36	141,31	221,36	29,30
YALOVA																			
YOZGAT	59,06	0,16	357,91	0,00	362,68	0,72	1.128,90	49,13	7,48	308,43	109,95	133,27	89,35	11,04	25,90	239,31	139,00	401,35	26,09
ZONGULDAK	72,15	0,58	18.451,35	0,00	293,38	1,18	2.315,81	329,62	10,35	746,84	105,33	16,50	327,49	15,46	44,63	812,57	540,73	2.123,64	537,53

Tablo A.2 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler (1996)

	Doğuşta yaşam beklentisi	Nüfus	Şehirleşme oranı (yüzde)	Nüfus artış hızı (binde)	Nüfus yoğunluğu (kişi/km2)	Ortalama hanehalkı büyüklüğü	Doğurganlık hızı	Bebek ölüm oranı (binde)	Okuryazar oranı (yüzde)	Okuryazar kadın sayısının toplam kadın sayısına oranı (yüzde)	Üniversite bitirenlerin okul bitirenlere oranı (yüzde)	İlköğretim öğretmen başı öğrenci sayısı	Ortaöğretim öğretmen başı öğrenci sayısı	On bin kişiye düşen ezançı sayısı	On bin kişiye düşen hekim sayısı	On bin kişiye düşen dişi sayısı	On bin kişiye düşen hemşire sayısı	On bin kişiye düşen hastane yatağı sayısı	Kırsal kesim kişi başı tarımsal üretim değeri (milyon TL.)	Kırsal kesim on bin kişiye düşen traktör sayısı	On bin kişiye düşen tamamen ya da kısmen biten daire sayısı
ADANA	65,10	2.150.212	72,62	17,71	126,19	4,91	2,80	52,06	83,82	76,29	5,92	39,99	23,61	3,21	8,95	1,32	7,52	20,64	2.598,30	422,95	30,58
ADİYAMAN	63,90	575.873	49,70	19,98	81,88	6,38	4,05	50,63	74,59	63,71	4,05	37,36	24,57	1,29	3,82	0,28	5,71	10,16	1.317,65	277,79	10,51
AFYON	69,00	782.192	43,99	9,47	54,65	5,22	3,08	55,49	85,89	78,61	4,07	30,51	11,16	2,40	5,15	0,78	6,42	18,70	1.852,85	397,08	36,03
AGRI																					
AKSARAY	62,80	368.438	47,66	18,08	48,67	5,52	2,94	57,07	82,33	74,14	3,62	36,53	19,78	1,71	6,00	0,54	4,51	8,69	1.793,29	705,93	28,66
AMASYA	65,10	362.832	50,19	1,65	63,77	4,79	2,42	59,01	84,52	77,61	4,90	24,16	11,79	2,56	6,92	0,52	11,88	21,77	2.181,59	646,04	42,47
ANKARA	67,60	3.679.222	88,06	21,37	150,04	3,98	1,97	43,26	91,74	87,18	12,44	28,74	15,08	6,30	29,58	5,18	20,69	39,05	2.569,57	608,58	79,97
ANTALYA	72,10	1.454.857	53,94	41,79	70,20	4,14	2,03	38,56	88,73	83,06	8,31	24,26	13,36	3,81	12,51	1,34	10,35	14,15	2.048,51	363,54	78,91
ARDAHAN	61,10	145.029	25,75	-20,22	29,95	6,11	3,21	68,27	81,22	72,56	3,25	32,09	27,33	0,83	5,10	0,34	6,21	11,38	1.810,06	292,02	0,00
ARTVIN																					
AYDIN	73,70	898.203	49,71	14,21	114,41	3,79	2,12	46,02	85,03	78,04	5,85	26,95	11,12	3,89	10,47	1,94	12,25	16,96	2.722,15	456,78	106,70
BALIKESİR																					
BARTIN	67,10	192.556	24,00	-11,11	92,58	4,94	2,19	55,42	81,89	74,81	3,64	21,17	8,67	2,18	6,96	1,19	8,36	15,42	595,57	112,16	32,98
BATMAN	63,80	407.814	62,39	28,30	87,53	7,64	5,62	57,20	65,29	49,83	4,20	52,62	26,25	1,35	3,07	0,37	3,43	4,41	1.500,95	98,60	8,48
BAYBURT	67,40	101.232	40,83	-9,75	27,07	5,93	3,27	56,72	82,99	74,50	3,85	28,89	13,53	0,99	6,62	0,49	6,72	4,94	1.306,96	213,98	10,08
BİLECİK																					
BİNGÖL																					
BİTLİS																					
BOLU	69,10	564.880	43,82	2,90	51,89	4,51	2,11	48,24	87,01	80,67	5,22	25,04	17,08	2,48	6,66	1,40	9,77	25,76	2.123,87	493,18	38,03
BURDUR	65,90	256.039	52,91	0,74	37,43	3,81	2,11	40,19	87,99	81,73	5,50	16,60	10,24	2,66	8,08	1,60	11,48	27,93	2.803,68	806,77	31,40
BURSA	76,20	1.895.146	74,91	28,62	181,84	4,07	2,00	47,55	89,50	84,37	5,81	33,97	15,11	3,15	10,91	2,33	9,73	20,58	3.120,09	676,94	51,09
ÇANAKKALE	68,50	451.598	43,27	7,29	45,46	3,43	1,77	41,51	87,34	82,22	5,51	21,99	15,04	3,32	8,08	1,93	13,35	18,98	3.180,62	701,28	103,48
ÇANKIRI	65,70	261.743	47,75	8,09	34,95	5,39	2,40	48,29	84,76	78,05	4,25	21,20	11,60	1,80	6,00	0,76	7,34	15,47	1.970,34	518,23	47,64
ÇORUM	67,70	601.678	47,77	-1,92	47,04	4,95	2,81	65,41	79,88	72,85	4,01	31,30	16,90	2,18	6,42	0,76	6,08	23,00	1.771,10	587,09	47,75
DENİZLİ																					
DIYARBAKIR																					
DÜZCE																					
EDİRNE																					
ELAZIĞ																					
ERZİNCAN																					
ERZURUM	63,10	900.626	54,43	10,00	35,57	5,93	3,54	77,53	79,58	69,28	5,05	38,16	16,43	1,04	8,76	0,46	9,15	25,74	1.423,39	131,23	16,99
ESKİŞEHİR																					
GAZİANTEP																					
GİRESUN																					
GÜMÜŞHANE																					
HAKKARİ																					
HATAY	68,90	1.193.998	46,98	12,19	204,87	5,26	3,04	45,92	82,96	74,72	4,69	35,06	26,29	2,60	5,69	1,62	4,74	11,17	1.331,82	136,42	23,89
İÇDİR																					
ISPARTA	67,10	480.517	56,29	16,67	58,06	4,52	2,03	38,56	89,57	83,77	6,07	21,22	11,72	2,71	12,90	1,79	13,80	51,61	1.806,08	382,26	45,85
İSTANBUL																					
İZMİR																					
K.MARAS																					
KARABÜK	67,10	232.549	66,92	-8,13	56,60	4,50	2,11	52,19	85,45	78,35	5,08	28,72	13,97	2,11	7,57	0,95	9,50	23,01	1.155,67	415,73	46,05
KARAMAN	61,40	231.580	54,08	12,24	26,18	4,56	2,83	56,45	87,39	82,20	3,94	31,38	13,71	2,46	6,17	1,21	6,91	8,20	3.783,36	800,90	62,18
KARS	61,10	337.010	40,75	-9,05	33,28	6,30	3,71	61,67	79,81	69,10	4,24	43,88	20,64	1,10	4,21	0,42	6,68	10,83	1.424,99	207,50	3,47
KASTAMONU	63,90	393.893	41,50	-11,96	29,95	4,61	2,36	53,58	77,31	68,58	4,54	20,92	12,23	2,11	8,38	0,79	10,13	38,03	1.858,91	665,48	36,41
KAYSERİ																					
KIRIKKALE	62,00	369.883	72,38	9,04	81,58	5,08	2,38	42,10	87,01	80,09	4,26	36,52	19,91	1,68	4,73	0,95	6,41	14,06	1.884,86	616,73	21,84
KIRKLARELİ																					
KIRŞEHİR																					
KİLİS																					
KOCAELİ																					
KONYA	69,60	2.004.412	57,38	22,37	51,56	5,07	2,85	43,42	87,65	81,47	4,53	37,64	13,14	2,65	7,67	1,48	6,43	14,30	2.039,20	452,30	33,78
KÜTAHYA	67,90	624.071	45,84	12,81	52,11	4,46	2,23	50,88	86,16	79,93	3,95	27,88	10,80	2,13	6,76	0,75	7,98	18,88	1.366,43	317,68	24,47
MALATYA	67,10	790.450	56,01	19,22	67,12	5,56	2,57	42,84	82,42	74,06	5,84	27,55	25,51	1,71	7,87	1,01	10,15	13,56	1.054,61	166,57	21,62
MANİSA																					
MARDİN																					
MERSİN																					
MUĞLA																					
MÜS																					
NEVŞEHİR																					
NİĞDE																					
ORDU	67,30	862.883	44,93	7,10	144,97	5,53	2,72	44,29	79,99	70,95	3,93	32,91	18,11	1,91	4,64	0,63	8,55	14,51	957,69	27,98	29,26
OSMANİYE																					
RİZE																					
SAKARYA	76,20	726.112	60,17	10,13	150,09	4,71	2,28	49,40	88,36	82,03	4,30	35,33	15,27	2,53	6,64	1,51	6,46	15,73	3.075,18	647,32	39,68
SAMSUN	68,90	1.189.724	49,56	4,04	130,98	5,10	2,62	57,69	83,04	75,74	5,15	30,98	17,36	2,56	10,00	1,83	10,78	24,85	1.643,17	396,74	30,82
ŞİRT																					
SİNOP																					
SİVAS																					
SANLIURFA																					
ŞİRNAK																					
TEKİRDAĞ																					
TOKAT	65,30	782.429	46,23	14,15	78,57	5,87	3,01	58,58	81,80	74,67	4,07	27,94	23,21	1,29	5,15	0,58	8,37	15,43	1.482,95	455,56	30,11
TRABZON	68,50	898.995	45,97	20,31	192,75	5,47	2,15	34,67	85,45	77,16	6,05	30,58	16,62	2,36	11,16	1,28	12,08	27,33	789,17	1,20	29,29
TUNCELİ																					
USAK																					
VAN	64,40	772.158	46,79	31,96	40,01	7,73	5,81	71,90	62,68	46,08	4,48	52,77	23,23	0,84	4,87	0,23	6,37	10,55	793,19	74,04	

Tablo A.2 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler (1996) (Devamı)

	KİŞİ BAŞI TAMAMEN YA DA KİSMEN BİTEN YAPİ DEĞERİ (milyon TL.)	Yüz bin kişiye düşen sinema sayını	Yüz bin kişiye düşen sinema bileti sayısı	Yüz bin kişiye düşen tiyatro-opera bileti sayısı	Yüz bin kişiye düşen tiyatro-opera bileti sayısı	Suç işlendiği ile göre cezavine girme oranı (binde)	KİŞİ BAŞI GAYRİ SAĞFI YURTI İÇİ HASILA (milyon TL.)	KİŞİ BAŞI GENEL BÜTÇE GELİRLERİ (milyon TL.)	On bin kişiye düşen toplam banka şube sayısı	KİŞİ BAŞI BANKA MEVDUATI TUTARI (milyon TL.)	KİŞİ BAŞI BANKA KREDİ TUTARI (milyon TL.)	Kırsal kesim kişi başı tarım kredileri tutarı (milyon TL.)	KİŞİ BAŞI TEŞVİK BELGELİ YATIRIMLAR (milyon TL.)	KİŞİ BAŞI KAMU YATIRIMLARI TUTARI (milyon TL.)	KİŞİ BAŞI BELEDİYE GİDERLERİ (milyon TL.)	On bin kişiye düşen toplam motorlu taşıt sayısı	On bin kişiye düşen toplam özel oto sayısı	KİŞİ BAŞI ELEKTRİK TÜKETİM MİKTARI (KWh)	KİŞİ BAŞI İMALAT SANAYİ KATMA DEĞERİ (milyon TL.)
ADANA	83,75	0,37	3.731,73	0,33	5.331,29	0,76	2.764,11	294,27	8,23	512,04	412,57	208,00	355,17	11,92	46,49	934,64	503,53	1.117,05	437,75
ADYİAMAN	34,83	0,00	0,00	0,00	43,59	0,85	1.219,37	53,96	3,47	119,23	59,30	68,05	138,07	14,56	26,95	301,23	177,31	686,34	33,88
AFYON	97,51	0,13	3.398,53	0,00	283,05	1,45	1.588,98	90,46	8,44	455,77	186,78	151,79	183,29	16,72	54,86	598,49	282,36	639,13	108,11
AĞRI																			
AKSARAY	84,59	0,27	1.899,91	0,00	65,14	0,72	1.248,43	81,62	6,79	609,67	83,02	99,42	51,67	12,84	41,73	563,65	284,69	383,51	18,54
AMASYA	100,83	0,28	4.960,98	0,00	494,44	1,08	1.836,41	113,49	9,10	312,48	231,69	228,44	77,84	8,04	47,10	683,07	381,03	689,33	90,11
ANKARA	237,66	0,92	25.916,16	0,35	17.671,54	1,00	3.637,57	1.066,37	14,70	3.472,84	2.832,44	11.035,88	391,60	95,38	125,35	1.524,23	1.225,69	998,40	335,84
ANTALYA	260,40	0,41	10.299,98	0,14	10.176,67	1,33	3.023,77	257,06	10,31	840,57	447,61	182,57	920,36	37,02	87,42	1.543,02	779,62	1.311,03	49,57
ARDAHAN	1,19	0,00	0,00	0,00	124,11	0,69	862,44	40,70	7,58	130,35	126,46	136,72	0,00	6,80	20,31	92,67	55,44	172,69	0,00
ARTVİN																			
AYDIN	242,33	0,67	10.152,94	0,00	729,35	1,66	3.010,38	184,34	13,25	699,72	254,21	141,36	326,74	21,87	59,91	1.213,15	581,96	850,40	148,60
BALIKESİR																			
BARTIN	84,71	0,52	1.454,12	0,00	1.498,26	1,63	1.185,82	107,37	10,39	513,47	75,51	14,66	162,89	23,64	30,32	476,59	297,52	771,70	113,08
BATMAN	20,56	0,00	0,00	0,00	166,01	0,36	1.241,99	51,76	2,94	69,84	30,32	46,34	73,26	10,07	25,02	190,21	113,09	471,95	168,20
BAYBURT	20,31	0,00	0,00	0,00	1.348,39	0,25	953,43	50,19	8,89	321,73	107,58	95,65	46,05	49,47	37,27	333,49	194,60	257,27	12,51
BİLECİK																			
BİNGÖL																			
BİTLİS																			
BOLU	102,85	0,71	5.618,54	0,00	269,97	1,46	2.764,15	191,12	10,09	432,44	140,67	100,88	632,87	24,75	40,24	785,25	417,45	1.088,13	524,75
BURDUR	98,96	0,39	3.083,90	0,00	212,86	1,49	2.408,19	138,08	13,67	539,26	193,62	215,46	51,94	18,54	43,62	1.332,53	614,71	646,53	150,65
BURSA	175,53	0,53	23.761,96	0,21	5.226,62	1,19	3.397,24	525,86	10,50	900,96	810,02	193,90	2.059,28	83,42	61,54	1.037,75	640,59	2.293,95	1.134,02
ÇANAKKALE	246,05	0,22	3.321,54	0,00	517,05	1,43	3.531,51	188,69	13,95	555,34	243,41	158,29	350,81	58,32	48,33	1.013,67	492,14	1.600,59	582,75
ÇANKIRI	106,99	0,38	8.023,15	0,00	133,72	0,61	1.449,48	70,27	8,79	189,00	153,33	196,04	342,75	14,78	33,06	349,69	168,68	388,12	54,92
CORUM	128,59	0,33	1.553,99	0,00	779,99	0,97	2.189,16	93,13	7,31	321,93	189,62	168,95	143,47	26,50	38,53	581,54	286,25	609,81	140,28
DENİZLİ																			
DIYARBAKIR																			
DÜZCE																			
EDİRNE																			
ELAZIĞ																			
ERZİNCAN																			
ERZURUM	65,99	0,11	4.413,60	0,00	642,33	0,56	1.135,35	86,43	5,44	170,04	83,81	67,52	68,44	29,39	35,95	258,40	177,92	358,59	60,48
ESKİŞEHİR																			
GAZİANTEP																			
GİRESUN																			
GÜMÜŞHANE																			
HAKKARİ																			
HATAY	61,32	0,75	7.896,92	0,00	441,37	0,77	2.333,16	245,09	6,70	488,62	196,72	72,81	306,77	14,54	41,02	1.023,06	417,16	2.124,31	210,67
İSPARTA	128,38	0,42	4.536,78	0,00	381,46	1,01	1.838,22	151,19	10,61	550,41	160,09	84,13	192,45	47,83	69,14	862,38	423,98	991,91	193,16
İSTANBUL																			
İZMİR																			
K.MARAS																			
KARABÜK	133,14	0,43	3.928,20	0,00	1.335,20	0,97	1.877,38	204,14	10,75	506,75	80,15	55,14	1.322,76	8,11	50,18	144,10	92,02	134,19	574,05
KARAMAN	193,31	0,00	0,00	0,00	129,54	0,91	3.191,76	108,75	7,34	505,29	127,22	117,97	541,23	75,14	47,87	1.156,58	398,65	618,14	279,83
KARS	6,86	0,00	0,00	0,00	172,10	0,74	924,22	55,11	6,23	197,52	163,46	216,89	48,96	20,69	21,85	260,05	152,67	322,66	11,75
KASTAMONU	95,92	0,25	761,63	0,00	447,58	0,80	1.987,46	139,15	11,93	325,75	148,48	116,82	191,80	78,74	29,30	673,10	408,79	675,39	92,07
KAYSERİ																			
KIRIKKALE	45,21	0,27	5.353,05	0,00	538,01	1,25	3.134,17	219,85	6,22	263,57	91,57	198,57	113,38	89,67	46,69	433,60	282,98	947,42	2.248,10
KIRKLARELİ																			
KİRSEHİR																			
KİLİS																			
KOCAELİ																			
KONYA	156,16	0,15	4.465,15	0,00	391,09	0,81	1.975,61	123,50	6,64	358,27	123,60	108,67	301,13	22,27	49,69	819,78	376,80	1.146,86	200,87
KÜTAHYA	78,84	0,32	5.512,19	0,00	65,70	1,39	2.566,03	191,61	8,33	358,88	130,52	80,96	107,19	21,05	44,55	878,47	517,14	790,19	94,78
MALATYA	46,30	0,13	9.867,80	0,00	670,88	0,78	1.713,80	89,35	5,19	302,63	81,97	79,03	496,55	50,87	32,25	408,41	258,61	655,31	145,52
MANİSA																			
MARDİN																			
MERSİN																			
MÜĞLA																			
MÜS																			
NEVSEHİR																			
NİĞDE																			
ORDU	62,88	0,46	5.076,01	0,12	2.750,20	0,65	1.296,93	83,73	5,91	250,18	166,40	71,06	24,24	5,33	34,99	324,82	196,40	423,53	98,72
OSMANIYE																			
RİZE																			
SAKARYA	107,66	0,28	10.971,45	0,00	528,84	1,92	2.824,71	170,08	8,54	492,32	124,51	85,22	597,85	15,85	58,18	755,31	439,26	807,91	550,27
SAMSUN	61,97	0,34	18.170,26	0,00	169,28	1,17	2.144,19	209,80	7,90	448,62	182,89	124,66	111,63	82,29	42,03	673,46	399,20	624,46	164,20
ŞİLT																			
SİNOP																			
SİVAS																			
SANLIURFA																			
SIRNAK																			
TEKİRDAĞ																			
TOKAT	69,63	0,51	16.436,00	0,00	103,27	0,84	1.535,38	61,34	6,01	171,04	124,45	130,69	61,60	7,29	39,18	421,42	248,25	340,84	67,73
TRABZON	72,11	0,11	333,71	0,22	7.722,74	0,56	1.745,31	136,16	9,23	536,05	163,84	41,62	109,01	27,34	45,09	472,16	265,40	427,21	70,08
TUNCELİ																			
USAK																			
YAN	15,85	0,13	1.515,23	0,00	110,08	0,42	900,09	53,41	2,98	87,04	36,80	31,65	17,29	23,12	26,67	235,56	136,44	224,21	3,00
YALOVA	283,83	0,65	12.961,43	0,00	116,65	0,92	4.467,64	192,10	10,37	779,01	111,69	86,44	247,75	4,23	64,90	203,82	132,66	1.589,86	0,00
YOZGAT	93,76	0,00	0,00	0,00	43,81	0,79	1.225,99	52,09	7,04	315,13	130,02	163,67	19,90	23,80	29,42	244,27	143,16	421,55	44,82
ZONGULDAK	100,35	0,79	16.044,27	0,00	647,65	1,29	3.318,71	438,19	9,99	858,41	142,42	12,51	667,87	33,12	50,64	1.074,94	716,30	2.862,28	828,46

Tablo A.3 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler (1997)

	Doğuşta yaşam beklentisi	Nüfus	Şehirleşme oranı (yüzde)	Nüfus artış hızı (binde)	Nüfus yoğunluğu (kişi/km2)	Ortalama hanehalkı büyüklüğü	Doğurganlık hızı	Bebek ölüm oranı (binde)	Okuryazar oranı (yüzde)	Okuryazar kadın sayısının toplam kadın sayısına oranı (yüzde)	Üniversite bitirenlerin okul bitirenlere oranı (yüzde)	İlköğretim öğretmen başı öğrenci sayısı	Ortaöğretim öğretmen başı öğrenci sayısı	On bin kişiye düşen eczacı sayısı	On bin kişiye düşen hekim sayısı	On bin kişiye düşen dişiçi sayısı	On bin kişiye düşen hemşire sayısı	On bin kişiye düşen hastane yatak sayısı	Kırsal kesim kişi başı tarımsal üretim değeri (milyon TL-)	Kırsal kesim on bin kişiye düşen traktör sayısı	On bin kişiye düşen tamamen ya da kısmen biten daire sayısı
ADANA	65,10	1.753.698	74,68	17,71	126,03	4,85	2,77	49,92	84,57	77,26	6,28	35,71	22,93	3,57	11,27	1,09	9,29	23,45	2.225,82	455,82	29,40
ADIYAMAN	63,90	587.493	50,82	19,98	83,53	6,35	3,95	48,32	75,86	65,36	4,33	32,63	27,76	1,38	4,36	0,36	6,72	9,96	1.246,54	283,54	9,02
AFYON	69,00	789.636	44,43	9,47	55,17	5,16	3,01	52,66	86,48	79,32	4,30	27,73	12,88	2,47	5,80	0,87	6,43	19,86	1.743,60	419,24	39,50
AĞRI																					
AKSARAY	62,80	375.158	48,36	18,08	49,56	5,46	2,92	54,66	83,31	75,30	3,90	34,93	20,02	1,87	6,02	0,56	3,81	10,13	1.923,67	708,17	49,13
AMASYA	65,10	363.430	51,08	1,65	63,87	4,72	2,40	55,74	85,23	78,41	5,17	20,01	11,47	2,67	5,72	0,55	11,97	21,74	2.471,84	679,13	37,94
ANKARA	67,60	3.758.709	88,13	21,37	153,29	3,94	1,95	41,32	92,12	87,71	13,00	25,59	13,48	6,37	29,44	5,01	20,39	38,40	2.739,94	612,98	77,76
ANTALYA	72,10	1.516.943	54,06	41,79	73,20	4,10	2,00	36,80	89,50	84,11	8,92	22,61	12,82	3,76	13,90	1,65	10,42	14,95	1.779,66	362,17	90,13
ARDAHAN	61,10	142.127	26,68	-20,22	29,35	6,00	3,14	70,36	82,05	73,42	3,49	27,44	34,85	1,13	5,63	0,49	8,02	11,61	1.580,49	317,01	0,00
ARTVİN																					
AYDIN	73,70	911.054	50,24	14,21	116,04	3,76	2,12	44,16	85,62	78,78	6,18	24,90	11,24	3,98	10,95	2,12	12,52	16,87	1.976,35	516,00	121,38
BALIKESİR																					
BARTIN	67,10	190.428	24,50	-11,11	91,55	4,88	2,17	51,71	82,42	75,39	3,97	19,21	8,31	2,10	6,98	1,16	7,93	16,12	641,93	195,25	17,80
BATMAN	63,80	419.521	63,41	28,30	90,05	7,63	5,53	55,31	66,66	51,64	4,46	43,88	33,36	1,43	3,36	0,41	4,00	5,58	1.687,11	99,32	5,17
BAYBURT	67,40	100.250	41,23	-9,75	26,81	5,85	3,28	53,23	83,85	75,54	4,11	26,97	12,80	0,90	8,58	0,40	6,28	4,99	1.111,80	321,71	7,68
BİLEÇİK																					
BİNGÖL																					
BITLİS																					
BOLU	69,10	569.796	44,53	2,90	52,34	4,44	2,06	45,45	87,66	81,49	5,56	20,92	16,40	2,60	7,00	1,39	9,78	29,48	2.072,08	544,30	40,45
BURDUR	65,90	256.230	53,30	0,74	37,46	3,76	2,11	38,25	88,41	82,22	5,74	15,95	10,65	2,89	8,66	1,60	13,00	27,90	2.717,28	906,66	39,81
BURSA	76,20	1.950.161	75,36	28,62	187,12	4,03	1,99	45,25	90,05	85,09	6,14	31,36	14,80	3,09	11,10	2,27	9,82	20,00	2.137,41	709,41	50,17
ÇANAKKALE	68,50	454.903	44,02	7,29	45,80	3,40	1,75	39,49	87,88	82,89	5,82	19,79	13,91	3,43	8,22	1,93	14,42	19,52	2.493,04	755,15	109,06
ÇANKIRI	65,70	263.868	48,83	8,09	35,23	5,33	2,37	45,18	85,60	79,02	4,49	19,67	10,33	1,86	5,34	0,80	6,97	15,35	1.898,64	556,85	52,83
ÇORUM	67,70	600.522	48,85	-1,92	46,95	4,88	2,77	61,46	80,67	73,72	4,27	26,08	12,89	2,31	5,79	0,73	5,94	24,96	1.723,81	625,51	49,62
DENİZLİ																					
DIYARBAKIR																					
DÜZCE																					
EDİRNE																					
ELAZIĞ																					
ERZİNCAN																					
ERZURUM	63,10	909.673	55,73	10,00	35,92	5,88	3,53	74,19	80,57	70,57	5,39	32,13	16,37	1,25	9,12	0,49	10,85	32,32	1.254,10	152,38	22,76
ESKİŞEHİR																					
GAZİANTEP																					
GİRESUN																					
GÜMÜŞHANE																					
HAKKARİ																					
HATAY	68,90	1.208.648	46,83	12,19	207,39	5,19	3,03	43,80	83,71	75,69	4,93	32,10	21,48	2,82	6,16	1,61	4,76	12,35	2.477,89	138,00	31,25
İÇİDR																					
İSPARTA	67,10	488.596	56,88	16,67	59,04	4,50	2,03	36,80	90,17	84,58	6,35	20,17	12,44	3,05	12,87	1,64	14,37	50,76	1.548,86	479,45	38,31
İSTANBUL																					
İZMİR																					
K.MARAS																					
KARABÜK	67,10	230.666	67,70	-8,13	56,14	4,37	2,08	48,21	85,82	78,81	5,47	23,17	10,49	2,17	7,59	0,91	8,80	26,14	1.049,08	431,20	59,09
KARAMAN	61,40	234.433	54,92	12,24	26,50	4,51	2,82	54,21	87,97	82,88	4,23	30,56	14,23	2,30	5,80	1,36	6,27	8,10	4.167,37	817,79	75,50
KARS	61,10	333.973	41,47	-9,05	32,98	6,22	3,72	62,49	80,58	69,98	4,52	42,05	23,45	1,20	4,31	0,60	8,41	10,93	1.243,49	233,20	2,84
KASTAMONU	63,90	389.209	42,66	-11,96	29,59	4,54	2,31	51,01	78,17	69,50	4,73	17,97	10,24	2,21	9,28	1,00	9,89	38,49	1.948,16	699,02	50,26
KAYSERİ																					
KIRIKKALE	62,00	373.241	72,88	9,04	82,32	5,03	2,38	39,91	87,53	80,77	4,54	30,62	18,05	1,71	5,71	0,72	6,70	14,74	1.663,21	614,78	19,56
KIRKLARELİ																					
KİRŞEHİR																					
KİLİS																					
KOCAELİ																					
KONYA	69,60	2.049.755	57,80	22,37	52,73	5,04	2,89	41,14	88,25	82,28	4,80	32,80	13,29	2,82	7,74	1,21	6,28	13,98	2.094,38	461,42	40,53
KÜTAHYA	67,90	632.117	46,50	12,81	52,78	4,43	2,22	47,91	86,89	80,80	4,16	27,90	11,10	2,23	6,36	0,78	7,47	19,03	1.297,92	417,95	30,45
MALATYA	67,10	805.788	56,63	19,22	68,43	5,52	2,57	40,73	83,14	74,99	6,23	25,61	18,69	1,92	8,22	0,97	11,81	16,53	1.117,38	204,75	21,26
MANİSA																					
MARDİN																					
MERSİN																					
MUĞLA																					
MUŞ																					
NEVŞEHİR																					
NİĞDE																					
ORDU	67,30	869.033	45,42	7,10	146,01	5,45	2,75	42,34	80,76	71,84	4,16	29,10	18,59	1,99	4,63	0,54	8,18	14,69	1.013,14	32,40	31,08
OSMANİYE																					
RİZE																					
SAKARYA	76,20	733.507	60,33	10,13	151,61	4,66	2,27	47,43	88,98	82,83	4,55	30,42	13,68	2,64	6,42	1,73	6,39	16,32	2.208,47	679,69	53,73
SAMSUN	68,90	1.194.545	50,29	4,04	131,51	5,03	2,60	55,10	83,82	76,67	5,48	29,68	15,18	2,87	10,41	1,98	10,97	24,67	1.777,45	515,63	20,02
ŞİRT																					
SİNOP																					
SİVAS																					
ŞANLIURFA																					
SİRİNAK																					
TEKİRDAĞ																					
TOKAT	65,30	793.580	46,79	14,15	79,69	5,85	3,02	54,84	82,75	75,78	4,30	24,88	14,64	1,40	4,74	0,54	8,01	15,52	1.395,91	486,81	22,38
TRABZON	68,50	917.441	46,74	20,31	196,71	5,41	2,14	33,71	86,20	78,14	6,45	24,86	15,58	2,40	10,71	1,14	11,31	27,60	839,80	1,01	37,98
TUNCELİ																					
UŞAK																					
VAN	64,40	797.233	47,79	31,96	41,31	7,68	5,85	69,00	63,98	47,50	4,75	38,77	28,08	0,92	5,29	0,33	7,84	15,55	649,52	75,2	

Tablo A.3 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler (1997) (Devamı)

	Kişİ başİ tamamen ya da kısmen biten yapı değeri (milyon TL.)	Yüz bin kişİye düşen sinema sayısı	Yüz bin kişİye düşen sinema bileti sayısı	Yüz bin kişİye düşen tiyatro-opera bilet sayısı	Yüz bin kişİye düşen tiyatro-opera bilet sayısı	Suç islendiğı ile göre cezaevine girme oranı (binde)	Kişİ başİ gayri safİ yurt içİ hasıla (milyon TL.)	Kişİ başİ genel bütçe gelirleri (milyon TL.)	On bin kişİye düşen toplam banka şube sayısı	Kişİ başİ banka mevduatı tutarı (milyon TL.)	Kişİ başİ banka kredi tutarı (milyon TL.)	Kırsal kesim kişİ başİ tarım kredileri tutarı (milyon TL.)	Kişİ başİ teşvik belgeli yatırımlar (milyon TL.)	Kişİ başİ kamu yatırımları tutarı (milyon TL.)	Kişİ başİ belediye giderleri (milyon TL.)	On bin kişİye düşen toplam motorlu taşıt sayısı	On bin kişİye düşen toplam özel oto sayısı	Kişİ başİ elektrik tüketim miktarı (KWh)	Kişİ başİ imalat sanayi katma değeri (milyon TL.)
ADANA	88,09	0,40	3.729,55	0,57	10.025,39	0,71	3.286,55	367,37	9,35	665,11	562,90	315,10	676,07	16,38	66,31	1.213,68	637,53	1.527,53	664,56
ADIYAMAN	32,70	0,17	170,21	0,00	58,04	0,71	1.372,61	61,34	3,57	135,87	78,93	63,66	69,26	18,02	27,52	318,40	185,64	731,16	53,63
AFYON	112,43	0,13	4.274,38	0,00	126,51	1,37	1.728,73	110,45	8,61	445,88	238,22	127,59	90,01	24,08	60,84	637,75	300,43	689,89	84,00
AGRI																			
AKSARAY	140,44	0,27	2.132,43	0,00	81,03	0,84	1.635,69	132,77	6,66	588,45	93,67	88,21	471,34	14,93	41,83	610,57	311,92	390,86	18,83
AMASYA	134,55	0,55	14.883,21	0,00	165,09	0,99	2.104,71	126,45	9,08	310,92	287,99	231,37	84,63	16,10	50,60	750,65	418,29	766,71	172,01
ANKARA	261,76	0,93	24.859,84	0,48	16.247,12	0,94	3.326,68	1.300,01	15,38	3.640,90	3.467,86	14.795,00	344,48	118,44	128,39	1.649,25	1.318,42	1.081,33	427,26
ANTALYA	337,38	0,40	11.999,79	0,13	7.848,68	1,39	3.247,46	301,14	10,53	882,15	563,75	176,43	704,63	65,53	79,97	1.637,87	831,31	1.333,36	79,71
ARDAHAN	0,00	0,00	0,00	0,00	126,65	0,66	913,30	56,34	7,74	158,58	139,97	137,42	33,17	9,89	22,01	111,94	64,52	168,34	0,00
ARTVIN																			
AYDIN	295,04	0,55	5.725,35	0,00	150,16	1,79	2.896,53	229,04	13,17	712,19	295,85	120,16	270,60	32,19	60,92	1.294,92	623,55	951,68	206,16
BALIKESİR																			
BARTIN	52,25	0,53	4.206,84	0,00	1.024,01	2,02	1.239,45	125,28	9,98	558,52	107,04	13,92	121,49	40,26	28,97	553,33	336,66	849,90	62,49
BATMAN	30,05	0,00	0,00	0,00	59,59	0,49	1.498,22	61,91	2,86	81,68	23,48	13,09	127,46	10,51	26,58	198,87	110,58	502,90	181,78
BAYBURT	40,12	0,00	0,00	0,00	452,87	0,48	1.046,18	60,50	8,98	435,23	259,81	84,82	14,95	36,30	42,70	359,60	209,98	275,30	0,00
BILECIK																			
BİNGÖL																			
BITLİS																			
BOLU	128,96	0,70	6.300,50	0,00	20,53	1,38	2.890,44	203,63	10,18	442,97	168,61	82,62	488,15	52,80	47,71	847,09	450,79	1.218,79	735,03
BURDUR	136,16	0,78	19.461,82	0,00	88,20	1,41	2.615,68	173,30	13,66	567,97	214,54	196,40	694,70	26,78	49,19	1.424,78	666,24	696,17	43,20
BURSA	191,52	0,62	29.012,99	0,21	5.293,20	1,25	3.310,16	593,09	10,61	897,09	822,82	171,07	1.329,89	89,82	68,70	1.112,44	684,73	2.263,28	1.303,94
ÇANAKKALE	236,14	0,44	3.578,78	0,00	141,57	1,56	3.370,74	252,78	13,85	568,50	280,31	140,32	679,28	69,45	54,86	1.089,68	531,10	1.617,74	397,50
ÇANKIRI	126,90	0,00	0,00	0,00	852,70	0,73	1.447,59	80,51	8,72	206,31	144,23	151,87	86,82	11,51	39,41	360,82	172,74	410,03	51,85
ÇORUM	141,96	0,33	1.431,42	0,00	151,04	1,09	2.215,86	121,70	7,99	357,27	215,73	154,11	139,88	61,70	44,13	638,63	318,87	661,72	93,83
DENİZLİ																			
DIYARBAKIR																			
DÜZCE																			
EDİRNE																			
ELAZIĞ																			
ERZİNCAN																			
ERZURUM	93,40	0,44	27.042,69	0,00	268,89	0,58	1.228,76	96,71	5,72	184,47	85,74	59,93	120,36	35,31	43,52	257,62	184,88	378,82	28,89
ESKİŞEHİR																			
GAZİANTEP																			
GİRESUN																			
GÜMÜŞHANE																			
HAKKARİ																			
HATAY	79,39	0,58	8.506,28	0,00	122,95	0,87	2.448,45	275,84	7,12	482,39	244,30	60,74	224,42	17,13	42,84	1.074,58	439,52	2.213,53	262,72
İÇİDR																			
İSPARTA	117,30	0,20	7.477,96	0,00	66,93	1,20	1.919,14	178,56	10,64	584,19	172,86	66,51	252,60	59,18	71,54	917,36	451,80	1.049,50	184,43
İSTANBUL																			
İZMİR																			
K.MARAS																			
KARABÜK	174,04	0,43	5.246,11	0,00	133,53	1,02	2.606,36	257,52	11,27	522,21	112,53	50,98	82,06	7,23	54,70	236,23	144,45	984,92	2.627,33
KARAMAN	244,36	0,00	0,00	0,00	115,17	1,25	3.335,08	129,26	7,25	458,31	167,83	111,00	642,04	29,11	51,83	1.253,84	442,94	758,59	442,98
KARS	5,95	0,00	0,00	0,00	55,69	0,77	971,95	65,72	6,29	195,28	175,32	206,28	232,48	31,65	28,40	274,33	160,28	378,72	17,41
KASTAMONU	135,68	0,26	256,93	0,00	55,24	0,86	2.321,84	156,68	12,33	381,72	170,58	112,27	168,11	66,92	41,01	721,10	433,44	794,41	137,35
KAYSERİ																			
KIRIKKALE	54,40	0,27	5.358,47	0,00	509,06	1,38	3.113,92	329,10	6,16	268,29	110,90	200,95	60,50	66,80	57,67	450,41	288,71	945,70	2.457,18
KIRKLARELİ																			
KİRSEHİR																			
KİLİS																			
KOCAELİ																			
KONYA	203,33	0,20	22.156,45	0,00	360,53	0,83	2.154,43	152,11	6,73	360,57	152,54	105,70	240,67	27,41	69,11	880,40	410,14	1.217,11	245,15
KÜTAHYA	77,84	0,32	20.130,31	0,00	49,67	1,10	2.287,13	199,56	8,23	365,04	134,62	72,82	221,76	31,88	48,96	921,29	537,23	834,71	80,59
MALATYA	61,44	0,12	5.088,19	0,12	219,16	0,77	1.851,07	111,07	5,58	304,39	125,71	91,18	257,73	38,20	42,24	427,05	267,89	707,46	185,01
MANİŞA																			
MARDİN																			
MERSİN																			
MUĞLA																			
MUŞ																			
NEVSEHİR																			
NİĞDE																			
ORDU	73,59	0,58	3.388,82	0,00	184,23	0,67	1.443,98	100,26	5,87	259,85	154,22	62,77	37,45	11,64	39,58	361,08	219,29	473,88	128,86
OSMANİYE																			
RİZE																			
SAKARYA	162,19	0,27	15.541,78	0,00	104,29	1,66	2.617,87	212,47	8,45	508,77	149,55	77,51	619,76	19,34	60,52	820,91	478,02	908,90	450,88
SAMSUN	40,93	0,42	11.701,20	0,08	259,51	1,27	2.204,12	243,68	7,95	480,46	241,33	128,06	45,87	73,48	45,97	723,61	423,14	666,64	169,56
ŞİRT																			
SİNOP																			
SİVAS																			
ŞANLIURFA																			
SİRİNAK																			
TEKİRDAĞ																			
TOKAT	57,70	0,50	11.656,04	0,00	33,01	0,92	1.690,99	74,32	5,92	180,75	132,76	125,06	124,78	9,27	38,30	452,52	267,69	360,58	118,09
TRABZON	103,71	0,11	762,99	0,22	4.819,60	0,46	1.915,02	148,27	9,16	560,99	228,35	40,87	62,18	35,94	52,93	503,40	282,08	442,35	77,83
TUNCELİ																			
UŞAK																			
VAN	17,46	0,13	1.555,38	0,00	237,32	0,50	965,88	70,00	3,01	110,59	42,05	27,47	30,32	26,44	27,61	242,58	138,18	278,04	6,40
YALOVA	407,45	1,90	57.157,86	0,00	113,47	1,13	4.957,56	358,66	10,78	898,27	194,21	82,09	343,32	20,61	70,00	358,34	229,53	1.106,84	2.003,39
YOZGAT	97,78	0,00	0,00	0,00	47,71	0,78	1.138,85	65,17	7,08	297,98	138,76	159,10	139,95	35,20	30,37	262,39	153,98	446,03	36,28
ZONGULDAK	44,78	0,80	24.243,93	0,00	223,99	1,44	3.515,76	477,38											

Tablo A.4 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler (1998)

	Doğuşta yaşam beklentisi	Nüfus	Şehirleşme oranı (yüzde)	Nüfus artış hızı (binde)	Nüfus yoğunluğu (kişi/km2)	Ortalama hanehalkı büyüklüğü	Doğurganlık hızı	Bebek ölüm oranı (binde)	Okuryazar oranı (yüzde)	Okuryazar kadın sayısının toplam kadın sayısına oranı (yüzde)	Üniversite bitirenlerin okul bitirenlere oranı (yüzde)	İlköğretim öğretmen başı öğrenci sayısı	Ortaöğretim öğretmen başı öğrenci sayısı	On bin kişiye düşen eczacı sayısı	On bin kişiye düşen hekim sayısı	On bin kişiye düşen dişi sayısı	On bin kişiye düşen hemşire sayısı	On bin kişiye düşen hastane yatak sayısı	Kırsal kesim kişi başı yıllık ortalama gelir (milyon TL.)	Kırsal kesim on bin kişiye düşen traktör sayısı	On bin kişiye düşen tamamen ya da kısmen biten daire sayısı
ADANA	65,10	1.785.031	74,98	17,71	128,28	4,79	2,74	47,86	85,34	78,25	6,66	34,44	20,71	3,57	11,89	1,12	9,45	24,86	2.764,53	452,81	18,00
ADIYAMAN	63,90	599.347	51,96	19,98	85,22	6,32	3,85	46,11	77,16	67,05	4,63	30,34	26,20	1,33	4,19	0,45	6,81	11,01	1.331,48	305,70	12,90
AFYON	69,00	797.150	44,87	9,47	55,69	5,10	2,95	49,97	87,07	80,03	4,55	28,93	12,58	2,58	6,34	0,88	6,81	22,08	1.908,16	463,94	38,99
AĞRI																					
AKSARAY	62,80	382.001	49,08	18,08	50,46	5,40	2,89	52,34	84,31	76,48	4,20	30,20	19,39	2,07	6,26	0,81	4,29	12,30	2.082,70	706,67	26,75
AMASYA	65,10	364.029	51,98	1,65	63,98	4,65	2,38	52,66	85,95	79,23	5,46	17,82	12,40	2,69	5,44	0,58	12,09	21,01	2.830,65	936,74	33,40
ANKARA	67,60	3.839.914	88,20	21,37	156,60	3,90	1,93	39,47	92,50	88,24	13,58	25,66	13,66	6,61	30,18	5,14	20,45	38,65	2.935,20	620,61	67,38
ANTALYA	72,10	1.581.678	54,19	41,79	76,32	4,06	1,98	35,13	90,28	85,18	9,58	24,93	13,58	3,98	14,54	1,83	10,94	14,96	1.945,44	354,23	67,51
ARDAHAN	61,10	139.282	27,65	-20,22	28,77	5,90	3,08	72,50	82,89	74,29	3,76	27,63	23,34	0,93	5,96	0,50	9,48	11,85	1.573,05	366,86	0,00
ARTVİN																					
AYDIN	73,70	924.088	50,77	14,21	117,70	3,73	2,12	42,37	86,22	79,53	6,52	25,03	11,54	4,06	11,28	2,08	13,19	18,36	2.485,73	515,97	57,29
BALIKESİR																					
BARTIN	67,10	188.323	25,01	-11,11	90,54	4,81	2,15	48,25	82,95	75,98	4,33	19,30	8,45	2,18	7,01	1,38	9,40	16,30	449,74	200,60	4,73
BATMAN	63,80	431.565	64,46	28,30	92,63	7,62	5,44	53,48	68,07	53,50	4,74	44,77	23,90	1,30	3,15	0,46	4,68	5,42	1.399,12	100,17	6,37
BAYBURT	67,40	99.277	41,64	-9,75	26,55	5,77	3,28	49,95	84,72	76,60	4,39	24,96	15,57	0,91	8,06	0,60	7,05	5,04	1.280,47	278,16	9,07
BİLECEK																					
BİNGÖL																					
BITLİS																					
BOLU	69,10	574.772	45,25	2,90	52,79	4,37	2,02	42,82	88,31	82,33	5,91	23,32	17,47	2,84	7,36	1,58	10,73	29,84	3.471,78	564,62	41,89
BURDUR	65,90	256.421	53,69	0,74	37,49	3,72	2,12	36,42	88,83	82,72	5,99	15,44	10,48	2,77	9,16	1,64	13,92	27,88	3.070,65	924,62	25,08
BURSA	76,20	2.006.772	75,82	28,62	192,55	3,99	1,99	43,06	90,61	85,81	6,49	33,33	16,48	3,03	11,92	2,28	10,58	19,94	2.747,84	709,00	43,73
ÇANAKKALE	68,50	458.233	44,79	7,29	46,13	3,36	1,72	37,57	88,42	83,56	6,16	19,97	14,23	3,62	7,97	1,83	14,40	19,82	2.758,76	775,84	70,71
ÇANKIRI	65,70	266.011	49,94	8,09	35,52	5,27	2,33	42,27	86,44	80,00	4,74	20,63	9,42	2,22	5,94	0,79	7,63	15,22	2.089,24	575,12	36,95
CORUM	67,70	599.369	49,95	-1,92	46,85	4,81	2,74	57,76	81,48	74,60	4,54	24,60	14,01	2,39	5,67	0,83	5,87	25,01	1.880,24	646,53	39,86
DENİZLİ																					
DIYARBAKIR																					
DÜZCE																					
EDİRNE																					
ELAZIĞ																					
ERZİNCAN																					
ERZURUM	63,10	918.811	57,05	10,00	36,28	5,83	3,53	70,99	81,58	71,88	5,75	31,93	15,01	1,25	9,65	0,53	10,54	32,00	1.473,26	167,42	19,27
ESKİŞEHİR																					
GAZİANTEP																					
GİRESUN																					
GÜMÜŞHANE																					
HAKKARİ																					
HATAY	68,90	1.223.477	46,67	12,19	209,93	5,12	3,01	41,77	84,48	76,68	5,18	31,44	23,03	2,94	6,42	1,65	5,10	11,42	1.448,94	140,65	21,59
İÇİDR																					
İSPARTA	67,10	496.811	57,48	16,67	60,03	4,48	2,04	35,13	90,78	85,39	6,64	22,18	11,90	3,08	13,61	1,87	15,94	51,93	2.164,15	492,62	31,86
İSTANBUL																					
İZMİR																					
K.MARAS																					
KARABÜK	67,10	228.798	68,48	-8,13	55,68	4,25	2,05	44,53	86,18	79,26	5,89	22,92	10,18	2,36	8,39	0,92	9,97	26,36	1.065,45	472,78	33,92
KARAMAN	61,40	237.320	55,77	12,24	26,83	4,45	2,80	52,05	88,55	83,57	4,55	27,79	12,60	2,44	6,87	1,26	6,32	8,01	4.683,46	907,03	44,92
KARS	61,10	330.963	42,21	-9,05	32,68	6,15	3,74	63,31	81,36	70,87	4,82	33,33	21,31	1,21	4,56	0,57	8,31	11,33	1.294,01	254,12	2,60
KASTAMONU	63,90	384.581	43,86	-11,96	29,24	4,47	2,27	48,55	79,04	70,43	4,94	19,78	11,59	2,24	8,35	0,94	9,59	38,95	1.947,38	744,31	37,65
KAYSERİ																					
KIRIKKALE	62,00	376.629	73,38	9,04	83,07	4,97	2,39	37,83	88,06	81,46	4,85	27,41	16,61	1,70	6,53	0,69	7,49	14,60	1.858,30	629,07	9,13
KIRKLARELİ																					
KIRŞEHİR																					
KİLİS																					
KOCAELİ																					
KONYA	69,60	2.096.124	58,22	22,37	53,92	5,02	2,92	38,98	88,85	83,09	5,08	33,34	13,50	2,89	8,18	1,36	6,32	14,17	2.400,31	479,05	34,22
KÜTAHYA	67,90	640.265	47,17	12,81	53,46	4,40	2,21	45,11	87,61	81,69	4,39	29,72	11,74	2,23	5,90	0,87	7,37	18,79	1.336,74	424,04	27,36
MALATYA	67,10	821.424	57,26	19,22	69,75	5,48	2,57	38,72	83,87	75,94	6,64	26,16	16,89	2,05	8,67	1,06	11,81	16,58	1.509,41	205,57	30,20
MANİSA																					
MARDİN																					
MERSİN																					
MUĞLA																					
MUŞ																					
NEVŞEHİR																					
NİĞDE																					
ORDU	67,30	875.227	45,92	7,10	147,05	5,38	2,77	40,48	81,53	72,75	4,41	30,80	16,52	2,06	4,59	0,57	8,58	16,19	1.294,11	33,74	29,26
OSMANİYE																					
RİZE																					
SAKARYA	76,20	740.977	60,49	10,13	153,16	4,61	2,25	45,55	89,60	83,64	4,82	31,35	14,50	2,73	6,50	1,81	6,63	16,29	3.001,50	689,88	40,53
SAMSUN	68,90	1.199.385	51,03	4,04	132,05	4,95	2,59	52,62	84,61	77,61	5,83	30,42	14,59	3,03	10,81	1,98	10,91	24,99	1.916,72	525,90	18,23
ŞİRT																					
SİNOP																					
SİVAS																					
ŞANLIURFA																					
SİRİNAK																					
TEKİRDAĞ																					
TOKAT	65,30	804.889	47,36	14,15	80,83	5,83	3,03	51,34	83,71	76,90	4,53	28,51	13,95	1,49	4,32	0,53	7,96	15,31	1.492,01	495,95	13,50
TRABZON	68,50	936.266	47,52	20,31	200,74	5,35	2,13	32,78	86,96	79,13	6,88	25,10	14,96	2,35	10,83	1,14	12,64	27,04	898,85	0,98	30,85
TUNCELİ																					
USAK																					
VAN	64,40	823.121	48,82	31,96	42,65	7,63	5,90	66,22	65,31	48,96	5,03	47,68	28,93	0,90	5,38	0,39	7,39	15,06	726,98	75,08	

Tablo A.4 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler (1998) (Devamı)

	Kırsal başı tamamen ya da kısmen biten yapı değeri (milyon TL.)	Yüz bin kişiye düşen sinema sayısı	Yüz bin kişiye düşen sinema bileti sayısı	Yüz bin kişiye düşen tiyatro-opera bilet sayısı	Yüz bin kişiye düşen tiyatro-opera bilet bileti sayısı	Suç işlendiği ile göre cezaevine girme oranı (binde)	Kırsal başı gayri safi yurt içi hasıla (milyon TL.)	Kırsal başı genel bütçe gelirleri (milyon TL.)	On bin kişiye düşen toplam banka şube sayısı	Kırsal başı banka mevduatı tutarı (milyon TL.)	Kırsal başı banka kredi tutarı (milyon TL.)	Kırsal kesim kişi başı tarım kredileri tutarı (milyon TL.)	Kırsal başı teşvik bütçesi yatırımları (milyon TL.)	Kırsal başı kamu yatırımları tutarı (milyon TL.)	Kırsal başı belediye giderleri (milyon TL.)	On bin kişiye düşen toplam motorlu taşıt sayısı	On bin kişiye düşen toplam özel oto sayısı	Kırsal başı elektrik tüketim miktarı (KWH)	Kırsal başı imalat sanayi katma değeri (milyon TL.)
ADANA	72,67	0,56	15.784,04	0,28	5.473,41	0,84	3.291,79	384,00	9,64	728,53	562,02	367,02	316,54	12,44	82,72	1.256,99	682,50	1.549,04	562,86
ADIYAMAN	39,03	0,17	1.501,64	0,00	56,23	0,64	1.297,68	61,09	3,84	138,09	93,62	64,63	105,24	18,16	28,54	338,40	194,16	790,35	73,71
AFYON	125,32	0,13	3.895,38	0,00	124,07	1,30	1.821,98	118,09	8,78	434,05	213,42	124,11	84,95	17,37	62,63	676,16	317,87	767,53	214,07
AGRI																			
AKSARAY	98,32	0,26	3.088,99	0,00	354,45	0,61	1.549,81	109,77	6,81	562,05	90,98	82,48	39,69	17,47	46,89	658,27	339,29	466,42	29,12
AMASYA	93,31	0,27	3.571,15	0,00	616,98	0,83	2.323,10	134,55	9,07	323,96	291,17	264,37	42,56	5,19	58,94	817,35	451,64	827,38	97,47
ANKARA	262,44	0,94	43.974,42	0,49	14.142,50	1,45	3.563,93	1.573,29	16,20	3.907,19	2.131,96	2.089,48	185,38	69,94	135,39	1.766,60	1.401,11	1.121,66	460,74
ANTALYA	272,69	1,26	27.847,82	0,19	11.256,71	1,24	3.238,56	313,92	11,95	885,40	546,71	190,90	337,30	62,55	78,45	1.695,39	858,78	2.008,02	67,12
ARDAHAN	0,00	0,00	0,00	0,00	1.615,42	0,90	1.036,48	85,35	7,90	206,33	140,99	145,07	12,75	9,50	20,40	148,55	79,19	196,13	0,00
ARTVIN																			
AYDIN	157,69	0,54	30.496,97	0,00	367,93	1,57	3.065,67	226,95	13,74	754,77	267,10	151,12	123,19	23,70	73,05	1.354,16	656,25	1.030,28	142,36
BALIKESİR																			
BARTIN	17,90	0,53	3.009,72	0,00	955,80	1,58	1.291,03	144,89	10,09	526,34	111,49	15,00	165,00	17,85	40,38	616,86	372,13	816,38	95,91
BATMAN	19,20	0,00	0,00	0,00	216,42	0,34	1.492,26	56,56	3,01	94,70	25,40	11,02	51,28	9,87	34,70	204,30	109,14	557,52	162,13
BAYBURT	34,13	0,00	0,00	0,00	1.961,17	0,23	1.188,48	68,60	9,07	304,27	123,81	100,79	86,39	10,09	46,23	387,60	223,31	316,58	2,11
BILECIK																			
BINGOL																			
BITLİS																			
BOLU	143,39	1,04	15.310,43	0,00	378,41	1,36	3.390,25	219,85	10,44	493,13	165,45	80,02	198,20	42,26	52,41	904,55	481,25	1.270,57	970,64
BURDUR	105,37	0,78	24.834,19	0,00	1.350,52	1,20	2.904,72	183,18	14,04	630,06	177,42	177,89	104,83	18,37	50,40	1.492,00	704,43	821,35	181,35
BURSA	175,92	0,50	17.704,15	0,15	4.285,19	1,45	3.440,39	656,80	10,96	928,56	759,76	177,23	332,03	228,31	86,63	1.176,39	724,03	2.264,77	1.313,11
ÇANAKKALE	162,01	0,65	37.274,27	0,00	496,69	2,37	3.577,40	248,26	14,18	616,42	234,41	132,38	313,03	66,02	65,24	1.147,52	565,17	1.683,67	422,81
ÇANKIRI	106,82	0,00	0,00	0,00	784,55	0,73	1.659,59	88,12	8,65	216,19	143,45	156,59	189,05	9,11	43,01	379,50	181,95	435,20	149,77
ÇORUM	151,01	0,33	1.902,00	0,00	1.146,54	0,99	2.306,61	115,78	8,18	361,05	221,57	177,28	150,98	65,33	51,33	694,13	349,38	695,16	156,02
DENİZLİ																			
DİYARBAKIR																			
DÜZCE																			
EDİRNE																			
ELAZIĞ																			
ERZİNCAN																			
ERZURUM	58,81	0,22	16.325,45	0,11	2.699,47	0,65	1.290,48	97,04	5,77	184,19	85,77	68,76	65,62	27,00	45,56	262,13	197,00	395,36	36,19
ESKİŞEHİR																			
GAZİANTEP																			
GİRESUN																			
GÜMÜŞHANE																			
HAKKARİ																			
HATAY	58,64	0,65	12.180,69	0,00	759,80	0,81	2.428,96	261,58	7,27	571,72	212,15	55,66	68,26	10,57	49,78	1.121,35	458,12	2.192,96	350,80
İÇİDR																			
İSPARTA	115,33	0,20	2.012,84	0,00	777,36	1,57	2.216,23	178,37	10,27	568,97	139,45	64,77	78,56	45,01	76,59	970,13	479,52	1.086,87	217,12
İSTANBUL																			
İZMİR																			
K.MARAS																			
KARABÜK	127,47	0,00	0,00	0,00	710,67	0,97	2.515,95	214,92	11,80	527,53	158,61	60,62	366,98	8,28	73,01	306,30	183,92	1.376,52	3.551,45
KARAMAN	136,18	0,00	0,00	0,00	237,23	0,80	3.275,56	123,18	8,01	409,10	152,09	103,31	371,67	16,11	64,51	1.310,30	474,97	809,66	518,56
KARS	9,27	0,30	14.956,36	0,00	515,47	1,17	1.168,19	70,24	6,35	211,27	219,58	264,17	73,40	28,18	29,99	294,44	169,96	433,64	15,90
KASTAMONU	113,73	0,26	2.600,23	0,00	194,76	0,79	2.505,39	168,28	12,48	421,54	175,79	128,91	106,93	46,00	43,18	783,58	465,91	841,56	139,69
KAYSERİ																			
KIRIKKALE	43,42	0,27	3.531,33	0,00	0,00	1,12	2.751,53	255,44	6,11	252,69	118,41	209,67	213,34	37,33	70,38	469,67	296,50	898,34	2.443,93
KIRKLARELİ																			
KIRSEHİR																			
KİLİS																			
KOCAELİ																			
KONYA	191,13	0,19	12.475,41	0,05	1.848,65	0,87	2.253,21	155,07	6,92	377,63	129,98	105,21	128,78	16,24	70,86	938,05	440,65	827,35	197,77
KÜTAHYA	72,45	0,47	7.992,78	0,00	127,45	0,99	2.257,20	188,87	8,75	367,10	130,33	65,77	48,37	15,31	48,61	964,02	558,02	865,65	180,99
MALATYA	75,27	0,12	5.478,29	0,00	373,25	0,61	1.852,94	111,95	5,72	323,76	163,18	123,13	109,17	30,65	45,74	458,42	282,44	734,71	176,88
MANİSA																			
MARDİN																			
MERSİN																			
MUĞLA																			
MÜS																			
NEVSEHİR																			
NİĞDE																			
ORDU	62,91	0,46	12.388,56	0,11	1.756,46	0,38	1.488,96	113,07	5,83	283,14	170,93	70,72	124,61	14,03	44,75	407,31	245,02	528,95	127,92
OSMANİYE																			
RİZE																			
SAKARYA	153,20	0,40	24.528,42	0,00	80,70	1,90	2.972,75	217,41	9,18	511,42	140,58	87,99	291,19	15,37	167,31	877,69	510,08	1.004,42	453,72
SAMSUN	40,83	0,50	11.876,17	0,08	1.615,75	1,08	2.275,76	212,78	8,09	494,04	261,61	130,95	73,63	42,02	70,50	785,81	455,63	808,84	153,61
ŞİRT																			
SİNOP																			
SİVAS																			
ŞANLIURFA																			
SİRİNAK																			
TEKİRDAĞ																			
TOKAT	42,92	0,50	32.408,18	0,00	200,03	0,78	1.880,87	78,41	5,96	179,07	129,05	134,71	42,69	9,07	43,67	485,63	285,11	426,31	208,96
TRABZON	92,59	0,11	149,53	0,21	4.401,10	0,43	1.932,83	154,07	9,08	557,88	200,62	44,11	83,41	26,44	59,73	531,13	296,21	491,89	74,10
TUNCELİ																			
UŞAK																			
VAN	20,55	0,12	1.275,63	0,12	3.793,85	0,53	1.066,17	72,18	3,16	110,98	40,69	31,05	69,11	14,74	32,16	259,15	144,07	262,81	16,41
YALOVA	229,93	1,24	45.862,79	0,00	112,84	1,56	4.607,14	344,61	12,40	964,92	172,30	111,17	1.042,13	13,76	87,43	474,19	299,53	3.694,86	1.690,90
YOZGAT	84,16	0,00	0,00	0,00	131,23	0,66	1.287,11	76,05	7,11	284,14	131,65	155,64	273,13	24,07	34,86	278,19	160,63	491,06	50,23
ZONGULDAK	63,36	1,12	26.131,01	0,00															

Tablo A.5 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler (1999)

	Doğuşta yaşam beklentisi	Nüfus	Şehirleşme oranı (yüzde)	Nüfus artış hızı (binde)	Nüfus yoğunluğu (kişi/km2)	Ortalama hanehalkı büyüklüğü	Doğurganlık hızı	Bebek ölüm oranı (binde)	Okuryazar oranı (yüzde)	Okuryazar kadın sayısının toplam kadın sayısına oranı (yüzde)	Üniversite bitirenlerin okul bitirenlere oranı (yüzde)	İlköğretim öğretmen başı öğrenci sayısı	Ortaöğretim öğretmen başı öğrenci sayısı	On bin kişiye düşen eczacı sayısı	On bin kişiye düşen hekim sayısı	On bin kişiye düşen dışçı sayısı	On bin kişiye düşen hemşire sayısı	On bin kişiye düşen hastane yatak sayısı	Kırsal kesim kişi başı tarımsal üretim değeri (milyon TL-)	Kırsal kesim on bin kişiye düşen traktör sayısı	On bin kişiye düşen tamamen ya da kısmen biten daire sayısı
ADANA	65,10	1.816.925	75,28	17,71	130,57	4,73	2,71	45,89	86,10	79,25	7,07	35,15	20,98	3,58	11,90	1,17	8,92	24,48	2.369,42	447,92	22,84
ADIYAMAN	63,90	611.440	53,13	19,98	86,94	6,29	3,75	44,01	78,49	68,79	4,95	31,97	26,70	1,36	4,73	0,29	6,77	10,79	1.262,52	316,49	8,06
AFYON	69,00	804.736	45,32	9,47	56,22	5,04	2,88	47,42	87,66	80,75	4,82	27,52	12,48	2,57	7,33	0,88	6,62	23,11	1.886,74	474,64	32,79
AĞRI																					
AKSARAY	62,80	388.969	49,81	18,08	51,38	5,33	2,87	50,12	85,32	77,68	4,52	26,15	16,06	2,24	7,48	0,77	4,81	12,08	1.812,01	707,77	26,56
AMASYA	65,10	364.628	52,90	1,65	64,08	4,59	2,36	49,75	86,66	80,05	5,76	18,95	12,68	2,77	6,75	1,18	11,77	20,98	2.662,13	1.010,60	45,47
ANKARA	67,60	3.922.874	88,27	21,37	159,98	3,86	1,92	37,69	92,88	88,78	14,19	25,95	13,97	6,83	30,96	5,65	21,34	38,70	2.748,16	615,40	68,22
ANTALYA	72,10	1.649.176	54,32	41,79	79,58	4,02	1,95	33,53	91,07	86,26	10,28	25,84	16,08	3,98	14,24	1,75	11,02	16,92	1.751,12	353,19	53,60
ARDAHAN	61,10	136.495	28,66	-20,22	28,19	5,80	3,01	74,72	83,74	75,16	4,04	28,10	19,30	0,95	7,55	0,44	9,60	12,09	2.233,31	402,01	0,00
ARTVIN																					
AYDIN	73,70	937.310	51,32	14,21	119,39	3,71	2,12	40,65	86,83	80,29	6,89	25,20	12,42	4,13	11,92	2,75	12,79	18,11	2.101,50	536,11	74,46
BALIKESİR																					
BARTIN	67,10	186.242	25,53	-11,11	89,54	4,75	2,13	45,01	83,49	76,57	4,72	19,49	9,44	2,36	7,95	1,45	8,64	16,48	630,25	204,64	5,42
BATMAN	63,80	443.954	65,52	28,30	95,29	7,61	5,35	51,71	69,50	55,44	5,04	46,39	25,56	0,97	4,05	0,47	5,20	4,82	1.215,23	99,97	5,34
BAYBURT	67,40	98.314	42,06	-9,75	26,29	5,69	3,29	46,88	85,60	77,67	4,69	26,38	16,05	0,92	9,15	0,41	7,32	10,17	1.424,01	293,32	12,92
BİLECEK																					
BİNGÖL																					
BITLİS																					
BOLU	69,10	579.808	45,98	2,90	53,26	4,30	1,97	40,34	88,97	83,18	6,29	24,95	21,86	2,90	7,74	0,91	10,97	29,75	3.204,59	567,35	24,35
BURDUR	65,90	256.611	54,08	0,74	37,52	3,68	2,12	34,67	89,25	83,22	6,25	16,14	10,53	3,20	10,37	1,48	13,72	27,86	3.091,54	937,95	17,42
BURSA	76,20	2.065.027	76,28	28,62	198,14	3,95	1,98	40,98	91,16	86,54	6,86	32,87	15,43	3,29	12,06	2,16	10,52	19,38	2.869,56	738,48	30,49
ÇANAKKALE	68,50	461.587	45,57	7,29	46,47	3,32	1,70	35,74	88,96	84,24	6,52	20,47	15,11	3,70	8,64	1,93	14,97	19,67	2.514,92	795,63	60,18
ÇANKIRI	65,70	268.171	51,07	8,09	35,80	5,21	2,30	39,55	87,30	80,99	5,00	21,83	11,28	2,24	6,71	0,75	8,02	17,90	1.953,79	585,11	17,75
CORUM	67,70	598.217	51,08	-1,92	46,76	4,74	2,70	54,27	82,29	75,50	4,84	25,91	14,42	2,41	6,69	0,84	5,82	25,06	1.821,46	696,07	36,51
DENİZLİ																					
DIYARBAKIR																					
DÜZCE																					
EDİRNE																					
ELAZIĞ																					
ERZİNCAN																					
ERZURUM	63,10	928.041	58,41	10,00	36,65	5,78	3,52	67,93	82,61	73,21	6,13	32,86	15,77	1,15	10,88	0,47	10,94	31,95	1.711,98	174,95	17,05
ESKİŞEHİR																					
GAZİANTEP																					
GİRESUN																					
GÜMÜŞHANE																					
HAKKARİ																					
HATAY	68,90	1.238.489	46,52	12,19	212,51	5,05	2,99	39,84	85,24	77,68	5,45	31,89	23,04	2,91	6,60	1,99	5,47	12,09	1.189,44	143,11	16,12
İÇİDR																					
ISPARTA	67,10	505.164	58,09	16,67	61,04	4,46	2,04	33,53	91,39	86,22	6,94	22,15	12,44	3,05	14,05	1,94	15,94	53,05	2.034,31	500,92	28,11
İSTANBUL																					
İZMİR																					
K.MARAS																					
KARABÜK	67,10	226.945	69,28	-8,13	55,23	4,13	2,02	41,14	86,55	79,73	6,35	19,20	11,32	2,42	8,90	1,41	10,05	26,57	1.223,43	496,09	27,41
KARAMAN	61,40	240.243	56,64	12,24	27,16	4,39	2,79	49,99	89,13	84,25	4,89	26,67	12,66	2,66	8,37	1,37	6,33	7,91	4.634,14	926,46	46,24
KARS	61,10	327.980	42,97	-9,05	32,39	6,07	3,75	64,15	82,15	71,78	5,14	35,16	22,84	1,10	5,58	0,55	7,84	11,43	1.547,87	267,31	2,23
KAŞTAMONU	63,90	380.007	45,08	-11,96	28,89	4,41	2,22	46,22	79,91	71,37	5,15	20,30	11,73	2,39	9,37	0,97	9,71	39,42	2.068,44	792,15	44,10
KAYSERİ																					
KIRIKKALE	62,00	380.048	73,88	9,04	83,82	4,92	2,39	35,87	88,59	82,15	5,17	25,87	16,74	1,63	8,10	0,84	7,18	16,05	1.688,77	640,62	9,29
KIRKLARELİ																					
KIRŞEHİR																					
KİLİS																					
KOCAELİ																					
KONYA	69,60	2.143.541	58,64	22,37	55,14	4,99	2,96	36,94	89,46	83,91	5,39	33,40	15,04	2,75	8,55	1,58	6,27	14,33	2.019,85	495,42	37,22
KÜTAHYA	67,90	648.520	47,85	12,81	54,15	4,37	2,20	42,48	88,35	82,59	4,62	27,93	13,26	2,21	6,51	0,69	7,59	18,55	1.446,91	437,42	20,74
MALATYA	67,10	837.364	57,89	19,22	71,11	5,44	2,56	36,81	84,61	76,89	7,08	24,91	17,16	1,78	9,64	1,28	11,27	16,27	1.249,37	219,31	23,49
MANİSA																					
MARDİN																					
MERSİN																					
MUĞLA																					
MUŞ																					
NEVŞEHİR																					
NİĞDE																					
ORDU	67,30	881.465	46,42	7,10	148,10	5,31	2,79	38,70	82,31	73,67	4,66	30,61	16,07	2,06	5,38	0,40	8,99	16,64	1.326,42	53,06	28,44
OSMANİYE																					
RİZE																					
SAKARYA	76,20	748.524	60,65	10,13	154,72	4,56	2,24	43,74	90,22	84,46	5,09	30,51	11,13	2,78	6,57	1,75	5,18	17,19	2.951,83	681,30	31,85
SAMSUN	68,90	1.204.244	51,78	4,04	132,58	4,88	2,57	50,26	85,41	78,56	6,20	29,79	19,99	2,92	10,81	1,70	11,13	26,80	2.020,91	537,65	21,59
ŞİRT																					
SİNOP																					
SİVAS																					
ŞANLIURFA																					
SİRİNAK																					
TEKİRDAĞ																					
TOKAT	65,30	816.360	47,94	14,15	81,98	5,81	3,05	48,07	84,68	78,04	4,79	28,11	16,05	1,53	4,94	0,60	7,74	15,09	1.465,40	524,97	11,70
TRABZON	68,50	955.477	48,31	20,31	204,86	5,29	2,11	31,88	87,72	80,13	7,34	24,14	15,43	2,17	10,75	1,39	12,99	26,50	1.011,77	0,93	27,98
TUNCELİ																					
USAK																					
VAN	64,40	849.850	49,86	31,96	44,04	7,58	5,95	63,56	66,67	50,47	5,34	42,82	24,26	0,88	6,15	0,36	6,19	14,59	1.003,7		

Tablo A.5 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler (1999) (Devamı)

	Kişİ başİ tamamen ya da kısmen biten yapı değeri (milyon TL.)	Yüz bin kişİye düşen sinema sayısı	Yüz bin kişİye düşen sinema bileti sayısı	Yüz bin kişİye düşen tiyatro-opera bileti sayısı	Yüz bin kişİye düşen tiyatro-opera bileti sayısı	Suç işlendiğİ ile göre cezaevine girme oranı (binde)	Kişİ başİ gayri safİ yurt içİ hasıla (milyon TL.)	Kişİ başİ genol bütçe giderleri (milyon TL.)	On bin kişİye düşen toplam banka şube sayısı	Kişİ başİ banka mevduatı tutarı (milyon TL.)	Kişİ başİ banka kredi tutarı (milyon TL.)	Kırsal kesim kişİ başİ tarım kredileri tutarı (milyon TL.)	Kişİ başİ teşvik bğelİ yatırımlar (milyon TL.)	Kişİ başİ kamu yatırımları tutarı (milyon TL.)	Kişİ başİ beledİye giderleri (milyon TL.)	On bin kişİye düşen toplam motorlu taşıt sayısı	On bin kişİye düşen toplam özel oto sayısı	Kişİ başİ elektrik tüketim miktarı (KWh)	Kişİ başİ imalat sanayi katma değeri (milyon TL.)
ADANA	96,65	1,54	21.272,21	0,28	8.124,22	0,77	3.052,43	352,41	10,02	1.019,57	730,08	587,73	125,82	9,51	137,88	1.299,71	713,13	1.595,38	539,30
ADIYAMAN	31,95	0,16	817,74	0,00	680,52	0,70	1.277,72	57,07	3,60	190,26	79,73	65,45	48,91	15,79	28,72	350,17	203,44	828,65	25,43
AFYON	90,66	0,12	4.078,98	0,00	254,12	1,94	1.748,77	109,87	8,82	512,64	177,40	119,19	64,04	12,34	59,31	713,56	337,50	785,76	220,66
AGRI																			
AKSARAY	119,12	0,26	231,38	0,00	377,15	1,45	1.382,35	86,85	6,68	646,52	81,24	79,67	136,05	13,27	50,99	693,65	366,94	494,91	31,58
AMASYA	116,56	0,27	2.888,42	0,00	154,40	1,46	2.120,25	129,90	9,05	403,67	358,24	288,79	51,99	18,74	58,83	858,24	475,14	842,69	50,25
ANKARA	293,19	1,55	69.001,71	0,66	13.591,39	1,39	3.635,11	1.697,85	16,65	4.805,49	2.550,21	1.509,89	188,63	48,10	141,88	1.862,74	1.479,29	1.175,42	430,29
ANTALYA	180,99	0,97	22.858,14	0,30	9.022,69	1,66	2.829,03	270,30	11,76	1.117,70	435,02	217,64	211,84	49,85	87,52	1.680,77	847,23	1.407,05	59,08
ARDAHAN	0,00	0,00	0,00	0,00	221,25	1,12	1.068,02	213,18	8,79	317,72	211,37	239,41	65,15	14,12	21,79	164,40	87,11	242,87	0,00
ARTVIN																			
AYDIN	170,95	0,64	7.853,86	0,00	1.013,75	1,88	2.649,24	209,03	13,98	910,05	209,47	140,68	46,45	38,66	81,04	1.399,37	684,52	1.088,60	152,74
BALIKESİR																			
BARTIN	19,38	0,54	2.530,58	0,00	1.226,90	1,86	1.278,87	144,98	10,74	846,73	107,99	23,19	129,70	33,01	38,98	674,77	407,43	894,56	113,89
BATMAN	34,26	0,00	0,00	0,00	124,79	0,69	1.376,36	66,25	2,93	113,31	21,87	9,04	8,31	5,33	28,79	212,34	107,83	614,69	180,48
BAYBURT	75,48	0,00	0,00	0,00	1.097,50	0,50	1.263,72	57,63	9,15	319,05	118,87	110,50	10,54	49,85	36,70	413,06	236,38	333,90	14,86
BILECİK																			
BİNGÖL																			
BITLİS																			
BOLU	76,88	0,86	4.673,96	0,00	95,89	1,94	3.110,18	167,56	10,35	672,65	143,91	94,33	621,08	32,47	50,58	943,57	505,13	1.231,80	670,04
BURDUR	69,96	0,78	32.033,25	0,00	458,28	2,42	2.630,59	175,85	14,42	783,05	156,31	176,44	23,82	9,96	51,90	1.563,26	746,62	865,45	143,82
BURSA	154,41	1,07	22.814,37	0,19	4.875,00	1,70	3.175,60	578,81	11,14	1.114,61	649,26	244,83	289,65	57,12	86,39	1.224,54	759,75	2.279,11	1.232,14
ÇANAKKALE	144,42	0,43	21.344,62	0,00	1.042,71	2,96	3.241,79	219,81	14,30	745,50	226,92	132,56	318,98	46,61	59,22	1.192,78	596,31	1.690,33	399,73
ÇANKIRI	58,22	0,00	0,00	0,00	1.746,65	1,04	1.491,45	81,24	8,95	268,75	136,90	185,19	61,58	1,88	39,92	387,25	187,64	422,68	68,08
ÇORUM	113,49	0,33	1.325,94	0,00	501,32	1,60	2.112,36	109,96	8,19	477,36	223,15	192,57	41,46	117,30	46,82	740,33	381,80	732,35	108,23
DENİZLİ																			
DİYARBAKIR																			
DÜZCE																			
EDİRNE																			
ELAZIĞ																			
ERZİNCAN																			
ERZURUM	75,89	0,22	13.145,97	0,11	2.774,12	0,84	1.378,43	91,87	5,71	221,46	80,98	78,92	40,35	35,61	49,65	266,43	208,56	439,20	33,89
ESKİŞEHİR																			
GAZİANTEP																			
GİRESUN																			
GÜMÜŞHANE																			
HAKKARİ																			
HATAY	48,38	1,05	14.659,89	0,00	541,79	1,39	2.195,93	242,50	7,43	807,23	183,65	49,45	39,92	11,28	51,38	1.157,27	476,14	2.234,79	391,39
İÇİDR																			
İSPARTA	86,91	0,40	7.126,40	0,00	343,85	1,58	2.012,04	188,59	10,10	690,14	144,26	66,06	80,69	27,37	63,79	1.014,52	510,75	1.046,06	241,66
İSTANBUL																			
İZMİR																			
K.MARAS																			
KARABÜK	87,60	0,44	7.296,48	0,00	864,53	1,14	2.240,29	199,75	12,34	686,61	240,69	68,72	86,32	16,43	63,45	377,10	234,33	1.463,10	460,52
KARAMAN	161,44	0,42	2.281,03	0,00	196,05	1,12	2.857,94	101,48	7,91	464,07	102,84	114,81	17,05	10,05	52,09	1.352,92	503,87	879,96	249,83
KARS	6,03	0,30	2.667,85	0,00	313,43	1,10	1.151,79	67,45	6,40	247,21	250,89	273,20	73,35	33,35	29,55	309,84	175,65	458,03	26,96
KASTAMONU	123,23	0,26	921,03	0,00	189,47	1,11	2.308,83	162,80	13,16	529,65	190,33	142,09	113,08	47,39	44,31	836,69	502,78	896,26	134,49
KAYSERİ																			
KIRIKKALE	23,62	0,26	1.973,43	0,00	36,31	1,45	3.405,54	254,01	6,58	298,54	122,12	268,23	271,18	38,72	65,74	485,02	307,70	1.000,07	3.012,60
KIRKLARELİ																			
KIRSEHIR																			
KİLİS																			
KOCAELİ																			
KONYA	181,73	0,19	10.655,26	0,09	2.279,08	1,10	2.096,68	149,27	7,00	455,64	105,80	112,70	56,84	17,12	62,28	979,45	468,86	1.273,62	187,59
KÜTAHYA	57,83	0,46	19.687,92	0,00	271,39	1,78	2.068,09	166,30	8,33	431,44	126,79	70,96	114,46	33,45	51,60	1.015,54	592,49	885,63	161,18
MALATYA	60,86	0,60	21.573,65	0,00	594,25	0,91	1.687,17	105,56	5,61	429,03	149,86	135,27	25,63	28,82	42,11	480,66	295,88	748,44	252,36
MANİSA																			
MARDİN																			
MERSİN																			
MUĞLA																			
MÜS																			
NEVSEHIR																			
NİĞDE																			
ORDU	62,93	0,45	7.158,54	0,11	684,43	0,64	1.375,47	104,97	6,13	358,71	145,35	81,28	143,71	33,53	46,23	436,84	263,05	555,78	130,99
OSMANİYE																			
RİZE																			
SAKARYA	79,24	0,27	9.111,27	0,00	123,18	2,04	2.626,61	141,13	8,82	679,03	113,57	97,09	188,84	19,21	116,87	927,08	542,74	975,78	504,62
SAMSUN	59,66	0,42	19.557,49	0,08	463,36	1,16	2.177,79	224,95	8,05	675,76	205,13	144,84	51,17	40,02	75,52	836,41	486,13	843,15	129,62
ŞİRT																			
SİNOP																			
SİVAS																			
ŞANLIURFA																			
SİRİNAK																			
TEKİRDAĞ																			
TOKAT	40,11	0,37	14.515,65	0,00	181,05	1,16	1.677,85	74,07	5,88	234,62	122,79	137,31	17,15	5,19	41,80	514,16	301,93	450,07	409,43
TRABZON	86,50	0,21	3.778,22	0,42	8.941,08	0,58	1.964,74	147,12	9,11	669,07	150,34	51,63	13,45	23,25	61,68	543,97	304,07	510,49	127,95
TUNCELİ																			
ÜSAK																			
VAN	35,80	0,12	823,67	0,12	3.344,12	0,47	1.013,81	104,49	3,06	140,96	38,47	29,63	55,41	13,20	34,05	273,27	149,63	285,89	33,08
YALOVA	120,60	0,00	0,00	0,00	446,35	1,58	4.202,56	283,49	13,34	1.122,13	149,90	137,64	122,53	19,77	99,48	592,62	374,12	3.335,92	1.866,70
YOZGAT	61,68	0,00	0,00	0,00	101,39	1,27	1.164,79	110,52	7,00	306,60	137,71	172,90	78,17	9,96	35,48	301,23	176,13	521,64	62,35
ZONGULDAK	44,64	0,97	19.142,45	0,16	1.86														

Tablo A.6 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler (2000)

	Doğuşta yaşam beklentisi	Nüfus	Şehirlleşme oranı (yüzde)	Nüfus artışı hızı (binde)	Nüfus yoğunluğu (kişi/km2)	Ortalama hanehalkı büyüklüğü	Doğurganlık hızı	Bebek ölüml oranı (binde)	Okuryazar oranı (yüzde)	Okuryazar kadın sayısının toplam kadın sayısına oranı (yüzde)	Üniversite bitirenlerin okul bitirenlere oranı (yüzde)	İlköğretim öğretmenin başı öğrenci değeri	Ortaöğretim öğretmenin başı öğrenci değeri	On bin kişiye düşen eczacı sayısı	On bin kişiye düşen hekim sayısı	On bin kişiye düşen dişçi sayısı	On bin kişiye düşen hemşire sayısı	On bin kişiye düşen hastane yatak sayısı	Kırsal kesim kişi başı tarımsal üretim değeri (milyon TL.)	Kırsal kesim on bin kişiye düşen traktör sayısı	On bin kişiye düşen tamamen ya da kısmen biten daire sayısı
ADANA	65,10	1.849.478	75,58	17,71	132,91	4,67	2,68	44,00	86,88	80,26	7,50	32,00	24,69	3,69	14,14	1,30	10,04	24,04	2.182,81	439,52	51,11
ADIYAMAN	63,90	623.811	54,33	19,98	88,70	6,26	3,66	42,00	78,83	70,57	5,29	27,59	28,50	1,41	4,95	0,35	7,29	11,46	1.125,09	318,85	4,99
AFYON	69,00	812.416	45,77	9,47	56,76	4,98	2,82	45,00	89,26	81,47	5,10	22,24	17,26	2,61	7,69	0,30	6,86	23,57	1.750,44	477,84	33,07
AĞRI																					
AKSARAY	62,80	396.084	50,55	18,08	52,32	5,27	2,85	48,00	86,34	78,90	4,87	23,60	17,96	2,40	8,76	0,93	9,67	14,01	2.002,51	701,70	46,86
AMASYA	65,10	365.231	53,83	1,65	64,19	4,52	2,34	47,00	87,39	80,88	6,08	20,06	20,89	2,79	7,12	1,23	11,91	20,95	2.526,56	1.045,61	49,26
ANKARA	67,60	4.007.860	88,34	21,37	163,45	3,82	1,90	36,00	93,26	89,32	14,82	24,43	18,46	6,55	31,57	6,04	18,63	37,71	2.539,90	610,33	78,49
ANTALYA	72,10	1.719.751	54,45	41,79	82,99	3,98	1,93	32,00	91,86	87,35	11,03	25,73	19,90	4,13	12,83	2,97	9,26	16,42	1.610,34	363,48	61,76
ARDAHAN	61,10	133.756	29,70	-20,22	27,62	5,70	2,95	77,00	84,60	76,05	4,34	26,41	21,11	0,97	5,98	0,52	7,63	12,34	1.932,02	427,62	0,15
ARTVİN																					
AYDIN	73,70	950.757	51,87	14,21	121,10	3,68	2,12	39,00	87,44	81,05	7,27	22,16	17,81	4,15	12,44	2,71	11,75	17,38	2.236,06	548,20	98,52
BALIKESİR																					
BARTIN	67,10	184.178	26,06	-11,11	88,55	4,69	2,11	42,00	84,03	77,17	5,15	20,63	15,73	2,44	9,28	1,57	11,40	17,48	668,32	211,05	15,37
BATMAN	63,80	456.734	66,60	28,30	98,03	7,60	5,27	50,00	70,96	57,44	5,35	37,76	31,86	1,27	3,83	0,61	4,77	4,69	1.126,09	99,69	3,07
BAYBURT	67,40	97.358	42,48	-9,75	26,04	5,61	3,29	44,00	86,49	78,76	5,01	21,13	22,59	0,92	7,19	0,51	8,94	10,27	1.233,58	299,10	16,43
BİLECİK																					
BİNGÖL																					
BITLİS																					
BOLU	69,10	270.654	52,72	2,90	32,53	4,23	1,93	38,00	89,63	84,03	6,70	19,67	20,99	2,62	10,53	1,88	15,37	43,97	5.983,64	952,34	26,68
BÜRDÜR	65,90	256.803	54,48	0,74	37,54	3,64	2,12	33,00	89,67	83,72	6,53	15,55	16,35	3,27	9,97	1,75	13,78	27,84	2.702,42	954,27	18,30
BURSA	76,20	2.125.140	76,75	28,62	203,91	3,91	1,98	39,00	91,72	87,27	7,25	29,07	20,75	3,12	12,28	2,11	10,17	19,93	2.677,11	748,89	23,82
CANAKKALE	68,50	464.975	46,36	7,29	46,81	3,28	1,68	34,00	89,51	84,93	6,89	19,34	20,51	3,59	8,93	2,15	14,47	20,50	2.691,82	845,34	97,60
CANKIRI	65,70	270.355	52,22	8,09	36,10	5,15	2,27	37,00	88,16	81,99	5,28	21,68	17,24	1,70	6,99	0,85	10,65	17,75	1.807,82	607,96	55,74
CORUM	67,70	597.065	52,24	-1,92	46,67	4,67	2,66	51,00	83,11	76,40	5,15	23,32	19,18	2,31	7,45	0,97	11,34	25,61	1.838,77	726,24	63,83
DENİZLİ																					
DIYARBAKIR																					
DÜZCE	69,10	314.266	41,57	13,82	122,43	4,56	2,18	50,00	89,44	83,13	5,15	25,88	23,30	2,13	6,36	0,92	9,99	17,02	1.261,19	274,40	6,46
EDİRNE																					
ELAZIĞ																					
ERZİNCAN																					
ERZURUM	63,10	937.389	59,80	10,00	37,02	5,73	3,51	65,00	83,64	74,57	6,54	27,41	20,60	1,29	12,31	0,52	11,70	31,63	1.471,19	191,04	16,90
ESKİŞEHİR																					
GAZİANTEP																					
GİRESUN																					
GÜMÜŞHANE																					
HAKKARI																					
HATAY	68,90	1.253.726	46,37	12,19	215,12	4,98	2,97	38,00	86,02	78,69	5,73	27,31	23,42	2,93	5,84	0,36	5,20	11,94	1.324,94	143,50	20,75
İĞDIR																					
İSPARTA	67,10	513.681	58,71	16,67	62,07	4,44	2,04	32,00	92,01	87,05	7,26	19,33	15,08	3,08	14,44	2,49	15,52	53,15	2.176,67	504,15	47,64
İSTANBUL																					
İZMİR																					
K.MARAS																					
KARABÜK	67,10	225.102	70,08	-8,13	54,78	4,01	1,99	38,00	86,92	80,19	6,83	19,62	16,89	2,53	9,28	0,71	11,73	26,34	1.097,93	473,38	34,30
KARAMAN	61,40	243.210	57,53	12,24	27,50	4,34	2,77	48,00	89,72	84,95	5,25	23,64	18,57	2,71	9,17	1,52	7,73	11,92	4.834,62	997,89	48,60
KARS	61,10	325.014	43,73	-9,05	32,09	6,00	3,76	65,00	82,94	72,69	5,49	28,95	29,16	1,11	5,08	0,68	7,75	11,54	1.321,04	282,99	9,01
KASTAMONU	63,90	375.476	46,35	-11,96	28,55	4,34	2,18	44,00	80,80	72,33	5,37	19,35	15,15	2,42	8,76	1,15	13,85	39,90	1.965,42	814,92	47,09
KAYSERİ																					
KIRIKKALE	62,00	383.508	74,39	9,04	84,58	4,87	2,39	34,00	89,12	82,85	5,51	23,06	19,88	1,64	11,60	1,10	9,57	15,91	1.716,12	647,77	8,66
KIRKLARELİ																					
KİRSEHİR																					
KİLİS																					
KOCAELİ																					
KONYA	69,60	2.192.166	59,07	22,37	56,39	4,97	3,00	35,00	90,07	84,74	5,71	26,59	21,86	2,73	8,20	1,51	6,42	14,99	2.178,10	494,53	31,17
KÜTAHYA	67,90	656.903	48,54	12,81	54,85	4,34	2,19	40,00	89,09	83,49	4,87	21,22	18,65	2,24	5,98	0,70	7,78	18,31	1.345,46	462,70	48,85
MALATYA	67,10	853.658	58,54	19,22	72,49	5,40	2,56	35,00	85,35	77,86	7,55	23,92	18,84	1,84	10,54	1,22	11,11	15,95	1.411,90	206,33	13,44
MANİSA																					
MARDİN																					
MERSİN																					
MUĞLA																					
MUŞ																					
NEVSEHİR																					
NİĞDE																					
ORDU	67,30	887.765	46,93	7,10	149,15	5,24	2,81	37,00	83,10	74,60	4,94	25,19	19,93	2,07	5,67	0,48	9,07	16,64	1.187,00	50,92	26,94
OSMANİYE																					
RİZE																					
SAKARYA	76,20	756.168	60,81	10,13	156,30	4,51	2,23	42,00	90,85	85,28	5,39	27,38	21,01	2,62	7,10	1,97	8,11	18,14	2.864,33	692,37	18,41
SAMSUN	68,90	1.209.137	52,54	4,04	133,12	4,81	2,55	48,00	86,21	79,52	6,59	26,53	21,77	3,18	13,87	1,22	13,05	27,14	1.921,13	563,70	27,98
ŞİRT																					
SİNOP																					
SİVAS																					
SANLIURFA																					
SİRNAK																					
TEKİRDAĞ																					
TOKAT	65,30	828.027	48,52	14,15	83,15	5,79	3,06	45,00	85,67	79,20	5,05	23,71	22,21	1,56	5,37	0,34	7,85	16,09	1.400,82	529,83	24,48
TRABZON	68,50	975.137	49,12	20,31	209,08	5,23	2,10	31,00	88,49	81,14	7,83	21,08	19,15	2,11	11,29	1,39	13,49	25,97	774,23	1,07	37,10
TUNCELİ																					
USAK																					
VAN	64,40	877.524	50,94	31,96	45,47	7,53	6,00	61,00	68,05	52,02	5,66	34,51	14,23	0,90	6,03	0,44	7,26	14,13	1.121,69	75,58	4,07

Tablo A.6 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler (2000) (Devamı)

	Kıst başı tamamen ya da kısmen biten yapı değeri (milyon TL.)	Yüz bin kişiye düşen sinema sayısı	Yüz bin kişiye düşen sinema bileti sayısı	Yüz bin kişiye düşen tiyatro-opera bileti sayısı	Yüz bin kişiye düşen tiyatro-opera bileti sayısı	Suç işlendiği ile göre cezaevine girme oranı (binde)	Kıst başı gayri safi yurt içi hasıla (milyon TL.)	Kıst başı genel bütçe gelirleri (milyon TL.)	On bin kişiye düşen toplam banka şube sayısı	Kıst başı banka mevduatı tutarı (milyon TL.)	Kıst başı banka kredi tutarı (milyon TL.)	Kırsal kesim kişi başı tarım kredileri tutarı (milyon TL.)	Kıst başı teşvik belgeli yatırımlar (milyon TL.)	Kıst başı kamu yatırımları tutarı (milyon TL.)	Kıst başı belediye giderleri (milyon TL.)	On bin kişiye düşen toplam motorlu taşıt sayısı	On bin kişiye düşen toplam özel oto sayısı	Kıst başı elektrik tüketim miktarı (KWh)	Kıst başı imalat sanayi katma değeri (milyon TL.)
ADANA	149,11	1,95	8.515,92	0,22	4.855,15	1,11	3.185,14	321,48	10,27	925,89	738,52	744,44	122,20	12,87	171,80	1.371,20	760,52	1.637,99	529,45
ADIYAMAN	22,01	0,32	1.635,11	0,16	629,68	0,50	1.207,75	56,30	3,53	142,16	93,54	59,33	46,91	17,28	35,40	372,60	215,74	831,24	58,83
AFYON	102,59	0,12	4.758,77	0,00	409,03	2,08	1.674,01	108,69	8,86	445,88	210,13	118,39	81,92	16,43	63,19	760,82	368,43	815,29	216,74
AGRI																			
AKSARAY	156,80	0,25	4.241,53	0,00	638,75	0,91	1.393,30	107,47	6,56	539,38	105,24	85,50	64,21	11,47	54,91	730,40	392,47	559,17	35,61
AMASYA	119,10	0,27	7.323,31	0,00	79,40	1,72	1.992,21	137,98	8,49	339,17	327,42	291,29	19,78	40,68	63,26	924,81	520,33	877,33	-26,32
ANKARA	260,53	1,47	73.472,58	0,50	14.060,22	2,00	4.006,31	1.684,67	16,77	5.107,25	2.051,09	1.351,02	115,33	40,43	148,93	2.033,48	1.614,44	1.249,00	408,70
ANTALYA	179,69	1,05	19.581,50	0,12	6.599,39	2,29	2.805,99	275,71	11,63	978,34	423,19	195,46	190,36	42,38	86,97	1.740,18	884,52	1.406,10	75,86
ARDAHAN	1,00	0,00	0,00	0,00	240,74	1,26	1.038,02	83,55	8,97	244,27	269,76	268,95	0,00	22,72	22,79	202,08	102,72	284,46	0,00
ARTVIN																			
AYDIN	218,85	0,63	24.459,04	0,21	2.548,92	2,65	2.844,77	199,47	13,78	770,76	235,31	134,79	65,61	51,46	67,28	1.460,76	724,12	959,87	161,00
BALIKESİR																			
BARTIN	46,29	0,54	231,30	1,09	8.388,62	1,79	1.323,44	162,58	10,86	759,02	141,90	22,66	50,60	36,10	44,98	766,60	465,31	836,44	119,20
BATMAN	14,50	0,00	0,00	0,44	7.811,77	0,43	1.469,80	68,47	3,07	103,01	56,27	7,92	29,28	6,14	29,89	230,24	110,68	668,96	99,08
BAYBURT	31,74	0,00	0,00	0,00	517,68	0,34	1.277,31	59,68	9,24	248,39	143,11	120,78	0,00	7,23	44,76	451,63	258,63	418,17	7,74
BİLECİK																			
BİNGÖL																			
BITLİS																			
BOLU	92,13	2,22	36.578,07	0,00	465,54	2,26	5.525,51	129,84	13,30	862,71	253,67	99,83	261,06	28,93	57,58	1.995,54	1.063,17	1.912,96	825,14
BURDUR	61,29	0,78	17.078,85	0,00	77,88	3,14	2.652,94	161,49	14,41	604,45	175,78	169,36	11,96	14,39	48,42	1.640,32	801,43	888,00	182,68
BURSA	93,73	1,98	41.784,82	0,19	5.398,19	2,20	3.336,37	647,00	11,20	1.080,01	589,24	296,36	279,72	66,65	110,04	1.309,77	821,80	2.654,02	1.272,55
ÇANAKKALE	225,54	1,29	26.157,11	0,00	504,11	3,77	3.361,87	221,24	14,41	646,55	269,21	134,08	595,40	52,99	62,93	1.261,85	642,62	1.827,37	692,00
ÇANKIRI	141,43	0,00	0,00	0,00	129,46	0,94	1.551,30	90,91	8,88	251,43	163,20	182,23	89,98	4,95	43,23	411,90	204,77	468,04	219,83
ÇORUM	187,10	0,50	2.294,56	0,33	6.265,15	1,66	2.215,73	113,79	7,87	414,23	207,54	171,99	44,90	97,80	54,35	796,95	417,59	741,49	145,52
DENİZLİ																			
DIYARBAKIR																			
DÜZCE	25,72	0,00	0,00	0,00	372,30	1,16	1.586,32	71,52	7,32	505,82	215,89	99,02	191,92	30,83	75,96	251,51	153,88	1.038,21	360,71
EDİRNE																			
ELAZIĞ																			
ERZİNCAN																			
ERZURUM	59,08	0,32	881,17	0,21	6.309,44	1,17	1.414,71	104,83	5,76	197,62	126,66	89,39	86,92	40,37	58,06	303,91	230,88	504,63	43,35
ESKİŞEHİR																			
GAZİANTEP																			
GİRESUN																			
GÜMÜŞHANE																			
HAKKARİ																			
HATAY	56,68	0,96	24.267,34	0,08	550,52	0,96	2.336,37	340,92	7,58	707,93	178,78	43,22	50,31	11,45	62,86	1.235,43	516,44	2.114,32	201,25
İÇİDR																			
İSPARTA	127,20	0,58	16.827,17	0,19	3.050,73	1,74	2.040,23	175,70	10,12	602,47	163,14	70,64	156,32	36,67	63,29	1.068,43	550,01	1.101,17	221,38
İSTANBUL																			
İZMİR																			
K.MARAS																			
KARABÜK	104,55	0,44	6.663,65	0,00	272,77	1,12	2.181,84	222,45	11,99	578,52	252,65	68,16	104,65	33,61	59,92	492,27	318,66	1.619,72	738,45
KARAMAN	177,76	0,41	9.284,16	0,00	217,92	0,94	2.712,79	102,99	7,40	399,65	131,89	101,87	116,25	12,38	59,93	1.407,51	544,30	875,30	219,83
KARS	24,86	0,31	5.199,74	0,00	207,68	1,40	1.113,59	69,15	6,77	204,55	277,58	286,16	24,24	35,61	38,57	336,29	187,59	500,83	37,15
KASTAMONU	139,06	0,27	27.889,93	0,00	259,67	1,28	2.361,57	165,24	13,32	464,65	211,94	140,30	40,85	55,19	52,30	917,69	559,29	962,96	133,14
KAYSERİ																			
KIRIKKALE	49,16	0,26	182,53	0,00	446,67	1,51	3.312,42	316,83	6,52	262,18	149,51	248,21	153,88	53,60	94,93	509,72	323,02	929,83	2.314,42
KIRKLARELİ																			
KIRSEHİR																			
KİLİS																			
KOCAELİ																			
KONYA	154,42	0,27	23.362,24	0,05	2.230,08	1,19	2.188,71	140,40	6,80	388,21	145,47	106,19	128,96	26,22	68,59	1.026,47	504,55	1.306,66	196,61
KÜTAHYA	125,17	0,61	17.863,37	0,00	106,56	1,90	2.184,45	155,00	8,37	378,97	169,85	65,77	34,12	49,58	55,61	1.077,28	635,62	919,99	173,39
MALATYA	38,37	0,82	30.457,16	0,12	1.376,55	0,88	1.800,71	110,48	5,39	335,50	170,88	127,36	79,80	31,56	49,76	521,63	325,55	838,08	190,42
MANİSA																			
MARDİN																			
MERSİN																			
MUĞLA																			
MÜS																			
NEVSEHİR																			
NİĞDE																			
ORDU	64,47	0,34	4.859,39	0,00	505,09	0,59	1.334,04	99,69	6,08	283,88	156,13	82,45	39,81	40,69	48,77	483,65	285,67	590,27	105,27
OSMANİYE																			
RİZE																			
SAKARYA	58,20	0,13	856,95	0,00	502,53	1,38	2.824,83	117,73	8,07	636,47	179,89	101,44	485,15	50,84	95,31	1.039,91	618,41	1.169,16	537,19
SAMSUN	71,08	0,41	15.776,87	0,33	2.530,65	1,58	2.248,50	240,03	7,86	554,47	265,35	155,58	31,46	30,97	64,73	899,37	526,71	890,15	128,49
ŞİRT																			
SİNOP																			
SİVAS																			
ŞANLIURFA																			
SİRNAK																			
TEKİRDAĞ																			
TOKAT	63,50	0,24	2.053,07	0,00	153,74	1,25	1.714,19	79,01	5,43	203,17	168,70	134,86	18,74	7,10	54,62	557,36	329,14	486,61	342,13
TRABZON	103,20	0,10	3.076,49	0,21	5.545,79	0,63	1.869,50	160,64	9,23	590,51	198,37	53,96	25,92	31,08	64,15	570,09	313,40	550,16	122,30
TUNCELİ																			
UŞAK																			
VAN	12,18	0,11	490,02	0,23	4.790,41	0,57	1.076,23	79,08	3,30	101,76	60,79	29,88	29,78	17,40	28,39	301,31	162,31	385,49	26,32
YALOVA	57,56	1,19	30.594,39	0,59	4.952,76	1,17	4.504,61	342,30	12,46	1.088,26	276,43	156,58	863,08	26,70	158,23	743,15	474,99	4.212,36	1.605,39
YOZGAT	96,97	0,00	0,00	0,00	735,96	1,21	1.209,48	81,34	6,88	236,80	147,61	159,41	70,						

Tablo A.7 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler (2001)

	Doğuşta yaşam beklentisi	Nüfus	Şehirleşme oranı (yüzde)	Nüfus artış hızı (binde)	Nüfus yoğunluğu (kişi/km2)	Ortalama hanehalkı büyüklüğü	Doğurganlık hızı	Bebek ölümleri oranı (binde)	Okuryazar oranı (yüzde)	Okuryazar kadın sayısının toplam kadın sayısına oranı (yüzde)	Üniversite bitirenlerin okul bitirenlere oranı (yüzde)	İlköğretim öğretmen başı öğrenci sayısı	Ortaöğretim öğretmen başı öğrenci sayısı	Ön bin kişiye düşen cezaevi sayısı	Ön bin kişiye düşen hekim sayısı	Ön bin kişiye düşen dışçı sayısı	Ön bin kişiye düşen hemşire sayısı	Ön bin kişiye düşen hastane yatak sayısı	Kırsal kesim kişi başı tarımsal üretim değeri (milyon TL.)	Kırsal kesim on bin kişiye düşen traktör sayısı	Ön bin kişiye düşen tamamen ya da kısmen biten daire sayısı
ADANA	65,10	1.882.523	75,88	17,71	135,29	4,61	2,65	42,19	87,66	81,29	7,96	32,52	27,64	3,03	12,82	1,47	10,52	23,38	2.160,41	430,74	28,38
ADIYAMAN	63,90	636.398	55,56	19,98	90,49	6,23	3,57	40,08	81,20	72,40	5,66	27,95	33,56	1,48	5,09	0,31	6,62	11,24	840,66	319,17	2,12
AFYON	69,00	820.148	46,23	9,47	57,30	4,92	2,76	42,70	88,86	82,20	5,39	22,58	19,01	2,60	7,44	0,35	7,84	23,35	1.446,21	481,70	28,81
AGRI																					
AKSARAY	62,80	403.309	51,30	18,08	53,28	5,21	2,83	45,97	87,37	80,14	5,24	23,95	20,72	2,58	9,15	0,97	7,93	15,00	1.200,59	693,84	25,89
AMASYA	65,10	365.833	54,79	1,65	64,29	4,45	2,32	44,40	88,12	81,72	6,41	20,25	21,10	3,01	8,01	1,15	12,98	20,91	2.089,16	1.067,92	41,33
ANKARA	67,60	4.094.448	88,41	21,37	166,98	3,78	1,88	34,38	93,64	89,86	15,49	24,83	20,27	6,13	33,37	5,42	19,97	36,68	1.859,26	603,94	89,26
ANTALYA	72,10	1.793.141	54,57	41,79	86,53	3,94	1,91	30,54	92,66	88,46	11,85	26,40	21,59	3,99	13,02	2,58	11,23	16,34	1.548,84	349,95	41,40
ARDAHAN	61,10	131.079	30,78	-20,22	27,07	5,61	2,89	79,35	85,47	76,95	4,66	26,54	25,19	1,07	6,56	0,38	6,03	12,59	1.853,32	416,99	0,23
ARTVIN																					
AYDIN	73,70	964.360	52,42	14,21	122,83	3,65	2,12	37,42	88,05	81,82	7,67	22,50	19,29	4,12	12,80	2,73	13,20	17,65	1.580,07	547,30	72,07
BALIKESİR																					
BARTIN	67,10	182.142	26,60	-11,11	87,57	4,63	2,09	39,19	84,57	77,77	5,62	20,47	17,67	2,64	11,36	1,59	12,52	17,68	617,86	215,82	20,04
BATMAN	63,80	469.846	67,69	28,30	100,85	7,59	5,19	48,35	72,45	59,52	5,68	38,55	39,59	1,17	3,64	0,57	4,34	5,19	1.045,90	97,40	3,09
BAYBURT	67,40	96.414	42,90	-9,75	25,79	5,53	3,29	41,29	87,39	79,86	5,34	21,48	25,74	1,14	6,85	0,52	7,47	10,37	1.209,51	301,89	15,45
BİLECEK																					
BİNGÖL																					
BITLİS																					
BOLU	69,10	271.440	54,07	2,90	32,62	4,16	1,89	35,80	90,30	84,89	7,13	20,89	23,88	3,02	10,54	1,69	16,58	43,84	4.277,57	965,49	48,70
BURDUR	65,90	256.994	54,87	0,74	37,57	3,60	2,12	31,41	90,09	84,23	6,81	15,90	17,56	3,27	10,43	1,75	15,60	27,82	2.366,03	1.003,76	28,72
BURSA	76,20	2.186.831	77,21	28,62	209,83	3,87	1,98	37,12	92,28	88,01	7,66	29,90	23,30	3,16	13,32	2,06	10,86	19,80	2.067,16	760,42	26,94
ÇANAKKALE	68,50	468.378	47,17	7,29	47,15	3,24	1,66	32,35	90,06	85,62	7,29	19,82	22,68	3,69	8,77	2,11	14,77	21,52	2.154,15	852,62	64,18
ÇANKIRI	65,70	272.551	53,40	8,09	36,39	5,09	2,24	34,62	89,03	83,00	5,57	21,93	18,69	1,69	8,22	0,70	8,99	17,61	1.499,96	623,50	23,74
CORUM	67,70	595.918	53,42	-1,92	46,59	4,60	2,62	47,92	83,94	77,31	5,49	23,32	20,92	2,28	8,17	0,96	10,86	25,66	1.515,69	743,80	44,50
DENİZLİ																					
DIYARBAKIR																					
DÜZCE	69,10	318.641	41,87	13,82	124,13	4,52	2,16	48,42	90,09	83,89	5,33	25,91	25,52	2,26	13,93	1,19	10,67	18,36	1.118,40	341,68	13,59
EDİRNE																					
ELAZIĞ																					
ERZİNCAN																					
ERZURUM	63,10	946.805	61,22	10,00	37,39	5,68	3,50	62,20	84,69	75,95	6,98	29,26	25,01	1,18	11,22	0,46	11,67	31,32	1.322,55	197,20	20,00
ESKİŞEHİR																					
GAZİANTEP																					
GİRESUN																					
GÜMÜŞHANE																					
HAKKARİ																					
HATAY	68,90	1.269.109	46,22	12,19	217,76	4,91	2,95	36,24	86,80	79,71	6,03	27,71	24,70	3,05	6,71	1,54	5,14	12,19	1.029,54	143,78	22,54
İÇİDR																					
İSPARTA	67,10	522.318	59,33	16,67	63,11	4,42	2,04	30,54	92,63	87,89	7,60	19,57	16,38	3,12	16,24	2,01	15,03	53,42	1.869,27	501,91	39,84
İSTANBUL																					
İZMİR																					
K.MARAS																					
KARABÜK	67,10	223.279	70,90	-8,13	54,34	3,89	1,96	35,10	87,29	80,66	7,36	20,22	19,24	2,60	11,29	1,79	13,97	32,83	947,49	405,06	38,29
KARAMAN	61,40	246.205	58,42	12,24	27,84	4,29	2,75	46,09	90,31	85,65	5,64	24,24	20,78	2,88	10,03	1,38	7,64	16,86	4.302,66	1.003,29	44,68
KARS	61,10	322.087	44,51	-9,05	31,80	5,93	3,77	65,86	83,74	73,62	5,85	29,17	32,44	1,21	4,56	0,75	6,80	11,64	1.254,14	256,41	5,53
KASTAMONU	63,90	371.011	47,64	-11,96	28,21	4,27	2,14	41,89	81,70	73,30	5,60	19,89	17,88	2,83	9,62	1,48	14,61	40,65	1.565,74	828,03	45,12
KAYSERİ																					
KIRIKKALE	62,00	386.990	74,90	9,04	85,35	4,82	2,39	32,23	89,66	83,56	5,87	23,39	21,52	1,86	13,62	1,16	9,77	16,80	1.345,26	634,74	8,09
KIRKLARELİ																					
KIRŞEHİR																					
KİLİS																					
KOCAELİ																					
KONYA	69,60	2.241.756	59,49	22,37	57,67	4,95	3,04	33,16	90,68	85,58	6,05	25,12	23,09	2,73	8,56	1,86	7,07	15,27	1.354,80	491,81	32,86
KÜTAHYA	67,90	665.372	49,24	12,81	55,55	4,31	2,18	37,66	89,84	84,40	5,13	21,56	20,45	2,21	6,52	0,72	9,42	18,08	1.101,90	467,01	48,74
MALATYA	67,10	870.223	59,19	19,22	73,90	5,36	2,56	33,28	86,10	78,84	8,05	24,59	21,60	2,03	12,08	1,25	12,24	16,43	1.160,39	213,58	12,00
MANİSA																					
MARDİN																					
MERSİN																					
MUĞLA																					
MUŞ																					
NEVŞEHİR																					
NİĞDE																					
ORDU	67,30	894.092	47,44	7,10	150,22	5,17	2,83	35,37	83,90	75,54	5,23	24,59	21,19	2,00	5,77	0,47	8,84	16,52	1.098,45	52,53	24,78
OSMANİYE																					
RİZE																					
SAKARYA	76,20	763.869	60,97	10,13	157,89	4,46	2,22	40,33	91,48	86,11	5,70	28,01	23,42	2,46	8,12	2,30	8,72	18,29	2.247,39	698,19	72,49
SAMSUN	68,90	1.214.036	53,31	4,04	133,66	4,74	2,53	45,84	87,02	80,49	7,01	26,98	24,45	3,29	15,02	1,52	14,10	31,61	1.638,73	565,88	30,61
ŞİRT																					
SİNOP																					
SİVAS																					
ŞANLIURFA																					
SİRİNAK																					
TEKİRDAĞ																					
TOKAT	65,30	839.828	49,11	14,15	84,34	5,77	3,07	42,13	86,67	80,37	5,34	24,03	24,87	1,68	6,32	0,73	8,17	15,86	1.137,71	535,13	18,97
TRABZON	68,50	995.146	49,94	20,31	213,37	5,17	2,09	30,15	89,27	82,17	8,35	21,50	21,31	2,13	11,35	1,41	12,67	25,44	675,33	1,12	26,88
TUNCELİ																					
USAK																					
VAN	64,40	906.020	52,03	31,96																	

Tablo A.7 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler (2001) (Devamı)

	Kiş başı tamamen ya da kısmen biten yapı değeri (milyon TL.)	Yüz bin kişiye düşen sinema sayısı	Yüz bin kişiye düşen sinema bileti sayısı	Yüz bin kişiye düşen tiyatro-opera bileti sayısı	Yüz bin kişiye düşen tiyatro-opera bileti sayısı	Suç işlendiği ile göre cezaevine girme oranı (binde)	Kiş başı gayri safi yurt içi hasıla (milyon TL.)	Kiş başı genel bütçe gelirleri (milyon TL.)	On bin kişiye düşen toplam banka şube sayısı	Kiş başı banka mevduatı tutarı (milyon TL.)	Kiş başı banka kredi tutarı (milyon TL.)	Kursal kesim kişi başı tarım kredileri tutarı (milyon TL.)	Kiş başı teşvik belgeli yatırımlar (milyon TL.)	Kiş başı kamu yatırımları tutarı (milyon TL.)	Kiş başı belediye giderleri (milyon TL.)	On bin kişiye düşen toplam motorlu taşıt sayısı	On bin kişiye düşen toplam özel oto sayısı	Kiş başı elektrik tüketim miktarı (KWh)	Kiş başı inşaat sanayi katma değeri (milyon TL.)
ADANA	80,46	1,86	15.378,30	0,16	2.182,44	1,26	2.833,78	291,88	8,98	954,12	422,20	548,88	55,41	5,99	84,88	1.381,12	767,97	1.537,66	544,31
ADIYAMAN	9,87	0,00	0,00	0,00	0,00	0,98	1.112,30	58,38	3,46	190,10	45,11	9,92	22,35	11,59	33,87	378,55	219,01	823,47	56,69
AFYON	115,36	0,12	5.437,68	0,00	24,39	2,54	1.529,85	109,04	7,93	537,19	98,40	24,17	12,14	16,00	59,35	786,15	385,65	778,00	186,71
AGRI																			
AKSARAY	93,30	0,25	619,87	0,00	0,00	1,14	1.169,89	97,63	5,95	735,83	43,22	28,93	14,35	7,37	57,52	754,93	414,35	591,00	21,05
AMASYA	115,09	0,27	4.942,69	0,00	0,00	2,30	1.742,52	121,35	8,20	412,17	108,82	105,58	21,18	47,56	69,61	953,47	541,97	889,45	67,81
ANKARA	287,00	1,69	82.515,92	0,44	11.268,33	2,46	3.333,15	2.025,88	14,90	4.563,71	1.705,87	340,10	89,32	28,36	138,98	2.045,35	1.624,75	1.195,42	394,70
ANTALYA	126,04	1,12	29.907,80	0,28	11.919,14	2,41	2.656,66	287,66	10,09	1.215,00	253,66	104,97	194,36	45,82	78,44	1.754,70	892,69	1.409,51	60,49
ARDAHAN	0,58	0,00	0,00	0,00	0,00	1,64	1.020,42	66,80	9,15	263,29	117,52	126,57	0,00	23,39	23,32	206,59	106,81	319,99	0,00
ARTVIN																			
AYDIN	169,58	0,62	5.968,52	0,21	1.551,70	2,52	2.443,73	197,61	11,51	877,74	101,51	34,05	64,05	52,43	129,73	1.477,00	736,62	1.038,49	135,71
BALIKESİR																			
BARTIN	70,34	0,00	0,00	1,65	8.043,16	2,25	1.285,25	148,10	10,43	889,49	62,19	11,27	28,21	39,91	37,27	826,11	507,35	848,79	57,40
BATMAN	14,77	0,21	6.512,78	0,00	0,00	0,51	1.472,66	60,57	2,77	119,08	19,98	1,35	164,90	22,72	29,26	238,10	112,12	707,96	0,00
BAYBURT	124,31	0,00	0,00	0,00	0,00	0,46	1.231,64	59,83	9,33	333,84	58,62	31,33	75,39	7,48	42,40	476,70	273,92	416,15	0,00
BİLECİK																			
BİNGÖL																			
BITLİS																			
BOLU	143,97	1,84	33.893,35	0,00	773,65	2,74	5.106,48	169,27	12,89	990,98	124,53	35,61	41,58	25,05	63,74	1.971,08	1.053,38	1.489,55	876,27
BURDUR	105,60	0,78	16.000,37	0,00	0,00	3,10	2.363,74	156,53	12,45	945,13	66,57	56,16	3,74	8,37	46,92	1.682,30	834,73	899,43	207,41
BURSA	107,08	1,10	14.849,30	0,23	5.287,74	2,34	3.037,06	543,58	9,92	1.282,64	345,33	212,56	101,08	57,90	197,69	1.316,09	828,03	2.454,17	1.305,75
ÇANAKKALE	162,93	2,78	59.357,77	0,00	192,15	3,48	2.828,83	207,36	13,45	662,43	119,45	43,85	1.078,15	106,25	62,71	1.290,58	661,96	1.748,54	567,87
ÇANKIRI	75,81	0,00	0,00	0,00	513,67	0,97	1.376,46	72,53	8,81	378,63	74,71	87,19	70,85	3,59	41,11	416,36	207,89	448,24	68,13
ÇORUM	136,44	0,00	0,00	0,17	1.040,41	2,16	2.003,15	108,93	7,05	489,89	75,28	42,83	254,43	48,88	47,72	833,86	444,32	723,38	115,31
DENİZLİ																			
DIYARBAKIR																			
DÜZCE	46,27	0,94	721,82	0,00	0,00	1,23	1.383,88	94,62	6,90	456,31	116,35	24,24	29,85	22,66	70,44	383,82	232,14	1.011,82	208,94
EDİRNE																			
ELAZIĞ																			
ERZİNCAN																			
ERZURUM	66,39	0,21	8.329,27	0,11	2.749,98	1,35	1.285,59	91,83	4,96	227,64	64,09	46,65	44,29	31,39	49,19	315,72	239,09	523,32	33,07
ESKİŞEHİR																			
GAZİANTEP																			
GİRESUN																			
GÜMÜŞHANE																			
HAKKARİ																			
HATAY	53,69	0,47	12.971,15	0,08	516,11	1,10	2.127,89	336,25	6,62	815,25	118,36	18,20	1.190,41	11,95	63,12	1.275,92	537,41	1.830,05	128,09
İÇİDR																			
İSPARTA	131,46	0,19	2.954,52	0,00	171,16	1,92	1.828,59	174,76	9,00	638,38	86,64	22,57	148,65	24,44	58,06	1.095,52	573,18	1.140,51	246,58
İSTANBUL																			
İZMİR																			
K.MARAS																			
KARABÜK	134,84	0,45	3.685,97	0,00	1.433,19	1,25	1.922,59	199,12	11,64	648,08	150,48	24,61	79,43	10,66	63,50	541,74	352,74	2.290,70	12,14
KARAMAN	132,83	0,81	10.909,99	0,00	1.462,19	1,72	2.437,57	100,50	6,90	521,69	58,59	20,49	24,85	15,06	52,16	1.431,77	564,04	940,02	206,00
KARS	31,65	0,00	0,00	0,00	0,00	1,87	1.072,96	69,00	6,52	283,53	151,38	140,60	4,40	32,86	37,14	345,34	191,00	494,18	66,03
KASTAMONU	129,78	0,27	808,60	0,00	0,00	1,58	2.157,93	159,60	13,21	522,45	77,94	38,76	4,86	24,20	48,72	951,81	580,23	946,31	144,78
KAYSERİ																			
KIRIKKALE	31,06	0,26	240,32	0,00	0,00	1,26	3.300,59	220,45	6,20	304,74	58,25	76,99	230,04	86,44	73,42	517,35	326,99	913,31	2.406,59
KIRKLARELİ																			
KIRSEHİR																			
KİLİS																			
KOCAELİ																			
KONYA	132,77	0,13	16.973,08	0,04	1.621,18	1,44	1.882,69	142,24	5,80	463,44	53,95	28,99	53,16	14,20	62,00	1.037,82	517,72	1.308,03	190,77
KÜTAHYA	131,64	0,45	6.867,44	0,00	0,00	2,14	2.186,19	149,31	6,91	445,17	44,08	15,41	7,69	35,99	52,89	1.110,67	658,53	848,47	124,89
MALATYA	49,06	0,80	24.706,31	0,11	2.183,35	0,86	1.715,91	100,53	4,48	423,82	71,78	59,66	96,92	30,71	43,81	532,19	332,80	842,88	271,95
MANİSA																			
MARDİN																			
MERSİN																			
MUĞLA																			
MÜS																			
NEVSEHİR																			
NİĞDE																			
ORDU	73,48	0,34	2.880,02	0,11	2.905,07	0,87	1.288,82	101,68	5,93	356,25	106,55	34,25	8,71	66,15	48,34	494,26	290,00	554,86	81,67
OSMANİYE																			
RİZE																			
SAKARYA	212,07	0,13	1.120,48	0,00	0,00	1,63	2.553,84	149,59	7,20	623,75	87,75	21,65	91,49	35,05	129,90	1.080,32	647,36	1.125,99	444,19
SAMSUN	71,74	0,66	18.154,40	0,33	6.271,23	1,92	2.034,72	226,34	7,00	650,44	136,98	89,10	18,72	34,47	57,90	925,97	543,38	878,54	111,35
ŞİRT																			
SİNOP																			
SİVAS																			
ŞANLIURFA																			
SİRİNAK																			
TEKİRDAĞ																			
TOKAT	53,15	0,24	8.335,04	0,00	0,00	1,55	1.659,93	70,82	5,00	226,95	55,31	35,24	14,23	7,37	51,56	564,31	333,84	453,06	366,40
TRABZON	87,48	0,20	14.671,22	0,10	4.631,58	0,86	1.824,08	147,51	8,34	805,46	89,11	20,32	30,82	28,39	53,61	576,26	314,03	505,60	89,24
TUNCELİ																			
UŞAK																			
VAN	16,54	0,11	789,17	0,11	2.726,76	0,69	1.040,90	59,47	2,87	122,70	27,97	15,65	17,75	12,88	25,93	308,87	164,47	364,21	7,11
YALOVA	183,67	1,16	24.766,08	0,00	452,53	1,22	4.194,54	337,36	11,02	1.181,01	206,16	55,94	1.472,49	19,22	116,60	786,01	501,38	3.565,85	2.781,42
YOZGAT	72,42	0,14	6.279,56	0,00	393,62	1,28	1.032,21	65,60	5,91	311,77	45,44	27,63	93,70	3,80	41,59	336,76	202,79	558,42	107,81
ZONGULDAK	67,																		

EK 2

Tablo B.1 Coğrafi Bölgeler sosyo-ekonomik değişkenler (1995)

	MARMARA	EGE	AKDENİZ	İÇ	KARADENİZ	DOĞU	GÜNEYDOĞU
Doğuşta yaşam beklentisi	73,253	72,121	67,049	67,062	67,002	62,923	66,725
Nüfus	15.175.533	8.235.749	7.809.050	10.748.431	8.248.122	5.716.131	5.832.143
Şehirleşme oranı (yüzde)	0,787	0,594	0,588	0,671	0,451	0,482	0,594
Nüfus artış hızı (binde)	26,700	16,291	21,433	15,789	3,650	13,759	24,799
Nüfus yoğunluğu (kişi/km2)	210,438	92,397	88,201	57,937	71,933	39,574	77,562
Ortalama hanehalkı büyüklüğü	4,040	4,080	4,801	4,822	5,222	6,634	6,829
Doğurganlık hızı	1,988	2,258	2,595	2,575	2,531	4,058	5,042
Bebek ölüm oranı (binde)	49,000	51,464	46,805	53,685	55,207	62,838	56,904
Okuryazar oranı (yüzde)	90,255	86,770	84,426	87,356	82,052	72,779	66,513
Okuryazar kadın sayısının	85,237	80,342	77,058	81,055	74,039	60,144	51,898
Üniversite bitirenlerin okul bitirenlere oranı (yüzde)	7,146	6,180	5,751	7,275	4,443	4,536	4,167
İlköğretim öğretmen başı	30,218	29,707	29,081	24,321	33,983	28,038	27,946
Ortaöğretim öğretmen başı	18,526	15,863	17,236	16,270	17,343	17,327	18,716
On bin kişiye düşen eczacı sayısı	4,005	4,150	2,725	3,588	2,089	1,195	1,819
On bin kişiye düşen hekim sayısı	14,589	12,562	7,756	15,636	7,463	6,252	4,815
On bin kişiye düşen dişçi sayısı	3,311	2,113	1,334	2,124	1,005	0,562	0,509
On bin kişiye düşen hemşire sayısı	11,001	12,353	8,525	12,138	9,972	7,591	5,353
On bin kişiye düşen hastane yatak sayısı	27,956	21,216	18,511	25,259	22,065	15,615	13,091
Kırsal kesim kişi başı tarımsal	2.169,451	2.115,008	1.895,865	2.228,914	1.354,521	1.191,486	1.561,620
Kırsal kesim on bin kişiye düşen	527,980	429,181	295,444	505,996	251,301	128,157	162,466
On bin kişiye düşen tamamen ya da kısmen biten daire sayısı	36,931	77,313	41,526	54,974	28,684	13,668	10,699
Kişi başı tamamen ya da kısmen	123,461	195,774	102,677	142,270	72,371	34,804	32,760
Yüz bin kişiye düşen sinema sayısı	0,771	0,498	0,525	0,420	0,399	0,157	0,257
Yüz bin kişiye düşen sinema bileti sayısı	30.039,560	16.278,130	8.299,306	15.417,940	8.694,711	4.356,093	3.927,716
Yüz bin kişiye düşen tiyatro-opera-bale sayısı	0,145	0,146	0,115	0,140	0,048	0,017	0,051
Yüz bin kişiye düşen tiyatro-opera-bale bileti sayısı	5.876,756	10.917,330	3.967,666	9.134,161	1.476,871	293,783	1.146,251
Suç işlendiği ile göre cezaevine	0,958	1,564	1,043	1,009	1,009	0,698	0,749
Kişi başı gayri safi yurt içi	3.858,835	3.010,163	2.527,903	2.464,575	1.770,052	1.106,184	1.445,204
Kişi başı genel bütçe gelirleri	1.045,091	403,604	235,207	434,168	140,616	64,166	72,078
Yüz bin kişiye düşen toplam banka şube sayısı	14,583	13,150	8,004	9,900	8,656	5,091	4,012
Kişi başı banka mevduatı tutarı	1.541,443	777,062	460,405	1.140,897	368,774	160,428	136,076
Kişi başı banka kredi tutarı	925,614	476,555	369,034	792,736	216,579	55,155	74,419
Kırsal kesim kişi başı tarım	227,422	328,382	418,068	615,586	221,310	49,531	86,539
Kişi başı teşvik belgeli	2.328,645	1.158,221	1.889,145	1.058,092	252,247	281,759	1.303,635
Kişi başı kamu yatırımları	38,668	25,923	18,667	40,673	17,048	46,759	30,909
Kişi başı belediye giderleri	102,939	58,211	47,926	79,610	36,165	25,505	30,709
On bin kişiye düşen toplam motorlu taşıt sayısı	1.000,333	1.093,707	968,894	932,195	538,140	268,633	362,121
On bin kişiye düşen toplam özel oto sayısı	715,943	594,052	464,031	628,236	311,755	161,060	165,083
Kişi başı elektrik tüketim	1.686,078	1.473,557	1.122,697	870,935	704,387	376,619	562,106
Kişi başı imalat sanayi katma	1.319,768	807,959	385,003	289,877	195,318	64,717	82,278

Tablo B.2 Coğrafi Bölgeler sosyo-ekonomik değişkenler (1996)

	MARMARA	EGE	AKDENİZ	İÇ ANADOLU	KARADENİZ	DOĞU	GÜNEYDOĞU
Doğuşta yaşam beklentisi	73,265	72,126	67,075	67,071	67,006	62,937	66,715
Nüfus	15.586.923	8.371.126	7.978.636	10.890.707	8.307.379	5.795.902	5.978.794
Şehirleşme oranı (yüzde)	0,788	0,598	0,590	0,675	0,460	0,492	0,601
Nüfus artış hızı (binde)	26,700	16,291	21,433	15,789	3,650	13,759	24,799
Nüfus yoğunluğu (kişi/km2)	216,143	93,916	90,116	59,053	71,763	40,126	79,513
Ortalama hanehalkı büyüklüğü	4,001	4,025	4,760	4,739	5,150	6,560	6,772
Doğurganlık hızı	1,972	2,240	2,592	2,568	2,502	4,030	5,005
Bebek ölüm oranı (binde)	46,899	48,967	44,686	51,057	52,351	60,817	55,076
Okuryazar oranı (yüzde)	90,680	87,363	85,160	87,941	82,792	73,739	67,803
Okuryazar kadın sayısının	85,810	81,099	78,015	81,822	74,908	61,253	53,454
Üniversite bitirenlerin okul	7,487	6,520	6,113	7,653	4,719	4,825	4,401
bitirenlere oranı (yüzde)							
İlköğretim öğretmen başı	36,803	27,975	31,548	30,900	27,454	37,992	48,972
Ortaöğretim öğretmen başı	17,674	12,489	18,897	15,523	16,659	19,473	23,716
On bin kişiye düşen eczacı sayısı	3,944	4,169	2,891	3,725	2,122	1,184	1,840
On bin kişiye düşen hekim sayısı	14,338	13,134	8,177	15,459	7,381	6,123	4,436
On bin kişiye düşen dişçi sayısı	3,200	2,180	1,371	2,500	1,081	0,478	0,585
On bin kişiye düşen hemşire	10,690	12,370	8,260	12,271	9,835	7,222	5,260
sayısı							
On bin kişiye düşen hastane	28,328	21,473	18,266	25,337	22,679	15,444	13,096
yatak sayısı							
Kırsal kesim kişi başı tarımsal	2.265,533	2.221,409	1.893,441	2.158,615	1.304,916	1.238,748	1.602,517
Kırsal kesim on bin kişiye düşen	531,163	443,271	298,390	526,280	269,024	132,461	166,207
On bin kişiye düşen tamamen ya	41,351	82,487	41,328	54,475	34,093	13,962	8,508
da kısmen biten daire sayısı							
Kişi başı tamamen ya da kısmen	134,161	201,725	118,178	164,220	83,457	38,032	27,228
Yüz bin kişiye düşen sinema	0,738	0,585	0,439	0,450	0,397	0,104	0,217
sayısı							
Yüz bin kişiye düşen sinema	34.849,060	13.471,060	6.199,431	14.392,360	7.201,550	2.732,103	1.277,030
bileti sayısı							
Yüz bin kişiye düşen tiyatro-	0,212	0,119	0,125	0,119	0,036	0,000	0,033
opera-bale sayısı							
Yüz bin kişiye düşen tiyatro-	6.881,326	4.051,797	3.754,978	6.246,840	1.595,678	356,838	945,291
opera-bale bileti sayısı							
Suç işlendiği ile göre cezaevine	0,986	1,434	0,978	0,928	0,928	0,669	0,695
Kişi başı gayri safi yurt içi	3.997,129	3.266,961	2.622,365	2.562,261	1.921,824	1.127,402	1.520,073
Kişi başı genel bütçe gelirleri	1.248,314	446,528	252,171	457,222	153,823	64,759	72,215
Yüz bin kişiye düşen toplam	14,923	13,332	8,109	9,908	8,667	5,038	4,014
banka şube sayısı							
Kişi başı banka mevduatı tutarı	2.084,738	917,809	531,763	1.479,650	407,553	181,062	150,825
Kişi başı banka kredi tutarı	1.182,783	541,337	316,095	1.068,359	170,620	69,443	90,539
Kırsal kesim kişi başı tarım	150,603	174,316	130,901	1.495,836	124,533	63,085	64,549
Kişi başı teşvik belgeli	1.121,110	459,380	542,418	356,881	199,870	101,080	396,457
Kişi başı kamu yatırımları	44,971	32,647	29,113	56,301	33,019	46,682	39,770
Kişi başı belediye giderleri	116,286	76,928	55,349	76,098	40,300	30,639	29,896
On bin kişiye düşen toplam	1.051,315	1.147,628	1.008,418	976,717	562,162	267,192	381,396
motorlu taşıt sayısı							
On bin kişiye düşen toplam özel	754,593	629,791	488,550	659,333	326,040	159,111	166,995
oto sayısı							
Kişi başı elektrik tüketim	1.910,480	1.505,449	1.215,048	929,014	736,447	412,510	606,339
Kişi başı imalat sanayi katma	1.142,741	720,827	351,875	337,218	201,063	46,453	72,264

Tablo B.3 Coğrafi Bölgeler sosyo-ekonomik değişkenler (1997)

	MARMARA	EGE	AKDENİZ	İÇ ANADOLU	KARADENİZ	DOĞU	GÜNEYDOĞU
Doğuşta yaşam beklentisi	73,274	72,131	67,101	67,077	67,010	62,949	66,705
Nüfus	16.011.025	8.509.026	8.152.914	11.064.931	8.338.936	5.877.848	6.129.597
Şehirleşme oranı (yüzde)	0,789	0,603	0,592	0,680	0,468	0,502	0,608
Nüfus artış hızı (binde)	26,700	16,291	21,433	15,789	3,650	13,759	24,799
Nüfus yoğunluğu (kişi/km2)	222,024	95,463	92,085	59,998	72,036	40,693	81,518
Ortalama hanehalkı büyüklüğü	3,963	3,970	4,719	4,657	5,078	6,486	6,716
Doğurganlık hızı	1,957	2,223	2,589	2,561	2,474	4,002	4,968
Bebek ölüm oranı (binde)	44,889	46,590	42,664	48,558	49,642	58,860	53,306
Okuryazar oranı (yüzde)	91,107	87,961	85,900	88,530	83,539	74,712	69,119
Okuryazar kadın sayısının	86,387	81,863	78,983	82,595	75,788	62,383	55,057
Üniversite bitirenlerin okul bitirenlere oranı (yüzde)	7,844	6,878	6,497	8,049	5,011	5,133	4,649
İlköğretim öğretmen başı	35,410	25,720	28,460	27,910	24,870	30,400	39,940
Ortaöğretim öğretmen başı	15,400	12,010	17,380	14,860	14,600	19,240	24,760
On bin kişiye düşen eczacı sayısı	3,919	4,277	2,973	3,817	2,217	1,344	2,000
On bin kişiye düşen hekim sayısı	14,097	13,696	8,929	15,508	7,387	6,395	4,832
On bin kişiye düşen dişçi sayısı	3,201	2,348	1,368	2,390	1,071	0,526	0,654
On bin kişiye düşen hemşire sayısı	10,608	12,360	8,765	12,070	9,555	8,896	6,545
On bin kişiye düşen hastane yatak sayısı	28,013	22,194	18,511	25,378	23,274	18,047	13,146
Kırsal kesim kişi başı tarımsal	1.832,563	1.866,071	1.937,585	2.122,754	1.336,161	1.099,590	1.450,143
Kırsal kesim on bin kişiye düşen	545,610	504,781	311,076	554,093	303,730	144,363	180,110
On bin kişiye düşen tamamen ya da kısmen biten daire sayısı	41,974	83,537	45,955	53,710	31,907	16,805	8,790
Kişi başı tamamen ya da kısmen	144,341	234,461	143,764	182,625	88,834	50,932	33,620
Yüz bin kişiye düşen sinema sayısı	0,924	0,576	0,405	0,452	0,432	0,187	0,277
Yüz bin kişiye düşen sinema bileti sayısı	40.067,760	13.836,070	7.654,625	18.495,930	6.894,693	7.178,222	1.376,061
Yüz bin kişiye düşen tiyatro-opera-bale sayısı	0,162	0,153	0,172	0,181	0,036	0,017	0,016
Yüz bin kişiye düşen tiyatro-opera-bale bileti sayısı	6.267,019	3.649,254	4.043,205	5.886,065	704,143	207,287	883,304
Suç işlendiği ile göre cezaevine	0,996	1,353	1,027	0,943	0,969	0,697	0,714
Kişi başı gayri safi yurt içi	4.334,082	3.285,426	2.793,733	2.549,980	2.120,533	1.245,001	1.554,501
Kişi başı genel bütçe gelirleri	1.445,173	506,139	275,158	562,926	175,380	78,691	89,661
Yüz bin kişiye düşen toplam banka şube sayısı	15,783	13,633	8,316	10,221	8,790	5,189	4,291
Kişi başı banka mevduatı tutarı	2.341,130	941,223	564,500	1.542,828	446,151	194,183	155,525
Kişi başı banka kredi tutarı	1.472,311	652,499	371,962	1.315,108	212,521	82,721	130,655
Kırsal kesim kişi başı tarım	142,594	202,247	131,902	1.981,600	134,189	60,669	58,445
Kişi başı teşvik belgeli	753,461	446,970	430,095	303,432	111,041	99,336	258,756
Kişi başı kamu yatırımları	48,005	42,987	36,877	67,349	39,502	55,034	43,630
Kişi başı belediye giderleri	134,192	100,357	59,388	82,880	45,678	36,460	35,073
On bin kişiye düşen toplam motorlu taşıt sayısı	1.121,932	1.231,436	1.074,364	1.052,111	605,297	275,924	423,636
On bin kişiye düşen toplam özel oto sayısı	802,040	678,150	524,844	709,824	349,313	163,311	177,328
Kişi başı elektrik tüketim	1.960,762	1.626,222	1.341,597	993,968	824,367	466,713	680,789
Kişi başı imalat sanayi katma	1.369,128	751,101	384,667	403,160	336,390	46,162	87,431

Tablo B.4 Coğrafi Bölgeler sosyo-ekonomik değişkenler (1998)

	MARMARA	EGE	AKDENİZ	İÇ ANADOLU	KARADENİZ	DOĞU	GÜNEYDOĞU
Doğuşta yaşam beklentisi	73,284	72,137	67,128	67,083	67,014	62,962	66,695
Nüfus	16.448.245	8.649.499	8.332.040	11.242.567	8.371.406	5.962.011	6.284.676
Şehirleşme oranı (yüzde)	0,790	0,607	0,594	0,684	0,475	0,512	0,614
Nüfus artış hızı (binde)	26,700	16,291	21,433	15,789	3,650	13,759	24,799
Nüfus yoğunluğu (kişi/km2)	228,087	97,039	94,108	60,961	72,316	41,276	83,581
Ortalama hanehalkı büyüklüğü	3,925	3,916	4,679	4,577	5,008	6,413	6,660
Doğurganlık hızı	1,941	2,205	2,586	2,554	2,445	3,974	4,932
Bebek ölüm oranı (binde)	42,965	44,329	40,733	46,181	47,074	56,966	51,593
Okuryazar oranı (yüzde)	91,536	88,563	86,647	89,123	84,293	75,699	70,460
Okuryazar kadın sayısının	86,967	82,635	79,963	83,376	76,678	63,534	56,708
Üniversite bitirenlerin okul bitirenlere oranı (yüzde)	8,218	7,256	6,906	8,467	5,321	5,460	4,910
İlköğretim öğretmen başı	35,780	25,910	27,910	27,550	25,070	31,500	40,570
Ortaöğretim öğretmen başı	15,330	12,530	14,820	14,690	14,250	17,630	20,870
On bin kişiye düşen eczacı sayısı	3,900	4,478	3,060	3,967	2,311	1,347	2,002
On bin kişiye düşen hekim sayısı	14,447	14,245	9,510	16,019	7,404	6,432	4,836
On bin kişiye düşen dişçi sayısı	3,225	2,486	1,435	2,468	1,113	0,577	0,673
On bin kişiye düşen hemşire sayısı	10,600	12,508	9,198	12,292	9,970	8,911	6,552
On bin kişiye düşen hastane yatak sayısı	28,028	22,771	18,692	25,621	23,500	18,014	13,363
Kırsal kesim kişi başı tarımsal	2.055,782	2.221,619	1.961,322	2.374,690	1.573,237	1.233,934	1.531,628
Kırsal kesim on bin kişiye düşen	538,606	513,148	313,256	578,112	321,925	148,718	189,322
On bin kişiye düşen tamamen ya da kısmen biten daire sayısı	39,867	68,377	32,507	45,229	26,011	16,624	7,351
Kişi başı tamamen ya da kısmen	150,424	189,696	112,771	173,268	79,405	47,374	30,272
Yüz bin kişiye düşen sinema sayısı	0,784	0,647	0,636	0,463	0,466	0,185	0,286
Yüz bin kişiye düşen sinema bileti sayısı	52.721,410	15.988,680	14.598,960	25.221,000	11.535,740	5.248,229	5.820,110
Yüz bin kişiye düşen tiyatro-opera-bale sayısı	0,207	0,069	0,120	0,205	0,048	0,034	0,016
Yüz bin kişiye düşen tiyatro-opera-bale bileti sayısı	7.569,057	2.264,027	4.136,802	5.960,027	1.306,220	1.212,527	1.030,904
Suç işlendiği ile göre cezaevine	1,304	1,453	0,964	1,098	0,804	0,664	0,622
Kişi başı gayri safi yurt içi	4.227,599	3.348,225	2.803,642	2.702,496	2.219,122	1.324,145	1.561,414
Kişi başı genel bütçe gelirleri	1.566,008	517,949	275,661	658,092	172,467	83,273	91,717
Yüz bin kişiye düşen toplam banka şube sayısı	17,242	14,220	8,773	10,683	8,899	5,267	4,471
Kişi başı banka mevduatı tutarı	2.464,307	983,329	594,304	1.646,324	461,164	205,799	171,804
Kişi başı banka kredi tutarı	1.391,505	598,888	350,371	856,367	264,843	89,757	141,364
Kırsal kesim kişi başı tarım	143,392	183,513	139,577	385,765	207,338	74,576	56,279
Kişi başı teşvik belgeli	405,254	313,863	203,265	181,471	140,359	71,669	180,136
Kişi başı kamu yatırımları	67,349	44,982	33,293	52,087	46,789	42,044	39,298
Kişi başı belediye giderleri	141,896	100,106	65,977	88,236	55,892	37,385	37,944
On bin kişiye düşen toplam motorlu taşıt sayısı	1.174,570	1.298,168	1.127,346	1.127,622	653,435	294,538	445,926
On bin kişiye düşen toplam özel oto sayısı	835,306	716,036	552,075	758,465	373,968	172,173	186,088
Kişi başı elektrik tüketim	2.056,456	1.662,505	1.508,165	962,428	889,933	482,936	785,469
Kişi başı imalat sanayi katma	1.308,333	744,463	358,458	409,585	364,817	59,568	109,742

Tablo B.5 Coğrafi Bölgeler sosyo-ekonomik değişkenler (1999)

	MARMARA	EGE	AKDENİZ	İÇ ANADOLU	KARADENİZ	DOĞU	GÜNEYDOĞU
Doğuşta yaşam beklentisi	73,293	72,142	67,155	67,089	67,018	62,975	66,685
Nüfus	16.899.004	8.792.599	8.516.173	11.423.685	8.404.796	6.048.436	6.444.154
Şehirleşme oranı (yüzde)	0,790	0,611	0,596	0,688	0,483	0,521	0,621
Nüfus artış hızı (binde)	26,700	16,291	21,433	15,789	3,650	13,759	24,799
Nüfus yoğunluğu (kişi/km2)	234,337	98,645	96,188	61,943	72,605	41,874	85,702
Ortalama hanehalkı büyüklüğü	3,887	3,863	4,639	4,498	4,938	6,341	6,605
Doğurganlık hızı	1,925	2,187	2,583	2,547	2,418	3,947	4,896
Bebek ölüm oranı (binde)	41,123	42,177	38,890	43,920	44,639	55,134	49,935
Okuryazar oranı (yüzde)	91,967	89,170	87,400	89,719	85,053	76,698	71,827
Okuryazar kadın sayısının	87,552	83,414	80,955	84,164	77,579	64,706	58,408
Üniversite bitirenlerin okul bitirenlere oranı (yüzde)	8,610	7,655	7,340	8,906	5,651	5,808	5,186
İlköğretim öğretmen başı	35,300	26,200	29,160	27,190	24,700	33,000	41,500
Ortaöğretim öğretmen başı	15,300	13,300	18,460	15,050	16,180	17,730	21,970
On bin kişiye düşen eczacı sayısı	3,953	4,457	3,081	4,099	2,391	1,285	1,951
On bin kişiye düşen hekim sayısı	14,294	14,734	9,817	16,854	8,034	7,544	5,599
On bin kişiye düşen dişçi sayısı	3,267	2,689	1,530	2,690	1,098	0,577	0,698
On bin kişiye düşen hemşire sayısı	10,178	12,665	9,161	12,661	10,147	8,584	6,361
On bin kişiye düşen hastane yatak sayısı	28,110	23,113	19,385	26,069	23,865	18,046	13,001
Kırsal kesim kişi başı tarımsal	1.884,421	2.004,778	1.799,483	2.234,756	1.600,539	1.435,590	1.333,435
Kırsal kesim on bin kişiye düşen	530,326	524,418	313,852	590,141	339,041	155,688	190,774
On bin kişiye düşen tamamen ya da kısmen biten daire sayısı	28,128	62,200	29,046	46,675	25,223	15,012	7,843
Kişi başı tamamen ya da kısmen	98,744	163,275	92,930	182,279	74,449	52,263	35,469
Yüz bin kişiye düşen sinema sayısı	1,367	0,637	0,845	0,762	0,464	0,248	0,248
Yüz bin kişiye düşen sinema bileti sayısı	50.290,790	19.843,690	15.346,400	31.863,280	8.599,328	5.960,218	2.497,923
Yüz bin kişiye düşen tiyatro-opera-bale sayısı	0,260	0,125	0,129	0,263	0,083	0,033	0,016
Yüz bin kişiye düşen tiyatro-opera-bale bileti sayısı	11.850,340	3.603,917	3.998,146	5.735,583	1.515,611	1.182,372	1.106,693
Suç işlendiği ile göre cezaevine	1,353	1,786	1,279	1,277	1,122	0,793	0,775
Kişi başı gayri safi yurt içi	3.877,710	3.093,703	2.591,200	2.656,103	2.097,059	1.283,904	1.414,549
Kişi başı genel bütçe gelirleri	1.549,161	495,664	253,437	697,774	167,169	96,376	89,872
Yüz bin kişiye düşen toplam banka şube sayısı	17,758	14,410	8,948	10,925	8,983	5,258	4,516
Kişi başı banka mevduatı tutarı	3.180,014	1.262,254	796,667	2.028,896	597,190	253,421	232,288
Kişi başı banka kredi tutarı	1.247,324	488,589	356,003	993,329	318,172	88,999	120,637
Kırsal kesim kişi başı tarım	156,529	216,094	174,968	321,971	284,771	83,062	58,695
Kişi başı teşvik belgeli	431,196	173,380	96,090	148,194	100,259	42,186	75,293
Kişi başı kamu yatırımları	46,177	43,993	27,694	40,173	41,537	43,470	31,338
Kişi başı belediye giderleri	136,394	94,584	78,587	87,225	55,523	35,869	36,817
On bin kişiye düşen toplam motorlu taşıt sayısı	1.195,831	1.345,542	1.161,502	1.190,593	692,565	312,387	469,927
On bin kişiye düşen toplam özel oto sayısı	850,789	748,083	572,810	807,604	397,424	180,417	192,371
Kişi başı elektrik tüketim	2.048,991	1.703,503	1.420,656	1.080,005	916,986	513,558	814,351
Kişi başı imalat sanayi katma	1.177,064	722,371	413,657	404,200	206,417	63,021	84,576

Tablo B.6 Coğrafi Bölgeler sosyo-ekonomik değişkenler (2000)

	MARMARA	EGE	AKDENİZ	İÇ ANADOLU	KARADENİZ	DOĞU	GÜNEYDOĞU
Doğuşta yaşam beklentisi	73,302	72,147	67,182	67,094	67,022	62,987	66,676
Nüfus	17.365.027	8.938.781	8.706.005	11.608.868	8.439.213	6.137.414	6.608.619
Şehirleşme oranı (yüzde)	0,791	0,615	0,598	0,692	0,490	0,530	0,627
Nüfus artış hızı (binde)	26,700	16,291	21,433	15,789	3,650	13,759	24,799
Nüfus yoğunluğu (kişi/km2)	240,800	100,285	98,332	62,947	72,902	42,490	87,889
Ortalama hanehalkı büyüklüğü	3,850	3,810	4,600	4,420	4,870	6,270	6,550
Doğurganlık hızı	1,910	2,170	2,580	2,540	2,390	3,920	4,860
Bebek ölüm oranı (binde)	39,360	40,130	37,130	41,770	42,330	53,360	48,330
Okuryazar oranı (yüzde)	92,400	89,780	88,160	90,320	85,820	77,710	73,220
Okuryazar kadın sayısının	88,140	84,200	81,960	84,960	78,490	65,900	60,160
Üniversite bitirenlerin okul bitirenlere oranı (yüzde)	9,021	8,075	7,801	9,368	6,001	6,179	5,478
İlköğretim öğretmen başı	34,120	25,230	28,870	26,160	24,620	32,840	41,230
Ortaöğretim öğretmen başı	18,440	15,750	20,720	17,540	16,880	19,440	26,450
On bin kişiye düşen eczacı sayısı	4,521	4,400	3,168	3,972	2,317	1,219	1,954
On bin kişiye düşen hekim sayısı	16,429	14,811	10,061	17,222	8,734	7,537	5,487
On bin kişiye düşen dişçi sayısı	3,598	2,931	1,391	2,857	1,077	0,611	0,518
On bin kişiye düşen hemşire sayısı	9,656	12,091	9,045	12,697	11,685	8,722	6,053
On bin kişiye düşen hastane yatak sayısı	28,177	23,125	18,881	26,295	24,005	17,866	13,260
Kırsal kesim kişi başı tarımsal	1.838,313	2.076,179	1.747,102	2.182,341	1.478,141	1.368,924	1.367,456
Kırsal kesim on bin kişiye düşen	527,704	528,978	315,903	595,028	347,424	166,419	192,583
On bin kişiye düşen tamamen ya da kısmen biten daire sayısı	28,512	64,762	39,473	55,343	33,062	12,072	5,798
Kişi başı tamamen ya da kısmen	101,338	173,373	109,771	182,553	90,192	39,469	25,243
Yüz bin kişiye düşen sinema sayısı	1,589	0,884	0,965	0,758	0,498	0,277	0,303
Yüz bin kişiye düşen sinema bileti sayısı	46.229,590	21.648,580	14.276,010	38.482,820	9.245,068	5.493,519	4.472,826
Yüz bin kişiye düşen tiyatro-opera-bale sayısı	0,253	0,157	0,115	0,198	0,142	0,098	0,076
Yüz bin kişiye düşen tiyatro-opera-bale bileti sayısı	16.565,200	3.123,334	3.323,005	6.048,902	2.075,454	2.110,628	1.960,364
Suç işlendiği ile göre cezaevine	1,665	2,173	1,506	1,532	1,181	0,868	0,656
Kişi başı gayri safi yurt içi	4.113,889	3.296,940	2.671,659	2.817,812	2.161,036	1.302,208	1.476,812
Kişi başı genel bütçe gelirleri	1.774,629	531,978	272,766	695,860	171,626	88,707	96,927
Yüz bin kişiye düşen toplam banka şube sayısı	17,737	14,364	9,005	10,905	8,875	5,247	4,555
Kişi başı banka mevduatı tutarı	2.965,481	1.096,491	735,502	2.085,302	495,025	206,657	178,681
Kişi başı banka kredi tutarı	1.363,703	518,551	367,955	848,097	396,812	115,129	125,639
Kırsal kesim kişi başı tarım	157,409	230,648	184,338	296,766	378,409	86,316	53,972
Kişi başı teşvik belgeli	293,579	113,337	330,835	104,423	134,409	52,678	71,830
Kişi başı kamu yatırımları	49,520	44,027	55,463	32,519	64,888	41,782	40,480
Kişi başı belediye giderleri	137,238	80,010	90,381	93,744	58,105	39,252	37,211
On bin kişiye düşen toplam motorlu taşıt sayısı	1.233,683	1.422,881	1.229,717	1.287,827	755,172	343,356	504,723
On bin kişiye düşen toplam özel oto sayısı	875,962	798,689	615,152	883,512	435,218	197,419	208,024
Kişi başı elektrik tüketim	2.193,526	1.772,690	1.448,275	1.132,156	987,403	569,802	853,691
Kişi başı imalat sanayi katma	1.170,213	695,542	334,937	389,384	198,207	55,154	111,114

Tablo B.7 Coğrafi Bölgeler sosyo-ekonomik değişkenler (2001)

	MARMARA	EGE	AKDENİZ	İÇ ANADOLU	KARADENİZ	DOĞU	GÜNEYDOĞU
Doğuşta yaşam beklentisi	73,311	72,153	67,209	67,100	67,026	62,999	66,666
Nüfus	17.844.218	9.087.302	8.900.671	11.797.176	8.474.477	6.228.506	6.777.305
Şehirleşme oranı (yüzde)	0,791	0,619	0,600	0,697	0,497	0,540	0,633
Nüfus artış hızı (binde)	26,700	16,291	21,433	15,789	3,650	13,759	24,799
Nüfus yoğunluğu (kişi/km2)	247,445	101,951	100,531	63,968	73,207	43,121	90,132
Ortalama hanehalkı büyüklüğü	3,813	3,758	4,561	4,344	4,802	6,200	6,496
Doğurganlık hızı	1,895	2,153	2,577	2,533	2,363	3,893	4,824
Bebek ölüm oranı (binde)	37,673	38,182	35,450	39,725	40,140	51,643	46,777
Okuryazar oranı (yüzde)	92,835	90,395	88,926	90,925	86,594	78,736	74,641
Okuryazar kadın sayısının	88,732	84,994	82,977	85,763	79,412	67,116	61,964
Üniversite bitirenlerin okul	9,452	8,519	8,292	9,854	6,373	6,573	5,786
bitirenlere oranı (yüzde)							
İlköğretim öğretmen başı	32,361	23,947	26,704	24,290	23,259	30,029	38,760
Ortaöğretim öğretmen başı	23,132	20,339	23,778	21,648	21,905	24,937	31,835
On bin kişiye düşen eczacı sayısı	4,290	4,199	3,007	3,863	2,392	1,239	1,853
On bin kişiye düşen hekim sayısı	15,062	14,828	10,307	18,424	9,792	7,723	5,685
On bin kişiye düşen dişçi sayısı	3,606	2,779	1,727	2,800	1,200	0,581	0,558
On bin kişiye düşen hemşire	10,284	12,678	9,879	13,338	12,244	8,419	5,783
sayısı							
On bin kişiye düşen hastane	27,878	23,305	18,717	26,127	25,097	17,866	12,524
yatak sayısı							
Kırsal kesim kişi başı tarımsal	1.417,175	1.590,415	1.543,669	1.637,843	1.261,364	1.216,111	1.332,375
Kırsal kesim on bin kişiye düşen	517,773	527,971	312,213	596,201	354,062	167,741	195,466
On bin kişiye düşen tamamen ya	32,802	61,097	30,455	53,187	30,011	13,665	8,282
da kısmen biten daire sayısı							
Kişi başı tamamen ya da kısmen	107,230	157,268	87,924	173,097	88,885	46,269	30,785
Yüz bin kişiye düşen sinema	1,479	0,704	0,876	0,831	0,496	0,241	0,280
sayısı							
Yüz bin kişiye düşen sinema	47.051,800	11.765,980	14.427,100	38.946,800	9.461,681	5.724,679	5.951,923
bileti sayısı							
Yüz bin kişiye düşen tiyatro-	0,224	0,143	0,124	0,212	0,142	0,048	0,015
opera-bale sayısı							
Yüz bin kişiye düşen tiyatro-	9.212,194	3.041,046	3.775,412	4.806,057	2.280,436	1.129,982	639,207
opera-bale bileti sayısı							
Suç işlendiği ile göre cezaevine	1,697	2,331	1,603	1,883	1,451	1,037	0,804
Kişi başı gayri safi yurt içi	3.705,798	3.081,459	2.471,465	2.468,489	2.025,972	1.223,143	1.435,798
Kişi başı genel bütçe gelirleri	1.709,444	493,122	268,088	808,857	161,878	78,636	99,414
Yüz bin kişiye düşen toplam	14,884	12,028	7,910	9,723	8,248	4,768	3,999
banka şube sayısı							
Kişi başı banka mevduatı tutarı	3.332,693	1.225,198	798,817	1.982,359	592,608	271,773	240,435
Kişi başı banka kredi tutarı	934,858	301,200	214,070	652,454	228,049	53,915	63,976
Kırsal kesim kişi başı tarım	70,330	122,493	108,902	77,469	278,920	43,116	20,357
Kişi başı teşvik belgeli	241,356	122,253	248,840	73,399	70,843	41,739	109,647
Kişi başı kamu yatırımları	36,027	37,870	48,453	22,842	71,091	33,918	32,064
Kişi başı belediye giderleri	133,563	83,728	69,654	86,185	54,728	35,511	36,799
On bin kişiye düşen toplam	1.201,347	1.441,064	1.251,309	1.309,247	779,587	354,077	516,249
motorlu taşıt sayısı							
On bin kişiye düşen toplam özel	851,353	811,094	628,887	901,590	450,493	203,517	216,136
oto sayısı							
Kişi başı elektrik tüketim	2.122,754	1.743,259	1.386,108	1.113,159	941,772	545,709	855,201
Kişi başı imalat sanayi katma	1.246,182	901,112	325,822	382,013	202,068	61,606	146,084

EK 3

Tablo C.1 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler için simgeli gösterim (1995)

[illegible]

Tablo C.1 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler için simgeli gösterim (1995)
(Devamı)

İZMİR	+	Doğuşta yaşam beklentisi
KARAR	+	* Nüfus
KARABÜK	-	# Şehirleşme oranı
KARAMAN	-	+ Nüfus artış hızı
KARS	-	* Nüfus yoğunluğu
KASTAMONU	-	ı Ort. hanehalkı büyüklüğü
KAYSERİ	-	+ Doğurganlık hızı
KIRIKALE	-	• Bebek ölüm oranı
KIRIKLARELİ	-	+ Okuryazar oranı
KIRSEHİR	-	+ Okuryazar kadın oranı
KILIS	-	# Üniversite bitirenlerin oranı
KOCAELİ	+	+ İlköğretim öğrenci/öğretmen
KONYA	+	+ Ortaöğretim öğrenci/öğretmen
KÜTAHYA	+	# Eczacı sayısı
MALATYA	+	* Hekim sayısı
MANİSA	+	# Dişçi sayısı
MARDİN	+	+ Hemşire sayısı
MERSİN	+	+ Hastane yatak sayısı
MUGLA	+	+ Kırsal kesim tarımsal üretim
MÜŞ	-	• Kırsal kesim traktör sayısı
NEVEŞEHİR	-	# Biten daire sayısı
NİĞDE	-	# Biten yapı değeri
ORDU	-	+ Sinema sayısı
OSMANİYE	-	# Sinema bileti sayısı
RIZE	+	* Tiyatro-opera-bale sayısı
SAKARYA	+	* Tiyatro-opera-bale bileti sayısı
SAMSUN	+	• Cezaevine girme oranı
SİRT	-	+ Gayri safı yurt içi hasıla
SINOP	-	* Genel bütçe gelirleri
SIVAS	-	+ Toplam banka şube sayısı
SANLIURFA	+	# Banka mevduatı tutarı
SİRNAK	-	* Banka kredi tutarı
TEKİRDAĞ	+	* Kırsal kesim tarım kredileri
TOKAT	+	* Teşvik belgeli yatırımlar
TRABZON	+	+ Kamu yatırımları tutarı
TUNCELİ	+	# Belediye giderleri
UŞAK	+	+ Toplam motorlu taşıt sayısı
YALOVA	-	+ Toplam özel oto sayısı
YOZGAT	-	# Elektrik tüketim miktarı
ZONGULDAK	-	* İmalat sanayi katma değeri

Tablo C.2 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler için simgeli gösterim (1996)

ADANA	ADANA	Doğuştan yaşam beklentisi
ADANAMAN	ADANAMAN	# Nüfus
AFYON	AFYON	+ Şehirleşme oranı
AGRI	AGRI	+ Nüfus artış hızı
AKSARAY	AKSARAY	+ Nüfus yoğunluğu
AMASYA	AMASYA	+ Ort. hanehalkı büyüklüğü
ANKARA	ANKARA	+ Doğurganlık hızı
ANTALYA	ANTALYA	+ Bebek ölüm oranı
ARDAHAN	ARDAHAN	+ Okuryazar oranı
ARTVIN	ARTVIN	+ Okuryazar kadın oranı
AYDIN	AYDIN	+ Üniversite bitirenlerin oranı
BALIKESIR	BALIKESIR	+ İlköğretim öğrenci/öğretmen
BARTIN	BARTIN	+ Ortaöğretim öğrenci/öğretmen
BATMAN	BATMAN	+ Eczacı sayısı
BAYBURT	BAYBURT	+ Hekim sayısı
BILECEK	BILECEK	+ Dişçi sayısı
BINGOL	BINGOL	+ Hemşire sayısı
BITLIS	BITLIS	+ Hastane yatak sayısı
BOLU	BOLU	+ Kırsal kesim tarımsal üretim
BURDUR	BURDUR	+ Kırsal kesim traktör sayısı
BURSA	BURSA	+ Biten daire sayısı
CANAKKALE	CANAKKALE	+ Biten yapı değeri
CANKIRI	CANKIRI	+ Sinema sayısı
CORUM	CORUM	+ Sinema bileti sayısı
DENİZLİ	DENİZLİ	+ Tiyatro-opera-bale sayısı
DIYARBAKIR	DIYARBAKIR	+ Tiyatro-opera-bale bileti sayısı
DÜZCE	DÜZCE	+ Cezaevine girme oranı
EDİRNE	EDİRNE	+ Gayri safi yurt içi hasıla
ELAZIG	ELAZIG	+ Genel bütçe gelirleri
ERZINCAN	ERZINCAN	+ Toplam banka şube sayısı
ERZURUM	ERZURUM	+ Banka mevduatı tutarı
ESKİŞEHİR	ESKİŞEHİR	+ Banka kredi tutarı
GAZIANTEP	GAZIANTEP	+ Kırsal kesim tarım kredileri
GİRESUN	GİRESUN	+ Teşvik belgeli yatırımlar
GÜMÜŞHANE	GÜMÜŞHANE	+ Kamu yatırımları tutarı
HAKKARİ	HAKKARİ	+ Belediye giderleri
HATAY	HATAY	+ Toplam motorlu taşıt sayısı
IGDIR	IGDIR	+ Toplam özel oto sayısı
ISPARTA	ISPARTA	+ Elektrik tüketim miktarı
ISTANBUL	ISTANBUL	+ İmalat sanayi katma değeri

Tablo C.3 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler için simgeli gösterim (1997)

ADANA	ADANA	Doğuştan yaşam beklentisi
ADANAMAN	ADANAMAN	Nüfus
AFYON	AFYON	Şehirleşme oranı
AGRI	AGRI	Nüfus artış hızı
AKSARAY	AKSARAY	Nüfus yoğunluğu
AMASYA	AMASYA	Ort. hanehalkı büyüklüğü
ANKARA	ANKARA	Doğurganlık hızı
ANTALYA	ANTALYA	Bebek ölüm oranı
ARDAHAN	ARDAHAN	Okuryazar oranı
ARTVIN	ARTVIN	Okuryazar kadın oranı
AYDIN	AYDIN	Üniversite bitirenlerin oranı
BALIKESIR	BALIKESIR	İlköğretim öğrenci/öğretmen
BARTIN	BARTIN	Ortaöğretim öğrenci/öğretmen
BATMAN	BATMAN	Eczacı sayısı
BAYBURT	BAYBURT	Hekim sayısı
BILECIK	BILECIK	Dişçi sayısı
BINGOL	BINGOL	Hemşire sayısı
BITLIS	BITLIS	Hastane yatak sayısı
BOLU	BOLU	Kırsal kesim tarımsal üretim
BURDUR	BURDUR	Kırsal kesim traktör sayısı
BURSA	BURSA	Biten daire sayısı
CANAKKALE	CANAKKALE	Biten yapı değeri
CANKIRI	CANKIRI	Sinema sayısı
CORUM	CORUM	Sinema bileti sayısı
DENİZLİ	DENİZLİ	*Tiyatro-opera-bale sayısı
DIYARBAKIR	DIYARBAKIR	*Tiyatro-opera-bale bileti sayısı
DÜZCE	DÜZCE	Çezaevine girme oranı
EDİRNE	EDİRNE	Gayri safi yurt içi hasıla
ELAZIG	ELAZIG	Genel bütçe gelirleri
ERZINCAN	ERZINCAN	Toplam banka şube sayısı
ERZURUM	ERZURUM	Banka mevduatı tutarı
ESKİŞEHİR	ESKİŞEHİR	Banka kredi tutarı
GAZIANTEP	GAZIANTEP	#Kırsal kesim tarım kredileri
GİRESUN	GİRESUN	Teşvik belgeli yatırımlar
GÜMÜŞHANE	GÜMÜŞHANE	Kamu yatırımları tutarı
HAKKARİ	HAKKARİ	Belediye giderleri
HATAY	HATAY	Toplam motorlu taşıt sayısı
IGDIR	IGDIR	Toplam özel oto sayısı
ISPARTA	ISPARTA	Elektrik tüketim miktarı
ISTANBUL	ISTANBUL	#İmalat sanayi katma değeri

Tablo C.3 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler için simgeli gösterim (1997)
(Devamı)

İZMİR		
K MARAŞ	-	+ Doğuştan yaşam beklentisi
K KARABÜK	+	* Nüfus
KARAMAN	-	# Şehirleşme oranı
KARS	-	+ Nüfus artış hızı
KASTAMONU	-	* Nüfus yoğunluğu
KAYSERİ	+	ı Ort. hanehalkı büyüklüğü
KIRIKALE	-	+ Doğurganlık hızı
KIRIKARELİ	-	• Bebek ölüm oranı
KIRSEHIR	-	+ Okuryazar oranı
KULIS	-	+ Okuryazar kadın oranı
KOCAELİ	+	# Üniversite bitirenlerin oranı
KONYA	+	• İlköğretim öğrenci/öğretmen
KUTAHYA	+	ı Ortaöğretim öğrenci/öğretmen
KUTAHYA	+	# Eczacı sayısı
MALATYA	-	* Hekim sayısı
MANİSA	+	# Dişçi sayısı
MARDİN	-	+ Hemşire sayısı
MERSİN	+	+ Hastane yatak sayısı
MUGLA	+	+ Kırsal kesim tarımsal üretim
MUS	-	• Kırsal kesim traktör sayısı
NEVSEHIR	-	+ Biten daire sayısı
NİĞDE	-	+ Biten yapı değeri
ORDU	+	+ Sinema sayısı
OSMANIYE	+	+ Sinema bileti sayısı
RİZE	+	* Tiyatro-opera-bale sayısı
SAKARYA	+	* Tiyatro-opera-bale bileti sayısı
SAMSUN	+	• Cezaevine girme oranı
SİRT	-	+ Gayri safı yurt içi hasıla
SINOP	-	* Genel bütçe gelirleri
SIVAS	-	+ Toplam banka şube sayısı
SANLIURFA	+	# Banka mevduatı tutarı
SIRNAK	+	* Banka kredi tutarı
TEKİRDAĞ	+	* Kırsal kesim tarım kredileri
TOKAT	+	+ Teşvik belgeli yatırımlar
TRABZON	+	• Kamu yatırımları tutarı
TUNCELİ	-	* Belediye giderleri
USAK	+	+ Toplam motorlu taşıt sayısı
VAN	+	+ Toplam özel oto sayısı
YALOVA	-	# Elektrik tüketim miktarı
YOZGAT	+	# İmalat sanayi katma değeri
ZONGULDAK	+	

Tablo C.4 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler için simgeli gösterim (1998)

ADANA	ADANA	Doğuştan yaşam beklentisi
ADANAMAN	ADANAMAN	Nüfus
AFYON	AFYON	Şehirleşme oranı
AGRI	AGRI	Nüfus artış hızı
AKSARAY	AKSARAY	Nüfus yoğunluğu
AMASYA	AMASYA	Ort. hanehalkı büyüklüğü
ANKARA	ANKARA	Doğurganlık hızı
ANTALYA	ANTALYA	Bebek ölüm oranı
ARDAHAN	ARDAHAN	Okuryazar oranı
ARTVIN	ARTVIN	Okuryazar kadın oranı
AYDIN	AYDIN	Üniversite bitirenlerin oranı
BALIKESİR	BALIKESİR	İlköğretim öğrenci/öğretmen
BARTIN	BARTIN	Ortaöğretim öğrenci/öğretmen
BATMAN	BATMAN	Eczacı sayısı
BAYBURT	BAYBURT	Hekim sayısı
BİLECEK	BİLECEK	Dişçi sayısı
BİNGÖL	BİNGÖL	Hemşire sayısı
BITLİS	BITLİS	Hastane yatak sayısı
BOLU	BOLU	Kırsal kesim tarımsal üretim
BURDUR	BURDUR	Kırsal kesim traktör sayısı
BURSA	BURSA	Biten daire sayısı
ÇANAKKALE	ÇANAKKALE	Biten yapı değeri
ÇANKIRI	ÇANKIRI	Sinema sayısı
ÇORUM	ÇORUM	Sinema bileti sayısı
DENİZLİ	DENİZLİ	*Tiyatro-opera-bale sayısı
DIYARBAKIR	DIYARBAKIR	#Tiyatro-opera-bale bileti sayısı
DÜZCE	DÜZCE	• Cezaevine girme oranı
EDİRNE	EDİRNE	+ Gayri safi yurt içi hasıla
ELAZIĞ	ELAZIĞ	* Genel bütçe gelirleri
ERZİNCAN	ERZİNCAN	# Toplam banka şube sayısı
ERZURUM	ERZURUM	* Banka mevduatı tutarı
ESKİŞEHİR	ESKİŞEHİR	* Banka kredi tutarı
GAZİANTEP	GAZİANTEP	+ Kırsal kesim tarım kredileri
GİRESUN	GİRESUN	+ Teşvik belgeli yatırımlar
GÜMÜŞHANE	GÜMÜŞHANE	+ Kamu yatırımları tutarı
HAKKARİ	HAKKARİ	* Belediye giderleri
HATAY	HATAY	+ Toplam motorlu taşıt sayısı
İGİDIR	İGİDIR	+ Toplam özel oto sayısı
ISPARTA	ISPARTA	+ Elektrik tüketim miktarı
İSTANBUL	İSTANBUL	+ İmalat sanayi katma değeri

Tablo C.5 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler için simgeli gösterim (1999)

	ADANA	.	+ Doğuşta yaşam beklentisi
	ADIYAMAN	.	+ Nüfus
	AĞRI	-	+ Şehirleşme oranı
	AKSARAY	.	. Nüfus artış hızı
	AMASYA	.	+ Nüfus yoğunluğu
	ANKARA	* #	. Ort. hanehalkı büyüklüğü
	ANTALYA	+ +	. Doğurganlık hızı
	ARDAHAN	-	. Bebek ölüm oranı
	ARTVIN	- =	+ Okuryazar oranı
	AYDIN	+ -	+ Okuryazar kadın oranı
	BALIKESİR	+ +	+ Üniversite bitirenlerin oranı
	BARTIN	=	+ İlköğretim öğrenci/öğretmen
	BATMAN	- +	+ Ortaöğretim öğrenci/öğretmen
	BAYBURT	- +	+ Eczacı sayısı
	BİLECİK	+ +	+ Hekim sayısı
	BİNGÖL	- +	. Dişçi sayısı
	BİTLİS	- +	. Hemşire sayısı
	BOLU	- +	+ Hastane yatak sayısı
	BURDUR	+ -	+ Kırsal kesim tarımsal üretim
	BÜRSÂ	+ #	. Kırsal kesim traktör sayısı
	CANAKKALE	-	. Biten daire sayısı
	CANKIRI	.	. Biten yapı değeri
	ÇORUM	.	# Sinema sayısı
	DENİZLİ	+ .	+ Sinema bileti sayısı
	DIYARBAKIR	+ +	* Tiyatro-opera-bale sayısı
	DÜZCE	.	* Tiyatro-opera-bale bileti sayısı
	EDİRNE	.	. Cezaevine girme oranı
	ELAZIG	+ +	+ Gayri safı yurt içi hasıla
	ERZINCAN	-	+ Genel bütçe gelirleri
	ERZURUM	.	# Toplam banka şube sayısı
	ESKİŞEHİR	. #	+ Banka mevduatı tutarı
	GAZIANTEP	+ +	* Banka kredi tutarı
	GİRESUN	.	* Kırsal kesim tarım kredileri
	GÜMÜSHANE	-	. Teşvik belgeli yatırımlar
	HAKKARİ	- -	+ Kamu yatırımları tutarı
	HATAY	+ +	# Belediye giderleri
	İGDIR	-	+ Toplam motorlu taşıt sayısı
	ISPARTA	-	+ Toplam özel oto sayısı
	İSTANBUL	-	+ Elektrik tüketim miktarı
		+ +	+ İmalat sanayi katma değeri

Tablo C.6 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler için simgeli gösterim (2000)

ADANA	ADANA	Doğuşta yaşam beklentisi
ADANAMAN	ADANAMAN	Nüfus
AFYON	AFYON	Şehirleşme oranı
AGRI	AGRI	Nüfus artış hızı
AKSARAY	AKSARAY	Nüfus yoğunluğu
AMASYA	AMASYA	Ort. hanehalkı büyüklüğü
ANKARA	ANKARA	Doğurganlık hızı
ANTALYA	ANTALYA	Bebek ölüm oranı
ARDAHAN	ARDAHAN	Okuryazar oranı
ARTVIN	ARTVIN	Okuryazar kadın oranı
AYDIN	AYDIN	Üniversite bitirenlerin oranı
BALIKESIR	BALIKESIR	İlköğretim öğrenci/öğretmen
BARTIN	BARTIN	Ortaöğretim öğrenci/öğretmen
BATMAN	BATMAN	Eczacı sayısı
BAYBURT	BAYBURT	Hekim sayısı
BILECIK	BILECIK	Dişçi sayısı
BINGOL	BINGOL	Hemşire sayısı
BITLIS	BITLIS	Hastane yatak sayısı
BOLU	BOLU	Kırsal kesim tarımsal üretim
BURDUR	BURDUR	Kırsal kesim traktör sayısı
BURSA	BURSA	Biten daire sayısı
CANAKKALE	CANAKKALE	Biten yapı değeri
CANKIRI	CANKIRI	Sinema sayısı
CORUM	CORUM	Sinema bileti sayısı
DENİZLİ	DENİZLİ	Tiyatro-opera-bale sayısı
DIYARBAKIR	DIYARBAKIR	Tiyatro-opera-bale bileti sayısı
DÜZCE	DÜZCE	Cezaevine girme oranı
EDİRNE	EDİRNE	Gayri safi yurt içi hasıla
ELAZIG	ELAZIG	Genel bütçe gelirleri
ERZINCAN	ERZINCAN	Toplam banka şube sayısı
ERZURUM	ERZURUM	Banka mevduatı tutarı
ESKİŞEHİR	ESKİŞEHİR	Banka kredi tutarı
GAZIANTEP	GAZIANTEP	Kırsal kesim tarım kredileri
GİRESUN	GİRESUN	Teşvik belgeli yatırımlar
GÜMÜŞHANE	GÜMÜŞHANE	Kamu yatırımları tutarı
HAKKARİ	HAKKARİ	Belediye giderleri
HATAY	HATAY	Toplam motorlu taşıt sayısı
IGDIR	IGDIR	Toplam özel oto sayısı
ISPARTA	ISPARTA	Elektrik tüketim miktarı
ISTANBUL	ISTANBUL	İlmalat sanayi katma değeri

Tablo C.7 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler için simgeli gösterim (2001)

ADANA	ADANA	Doğuştan yaşam beklentisi
ADANAMAN	ADANAMAN	Nüfus
AFYON	AFYON	Şehirleşme oranı
AGRI	AGRI	Nüfus artış hızı
AKSARAY	AKSARAY	Nüfus yoğunluğu
AMASYA	AMASYA	Ort. hanehalkı büyüklüğü
ANKARA	ANKARA	Doğurganlık hızı
ANTALYA	ANTALYA	Bebek ölüm oranı
ARDAHAN	ARDAHAN	Okuryazar oranı
ARTVIN	ARTVIN	Okuryazar kadın oranı
AYDIN	AYDIN	Üniversite bitirenlerin oranı
BALIKESIR	BALIKESIR	İlköğretim öğrenci/öğretmen
BARTIN	BARTIN	Ortaöğretim öğrenci/öğretmen
BATMAN	BATMAN	Eczacı sayısı
BAYBURT	BAYBURT	Hekim sayısı
BILECIK	BILECIK	Dişçi sayısı
BINGOL	BINGOL	Hemşire sayısı
BITLIS	BITLIS	Hastane yatak sayısı
BOLU	BOLU	Kırsal kesim tarımsal üretim
BURDUR	BURDUR	Kırsal kesim traktör sayısı
BURSA	BURSA	Biten daire sayısı
CANAKKALE	CANAKKALE	Biten yapı değeri
CANKIRI	CANKIRI	Sinema sayısı
CORUM	CORUM	Sinema bileti sayısı
DENİZLİ	DENİZLİ	Tiyatro-opera-bale sayısı
DIYARBAKIR	DIYARBAKIR	Tiyatro-opera-bale bileti sayısı
DÜZCE	DÜZCE	Cezaevine girme oranı
EDİRNE	EDİRNE	Gayri safi yurt içi hasıla
ELAZIG	ELAZIG	Genel bütçe gelirleri
ERZINCAN	ERZINCAN	Toplam banka şube sayısı
ERZURUM	ERZURUM	Banka mevduatı tutarı
ESKİŞEHİR	ESKİŞEHİR	Banka kredi tutarı
GAZİANTEP	GAZİANTEP	Kırsal kesim tarım kredileri
GİRESUN	GİRESUN	Teşvik belgeli yatırımlar
GÜMÜŞHANE	GÜMÜŞHANE	Kamu yatırımları tutarı
HAKKARİ	HAKKARİ	Belediye giderleri
HATAY	HATAY	Toplam motorlu taşıt sayısı
IGDIR	IGDIR	Toplam özel oto sayısı
ISPARTA	ISPARTA	Elektrik tüketim miktarı
ISTANBUL	ISTANBUL	İmalat sanayi katma değeri

Tablo C.7 Türkiye illeri sosyo-ekonomik değişkenler için simgeli gösterim (2001)
(Devamı)

[illegible]

EK 4

Tablo D.1 Doğuştaki yaşam beklentisi beşli özetleri (yıl) (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	76,20	76,20	76,20	76,20	76,20	76,20	76,20
D_{üst}	68,95	69,00	69,00	69,00	69,00	69,00	69,00
Ortanca	66,50	67,10	67,05	67,05	67,05	67,10	67,10
D_{alt}	63,85	63,90	63,90	63,90	63,90	63,90	63,90
Y_{ek}	58,30	58,30	58,30	58,30	58,30	58,30	58,30

Tablo D.2 İl nüfusları beşli özetleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	8.616.028	8.775.969	9.071.199	9.376.361	9.691.788	10.018.735	10.355.772
D_{üst}	888.601	898.599	910.363	921.450	932.675	937.389	946.805
Ortanca	550.355	539.896	531.803	536.714	541.681	523.819	526.302
D_{alt}	306.927	305.361	307.548	309.477	311.419	309.914	312.031
Y_{ek}	102.224	101.232	100.250	99.277	96.983	93.584	90.313

Tablo D.3 Şehirleşme oranları beşli özetleri (%) (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	91,98	92,08	91,73	91,38	91,03	90,69	90,34
D_{üst}	56,20	57,52	59,09	59,24	59,25	59,83	60,74
Ortanca	49,39	50,93	52,12	53,29	54,18	54,48	55,56
D_{alt}	44,00	44,64	45,38	46,12	46,79	48,38	49,09
Y_{ek}	23,51	24,00	24,50	25,01	25,53	26,06	26,60

Tablo D.4 Nüfus artış hızları beşli özetleri (Binde) (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	41,79	41,79	41,79	41,79	41,79	41,79	41,79
D_{üst}	20,14	20,14	20,14	20,14	20,14	19,98	19,98
Ortanca	11,51	11,41	11,51	11,51	11,51	11,62	11,62
D_{alt}	4,77	4,39	4,39	4,39	4,39	4,73	4,73
Y_{ek}	-35,58	-35,58	-35,58	-35,58	-35,58	-35,58	-35,58

Tablo D.5 Nüfus yoğunlukları beşli özetleri (kişi/km²) (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	1.513,66	1.688,99	1.745,80	1.804,53	1.865,24	1.928,16	1.993,03
D_{üst}	85,37	87,83	91,11	92,52	94,07	96,23	97,07
Ortanca	56,39	57,88	58,76	59,57	60,38	62,07	62,95
D_{alt}	42,38	43,61	44,26	44,91	45,72	46,10	46,95
Y_{ek}	15,05	14,52	14,01	13,52	13,05	12,59	12,15

Tablo D.6 Ortalama hanehalkı büyüklükleri beşli özetleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	8,31	8,26	8,24	8,22	8,23	8,25	8,27
D_{üst}	5,88	5,81	5,76	5,71	5,66	5,57	5,52
Ortanca	5,11	5,07	5,02	4,95	4,88	4,81	4,74
D_{alt}	4,42	4,39	4,32	4,24	4,16	4,16	4,12
Y_{ek}	3,47	3,43	3,40	3,36	3,32	3,28	3,24

Tablo D.7 Doğurganlık hızları beşli özetleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	7,04	6,97	6,90	6,91	6,98	7,06	7,14
D_{üst}	3,27	3,24	3,21	3,18	3,17	3,06	3,07
Ortanca	2,53	2,47	2,52	2,52	2,53	2,52	2,51
D_{alt}	2,16	2,13	2,12	2,09	2,08	2,10	2,09
Y_{ek}	1,74	1,72	1,71	1,69	1,68	1,66	1,64

Tablo D.8 Bebek ölüm oranları beşli özetleri (Binde) (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	81,02	77,53	74,19	72,50	74,72	77,00	79,35
D_{üst}	60,42	57,14	54,46	52,24	49,87	48,00	45,97
Ortanca	52,76	50,63	48,15	45,76	43,97	42,00	40,08
D_{alt}	47,41	45,44	43,42	41,22	39,18	37,00	35,37
Y_{ek}	35,65	34,67	33,71	32,78	31,88	31,00	29,55

Tablo D.9 Okuryazar nüfus oranları beşli özetleri (%) (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	91,80	92,11	92,43	92,75	93,07	93,39	93,71
D_{üst}	86,45	87,01	87,51	88,12	88,74	89,44	90,06
Ortanca	83,13	83,82	84,49	85,18	85,87	86,80	87,39
D_{alt}	78,64	79,56	80,52	81,40	82,22	83,10	83,91
Y_{ek}	51,79	54,33	56,98	59,77	62,69	65,75	68,94

Tablo D.10 Kadın nüfus okuryazar oranları beşli özetleri (%) (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	87,19	87,65	88,10	88,56	89,03	89,49	90,10
D_{üst}	80,05	80,81	81,59	82,29	82,97	83,49	84,34
Ortanca	75,07	76,23	76,82	77,67	78,52	79,45	80,49
D_{alt}	68,32	69,34	70,48	71,64	72,81	74,57	75,54
Y_{ek}	30,31	32,78	35,46	38,35	41,47	44,85	48,50

Tablo D.11 Üniversite bitirenlerin okul bitirenlere oranı beşli özetleri (%) (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	11,91	12,44	13,00	13,58	14,19	14,82	15,49
D_{üst}	5,24	5,50	5,79	6,12	6,49	6,87	7,29
Ortanca	4,40	4,72	5,00	5,27	5,61	5,95	6,29
D_{alt}	3,92	4,17	4,40	4,69	4,97	5,28	5,62
Y_{ek}	3,03	3,25	3,49	3,70	3,89	4,09	4,30

Tablo D.12 İlköğretim öğretmen başına düşen öğrenci sayıları beşli özetleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	63,92	83,61	47,70	58,08	51,82	51,96	57,81
D_{üst}	32,98	36,52	32,12	31,44	32,42	27,41	28,01
Ortanca	27,47	30,09	27,20	27,30	26,82	23,60	24,24
D_{alt}	22,97	25,96	23,50	22,96	23,07	21,13	21,61
Y_{ek}	15,35	16,60	15,95	15,44	16,14	15,55	15,90

Tablo D.13 Ortaöğretim öğretmen başına düşen öğrenci sayıları beşli özetleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	27,42	27,40	34,85	35,12	32,88	41,30	57,90
D_{üst}	21,32	20,93	21,68	18,62	19,25	23,30	26,70
Ortanca	17,15	16,55	15,20	15,07	15,63	20,60	23,09
D_{alt}	13,17	13,29	12,82	12,77	13,26	18,07	20,66
Y_{ek}	9,21	8,39	7,45	8,45	7,57	14,23	16,38

Tablo D.14 On bin kişiye düşen eczacı sayıları beşli özetleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	5,91	6,30	6,37	6,61	6,83	6,55	6,13
D_{üst}	2,76	2,77	2,99	3,05	3,16	3,12	3,03
Ortanca	2,18	2,20	2,31	2,35	2,42	2,44	2,53
D_{alt}	1,45	1,50	1,58	1,62	1,60	1,67	1,69
Y_{ek}	0,64	0,69	0,74	0,63	0,57	0,51	0,61

Tablo D.15 On bin kişiye düşen hekim sayıları beşli özetleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	30,08	29,58	29,44	30,18	30,96	31,57	33,37
D_{üst}	8,74	8,93	9,28	9,41	10,44	11,03	12,00
Ortanca	7,34	6,92	6,99	7,03	8,24	8,76	9,15
D_{alt}	5,10	5,06	5,32	5,46	6,54	6,02	6,56
Y_{ek}	2,24	2,07	2,42	2,30	3,20	2,38	2,42

Tablo D.16 On bin kişiye düşen dişçi sayıları beşli özetleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	4,37	5,18	5,01	5,14	5,65	6,04	5,42
D_{üst}	1,48	1,61	1,66	1,74	1,71	1,88	1,79
Ortanca	0,89	0,98	0,98	1,05	1,11	1,05	1,23
D_{alt}	0,52	0,51	0,55	0,62	0,56	0,51	0,57
Y_{ek}	0,07	0,12	0,14	0,14	0,13	0,20	0,12

Tablo D.17 On bin kişiye düşen hemşire sayıları beşli özetleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	19,95	20,69	20,39	20,45	21,34	19,45	19,97
D_{üst}	11,08	10,82	10,88	10,93	11,06	11,85	12,98
Ortanca	8,64	8,37	8,81	9,08	8,92	9,83	9,62
D_{alt}	6,32	6,42	6,49	6,93	6,60	7,73	7,50
Y_{ek}	2,53	2,94	3,81	4,29	4,02	3,77	3,30

Tablo D.18 On bin kişiye düşen hastane yatak sayıları beşli özetleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	52,27	51,61	50,76	51,93	53,05	53,15	53,42
D_{üst}	21,75	21,68	22,33	22,28	23,59	24,01	24,41
Ortanca	16,62	16,96	17,03	17,58	17,90	17,71	18,08
D_{alt}	11,82	11,84	12,72	12,58	12,37	14,01	15,00
Y_{ek}	4,54	4,41	4,99	4,91	4,82	4,69	5,19

Tablo D.19 Kırsal kesim kişi başı tarımsal üretim değerleri beşli özetleri (1995-2001)
(2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	4.053,53	3.783,36	4.167,37	4.683,46	4.634,14	5.983,64	4.302,66
D_{üst}	2.278,91	2.130,20	2.115,90	2.443,02	2.230,49	2.217,27	1.901,37
Ortanca	1.648,44	1.705,06	1.639,08	1.705,40	1.723,08	1.668,19	1.354,80
D_{alt}	1.263,05	1.262,52	1.134,33	1.311,48	1.282,17	1.233,58	1.114,73
Y_{ek}	647,25	490,12	537,46	449,74	445,79	333,98	313,59

Tablo D.20 Kırsal kesim on bin kişiye düşen traktör adedi beşli özetleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	1.154,68	1.275,82	1.298,00	1.313,05	1.267,34	1.284,58	1.360,39
D_{üst}	542,66	554,04	601,55	616,18	620,41	637,23	634,74
Ortanca	294,39	292,02	355,65	360,55	380,63	363,48	353,48
D_{alt}	123,93	127,93	144,61	144,56	146,21	151,89	165,54
Y_{ek}	0,00	0,00	0,06	0,06	0,06	0,00	0,13

Tablo D.21 On bin kişiye düşen tamamen ya da kısmen biten daire sayıları beşli özetleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	128,03	125,99	173,12	155,35	97,78	101,65	106,62
D_{üst}	41,88	51,32	52,28	41,69	42,81	51,11	45,57
Ortanca	29,16	32,98	36,33	29,27	23,71	26,94	28,38
D_{alt}	11,47	14,00	14,75	12,09	11,81	12,46	13,59
Y_{ek}	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,15	0,23

Tablo D.22 Kişi başı tamamen ya da kısmen biten yapı değeri beşli özetleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	272,46	305,34	407,45	343,05	293,19	332,13	360,62
D_{üst}	112,32	149,26	164,97	147,20	127,66	143,48	132,83
Ortanca	77,27	93,89	103,37	90,92	78,06	92,13	93,30
D_{alt}	35,49	45,76	42,29	37,40	41,57	38,12	46,27
Y_{ek}	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1,00	0,58

Tablo D.23 Yüz bin kişiye düşen sinema sayıları beşli özetleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	0,96	0,95	1,90	1,36	1,82	3,04	2,78
D_{üst}	0,50	0,46	0,51	0,57	0,61	0,95	0,81
Ortanca	0,29	0,28	0,30	0,30	0,38	0,42	0,38
D_{alt}	0,13	0,00	0,12	0,09	0,14	0,13	0,13
Y_{ek}	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Tablo D.24 Yüz bin kişiye düşen satılan sinema biletleri beşli özetleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	61.353,87	52.023,46	75.620,32	78.003,36	75.542,55	96.005,58	82.515,92
D_{üst}	8.758,86	7.899,70	11.584,89	17.014,80	12.612,50	17.896,57	14.849,30
Ortanca	4.419,61	3.321,54	3.654,17	5.130,34	4.959,93	5.199,74	5.437,68
D_{alt}	529,62	0,00	213,57	230,81	724,64	507,23	240,32
Y_{ek}	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Tablo D.25 Yüz bin kişiye düşen tiyatro-opera-bale sayıları beşli özetleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	0,42	0,35	0,57	0,49	0,66	1,09	1,65
D_{üst}	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,15	0,11
Ortanca	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
D_{alt}	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Y_{ek}	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Tablo D.26 Yüz bin kişiye düşen satılan tiyatro-opera-bale bilet sayıları beşli özetleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	26.861,73	17.671,54	16.247,12	14.142,50	18.932,66	26.742,35	13.919,95
D_{üst}	1.472,02	1.054,89	442,33	1.615,58	1.210,55	2.548,92	1.837,76
Ortanca	629,21	447,58	158,06	550,38	490,54	505,09	154,96
D_{alt}	155,37	134,57	94,03	196,60	184,02	240,74	0,00
Y_{ek}	0,00	0,00	0,00	0,00	36,31	0,00	0,00

Tablo D.27 Cezaevine giren kişi sayıları beşli özetleri (Binde) (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	2,24	1,92	2,02	2,37	2,98	3,77	3,55
D_{üst}	1,30	1,20	1,26	1,27	1,66	1,79	2,25
Ortanca	0,96	0,91	0,93	0,85	1,13	1,20	1,39
D_{alt}	0,69	0,69	0,71	0,61	0,86	0,79	0,99
Y_{ek}	0,38	0,25	0,46	0,23	0,38	0,30	0,46

Tablo D.28 Kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla değerleri beşli özetleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	7.353,77	7.138,06	7.974,86	7.373,41	6.454,01	7.269,47	7.467,67
D_{üst}	2.587,67	2.917,54	3.032,27	3.160,54	2.843,48	2.824,83	2.588,32
Ortanca	1.772,57	1.975,61	2.093,33	2.204,25	2.053,78	2.041,18	1.919,28
D_{alt}	1.198,04	1.255,65	1.445,78	1.468,66	1.377,39	1.445,09	1.345,94
Y_{ek}	581,44	568,29	670,34	712,08	764,68	701,06	688,33

Tablo D.29 Kişi başına düşen genel bütçe gelirleri beşli özetleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	3.442,18	4.858,07	5.540,36	4.687,10	4.593,18	5.198,92	5.583,59
D_{üst}	211,24	214,82	270,06	261,82	248,25	240,03	227,91
Ortanca	119,33	113,49	134,97	136,49	143,05	137,98	142,24
D_{alt}	63,03	65,81	70,15	89,77	101,69	83,55	73,98
Y_{ek}	27,62	26,54	33,87	33,26	29,39	32,29	32,67

Tablo D.30 Yüz bin kişiye düşen toplam banka şube sayıları beşli özetleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	17,18	17,81	19,13	21,34	22,13	22,10	18,14
D_{üst}	10,66	10,56	10,71	11,62	11,73	11,63	10,46
Ortanca	8,08	8,33	8,40	8,66	8,69	8,49	7,93
D_{alt}	6,02	6,11	5,90	5,90	6,00	6,08	5,47
Y_{ek}	2,94	2,87	2,86	3,01	2,93	3,07	2,77

Tablo D.31 Kişi başına düşen toplam banka mevduat tutarları beşli özetleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	2.549,21	3.472,84	3.640,90	3.907,19	4.805,49	5.107,25	4.981,51
D_{üst}	563,53	590,71	602,33	627,42	826,98	759,02	889,49
Ortanca	356,44	413,09	440,86	434,97	533,96	464,65	537,17
D_{alt}	177,75	196,55	204,57	213,73	261,11	244,27	283,53
Y_{ek}	43,99	58,18	67,80	62,15	80,03	68,81	76,50

Tablo D.32 Kişi başına düşen toplam banka kredi tutarları beşli özetleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	2.115,60	2.832,44	3.467,86	2.131,96	2.550,21	3.187,07	2.071,11
D_{üst}	179,06	226,76	279,16	264,36	225,04	269,76	124,53
Ortanca	123,75	142,42	166,80	166,33	150,12	193,29	87,75
D_{alt}	72,87	87,69	100,35	114,95	104,32	141,90	55,31
Y_{ek}	5,32	8,49	12,59	12,01	13,59	31,53	11,77

Tablo D.33 Kırsal kesim kişi başına düşen tarım kredileri tutarları beşli özetleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	4.202,93	11.035,88	14.795,00	2.104,78	3.292,10	4.884,54	4.221,61
D_{üst}	138,01	169,37	152,99	165,57	180,07	176,21	66,60
Ortanca	91,04	107,35	101,41	103,43	115,36	111,61	32,00
D_{alt}	49,84	66,52	57,25	59,16	62,32	61,49	19,59
Y_{ek}	6,62	7,47	6,58	7,97	6,52	2,58	0,47

Tablo D.34 Kişi başına düşen teşvik belgeli yatırımlar beşli özetleri (1995-2001)
(2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	15.631,20	5.835,26	2.952,57	1.060,02	963,31	3.753,05	1.472,49
D_{üst}	1.004,88	497,00	413,19	291,76	167,39	126,97	101,08
Ortanca	342,73	191,80	168,12	124,14	71,21	70,93	56,20
D_{alt}	97,03	53,93	65,42	69,90	40,14	31,46	17,75
Y_{ek}	0,00	0,00	0,00	4,27	1,06	0,00	0,00

Tablo D.35 Kişi başına düşen kamu yatırımları beşli özetleri (1995-2001)
(2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	256,30	362,80	350,41	671,14	452,51	1.106,90	1.212,96
D_{üst}	32,47	48,87	63,18	46,66	43,96	49,58	42,58
Ortanca	18,66	25,89	35,26	29,29	31,80	32,63	28,36
D_{alt}	9,67	14,55	18,23	14,75	14,21	17,28	14,20
Y_{ek}	2,87	2,95	3,35	2,63	1,88	1,79	1,32

Tablo D.36 Kişi başına düşen belediye giderleri beşli özetleri (1995-2001)
(2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	153,17	276,60	186,67	217,80	169,91	176,70	197,69
D_{üst}	45,54	52,75	60,88	70,68	65,86	67,28	64,27
Ortanca	37,95	43,46	49,07	51,87	51,28	55,61	53,78
D_{alt}	27,33	31,34	36,10	41,65	37,71	44,76	41,11
Y_{ek}	10,19	13,38	17,05	17,83	14,67	12,82	16,74

Tablo D.37 On bin kişiye düşen toplam motorlu taşıt sayıları beşli özetleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	1.465,21	1.543,02	1.649,25	1.766,60	1.862,74	2.033,48	2.045,35
D_{üst}	840,94	870,43	919,32	976,36	1.029,72	1.123,69	1.125,94
Ortanca	555,97	563,65	605,79	652,56	699,86	763,13	786,01
D_{alt}	308,07	306,26	327,47	350,85	398,77	451,63	476,70
Y_{ek}	77,78	92,67	99,69	103,12	104,62	112,82	119,05

Tablo D.38 On bin kişiye düşen özel otomobil sayıları beşli özetleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	1.177,67	1.225,69	1.318,42	1.401,11	1.479,29	1.614,44	1.624,75
D_{üst}	453,62	466,97	507,29	540,73	568,01	635,62	651,76
Ortanca	290,29	292,74	315,40	343,32	370,53	402,43	417,61
D_{alt}	167,73	161,94	172,02	183,98	192,38	211,76	225,29
Y_{ek}	36,42	35,32	38,74	41,21	41,37	51,33	55,48

Tablo D.39 Kişi başına düşen elektrik tüketim miktarları beşli özetleri (Kilowatt-saat) (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	3.458,01	4.124,10	4.870,37	6.850,31	6.891,68	7.102,42	6.977,83
D_{üst}	972,91	1.118,67	1.225,92	1.347,97	1.369,94	1.449,27	1.409,50
Ortanca	697,73	689,33	768,58	827,36	889,80	890,15	899,43
D_{alt}	379,86	397,11	424,49	470,00	510,32	561,07	566,41
Y_{ek}	0,00	0,00	168,34	188,97	213,62	265,51	280,45

Tablo D.40 Kişi başına düşen imalat sanayi katma değer tutarları beşli özetleri (1995-2001) (2001 yılı fiyatlarıyla milyon TL.)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
N	76	79	80	80	80	81	81
Y_{eb}	4.982,06	3.972,81	5.268,44	4.803,69	4.023,99	3.956,97	4.776,42
D_{üst}	348,73	345,21	435,12	480,93	404,58	408,70	435,93
Ortanca	124,89	108,11	117,77	151,69	132,74	145,52	124,89
D_{alt}	28,12	28,34	34,86	39,46	34,33	35,61	23,97
Y_{ek}	0,00	-21,35	-37,49	-11,86	0,00	-26,32	0,00

EK 5

Tablo E.1 Sosyo-ekonomik değişkenler Bowley çarpıklık ölçüleri (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Doğuştan yaşam beklentisi	-0,039	-0,255	-0,235	-0,235	-0,235	-0,255	-0,255
Nüfus	0,163	0,209	0,256	0,257	0,259	0,318	0,325
Şehirleşme oranı	0,116	0,023	0,017	-0,092	-0,187	-0,065	-0,110
Nüfus artış hızı	0,122	0,108	0,095	0,095	0,095	0,096	0,096
Nüfus yoğunluğu	0,348	0,354	0,381	0,384	0,394	0,363	0,362
Ort. hanehalkı büyüklüğü	0,053	0,044	0,025	0,029	0,034	0,078	0,114
Doğurganlık hızı	0,347	0,394	0,272	0,210	0,170	0,125	0,140
Bebek ölüm oranı	0,177	0,113	0,143	0,176	0,103	0,091	0,111
Okuryazar oranı	-0,149	-0,143	-0,135	-0,125	-0,122	-0,167	-0,131
Okuryazar kadın oranı	-0,152	-0,200	-0,142	-0,132	-0,124	-0,094	-0,125
Üniversite bitirenlerin oranı	0,279	0,173	0,141	0,187	0,150	0,153	0,201
İlköğretim öğrenci/öğretmen	0,102	0,217	0,141	-0,024	0,199	0,214	0,177
Ortaöğretim öğrenci/öğretmen	0,024	0,146	0,463	0,215	0,210	0,030	0,193
Eczacı sayısı	-0,117	-0,103	-0,034	-0,026	-0,041	-0,071	-0,262
Hekim sayısı	-0,233	0,039	0,155	0,203	0,130	-0,095	0,047
Dişçi sayısı	0,231	0,148	0,226	0,220	0,038	0,213	-0,070
Hemşire sayısı	0,026	0,113	-0,056	-0,074	-0,041	-0,021	0,226
Hastane yatak sayısı	0,033	-0,039	0,102	-0,032	0,015	0,259	0,345
Kırsal kesim tarımsal üretim	0,241	-0,020	-0,028	0,304	0,070	0,116	0,390
Kırsal kesim traktör sayısı	0,186	0,230	0,076	0,084	0,011	0,128	0,199
Biten daire sayısı	-0,163	-0,017	-0,150	-0,161	0,233	0,251	0,075
Biten yapı değeri	-0,088	0,070	0,004	0,025	0,152	-0,025	-0,086
Sinema sayısı	0,104	-0,191	0,064	0,106	-0,026	0,291	0,285
Sinema bileti sayısı	0,055	0,159	0,395	0,416	0,287	0,460	0,288
Tiyatro-opera-bale sayısı						1,000	1,000
Tiyatro-opera-bale bileti sayısı	0,280	0,320	0,632	0,501	0,403	0,771	0,831
Cezaevine girme oranı	0,128	0,144	0,205	0,264	0,318	0,167	0,373
Gayri safi yurt içi hasıla	0,173	0,134	0,184	0,130	0,077	0,136	0,077
Genel bütçe gelirleri	0,240	0,360	0,352	0,457	0,436	0,304	0,113
Toplam banka şube sayısı	0,112	0,001	-0,041	0,035	0,062	0,133	0,015
Banka mevduatı tutarı	0,074	-0,099	-0,188	-0,070	0,036	0,144	0,163
Banka kredi tutarı	0,042	0,213	0,257	0,312	0,241	0,196	0,063
Kırsal kesim tarım kredileri	0,065	0,206	0,078	0,168	0,099	0,126	0,472
Teşvik belgeli yatırımlar	0,459	0,378	0,409	0,511	0,512	0,174	0,077
Kamu yatırımları tutarı	0,212	0,339	0,242	0,088	-0,183	0,050	0,002
Belediye giderleri	-0,167	-0,132	-0,047	0,296	0,036	0,036	-0,094
Toplam motorlu taşıt sayısı	0,070	0,088	0,059	0,035	0,046	0,073	0,047
Toplam özel oto sayısı	0,143	0,142	0,145	0,107	0,051	0,100	0,098
Elektrik tüketim miktarı	-0,072	0,190	0,141	0,186	0,117	0,259	0,210
İmalat sanayi katma değeri	0,396	0,497	0,586	0,492	0,468	0,411	0,510

EK 6

Tablo F.1 Temel Bileşen Varyans ve Açıklama Oranları (1995)

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	18.41	46,033	46,033	18.41	46,033	46,033
2	5,264	13,160	59,193			
3	2,990	7,474	66,667			
4	2,034	5,085	71,752			
5	1,791	4,478	76,230			
6	1,245	3,112	79,342			
7	1,069	2,673	82,015			
8	1,036	2,589	84,604			
9	,837	2,094	86,697			
10	,767	1,917	88,614			
11	,584	1,459	90,073			
12	,542	1,354	91,427			
13	,458	1,146	92,573			
14	,376	,941	93,514			
15	,345	,863	94,377			
16	,295	,737	95,114			
17	,275	,688	95,802			
18	,263	,658	96,459			
19	,210	,524	96,984			
20	,181	,453	97,437			
21	,162	,406	97,843			
22	,138	,346	98,189			
23	,110	,275	98,463			
24	.100	,250	98,713			
25	.084	,210	98,923			
26	.072	,179	99,103			
27	.060	,151	99,254			
28	.056	,139	99,393			
29	.039	9,811E-02	99,491			
30	.036	9,036E-02	99,581			
31	.030	7,594E-02	99,657			
32	.027	6,663E-02	99,724			
33	.024	6,083E-02	99,785			
34	.023	5,842E-02	99,843			
35	.017	4,374E-02	99,887			
36	.015	3,816E-02	99,925			
37	.013	3,195E-02	99,957			
38	.009	2,309E-02	99,980			
39	.007	1,733E-02	99,997			
40	.001	2,603E-03	100,000			

Tablo F.2 Temel Bileşen Varyans ve Açıklama Oranları (1996)

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	17,973	44,933	44,933	17,973	44,933	44,933
2	5,550	13,874	58,807			
3	3,027	7,568	66,375			
4	2,070	5,174	71,550			
5	1,624	4,061	75,610			
6	1,126	2,814	78,424			
7	1,062	2,655	81,079			
8	,933	2,332	83,412			
9	,838	2,095	85,506			
10	,800	2,001	87,508			
11	,659	1,648	89,155			
12	,513	1,282	90,437			
13	,487	1,218	91,655			
14	,475	1,187	92,842			
15	,440	1,101	93,943			
16	,354	,884	94,827			
17	,300	,750	95,577			
18	,248	,620	96,198			
19	,235	,587	96,784			
20	,173	,432	97,217			
21	,154	,386	97,602			
22	,130	,325	97,928			
23	,127	,317	98,245			
24	,116	,289	98,534			
25	,111	,279	98,812			
26	.093	,231	99,044			
27	.073	,181	99,225			
28	.054	,135	99,360			
29	.048	,119	99,479			
30	.038	9.4E-02	99,573			
31	.037	9.2E-02	99,666			
32	.028	7.0E-02	99,736			
33	.027	6.7E-02	99,803			
34	.021	5.4E-02	99,856			
35	.019	4.9E-02	99,905			
36	.012	3.0E-02	99,935			
37	.010	2.6E-02	99,961			
38	.008	2.1E-02	99,981			
39	.007	1.7E-02	99,998			
40	.001	1.9E-03	100,000			

Tablo F.3 Temel Bileşen Varyans ve Açıklama Oranları (1997)

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	17,598	43,996	43,996	17,598	43,996	43,996
2	5,392	13,479	57,475			
3	3,170	7,925	65,400			
4	2,095	5,238	70,638			
5	1,496	3,741	74,378			
6	1,279	3,197	77,575			
7	1,088	2,719	80,295			
8	,989	2,473	82,767			
9	,887	2,217	84,984			
10	,702	1,755	86,739			
11	,638	1,595	88,334			
12	,623	1,557	89,891			
13	,514	1,284	91,175			
14	,464	1,160	92,335			
15	,460	1,151	93,486			
16	,369	,922	94,409			
17	,342	,855	95,264			
18	,276	,691	95,955			
19	,228	,569	96,524			
20	,196	,489	97,013			
21	,173	,433	97,446			
22	,147	,367	97,814			
23	,140	,351	98,165			
24	,116	,290	98,455			
25	.094	,235	98,690			
26	.085	,213	98,904			
27	.081	,203	99,107			
28	.062	,155	99,262			
29	.047	,117	99,379			
30	.043	,108	99,488			
31	.040	,100	99,588			
32	.038	9.4E-02	99,682			
33	.030	7.6E-02	99,758			
34	.029	7.3E-02	99,831			
35	.021	5.2E-02	99,883			
36	.017	4.2E-02	99,926			
37	.013	3.2E-02	99,958			
38	.009	2.3E-02	99,980			
39	.007	1.7E-02	99,997			
40	.001	2.7E-03	100,000			

Tablo F.4 Temel Bileşen Varyans ve Açıklama Oranları (1998)

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	17,706	44,265	44,265	17,706	44,265	44,265
2	5,400	13,500	57,764			
3	3,058	7,644	65,408			
4	2,066	5,165	70,573			
5	1,467	3,668	74,241			
6	1,293	3,232	77,473			
7	1,031	2,577	80,051			
8	,954	2,386	82,436			
9	,846	2,116	84,552			
10	,773	1,931	86,484			
11	,705	1,763	88,247			
12	,604	1,510	89,757			
13	,512	1,279	91,036			
14	,432	1,081	92,117			
15	,394	,985	93,102			
16	,375	,937	94,039			
17	,323	,807	94,846			
18	,260	,650	95,495			
19	,244	,611	96,106			
20	,226	,564	96,670			
21	,190	,476	97,146			
22	,157	,392	97,537			
23	,142	,356	97,893			
24	,132	,330	98,224			
25	,108	,270	98,493			
26	,105	,262	98,755			
27	.078	,195	98,950			
28	.078	,195	99,145			
29	.065	,161	99,306			
30	.055	,138	99,444			
31	.046	,114	99,558			
32	.034	8.4E-02	99,643			
33	.031	7.8E-02	99,721			
34	.029	7.4E-02	99,794			
35	.026	6.6E-02	99,860			
36	.019	4.8E-02	99,908			
37	.018	4.5E-02	99,953			
38	.011	2.6E-02	99,980			
39	.007	1.8E-02	99,998			
40	.001	2.5E-03	100,000			

Tablo F.5 Temel Bileşen Varyans ve Açıklama Oranları (1999)

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	17,605	44,013	44,013	17,605	44,013	44,013
2	5,808	14,519	58,533			
3	2,876	7,191	65,724			
4	2,027	5,067	70,791			
5	1,464	3,661	74,451			
6	1,304	3,259	77,711			
7	1,171	2,928	80,639			
8	,983	2,458	83,097			
9	,940	2,349	85,446			
10	,703	1,757	87,203			
11	,650	1,625	88,827			
12	,586	1,466	90,293			
13	,488	1,219	91,513			
14	,471	1,177	92,690			
15	,375	,937	93,627			
16	,336	,839	94,466			
17	,302	,755	95,221			
18	,264	,660	95,881			
19	,219	,548	96,429			
20	,196	,490	96,919			
21	,177	,444	97,363			
22	,171	,427	97,789			
23	,123	,307	98,096			
24	,112	,279	98,375			
25	.092	,229	98,604			
26	.086	,214	98,819			
27	.081	,202	99,021			
28	.070	,175	99,196			
29	.066	,164	99,360			
30	.050	,125	99,485			
31	.040	,101	99,585			
32	.036	9.07E-02	99,676			
33	.028	6.92E-02	99,745			
34	.026	6.49E-02	99,810			
35	.023	5.71E-02	99,867			
36	.019	4.80E-02	99,915			
37	.016	3.97E-02	99,955			
38	.009	2.33E-02	99,978			
39	.007	1.86E-02	99,997			
40	.001	3.37E-03	100,000			

Tablo F.6 Temel Bileşen Varyans ve Açıklama Oranları (2000)

Componen t	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	16,570	41,424	41,424	16,570	41,424	41,424
2	5,655	14,138	55,562			
3	2,799	6,998	62,560			
4	2,355	5,887	68,447			
5	1,587	3,968	72,415			
6	1,524	3,811	76,226			
7	1,177	2,942	79,168			
8	1,091	2,728	81,896			
9	,934	2,335	84,231			
10	,736	1,839	86,070			
11	,703	1,757	87,827			
12	,581	1,453	89,280			
13	,563	1,406	90,687			
14	,479	1,198	91,885			
15	,430	1,075	92,959			
16	,382	,954	93,913			
17	,345	,863	94,776			
18	,299	,747	95,523			
19	,274	,686	96,208			
20	,246	,614	96,823			
21	,176	,440	97,263			
22	,154	,386	97,649			
23	,132	,329	97,978			
24	,109	,272	98,249			
25	,101	,252	98,501			
26	.092	,230	98,731			
27	.078	,194	98,925			
28	.074	,184	99,109			
29	.062	,155	99,264			
30	.055	,138	99,402			
31	.046	,114	99,516			
32	.040	,101	99,618			
33	.033	8.34E-02	99,701			
34	.032	7.89E-02	99,780			
35	.028	6.88E-02	99,849			
36	.021	5.26E-02	99,901			
37	.019	4.69E-02	99,948			
38	.011	2.66E-02	99,975			
39	.009	2.26E-02	99,997			
40	.001	2.74E-03	100,000			

Tablo F.7 Temel Bileşen Varyans ve Açıklama Oranları (2001)

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	16,696	41,740	41,740	16,696	41,740	41,740
2	5,304	13,261	55,001			
3	3,021	7,553	62,554			
4	2,076	5,191	67,744			
5	1,535	3,838	71,582			
6	1,448	3,620	75,202			
7	1,274	3,184	78,387			
8	1,210	3,024	81,411			
9	1,060	2,651	84,062			
10	,810	2,024	86,086			
11	,655	1,638	87,724			
12	,583	1,458	89,182			
13	,555	1,387	90,569			
14	,510	1,274	91,843			
15	,388	,970	92,813			
16	,359	,897	93,710			
17	,303	,758	94,468			
18	,291	,727	95,195			
19	,278	,695	95,890			
20	,236	,591	96,481			
21	,223	,557	97,038			
22	,189	,472	97,511			
23	,144	,361	97,872			
24	,116	,290	98,162			
25	,112	,279	98,441			
26	,103	,258	98,699			
27	.088	,221	98,919			
28	.078	,195	99,114			
29	.064	,161	99,276			
30	.059	,146	99,422			
31	.050	,124	99,546			
32	.046	,115	99,661			
33	.035	8.6E-02	99,747			
34	.027	6.7E-02	99,814			
35	.023	5.6E-02	99,871			
36	.019	4.6E-02	99,917			
37	.013	3.4E-02	99,951			
38	.011	2.6E-02	99,977			
39	.008	2.0E-02	99,997			
40	.001	3.1E-03	100,000			

EK 7

Tablo G.1 İnsani gelişmişlik endekslerine göre iller arasındaki yakınlık matrisi

[illegible]

[illegible]

EK 8

Tablo H.1 Kalkınmada Öncelikli Yörelere Kapsamındaki İller - 2003

1. Adıyaman
2. Adana
3. Aksaray
4. Amasya
5. Ardahan
6. Artvin
7. Bartın
8. Batman
9. Bayburt
10. Bingöl
11. Bitlis
12. Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada İlçeleri)
13. Çankırı
14. Çorum
15. Diyarbakır
16. Elazığ
17. Erzincan
18. Erzurum
19. Giresun
20. Gümüşhane
21. Hakkari
22. Iğdır
23. Kahramanmaraş
24. Karabük
25. Karaman
26. Kars
27. Kastamonu
28. Kırıkkale
29. Kırşehir
30. Kilis
31. Malatya
32. Mardin
33. Muş
34. Nevşehir
35. Niğde
36. Ordu
37. Osmaniye
38. Rize
39. Samsun
40. Siirt
41. Sinop
42. Sivas
43. Şanlıurfa
44. Şırnak
45. Tokat
46. Trabzon
47. Tunceli
48. Van
49. Yozgat
50. Zonguldak

ÖZGEÇMİŞ

1980 İzmir doğumlu olan Barış TURAN ilköğrenimini Ankara İlkokulu'nda, orta ve lise öğrenimini Karşıyaka Anadolu Lisesi'nde tamamlamıştır. Haziran 2002 itibariyle İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Mühendisliği Bölümü'nden ilk 10 sırada mezun olmuş, aynı üniversitede İşletme Mühendisliği yüksek lisans programına girmeye hak kazanmıştır. Ocak 2003 – Eylül 2004 tarihleri arasında İşletme Mühendisliği Sayısal Yöntemler Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi olarak görev yapmış olup, halen, Price Water House Coopers şirketinde çalışmaktadır.